

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ EKSENİNDE IRAK'IN
KUZEYİNDEKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK
MUHTEMEL EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sibel KARACA**

**Niğde
Kasım, 2015**

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ EKSENİNDE IRAK'IN
KUZEYİNDEKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK
MUHTEMEL EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sibel KARACA**

Danışman : Doç. Dr. Zübeyir TURAN

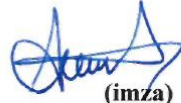
Üye : Doç. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Aslıhan NAKİBOĞLU

**Niğde
Kasım, 2015**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ EKSENİNDE IRAK’IN KUZEYİNDEKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE’YE YÖNELİK MUHTEMEL EKONOMİK ETKİLERİ**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandığım kaynaklara, kullanıldıkları yerlerde atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 27.11.2015

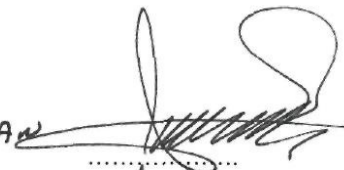
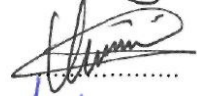

(imza)
Sibel KARACA

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. ZÜBEYİR TURAN danışmanlığında **SİBEL KARACA** tarafından hazırlanan "**Büyük Ortadoğu Projesi Ekseninde Irak'ın Kuzeyindeki Gelişmeler ve Türkiye'ye Yönelik Muhtemel Ekonomik Etkileri**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İKTİSAT Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 27/11/2015

JÜRİ :

Danışman : **Doç. Dr. Zübeyir TURAN**
Üye : **Doç. Dr. İlhan Örtüş**
Üye : **Doç. Dr. A. İbrahim Nalbeyli**

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kuzey Irak'ın üç kıtanın birleştiği, petrol ve yer altı kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu'da yer almış olması, tüm dünyanın özellikle ABD ve Batı Ülkelerinin ilgi odağı olmasına neden olmuştur.

Kuzey Irak problemi oldukça dinamiktir ve şartlar her geçen gün inanılmaz bir hızla değişmektedir. Bölgeye müdahale kararı alan ABD, müdahale sonrası meydana gelecek oluşumlar konusunda, Türkiye'yi ve bölge ülkelerini dikkate alacağını belirtmektedir. Ancak bölgede vazgeçemeyeceği çıkarları mevcuttur. ABD'nin müdahalesi sonrası meydana gelecek yeni oluşum Türkiye açısından hayati önem taşımaktadır.

Devletlerin bekası, sağlıklı ve süratli verilen kararlarla ve doğru üretilmiş milli politikalara bağlıdır. Sağlıklı, süratli ve doğru alınan kararların ve milli, ekonomik ve siyasi politikaların yürütülmesi de her şeyden önce sağlam donelere ihtiyaç duyar.

Kuzey Irak'ın etnik ve coğrafi yapısı bilinmeden, bölgedeki menfaatleri için her şeyi mubah sayan güç odaklarını tanımadan, bu kritik coğrafyada yaşayan Kürtler ve Türkmenler her boyutu ile ele alınmadan üretilen politikalarla; bölgede sağlıklı sonuçlar almak mümkün değildir.

Cumhuriyet döneminden bu yana genelde sağlıklı politikalar üretmekte güçlük çeken Türkiye; bölgede meydana gelen olaylar karşısında yeterli etkiyi sağlayamamaktadır, Türkiye'nin, Kuzey Irak'ta meydana gelebilecek gelişmeleri takip etme ve olaylara ivedi bir yaklaşımla etki etme zorunluluğu hayati önem taşımaktadır.

Sibel KARACA

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ EKSENİNDE IRAK'IN KUZEYİNDEKİ
GELİŞMELER VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK MUHTEMELEKONOMİK
ETKİLERİ**

KARACA, Sibel

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zübeyir TURAN

Kasım 2015, 228 sayfa

Ortadoğu'daki siyasi gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden biri olan Irak'ın, zengin tarihi, kültür birikimi ve ekonomik potansiyeli dikkate alındığında, bugün hiçbir şekilde hak etmediği bir durum ile karşı karşıya kaldığı görülür. İnsanlık tarihinin ve Asur-Sümer gibi uygarlıkların beşiği konumundaki ülke, o şaşalı dönemlerinin çok uzağındadır. Irak halkı; açlık, yokluk ve bunun dışında pek çok sıkıntıyla boğuşmaktadır. Irak, tarih ve coğrafya kitaplarında Dicle ve Fırat nehirlerinin suladığı, verimli Mezopotamya toprakları ile akıllarda yer eder. Ancak günümüzde, neredeyse her türlü gıda maddesini ithal etmek zorunda kalan bir ülke konumundadır.

Ortadoğu sözcüğü; çöl, petrol, çatışmalar ve savaşlar ile özdeşleşmiş ve akıllara böyle yerleşmiştir. Petrol, bölge için olduğu kadar, Irak için de zenginlik ve refahtan çok, savaş ve acı anlamına gelmektedir. 19. yüzyıl sonlarında petrole yönelik artan talep, bir anlamda günümüzde yaşananların da habercisi olmuştur. Enerji kaynağı olarak neredeyse bir asırdır kömürün yerini almış olan petrol, dünya coğrafyasının her tarafına eşit bir şekilde dağılmış değildir. Ortadoğu bölgesi, petrol yataklarının en zengin ve çıkarılmaya müsait olduğu bölgelerin başında yer almaktadır.

Dünya politikalarına egemen devletlerin çıkarları hep bu bölgede çatışmış ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde yapılan gizli anlaşmalar, petrol paylaşımının veya

mücadelesinin ilk basamağını oluşturmuştu. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş dönemi, Ortadoğu'nun enerji bakımından öneminin en üst noktaya ulaştığı dönemdir. Durum böyleyken, bölge ülkeleri arasındaki mücadeleler, güç dengelerinin oluşumuna büyük katkıda bulunmuştur. Artık küresel güçler kadar, bölgesel aktörler de sahnede yer almaya başlamış ve bu küçük oyuncular, sahip oldukları petrol vasıtasıyla güce ve itibara da sahip olacaklarını görmüşlerdir.

Anahtar Kelimeler: Irak, Kuzey Irak, Ortadoğu, Büyük Ortadoğu Projesi, Kürdistan, Suriye

ABSTRACT
MASTER THESIS

**MAJOR DEVELOPMENTS IN THE MIDDLE EAST PROJECT AND
ECONOMIC EFFECTS OF AXES IN THE NORTH OF IRAQ TO TURKEY**

KARACA, Sibel

Department of Economics

Supervisor: Assoc. Dr. Zübeyir TURAN

November 2015, Pages 228

Iraq is one of the countries most affected by the political developments in the Middle East, a rich history, cultural heritage and considering the economic potential, it appears to be faced with a situation that does not deserve in any way today. Sumerian and Assyrian-countries such as the history of mankind in the cradle of civilization, it is far from the glamorous era. The people of Iraq; hunger, poverty, and many are struggling with boredom out of it. Iraq, history and geography books watered by the Tigris and Euphrates rivers, the areas with fertile Mesopotamia of mind. But nowadays, almost any kind of a country is forced to import foodstuffs.

Middle term; desert, oil, synonymous with conflict and war, and that the mind is settled. Oil, as well as for the region in Iraq for more than wealth and prosperity, war and suffering means. Rising demand for oil in the late 19th century, it has been the harbinger of what happened today, in a sense. Oil as an energy source that is nearly a century have taken the place of coal, world geography is not distributed evenly on each side of. The Middle East region is located at the beginning of the richest and most of it is suitable for extraction of oil.

The interests of sovereign states to conflict in the region and world politics have always been secret agreements before the First World War, it was the first stage of the sharing of oil or fight. After the Second World War and the Cold War period is the period which reached the highest point of the importance of the Middle East in

terms of energy. As it stands, of the struggles between the two countries it has contributed greatly to the formation of the balance of power. Now, as global powers, regional actors have begun to take place at this stage and small players, they saw that they would have the prestige and power through the oil they have.

Keywords: Iraq, North Iraq, the Middle East, the Greater Middle East Project, Kurdistan, Syria

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
HARİTALAR LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUZEY IRAK'A İLİŞKİN VERİLER VE TARİHSEL ARKA PLAN

1.1. TARİHİ GEÇMİŞİ VE COĞRAFİ KONUMU	3
1.2. DİĞER ÜLKELERİN BÖLGEDE NÜFUZ EDİNME ÇABALARI.....	6
1.3. İDARİ VE SİYASİ YAPI	10
1.3.1. İdari Yapı.....	10
1.3.2. Siyasi Yapı ve Siyasi Partiler.....	16
1.4. NÜFUS VE SOSYAL YAPI.....	17
1.4.1. Demografik Özellikler.....	17
1.4.2. Etnik ve Dini Yapı.....	21
1.4.3. Kültürel Yapı	22
1.4.4. Eğitim	23
1.4.5. Medya ve Haberleşme	26

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY IRAK'TAKİ MEVCUT YAPILANMA VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN KUZEY IRAK POLİTİKALARI

2.1. KUZEY IRAKTAKİ MEVCUT YAPILANMA.....	28
2.1.1. Türkmenler	28
2.1.1.1. Tarihi Kültürel Fenomen	29
2.1.1.2. Türkmenlerin Yerleşim Yerleri.....	33
2.1.1.3. Türkmenleri Siyasal Tarihsel Yapıdaki Yerlerinin Gelişimi ve Olaylar	34
2.1.2. Kürtler.....	45
2.1.2.1. Günümüzde Kürtler	47
2.1.2.2. Kuzey Irak Kürtlerinin Tarihsel Süreci	49
2.1.2.3. Kuzey Irak Kürtlerinin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı	54
2.1.2.4. Kuzey Irak Kürtlerinin Irak Siyasal Yaşamındaki Yeri	58
2.1.3. PKK Terör Örgütü.....	61
2.2. ULUSLARARASI AKTÖRLERİN KUZEY IRAK POLİTİKALARI.....	65
2.2.1. Bölge Ülkelerinin Kuzey Irak Politikaları.....	65
2.2.1.1. Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası.....	65
2.2.1.2. İsrail'in Kuzey Irak Politikası	68
2.2.1.3. İran'ın Kuzey Irak Politikası.....	71
2.2.1.4. Suriye'nin Kuzey Irak Politikası	75
2.2.2. Bölge Dışı Ülkelerin Kuzey Irak Politikaları	76
2.2.2.1. İngiltere'nin Kuzey Irak Politikası	76
2.2.2.2. Fransa'nın Kuzey Irak Politikası.....	81
2.2.2.3. Almanya'nın Kuzey Irak Politikası	83
2.2.2.4. Rusya Federasyonu'nun Irak Politikası	84
2.2.2.5. Yunanistan'ın Kuzey Irak Politikası	89

2.2.2.6. ABD'nin Kuzey Irak Politikası.....	89
2.2.3. Birleşmiş Milletlerin Kuzey Irak Politikaları	97
2.2.4. Avrupa Birliğinin Kuzey Irak Politikası.....	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE TÜRKİYE

3.1. BOP'UN AMACI	106
3.2. BOP'UN KAPSADIĞI ALAN.....	106
3.3. BOP VE ORTADOĞU'DA DÖNÜŞÜM.....	107
3.4. BOP'UN GENEL HEDEFİ.....	108
3.5. BOP'UN ARKA PLANI.....	111
3.6. BOP'UN FARKLI BOYUTLARI.....	115
3.6.1. Avrasya'da Petrol Mücadelesi	115
3.6.1.1. BOP'un Petrolle İlgisi Bulunmadığı Yolundaki Görüşler.....	117
3.6.1.2. BOP ve Küresel Petropolitik İlişkisi	119
3.6.2. ABD'nin Yeni Ortadoğu Perspektifinin Dinsel Boyutu.....	120
3.6.2.1. ABD'nin Yeni Muhafazakâr Yönetimi Ve Din	120
3.7. BOP'UN İLK YANKILARI	125
3.7.1. Türkiye – ABD İlişkilerinde Yeni Dönem	125
3.7.2. Irak Sorununu ve Direniş.....	125
3.7.3. BOP ve Ortadoğu Petrolü	126
3.7.4. Türk Dış Politikasının Öncelikleri	127
3.7.5. ABD'nin NATO Atağı	129
3.7.6. Ortadoğu'da Dönüşümün Zorluğu.....	130
3.7.7. İsrail ve Duvar Meselesi	132
3.7.8. BOP Çerçevesinde ABD ve İslam Ülkeleri.....	133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY IRAK'A İLİŞKİN MUHTEMEL OLUŞUMLAR VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

4.1. KUZEY IRAK'A İLİŞKİN MUHTEMEL OLUŞUMLAR	137
4.1.1. İkinci Körfez Harekatından Sonra Kuzey Irak	137
4.1.2. A.B.D. Yönetiminde Irak'ın Yapılanma Süreci ve Bu Bağlamda Kuzey Irak	141
4.1.2.1. Genel Olarak	141
4.1.2.2. Ekonomik Yapılandırılması	143
4.1.2.3. Siyasal Sistemin Yapılandırılması.....	146
4.1.2.4. Güvenlik Sisteminin Yapılandırılması	147
4.1.2.5. Yapılanma Sürecinde Kerkük ve Musul.....	148
4.1.2.5.1. Kerkük Musul ve Kürtler	148
4.1.2.5.2. Kerkük-Musul ve Türkmenler	151
4.1.2.6. Yapılanma Sürecinin Geleceğine İlişkin Bazı Görüşler.....	155
4.1.3. Kuzey Irak'a İlişkin Muhtemel Oluşumlar.....	158
4.1.3.1. İkili Federasyon Sistemi	158
4.1.3.2. Üçlü Federasyon Sistemi	159
4.1.3.3. Dokuzlu Eyalet Sistemi	159
4.1.3.4. 18'li Vilayet Sistemi.....	160
4.2. KUZEY IRAK'A İLİŞKİN OLUŞUMLARIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ..	161
4.2.1. Türkiye Açısından Muhtemel Oluşumların Değerlendirilmesi	161
4.2.2. Türkiye'nin Alması Gereken Önlemler.....	164
4.2.2.1. Ekonomik Önlemler	164
4.2.2.2. Toplumsal ve Kültürel Önlemler.....	169
4.2.2.3. Siyasal Önlemler	172
4.3.KUZEY IRAK VE TÜRKİYE SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	176

4.3.1. Türk Şirketlerinin Yatırımları ve Yabancı Sermaye Yatırımları İçindeki Payı	177
4.3.2. Ticaret Hacmi ve Türk Şirketlerinin Faaliyetleri	180
4.3.3. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı.....	183
4.3.4. Alt Yapı ve İnşaat.....	188
4.3.5. Eğitim ve Sağlık.....	190
4.3.6. Kültür ve Turizm.....	192
4.3.7. Bankacılık ve Finans	193
4.3.8. Türkiye İçin Habur Sınır Kapısının Önemi ve Diğer Sınır Kapılarıyla Karşılaştırılması.....	193
SONUÇ	197
KAYNAKÇA	200
ÖZGEÇMİŞ.....	212

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1. İKBY’de Aile Büyüklüğü Ortalamasına Göre Nüfusun Dağılımı (2010).	20
Tablo 1.2. İKBY’de Çalışan Nüfusun İller Bazında Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı, 2007.....	21
Tablo 1.3. 2006-2007 Eğitim Yılında Bölgedeki Öğrenci Sayısı.....	24
Tablo 1.4. 2006-2007 Eğitim Yılında Bölgedeki Okulların Sayısı	25
Tablo 1.5. İllere Göre Eğitim Bakanlığı Enstitülşerindeki Öğretmenlerin Sayısı (2003-2007).....	25
Tablo 1.6. İKBY’de, Özel ve Devlet Yüksek Okul Öğrenci, Öğretmen, Fakülte ve Üniversite Sayıları (2003, 2008, 2009).....	26
Tablo 4.1. İKBY, Yabancı Sermaye, Ortak Sermaye ve Yerli Yatırım Dağılımı (2006-2011).....	178
Tablo 4.2. Habur Sınır Kapısı ve Türkiye’nin Diğer Sınır Kapıları (2011).....	195

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Irak Etnik Haritası	29
--------------------------------------	----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. İKBY'nin sınırları ve anlaşmazlığa konu olan bölgeler	12
Harita 1.2. Kürt Bölgesel Yönetimi Haritası	15
Harita 4.1. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı	183
Harita 4.2. Nabucco Boru Hattı	185
Harita 4.3. Genel Energy Lisans Haklarının İKBY'deki Bölgelere Göre Dağılımı	188

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Center Intelligence Agency)
CSIS	: Stratejik ve Uluslararası Etütler Merkezi
DKK	: Devrim Komite Konseyi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GPS:	Global Konumlama Sistemi
Haz:	Hazırlayan
IGKY:	Irak Geçici Yönetim Konseyi
IKDP:	Irak Kürdistan Demokrat Partisi
IKYB:	Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği
IMF:	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IMTB:	Irak Milli Türkmen Partisi
INC:	Irak Ulusal Kongresi
ITC:	Irak Türkmen Cephesi
IKDP:	Irak Kürdistan Demokratik Partisi
İKÖ:	İslam Konferansı Örgütü

KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KP	: Kürt Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MIY	: Merkezi Irak Yönetimi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
MCC	: Askeri Koordinasyon Merkezi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
NGO	: Hükümet Dışı Kuruluşlar (Non – Government Organization)
NMD	: Ulusal Füze Savunma Sistemi
ODGP	: Orta Doğu Güvenlik Politikası
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
ÖKK	: Özel Kuvvetler Komutanlığı
PAK	: Kürtlerin Özgürlük, diriliş ve Birlik Partisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
RF	: Rusya Federasyonu
SBP	: Sosyalist Baas Partisi
SKDP	: Suriye Kürdistan Demokrat Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu

UNCHR : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNSCOM : Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu
YKK : Yüksek Koordinasyon Komitesi

GİRİŞ

Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen güvenlik ortamında “Yeni Dünya Düzeni”ne geçiş sürecini yaşamaktadır. Türk dış politikası göz önüne alındığında, Türkiye’nin bu süreçte iki önemli gelişmeye yakından tanıklık ettiği söylenebilir. Bunlardan ilki, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş’ın bittiğinin ilan edilmesidir. Bu küresel değişiklik Türkiye’nin dış politika ve güvenlik alanlarında yeni tehditler ve bunun yanında yeni fırsatlarla karşılaşmasına sebep olmuştur.

Diğer önemli gelişme ise, Türk dış politikasında büyük endişelere sebep olan Körfez Savaşı ve sonrası dönemde Irak’ta yaşanan gelişmelerdir. Kuveyt’in Irak tarafından işgal edilmesi, yalnızca Irak ile Koalisyon Güçleri arasındaki savaşın başlamasına sebep olmamış, ayrıca Kuzey Irak’taki otorite güçlerini önemli ölçüde desteklemiş ve onların politikalarına uyumlu politikalar üretmiştir. Yine 2002 yılı Ağustos ayından itibaren iyice sıcaklık kazanan Irak’ın Birleşmiş Milletler silah denetçilerine açılması ve ABD’nin ile Irak’a operasyon düzenleme girişimleri Türk dış politikası açısından önemli bir gelişme olmuş ve özellikle K. Irak’da ortaya çıkan Kürt siyasal oluşumu Türkiye’nin bölgeye daha ciddi yaklaşımlarda bulunma gereğini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen koşullarında güvenlik algılamalarında en öncelikli yeri Ortadoğu kaynaklı tehditler işgal etmiştir. Özellikle Körfez Savaşı sonrası bölgesel güvenlik ortamında, Kuzey Irak’ta meydana gelen yeni oluşumlar ve bunlara bağlı olarak bölücü terör tehdidinin giderek artması, bu tehdidin artık bir iç tehdit olarak algılanmayıp, bölgesel perspektiften algılanmasına neden olmuştur. Bu algılamalar bağlamında, Türkiye bir taraftan bölücü terörle mücadele ederken; diğer taraftan Kuzey Irak’ta meydana gelen gelişmelere müdahale etmek durumunda kalmıştır. Türkiye’nin Kuzey Irak konusunda titizlikte üzerinde durduğu en önemli hususlar, Kuzey Irak’ta Körfez Savaşı sonunda meydana gelen otorite boşluğunun doldurularak bölücü terör örgütünün faaliyetlerinin önlenmesi, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması ve muhtemel bir Kürt devletinin kurulmasını önlemek olmaktadır.

Her ülkenin ulusal hedefleri ve amaçları vardır. Çünkü ülkeler ulusal çıkarlarını gözetirken iç ve dış politikalarını birlikte değerlendirmeli, küresel düşünüp yerel davranmalıdır. Çünkü küresel aktörlerin bölgemize yönelik plan ve programları bulunmaktadır. Nasıl evimizin ön bahçesi refah seviyesinin bir göstergesi ise arka, bahçesi de aynı düzeyde gelişmişlik düzeyini gösterir. K. Irak da Türkiye'nin arka bahçesidir. Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası adlı kitabında Ortadoğu'yu büyük bir satranç tahtasına benzetmiş ve bölgenin istikrarı ve taşların uygun oynanması için gerekli stratejik mihver diye adlandırdığı iki ülkeden birisini Türkiye olarak göstermiştir. Neden K. Irak sorusunun cevabı işte buradadır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde, Kuzey Irak'ın tarihine yer verilmekte, bölge jeopolitik ve jeostratejik açıdan ele alınmaktadır. İkinci Bölümde, Irak'ın kuzeyindeki mevcut yapılanma ele alınmıştır. Ayrıca ilgili aktörlerin Irak'ın kuzeyine ilişkin politikaları genel olarak anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Büyük Ortaoğu Projesi hakkında bilgi verilmiş olup; dördüncü bölümde ise, Irak'ın kuzeyine ilişkin muhtemel oluşumlar incelenmiş ve bunlara Türkiye perspektifinden yaklaşmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUZEY IRAK'A İLİŞKİN VERİLER VE TARİHSEL ARKA PLAN

Kuzey Irak bölgesel anlamda farklı kavramlarla ifade edilebilmektedir. Bunlar; Irak Kürdistan Özerk Yönetimi, Irak Kürdistan'ı, Irak Kürt Bölgesi, Kürt Özerk Yönetimi ve Irak'ın kuzeyi olarak sıralanabilir. Irak Federe (Merkezi) Hükümeti ise, Dahok, Erbil ve Süleymaniye illerini kapsayan bu bölgeyi Kürt Bölgesel Yönetimi (Kurdish Regional Government) olarak tanımlamaktadır.

Tüm bu kavram karmaşası içerisinde bu çalışmada bölge, Türk resmi makamlarınca kullanılan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, Musul ve Kerkük bu çalışma sınırları içerisinde yer alacaktır.

1.1. TARİHİ GEÇMİŞİ VE COĞRAFİ KONUMU

Kuzey Irak bölgesinin tarihî geçmişine bakıldığında, öncelikle 1991 yılında gerçekleşen Birinci Körfez Savaşı'nda gitmek doğru olacaktır. Bu savaşta Irak, güneyde ABD önderliğindeki güçlere yenilince Kürtler üzerine yürümüş ve bunun sonucunda da 36. paralelin kuzeyi, uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Burası, zamanla Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerler içinde adeta güvenli bir bölge haline getirilmiştir. Hatta Süleymaniye ili de -Kerkük'le aynı paralel üzerinde olmasına ve 36. paralelin güneyinde kalmasına rağmen- bu güvenli bölge içine alınarak korunmuştur. Kerkük ilinin tamamı ile Musul'un bir kısmı, güvenli bölgenin dışında tutulmuş ve 36. paralel düz bir çizgi iken kırık bir çizgiye dönüşmüştür. Böylece Türkmenler, Kürtler ile Arapların arasına sıkıştırılmıştır.

Öte yandan, 1992 yılında özellikle iki büyük Kürt partisi -Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)- ve diğer küçük partiler; Kürdistan Cephesini meydana getirmişlerdir. Bunun sonucunda da 17 Mayıs 1992'de Kürt bölgesinde, Kürdistan vatandaşlarının katılabileceği belirtilen bir seçim gerçekleştirilmiş ve bu seçimden sonra Kuzey Irak Kürt Yönetimi Parlamentosu kurulmuştur (Karaca, 2007:108).

4 Temmuz 1992’de ise daha önce yürürlüğe konamayan, 1974 tarihli özerklik yönetiminin merkezi olan Erbil’de ilk hükümetlerini kurmuşlardır. Uçuşa yasak ve güvenli bölge yaptırımlarının sayesinde bu oluşum, bugüne kadar ulaşmayı başarmıştır. 8 Kasım 2002’de ise Kuzey Irak Kürt Yönetimi Parlamentosu’nda kabul edilen ancak referandum ile yürürlüğe gireceği belirtilmesine rağmen halen halkoyuna sunulamamış olan, Kerkük’ün başkent kabul edildiği Kuzey Irak Kürt Bölgesinin sınırları belirtilmiştir. Buna göre, Kuzey Irak Kürt Yönetimi Anayasasında “Kuzey Irak Kürt Yönetimi Bölgesi; Dahok, Erbil ve Süleymaniye illeri ile 1968 öncesi idari sınırlarıyla Kerkük, Akre, Sexan, Sincar, Telafer kazalarıyla Musal’a bağlı Zimar, Beeşqe, Eski Kelek bölgeleri, Diyala iline bağlı Hanekin ve Mendeli kazalarıyla, Wasit ilindeki Barda kazası ve Cesan bölgesi ve çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu öteki bölgelerden meydana gelmektedir” ifadesi yer almaktadır (Silleli, 2005:268).

2002 yılında sınırları böyle ifade edilen Kürt Hükümeti’nin, günümüzde kendine ait bütçesi, bayrağı ve askerî gücü bulunmaktadır. Musul ve Kerkük’ün Kürtlere ait olduğunu savunan Barzani, 3 Mart 2003’te KDP ve KYB silahlı güçlerini (Peşmergelerini) birleştirme kararı almıştır. 1992 yılından beri kurulması planlanan “Kürdistan Devleti” için, ABD’nin Irak’ı işgalinden sonra, bir de Kerkük’e Kürt vali atanması sağlanmıştır. 22 Aralık 2004’te 1,7 milyon Iraklı Kürt, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt Devleti kurulması için halkoylaması yapılması amacıyla dilekçelerini BM’ye iletmışlerdir. Böylece 30 Ocak 2005’te yapılan genel seçimlerde gayri resmî bir referandum düzenlenerek Kürtlere, bağımsız Kürt Devleti istenip istenmediği sorulmuştur. Kürtlerin, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt Devleti kurma yönündeki hedeflerine yönelik uygun bir ortam -ABD’nin de büyük desteği ile- oluşmuştur. Bunun sonucunda Kürt gruplar, 30 Ocak 2005’te yapılan seçimde Kerkük’te %50’nin üzerinde bir oy almışlardır. Elde ettikleri bu güç sayesinde de Arapları ve Türkleri göçe zorlamışlardır (Dağdeviren, 2007:87-88). Kürtler, bu sayede Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi’nde etnik birliği sağlama hedeflerine de bir adım daha yaklaşmışlardır.

Kısacası Kuzey Irak’ta bir Kürt Devleti’nin kurulmasına yönelik verilen çabanın, oldukça geçmişe dayandığı ancak devletin kurulmasının yakın bir tarihte gerçekleştiği görülmektedir. Kuzey Irak’taki mevcut yapının anlaşılması için tarihsel gelişimin yanı sıra, bölgenin coğrafi özelliklerinin de incelenmesi doğru olacaktır.

Bugün Kuzey Irak diye adlandırılan ve Dahok, Erbil ve Süleymaniye illerinde; IKBY'nin resmi kontrollerinin yanı sıra, bölge dışında da fiili kontrolünün söz konusu olduğu bir bölge mevcuttur. Kuzey Irak Bölgesi, tam anlamıyla üç kıtanın kesişme noktasındadır. Ayrıca Ortadoğu'nun üç büyük etnik yapısı olan Arap, Fars ve Türklerin de tam ortasında yer almaktadır.

Kuzey Irak dağlık bir bölge olma özelliğine sahiptir. Dicle Nehri kıyılarında neredeyse sıfır olan denizden yükseklik, nehrin doğusundan itibaren, bölgenin kuzeybatı ucundan İran'a doğru uzanan kuzeybatı-güneydoğu hattının doğusundan doğru yükselmeye başlamaktadır (İkbal, 2006:9). Bölgenin kuzeyine ve doğusuna doğru yükseklik artmaktadır. Yükseklik, İran sınırı yakınlarında bulunan ve rakımı 4.000 metreye yaklaşan Hisar Dağı ile zirve yapmaktadır. Bölge, bu özelliği ile Irak'ı ve Basra Körfezi'ni kontrol etme özelliği taşımaktadır.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi kontrolünde olan bölge, yaklaşık 40.000 kilometrekare ile Lübnan'ın 4 katı büyüklüğünde bir alana yayılmaktadır (USİAD, 2008:137). Ortalama yüksekliği 1400m ve en yüksek yeri 3611 metredir. Bu yükseklik, Suriye dâhil olmak üzere tüm Arap Yarımadası'na hâkim konumdadır. Bölge, kuzeyinde Türkiye, doğusunda İran, güneyinde Merkezi Irak, batısında Suriye ile çevrili olup, bölgenin denize çıkışı bulunmamaktadır. Bölgenin coğrafi açıdan ilk dikkat çeken özellikleri, yüksekliği ve iklim koşullarıdır. Bu koşullar dikkate alındığında, bölgenin yıllık yağış ortalaması 1780mm ile Türkiye'nin üç katı kadardır ve yılın 6 ayı kar yağışı alan bölge, Irak açısından su deposu konumundadır. Güney Batı Asya'nın en uzun iki nehri olan Dicle ve Fırat bu bölgeden geçmektedir ve Fırat Nehri'ne Türkiye'den karışan suların katkısı %90, Suriye'den karışan suların katkısı ise %10'dur. Dicle Nehri'ne ise Türkiye'den karışan suların katkısı %40, Suriye'den karışan suların katkısı ise yoktur ve Irak'tan karışan suların katkısı %60 civarında olup bunun hemen hemen tamamı Kuzey Irak'taki dağlardan sağlanmaktadır.

Dicle Nehri'ne katkısı olan sulara bakıldığında ise büyük Zap Suyu'nun, Türkiye'den doğup Musul'un güneyinde Dicle Nehri'ne katıldığını görülmekte ve Kuzey Irak Dağlarından doğan Küçük Zap Suyu, Kerkük'ün batısında Dicle Nehri ile birleşmektedir. Diyala Nehri ise Irak-İran sınırını teşkil ettikten sonra batıya dönerek Diyala şehrinin batısında Dicle Nehri ile birleşmektedir.

Bölgenin yüksekliğine değinilecek olursa, Kuzey Irak'ın Türkiye'den uzanan Toroslar ve İran'dan bölgeye doğru gelen Zağros dağlarının kesiştiği bölgede yer aldığı görülmektedir. Bu bölgede arazi, batıdan doğuya, güneyden kuzeye gittikçe yükselmektedir. Bölgenin dağlık olması, bölge ülkelerini hedef alan ayrılıkçı terör örgütlerine, barınma ve üs bölgeleri tesis etme imkânlarını sunmaktadır. Kuzey Irak bölgesinde mevcut dağların etekleri, Dicle Nehri'ne kadar geniş düzlüklerden oluşmaktadır ve yukarılara çıkıldıkça bitki örtüsü artarak zenginleşmektedir. 1475m ile Sefin, 1441m ile Harir ve 1706m ile Karadağ, bölgedeki en önemli dağlar arasında yer almaktadır. Bölgenin yazlık yaylaları Selahattin ve Şaklava yöresinde yer almaktadır. Bu bölgeye özellikle sıcaklığın yüksek olduğu yaz aylarında, Irak'ın güneyinden çok sayıda Arap turist gelmektedir.

1.2. DİĞER ÜLKELERİN BÖLGEDE NÜFUZ EDİNME ÇABALARI

Kuzey Irak, birçok milletin ve devletin hâkim olmak istediği bir coğrafyada yer almaktadır. Bölgeye bu açıdan bakıldığında coğrafi olarak yükseltilerin başladığı yerler, Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgenin doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Kürt halkının çabalarını bir zamanların Sovyetler Birliği'nin sıcak denizlere ulaşma çabalarına benzetmek yanlış olmayacaktır. Bugün de Kürtler, Dicle'ye inme çabasındadırlar. Türkiye, 1926 yılında Musul'u kaybettikten ve özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra bölge ile hiç ilgilenememiştir. Bölgeye yapılan en üst düzey ziyaretler bile bu bölgede yaşayan Türkmenlerin zararına olmuş, ziyaretler Irak yetkililerini ürküttüğünden Türkmenler aleyhine politikalar uygulanmıştır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, 1980'lerden itibaren PKK terör örgütünün faaliyete geçmesiyle birlikte bölge, Türkiye için yeniden ilgilenilmesi gereken bir yer haline gelmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin politikası "Irak'ın iç işlerine karışmama, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması" bağlamında olmuştur. Bölgenin coğrafi ve etnik yapısı, PKK terör örgütü için geri bölge mahiyetindedir. Türkiye'nin gelecekte, IKBY'nin yönetim yapısı ne olursa olsun, bölge ile yakından ilgileneceği ve bölgeyi ekonomik yönden kontrol edeceği düşünülmektedir. Türkmenler ve Kerkük'ün statüsü ve güvenliği konusunda ise Irak ve Kürtlerle karşı karşıya geleceği, hatta çatışabileceği bu nedenle de müttefikleri ile bu konularda görüş ayrılığı yaşayacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan bugün, Kuzey Irak'taki resmi yapıdan geriye gidişin mümkün olmadığı artık anlaşılmıştır. Bu durumda Türkiye, kendi bölgesindeki Kürt vatandaşlarının ekonomik refahını artırmak suretiyle çekim merkezinin bölge değil, Türkiye olmasını sağlamalıdır.

2003 yılında yaşanan ABD işgali sonrası ve 2005'te Irak'ta federal bir yapıyı adeta teşvik eden yeni Irak Anayasası'nın kabulünden sonra, güneyde Şii bir federal yapının ortaya çıkacağı beklenmiş ancak bu gerçekleşmemiştir. Sünni Araplar, kesinlikle bugünkü yapının sürdürülmesini, Şiiler ise -Kürtlerin aksine- sadece kendi bölgelerinde değil Orta ve Güney Irak'ta da söz sahibi olmak istediklerini, seçimlerde yaptıkları tercihlerle ortaya koymuşlardır. Her ne kadar Araplar arasında mezhep farkları olsa da, kuzeydeki tartışmalı yerlerin IKBY'ye bırakılması ve doğal kaynakların paylaşılması konusu gündeme geldiğinde, aralarında birleşecekleri düşünülmektedir. Durumun, bugünkünden daha da geriye bir gidişi göstermesi halinde bunu kabul etmeyecekleri beklenmektedir. Yani Araplara göre Kürtler, Irak'tan alacaklarını almışlardır.

Duruma İran açısından bakıldığında, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmakla beraber güneydeki Şiiler'e siyaseten açıkça destek vermiştir (Kurdistan Region Council Of Ministers, 2008:37). Kürtler kendi bölgesel yönetimlerini kurunca güneydeki Şiiler, Araplar arasında çoğunlukta bulundukları için, Irak yönetiminde en etkin unsur olarak öne çıkmışlardır. Zaten yönetimde kendileri olacağından bunun devamını istemeleri hem Şii'ler hem de İran için anlaşılabilir bir durumdur. Bu nedenledir ki, Kürtler gibi kendi federal yönetimlerini kurmaları demek, zamanla Irak'ın güneyinde yeni bir Şii devletinin ortaya çıkması demektir. Bu durum, söz konusu yeni kurulacak bu devletin İran ile güçlü bağlar kuracağı, İran'ın bu devletin hamiliğine soyunacağı anlamına gelmektedir. Böylece İran, kendi petrollerinin yanında bir de Irak'ın rezervlerinin %60'ına egemen olacak ve Güney Irak üzerinde de nüfuz sahibi bir ülke konumuna gelecektir. Bunun sonucunda da, dünya enerji güvenliği üzerinde son derece etkili olacaktır.

İran geçmişte de kuzeyde Kürtler üzerinde etkili olmuş, zaman zaman onları Irak yönetimine karşı isyana teşvik etmiştir. Öyle ki Kürt gruplar arasında bile taraf olmuş, çatışmalara fiilen asker göndererek Irak'ın iç işlerine karışmıştır. 1975 Cezayir Anlaşması ile Kürtlere verdiği desteği bırakmış, ancak 1980-1988 yılları arasında

devam eden İran-Irak savaşı sırasında yeniden destek olmuştur. Bütün bu olanlara rağmen İran, Irak'ın kuzeyinde kurulacak bir Kürt Devleti'ni istememektedir. Çünkü İran'da hatırı sayılır bir Kürt nüfusu vardır. 2006 yılı nüfus sayımına göre 70 milyonluk İran'ın, %7'sini yani yaklaşık 5 milyonluk kesimini Kürtler oluşturmaktadır. İran da bilmektedir ki kendi sınırları içinde yaşayan Kürt vatandaşları, günün birinde Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt Devleti ile birleşmek veya oradaki yapının benzerini kendi topraklarında kurmak isteyeceklerdir.

Bölgedeki nüfuz edinme çabalarına Suriye açısından da bakmak gerekir. Suriye geçmişte -İran kadar olmasa da- Irak'ı güçlü bir komşu olarak istemiştir. Bundan dolayı, Kürtlerin Irak hükümetine karşı yürüttükleri faaliyetlere destek olmuştur. 2007 yılı verilerine göre Suriye nüfusunun %8 ila %10'unu, yani 1,5 milyondan fazlasını oluşturan Kürtler, daha düne kadar kimliksiz yaşamış ve vatandaş sayılmamışlardır. Suriye başbakan yardımcısı 2004 yılında yaptığı bir açıklamada, hükümet politikası olarak, Irak'ta bir Kürt Devleti kurulmasını istemediklerini belirtmiştir.

Suriye'den sonra durumu bir de İsrail açısından değerlendirmek gerekir. Irak'ta yaşayan Yahudiler İsrail'in kurulması ile birlikte ülkelerinden ayrılarak İsrail topraklarına göç etmişlerdir. İsrail'de bugün yaklaşık olarak 150.000 Kürt asıllı Yahudi bulunduğu belirtilmektedir (Kurdistan Region Council Of Ministers, 2008:38). Güvenlik kaygıları içinde yaşayan İsrail'in, bölgede işbirliği yapabileceği, Arap olmayan bir devlet istemesi normaldir. İsrail'in bölgede güçlü bir Arap devletin varlığını kabul etmesi, kendi güvenlik ihtiyaçları nedeniyle mümkün değildir. Irak'ın bölünmesi, İsrail'i yakın vadede hem güçlü bir komşudan kurtaracak hem de bölgede Arap olmayan, ilişki kurup geliştirebileceği bir devlete kavuşturacaktır. Ayrıca Kürtleri kullanarak Türkiye'ye, kendi siyasetine yakın politikalar izlemesi yönünde imada bulunabilecek ve Türkiye üzerinde etki sahibi olabilecektir.

Kuzey Irak'ta oluşan bir diğer durum ise, İsrail'in Irak'ta Barzani ve Talabani'nin yardımıyla toprak alımı yapmasıdır. Irak'ta kurulan birimler aracılığıyla Iraklı ailelerin İsrail'e gitmesi sağlanmış ve İsrail'de yaşayan Kürt Yahudiler aracılığıyla bölgede arazi alımları yapılmıştır. Söz konusu iş için İsrail'in 300 milyon dolar ayırdığı iddia edilmektedir. İsrail toprak alımlarını gizlemekte ve bölgeye Kürt

Yahudileri çekmeye çalışmaktadır. Bir diğer önemli konuda, İsrail'in yıllardır kullanılmayan Musul-Hayfa ya da Hayfa-Kerkük boru hattını yeniden faaliyete geçirmek istemesidir. Buradaki ana hedef, İsrail'in Akdeniz'i bir çekim merkezi haline getirmek istemesi, böylece İran'ın Basra Körfezi ticaretine alternatif oluşturmasıdır (Wayne, 2012).

Öte yandan İsrailli subaylar, 1950'li yıllarda, Kürtlerin askerî alanda eğitimlerine yardımcı olmuş ve Irak Federe hükümetine karşı faaliyet yürüten Kürt gruplarına, taktik, teknik ve siyasi alanlarda danışmanlık hizmeti vermişlerdir. 1958 yılında da Irak'ın Sovyetler Birliği'ne yaklaşması sonucunda, dönemin İran monarşisi ile ittifaka girmiş ve İran'la beraber Kürt grupları desteklemişlerdir. 1960'lı yıllarda Kürtlere verilen desteğin boyutu silah yardımına kadar ulaşmış, bunun yanında askerî eğitimler verilmeye devam edilmiş, danışmanlık hizmetleri ise daha da artmıştır. İsrail, IKBY ile gerçekleştirmeyi hedeflediği ekonomik ve siyasi işbirliğinin neticesinde, Kürt bölgesinden kendi limanlarına uzanan petrol boru hattını faaliyete geçirerek enerji güvenliğini sağlayabileceklerini düşünmektedir. İsrail ve IKBY bölgenin yalnız kalan ülkeleridir. Bu nedenle karşılıklı askerî, siyasî ve ekonomik çıkarları oldukça fazla olan iki doğal müttefik konumundadırlar. İsrail mevcut siyasi konumu itibarıyla, IKBY'ye bugün ve gelecekte etki edebilecek en önemli bölge oyuncularından birisi durumundadır.

İsrail'in de içinde bulunduğu Ortadoğu su yoksunu bir bölgedir ancak Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Kuzey Irak bölgesi, diğer ülkelere göre su zengini bir bölgedir. İsrail, gelecekte su ihtiyacını -aynı petrolde olduğu gibi- boru hatları ile bölgeden karşılayabilecektir.

ABD'nin ise bölge üzerindeki rolü ve etkinliği, diğer ülkelerden çok daha farklı bir noktadadır. 2003 işgali ile Kuzey Irak'a girmiş olan ve bölgeden fizikî olarak 2011 yılında çekilmiş olan ABD'nin, günümüzde IKBY'de her bakanlıkta bir danışmanı görev yapmakta, bu sayede de Amerika bölgede etkinliğini sürdürmektedir.

ABD'nin çekilmesi sonrasında Irak'ta birtakım iç karışıklıklar yaşanmıştır. Tarık El Haşimi, parlamento binasında bomba yüklü bir aracın patlatılması olayından sorumlu tutulmuş ve yurt dışına çıkışı yasaklanmıştır. Daha sonra da kendisine yönelik tutuklama kararı çıkarılmıştır. Bu karardan sonra Haşimi, Cumhurbaşkanı

Celal Talabani ve IKBY Başkanı Mesut Barzani'nin konuğu olarak Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentine sığınmıştır. Söz konusu olay, yargıya intikal etmiş ve Haşimi'nin iadesi talep edilmiştir. Haşimi'nin Kuzey Irak'ta koruma altına alınmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır. Öncelikle bölge yönetimi, Haşimi'ye karşı koruyucu bir rol üstlenerek, ABD işgalinden beri Sünni Arap kamuoyunda kendisi hakkında oluşan olumsuz imajı değiştirmek istemiştir. Diğer de, ABD askerlerinin çekilmesinin ardından, Irak'taki siyasi denklemde Maliki hükümetiyle olan anlaşmazlıklar noktasında, Sünniler üzerinden yeni bir baskı oluşturabilmektir.

Önümüzdeki dönemde IKBY ve Federe Irak Yönetimi arasında ortaya çıkabilecek iki temel anlaşmazlık dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki uzun süredir gündemde olan nüfus sayımı ve buna bağlı olarak petrol gelirlerin paylaşımıdır. İkinci anlaşmazlık konusu ise tartışmalı bölgelerdir. Kerkük başta olmak üzere bazı bölgelerin IKBY'ye dâhil edilmek istenmesi, Federe Hükümet ile aralarında soruna neden olmaktadır (Semin, 2010:22-23).

Almanya'nın bölgedeki nüfuz edinme çabalarına bakıldığında ise, bölgede pazar arayışı içinde olduğu görülmektedir. Almanya, 2009 yılında Erbil'de başkonsolosluk açarak IKBY ile hem diplomatik ilişkiler konusunda ilerleme kaydetmek, hem de ekonomik alanda ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Almanya'nın en büyük havayolu şirketi Lufthansa, 25 Nisan 2010'da Bağdat'ta uçuşlara başlamadan önce, Erbil'e uçuşlara başlamıştır.

1.3. İDARİ VE SİYASİ YAPI

Kuzey Irak'ın idarî ve siyasî yapısının incelenmesi ve açıklanması bölgenin Türkiye ile olan ilişkilerini ve bu ilişkilerdeki karşılıklı tutumu belirlemek bakımından oldukça önemlidir. Özellikle bölgede hâkim olan siyasi yapı ve bu yapıyı oluşturan siyasi partilerin durumları, bölgenin Türkiye ile ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bu başlık altında, öncelikle bölgenin idarî yapısı, ardından da siyasi yapısı ele alınacaktır.

1.3.1. İdari Yapı

Günümüzde bölgenin sınırları gibi, idari yapısı da sürekli tartışma konusu olmaktadır. Kuzey Irak bölgesi, genel olarak Dahok, Süleymaniye ve Erbil illerini

kapsamaktadır. Ancak, Irak'ın işgalinden hemen sonra Kürt Peşmerge güçleri, savaş öncesi sınırların dışına çıkarak bazı bölgeleri de kontrolleri altına almışlardır. Bunun sonucunda Musul, Dahok, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Selahattin ve Diyala illerini kapsayan “tartışmalı bölgeler” sorunu ortaya çıkmıştır. Söz konusu sorunun ötesinde, bölgedeki farklı etnik ve dini-mezhepsel grupların bir arada yaşama sıkıntıları, partilerin siyasal rüştlarını ispatlama çabaları, yeraltı ve yerüstü zenginliklerin paylaşılma sorunu, Federe Hükümet ile IKBV arasında anlaşmazlıklara neden olmaktadır (İkbal, 2006:13).

IKBV 1992’de, idari yapının oluşumu ve korunması adına, Süleymaniye ilinde askerî bir akademi kurmuştur. İlk mezunlarını aynı yılın Eylül ayında vermiştir. KDP de Ekim 1992’de Selahaddin’de, “Peşmerge İşleri Genel Komutanlığı” oluşturmuş ve bu komutanlık, Peşmerge İşleri Bakanlığı’na bağlanmıştır. Daha sonra Zaho’da polis akademisi kurulmuştur. Sivil emniyet işlerine bakan polis teşkilatının merkezi ise Erbil’dedir. Bu sayede Talabani ve Barzani peşmergeleri, gerilla düzeninden çıkarak düzenli ordu haline dönüşme çalışmalarına devam etmişlerdir (<http://www.yenisafak.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.07.2015).

Irak Anayasası'na göre, IKBV sınırları içinde güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan Peşmerge kuvvetleri, 1991 yılı sonrasında oluşturulan yeşil hattın kuzeyinde kalan ”tartışmalı alanlar” (disputed territories) olarak adlandırılan bölgelerde de hâkimiyet kurmuşlardır. Bu bölgeler içindeki Peşmerge varlığı, Irak topraklarının yaklaşık %7'sine denk düşmektedir. Peşmerge kuvvetlerinin mevcut sayısının 75.000-100.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (<http://busam.bahce.shir.edu.tr>, Erişim Tarihi: 01.07.2015).

Irak Merkezi Yönetimi, Kürt Bölgesel Yönetimi sınırlarını Dahok, Erbil ve Süleymaniye ile sınırlandırmaktadır. Harita 1.1’de IKBV sınırları ve tartışmalı bölgeleri gösterilmiştir.

Harita 1.1. İKBY'nin Sınırları ve Anlaşmazlığa Konu Olan Bölgeler

Kaynak: www.crisisgroup.org, Erişim Tarihi: 11.07.2015

Diğer taraftan, İKBY'nin idari yapısı; Dahok, Erbil, Süleymaniye illeri, bu illere bağlı kaza ve bu kazalara bağlı nahiye ve köyler şeklinde yapılanmıştır. Nüfusu 3000'in üzerinde olan yerlerde, kent konseyi teşkilatının kurulması öngörülmüştür. Bölgenin yönetim şekli, Irak Federal Cumhuriyeti'ne bağlı Parlamenter Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi şeklindedir. Yasamadan sorumlu Kuzey Irak Bölgesel Meclisi, yürütmeden sorumlu ve halk tarafından seçilen Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi Başkanı, yürütme görevini yapan Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi Bakanlar Kurulu, başbakan, bakanlar ve nihayet bağımsız yargı organları İKBY'nin idari unsurlarını meydana getirmektedir.

Kuzey Irak'ın idari yapısını oluşumuna bakıldığında, IKBİ'nin ortaya çıktığı bugünkü bölge, Mart 1970 yılında resmileşmeye başlamıştır. Kürtlerle Irak hükümeti arasında 1970 yılında yapılan anlaşmada, o gün Irak'ta iktidarda bulunan devrim komuta konseyi tarafından, Kürt Halkının haklarını kullanma karar alınmıştır. Ayrıca Kürtlerin kendi yurtlarını inşa edebilmeleri için çaba gösterileceği üzerinde anlaşılmış ve bu durumla ilgili bir manifesto yayınlanmıştır. Yine aynı anlaşmada Irak'ın Arap ve Kürt uluslarından oluştuğu, Kürtlerin çoğunlukta olduğu yerlerde Kürtçenin Arapça ile birlikte resmi dil olacağı belirtilmiştir. Söz konusu anlaşmanın maddeleri aşağıdaki gibidir (U.S. Department Of Defence, 2008:7-8):

- Kürtçe, Kürt bölgelerinde resmi dil olacak, Kürt okullarında eğitim dilinin Kürtçe olduğu kabul edilecektir.
- Hükümet, Kürtlere karşı bakanlık, kamu hizmetleri, askeri ve diğer görevlerde ayrımcılık yapılmayacağını taahhüt edecektir.
- Hükümet, televizyonda Kürtlerin meseleleri hakkında özel programlar hazırlayacak, Kürt bölgelerinde daha fazla ve daha iyi eğitim veren okullar açacaktır.
- Kürt bölgeleri, polis ve güvenlik görevlileri dâhil olmak üzere, Kürt yetkililer tarafından idare edilecektir.
- Kürtler, kendi öğrenci, gençlik, kadın ve öğretmen örgütlerini kurabileceklerdir.
- Daha önceki ayaklanmalar sırasında Hükümetteki memuriyetlerini bırakan Kürtler, yeniden işe alınacaktır.
- Kürt bölgelerinin geçmişte çektikleri zararların tazmin edilmesi sağlanacak ve savaşta ölen Kürtlerin ailelerinin ücretsiz barınmalarının temini yanında, ekonomik kaynaklar bölgeye âdil olarak dağıtılacaktır.
- Kürt ve Arap köylüler evlerine dönecektir.
- Toprak reformu, Kürt bölgelerinde hızlandırılacaktır.
- Anayasada Kürt dili ve milleti tanınacaktır.
- Kürtler, yayın istasyonlarını ve ağır silahlarını Hükümete devredeceklerdir.

- Devletin başkan yardımcılarında biri Kürt olacaktır.
- Kürt illeri, anlaşma doğrultusunda idare edilecektir.
- Devlet, Kürt çoğunluğun bulunduğu yerleri belirlemek üzere nüfus sayımı yapacaktır.
- Kürtler parlamentoda orantılı olarak temsil edileceklerdir.

Kürtler, 1970 yılında Irak yönetimi ile varılan mutabakatın gereğinin tam olarak yerine getirilmemesi ve özellikle de Kerkük'ün, özerk bölgelerinin içine dâhil edilmemesinden dolayı, bu kararı tanımamışlardır. Üstelik Irak'ın 1975 yılında Cezayir'de İran ile yaptığı anlaşma neticesinde, İran'ın Kürtler'e verdiği desteği kesmesine neden olmuşlardır. Böylece Özerk Kürt Bölgesi kurulamadan süreç sona ermiş, Irak yönetimi ile Kürtlerin arası yine açılmıştır. 1970 yılında yayınlanan Kürdistan özerklik manifestosunda, Kürtler için düşünülen özerk bölge, Harita 1.2'de yer almaktadır.

Irak Devrim Komuta Konseyi, 24 Şubat 1974 tarihinde tek taraflı aldığı bir kararla, Dahok, Erbil ve Süleymaniye'yi kapsayan bölgeyi "Kürt Özerk Bölgesi" olarak ilan etmiştir. Bu kararda Kerkük, özerk bölgenin sınırları içerisine dâhil edilmemiştir (Baran, 2009:18).

Harita 1.2. Kürt Bölgesel Yönetimi Haritası

Kaynak: www.de.wikipedia.org, Erişim Tarihi: 20.07.2015

2004 yılının Mart ayında imzalanan Kuzey Irak Kürt Yönetimi Geçici Yönetim Yasası'nın 53'ncü maddesinin A bendinde; “*Kürdistan Bölgesel Hükümeti, 19 Mart 2003 tarihinde Dahok, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Musul illerindeki toprakları idaresi altında bulundurmakta olan resmi hükümet*” olarak tanımlanmaktadır.

15 Ekim 2005'te referandumla kabul edilen Irak Cumhuriyeti anayasasının 117. maddesi “*Yürürlüğe girdikten sonra bu anayasa, Kürdistan Bölgesini ve mevcut organlarını federal bir bölge olarak kabul eder*” ifadesini içermektedir. 140. maddesi ise “*sakinlerinin iradesini tespit için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde en geç 31.12.2007 tarihinde referandum düzenlenmesi tamamlanmalıdır.*” demektedir.

Irak Cumhuriyeti anayasasının 141. maddesi ise “1992 yılından bu yana Kürdistan Bölgesinde çıkartılan yasalar yürürlükte kalmaya devam eder. Mahkeme kararları ve sözleşmeler dâhil olmak üzere, Kürdistan Bölgesel Hükümeti tarafından alınan kararlar, Kürdistan Bölgesi yasaları gereğince ve bölgenin ilgili makamları tarafından değiştirilmedikçe, iptal edilmedikçe ve bu anayasayla çelişmedikleri sürece geçerli sayılır.” şeklindedir.

1.3.2. Siyasi Yapı ve Siyasi Partiler

Kuzey Irak’ta 1991’de 36. paralelin kuzeyinde “Güvenli Bölge” oluşturulmasından itibaren yeni bir yapı bölgeye hâkim olmuştur. Böylece Yeni Irak’ın federal bir yapıya dönüşmesi, IKBY’nin 1970 yılından beri belirsiz olan durumunu netliğe kavuşturmuştur. Bölgede 1992 yılında gerçekleşen seçimler sonrasında kurulan parlamento, iç karışıklıklar, iki büyük parti arasındaki siyasi mücadele ve nihayetinde çıkan iç savaş, siyasi yapının daha karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur.

Diğer taraftan, 1998 yılına gelindiğinde çatışmanın sona ermesi ve 2002’den itibaren KDP ve KYB arasındaki işbirliğinin etkisiyle siyasi yapıda, büyük bir değişim sürecine girilmiştir. Bu süreç, 2005 yılında referandumla kabul edilen yeni Irak anayasasıyla da ilan edilmiştir. Bundan sonra Irak’ta kurulan tek federal bölge, Kürt Bölgesel Yönetimi olmuştur. Ancak Irak Anayasası tarafından belirlenen bölgenin, siyasal yapısı, hakları ve yükümlülükler ve sınırları konusundaki tartışmalar hâlâ devam etmektedir. Iraklı Kürtler, kendi bölgeleri için birkaç kez anayasa yazma girişiminde bulunmuşlar ve 2009 yılının yaz aylarında son halini alan bir metin oluşturmuşlardır (ORSAM, 2011:11). Ancak bu metnin henüz tam olarak kabul edildiğini söylemek mümkün değildir. Bu haliyle de IKBY’deki yapı, yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler açısından değerlendirildiğinde, yarı başkanlık sistemine daha çok benzemektedir (<http://krgspain.org>, Erişim Tarihi: 10.07.2015).

Bu bağlamda, Kuzey Irak’taki siyasi partiler hem dünyada hem de bölgede büyük önem taşımaktadır. Özellikle KYB ve KDP açısından durum çok daha önemlidir.

Kuzey Irak'ta, Irak'ın geri kalanına oranla daha istikrarlı bir siyasi yapısının olduğu dikkati çekmektedir. Bunun yansıması olarak da bölge, bir kamu otoritesine sahiptir ve güvenlik kurumları düzenli çalışmaktadır. Bu sayede bölgede istikrarsızlık yaratabilecek durumların önüne geçilebilmektedir (<http://libris.bahcesehir.edu.tr>, Erişim Tarihi: 01.07.2015). Bölgenin iki büyük siyasi partisi arasında 2005 yılında imzalanan “stratejik ortaklık” anlaşması çerçevesinde IKBİ, faaliyetlerine devam etmektedir.

Bu anlaşmaya göre 4 yıllık yönetim sürecinde, her iki partinin ikişer yıl bölgesel hükümeti yönetmesi öngörülmektedir. 2009 yılında Kuzey Irak Kürt Yönetimi'nin 6. hükümetini kuran Berham Ahmet Salih, ikili anlaşma gereği 7. kabineyi kurma görevini 2002 yılı başında 1966 doğumlu İdris Barzani'nin oğlu Neçirvan Barzani'ye vermiştir. KDP'nin başkan yardımcısı ve Mesut Barzani'nin yeğeni olan Barzani, Tahran Üniversitesi Siyasal Bilimler Mezunudur.

1.4. NÜFUS VE SOSYAL YAPI

Dünyanın her yerinde görülen değişim süreci, Kuzey Irak'ta da kendini göstermiştir. Bu süreçte, 20. yüzyılda yaşanan ekonomik ve siyasi değişim büyük ölçüde etkili olmuştur. Özellikle Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra yaşanan değişim ve oluşan yeni yapı, nüfusun ve sosyal durumun da ciddi anlamda değişmesine yol açmıştır. Bölgedeki sosyal yapı değişikliklerinin yansıdığı temel toplum birimi ise ailedir.

2003 yılından itibaren bölgede güvenlik, siyasi ve ekonomik istikrar sağlanmaya başlamış, böylece bölge insanının hayat standartları da yükselmiştir. Bu değişimi ve bölgedeki yeni yapıyı anlayabilmek için bölgenin demografik özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle, bölgenin demografik özelliklerinin incelenmesinde fayda vardır.

1.4.1. Demografik Özellikler

Irak nüfusu 32,5 milyon olup ve bu nüfusun % 80'inin Arap, % 17'sinin Kürt, % 3'ünün ise Türk, Keldani, Asurî gibi diğer etnik gruplardan meydana gelmektedir. IKBİ'nin idari yapısı incelenirken bölgenin bugünkü siyasi sınırlarının tam ve açık şekilde ortaya konulmasındaki sıkıntı dile getirilmişti. Dolayısıyla IKBİ'nin sınırları

içindeki nüfusun ve etnik yapının ortaya konulması için, anlaşmazlık noktaları bir kenara bırakılmış ve 2005 Irak Anayasası'nın IKBY için öngördüğü sınırlar dikkate alınmıştır. Buna göre bölge Dahok, Erbil ve Süleymaniye illerinden oluşmaktadır. Söz konusu bu bölgenin yüzölçümü yaklaşık 40.000 km² olmasına rağmen, peşmergelerin kontrolü altında olan alan, anayasada belirtilen illerin yüzölçümleri toplamının yaklaşık iki katı büyüklüğündedir (Baran, 2009:51). (Harita 1.2)

Ekonomi ve Kalkınma Bakanlığı Kürdistan Yerel İstatistik Ofisi ve Irak Yerel Sosyo-Ekonomik Araştırması Gezici Bilgi İletişim Sistemleri'ne göre, yıllık nüfus artış oranı 2006-2007 döneminde %3,7'e yükselmiştir. Öte yandan IKBY Sağlık Bakanlığı verilerine göre 2004-2009 döneminde nüfus artışı %4,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, aynı dönemdeki %2,6 olan dünya nüfus artışından %60 daha fazladır. Gerçekleşen oranlara bakıldığında ise, 2007'de kırsal alandaki %22,4 nüfus oranına karşılık, kentsel nüfusun %77,6 olduğu görülmektedir (www.karacadag.org.tr, Erişim Tarihi: 12.07.2015).

Bölgedeki çalışan nüfus ele alındığında ise, 2009'da nüfusun %58'inin 15-64 yaş aralığındaki çalışan yaş nüfus olduğu görülmektedir. Öte yandan 2009'da ekonomik faaliyetlere katılan işgücü oranı % 41'dir. Bunun %12,9'u kadın, %69,7 erkektir.

Irak ve Kuzey Irak'la ilgili nüfus verilerine, her zaman temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü uzun süredir sağlıklı sayımlar yapılmamaktadır. Verileri ortaya koyan batılı kaynaklar, Federe Irak Yönetimi ve IKBY; Kürtler, Türkmenler ve Arapların toplam nüfus içerisindeki oranları konusunda, siyasi amaçlarına uygun yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Nüfus rakamlarıyla bilinçli olarak oynadıkları ve rakamları değiştirdikleri bilinmektedir. Bu çalışmanın hazırlanması sırasında da farklı kaynakların, birbirinden çok farklı nüfus rakamları iddiasında bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, çalışmanın objektifliğinin sağlanması konusunda çok temkinli ve dikkatli yaklaşılmasını gerektirmiştir.

2003 yılında Kürt Bölgesel Yönetimi'ne bağlı Dahok ilinin nüfusu 1.176.000, Süleymaniye'nin 1.800.000 ve Başkent Erbil'in 1.713.461 olmak üzere IKBY'nin toplam nüfusu 4,7 milyondur. Norveç, İrlanda ve Hırvatistan'ın nüfusu ile yaklaşık olarak aynıdır (ORSAM, 2011:7). Bölgesel Yönetimin Irak Parlamentosunda temsil

oranı, bugün itibariyle %17,5, Federe Irak bütçesinden aldığı pay ise % 17'dir (ORSAM, 2010a:22). Bu oranlarla günümüz 32,5 olan Irak nüfusuyla değerlendirildiğinde, Kuzey Irak Bölgesi nüfusu yaklaşık 5,5 milyona karşılık gelmektedir. Bu sayı, bölgesel yönetimin nüfusu hakkında, başka bir açıdan fikir edinilmesi için verilmiştir. Ayrıca, bölgesel yönetim sınırları içindeki nüfus da homojen bir yapıya sahip değildir, farklı kaynaklar incelendiğinde bu üç ildeki nüfusun % 90'ının Kürtlerden oluştuğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Diğer taraftan bölgede nüfus hızlı bir şekilde artmaya devam etmektedir. Irak'ın ABD liderliğindeki ülkeler tarafından işgalinden sonra, nispeten güvenli bir yer haline gelen bölge, Irak'ın diğer şehirlerinden göç almıştır. Bölgede aşiretçilik olgusu hâlâ yaygındır. Bölgesel Yönetim ve KDP başkanı Mesut Barzani de bir aşiret lideridir. IKBY içindeki halkın büyük kısmı, Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. Yine bölgede kendini Kürt olarak ya da başka etnik grup içerisinde gören dini kesimlere mevcut topluluklar da bulunmaktadır. Bu konuya bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak değinilecektir.

Kuzey Irak'taki illere, demografik özellikleri açıdan bakıldığında, Barzani'nin hâkim olduğu Behdinan bölgesinde, feodal ilişkilerin mevcut olduğu, aşiret yapılarının güçlü şekilde hissedildiği görülmektedir. Bölgenin toplam nüfusu, Barzani'nin Erbil'i işgali ile birlikte 1.900.000'e ulaşmış ve 2007 yılında Kerkük'e yapılan nüfus transferleri sonucunda ise 1.500.000'e düşmüştür (Özdağ, 2008:35-36).

Kuzey Irak'taki nüfus yapısı aileler bazında Tablo 1.1 aracılığıyla incelemek mümkündür.

Tablo 1.1. IKBY’de Aile Büyüklüğü Ortalamasına Göre Nüfusun Dağılımı
(2010)

İl	Nüfus Oranı, %			Aile Büyüklüğü Ortalaması			Ortalama
	İl merkezi	Kazalar ve Çevre Bölgeler	Kırsal Alan	Şehir	Kazalar ve Çevre Bölgeler	Köyler	
Erbil	50,9	30,7	18,4	6,4	6,2	7,0	6,4
Dahok	25,9	46,5	27,5	7,1	6,5	6,9	6,8
Süleymaniye	33,4	45,4	21,2	5,4	5,7	5,9	5,6
Toplam	38,2	40,1	21,6	6,1	6,1	6,5	6,2

Kaynak: Kurdistan Regional Government Ministry of Planning, Regional Development Strategy for Kurdistan Region 2012-2016, s. 18

Tablo 1.1’den de görüleceği üzere aile büyüklüğü ortalaması bakımından, kırsal kesimde yer alan Dahok ili diğer illere göre daha yüksektir. Erbil’de ise, il merkezindeki nüfus oranı %50,9 ile diğerlerinden daha fazladır. Bunun nedeni ise, Erbil’in bölgenin başkenti olması nedeniyle yatırımların daha çok buraya yapılması ve şehrin Dahok ve Süleymaniye’ye oranla genişlemeye müsait bir coğrafi yapıya sahip olmasıdır.

Öte yandan, bölgedeki nüfusun iller bazında ve iş kollarına göre dağılımı Tablo 1.2’te gösterilmiştir.

Tablo 1.2. IKBY’de Çalışan Nüfusun İller Bazında Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı, 2007

SEKTÖRLER	İLLER			
	Erbil	Dahok	Süleymaniye	Ortalama
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	6.6	6.9	19.4	12.8
Taş Ocağı ve Madencilik	0.2	0.4	0.8	0.5
Tekstil Endüstrisi	6.9	2.4	4.2	4.8
Elektrik, Su ve Gaz	1.4	1.2	1.1	1.2
Yapı ve Konut	11.1	11.4	10.8	11
İş	15.9	7.3	15.8	14.3
Restoranlar ve Oteller	1.5	1.8	2.1	1.9
Ulaşım ve İletişim	7.8	6.4	7	7.2
Toplu Konut ve Finans	3.4	10.5	4.2	5.1
Genel Yönetim, Savunma ve Sosyal Hizmetler	23.3	24	0.9	13.4
Eğitim	5.4	7.8	8.1	7.1
Sağlık	1.2	1.6	2.4	1.9
Diğerleri	4.6	7.9	18	11.6
Tanımlanamayan	8.7	10.4	5.2	7.2

Kaynak: Kurdistan Regional Government Ministry of Planning, Regional Development Strategy for Kurdistan Region 2012-2016, s. 18

Tabloda da görüldüğü üzere, Süleymaniye ilinde tarım, ormancılık, balıkçılık ve avcılık sektörlerinde çalışan nüfusun oranı, diğer illere göre daha yüksektir. Taş ocağı ve madencilik alanında çalışanların oranı ise %0,8 ile yine Süleymaniye’de daha fazladır. Tekstil endüstrisinde çalışanların oranı ise %6,9 ile Erbil’de daha yüksektir. Yapı ve konut alanında ise Dahok, diğer illere göre daha yüksek oranda iş gücüne sahiptir.

1.4.2. Etnik ve Dini Yapı

Bölgedeki nüfus yapısı, Araplar, Kürtler ve Türkmenler arasında siyasi çekişmelere konu olmuştur. Bu nedenle konu ile ilgili yapılan değerlendirmelerde, mümkün olduğunca çok kaynaktan veri almak ve bu verilerin ortalamasını bugünkü gerçek rakamlara en yakın değerler olarak kabul etmek gerekmektedir. Çünkü

bölgede uzun süredir sağlıklı nüfus sayımı yapılmamış, ortaya konan veriler de bunları derleyenlerin siyasi niyetine uygun rakamlar olarak ortaya koyulmuştur.

1923 yılında Lozan Barış görüşmelerinde Musul konusu gündeme geldiğinde İsmet İnönü, Musul Sancağı'nda, yani bugünkü Kuzey Irak'ta toplam nüfusun 503.000 olduğunu belirtmiş ve bu nüfusun 146.960'ının Türk, 263.803'ünün Kürt, 43.210'unun Arap, 18.000 Yezidi ve 13.000 gayri Müslim olduğu bilgisini konferansta sunmuştur (Lozan Barış Konferansı/Tutanaklar, 1969:345).

Kuzey Irak'ın nüfus oranları, Türklere göre: %52 Kürt, %28 Türk, %8 Arap, %12 diğerleridir. İngilizlere göre bu rakamlarda farklılık görülür, %58 Kürt, %8,3 Türk, %24 Arap, %7,8 Hristiyan ve %2 diğerleri şeklindedir (Bayrak, 2011).

Etnik kimliğin sorulduğu ve Irak'ta yapılan son nüfus sayımı olan 1957 sayımının 2000 yılına uyarlanmış haline göre, Irak'ta Türkmen nüfusu 1.750.000 civarındadır (Kurdistan Region Council Of Ministers, 2012-2016:19). Kerkük'te ise toplam Türkmen nüfusuna ilişkin rakam 92.252, Kürt nüfus sayısı ise 17.000'dir. Yani nüfusun %75'i Türk, % 20'si Kürt ve geriye kalan % 5'lik kesimi ise Ermeni, Süryani ve Araplardan oluşmaktadır (ORSAM, 2010b:51).

1.4.3. Kültürel Yapı

Bölge, barındırdığı kaynaklar ve jeopolitik yapısı sebebiyle birçok etnik ve dini kimliğin hedefi olmuştur. Bundan dolayıdır ki çok sayıda etnik gruba ve kültüre ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda, sahip olduğu benzersiz tarihi eserler nedeniyle bir medeniyetler beşiğidir ve kültür turizmi bakımından da son derece önemlidir. Bu sebeple kültür turizmi alanında yapılan yatırımlar bölge yönetimi tarafından teşvik edilmektedir. Fakat kültürel miras, arkeolojik sit alanları yeterince korunamamaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2010:37). Bu durum bölgenin hem kültürel yapısı, hem de ekonomisi için büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Bölge, turistlerin ilgisini çekebilecek doğal manzaralara ve değişik kültürel mirasa sahip, ender yerlerden biridir. Turizm alanında 2007'de 64 olan otel sayısının, 2009'da 167'ye yükselmesi, bölge için önemli bir gelişmedir (Kürdistan Yerel Yönetimi Ekonomi ve Kalkınma Bakanlığı, 2011).

Kuzey Irak'ta zaman içinde yönetim, özel sektördeki gibi bilinçlenmiştir. Tiyatrolar, festivaller, şiir ve sanatsal forumlar gibi kültürel etkinliklerin düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Sinema sayısı arttırılarak 7'ye ulaşmış ve tüm bunlara ek olarak pek çok festival ile kültürel, edebî ve sanatsal etkinlikler düzenlenmeye başlanmıştır.

1.4.4. Eğitim

IKBY, bölgede sosyal gelişimi gerçekleştirecek eğitim programlarını genişletmeyi temel hedef olarak görmüş ve Milenyum Gelişim Hedeflerine ulaşabilmek için bu alanda daha fazla çaba göstermeye başlamıştır. 6-11 yaş aralığındaki çocuklarda, eğitim alma oranında artış kaydedilmiştir. 2003-2009 döneminde tam zamanlı zorunlu eğitimin oranı %91,6'dan %94,3'e çıkmıştır. Orta Öğretim seviye oranı 2003'te %20,33 iken 2009'da %27,25'e yükselmiştir. Öğrencilerde görülen %6,8'lik bu artış, nüfus artışı ve okula kaydettirilen çocuk sayısındaki artışla açıklanmaktadır. Üniversite seviyesindeki 18-23 yaş grubu için eğitim oranı, 2003 yılında %4,9'dan 2009 yılında %14,7'ye yükselirken, öğrencilerdeki bu artışa karşın öğretmen sayısında bir artış gerçekleşmemiştir. 2003 yılında bölgede yalnız 3 olan üniversite sayısı, 2009 yılında 18'e yükselmiştir. Aynı dönem içerisinde devlet okullarının sayısı 35'ten 81'e yükselmiş, özel okulların sayısı ise 12'ye ulaşmıştır (<http://www.orsam.org.tr>, Erişim Tarihi: 30.07.2015).

Okula kayıt olma seviyesinin, okul yaşı nüfusunun, kentsel ve kırsal alanlardaki eğitimin artmasıyla ve okuldan atılmaların azalmasıyla beraber, son 6 yılda okul talebi 2 katına çıkmıştır. Bunun üzerine, okul binaları iyileştirilmeye ve yeni binalar yapılmaya başlanılmıştır. Ancak ihtiyaçların artması, okullarda 2'li hatta 3'lü tedrisatlarla çalışılması ihtiyacını meydana getirmiştir.

Bölgede son yıllarda okuma yazma oranını yükseltmek için gösterilen çabalar sonuç vermiş, eskiye oranla kısmen de olsa artışlar gözlenmiştir. IKBY Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre, 2006-2007 döneminde 10 ve üstü yaş okuma yazma oranı %63 iken, 2009 yılında %83'e çıkmıştır. Bu oranın 2015 yılında %90'a çıkması planlanmaktadır. Kentsel alanlarla kırsal alanlar arasındaki ve kadın, erkek arasındaki okuma yazma oranı aynı değildir. Bazı hesaplamalar göstermektedir ki, şehir merkezlerindeki okuma yazma oranı %86'dır. Bu oran çevre mahallelerde %84'e,

kırsal kesimlerde ise %75'e kadar düşmektedir (<http://www.orsam.org.tr>, Erişim Tarihi: 30.07.2015).

Bölge nüfusunun eğitim düzeyine bakıldığında, nüfusun ağırlıklı olarak ilkokul seviyesinde olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesinin illere göre dağılımı Tablo 1.3 ve bölgedeki okulların dağılımı ise Tablo 1.4'de verilmektedir.

Tablo 1.3. 2006-2007 Eğitim Yılında Bölgedeki Öğrenci Sayısı

Eğitim Aşamaları	Öğrenci Sayısı			Bölgenin Toplamı
	Erbil	Dahok	Süleymaniye	
Anaokulu	13.239	4.867	9.287	27.393
İlkokul	255.128	189.925	268.357	713.410
Ortaokul	43.838	46.844	76.306	166.988
Lise	85.493	36.885	62.796	185.174
Hazırlık	21.781	18.798	30.605	71.184
Meslek Okulu	3.734	3.195	5.233	12.162
Enstitü	3.555	2.957	6.662	13.174
Yüksek Okul	2.131	1.300	1.052	4.484
Toplam	428.899	304.771	460.298	1.193.968

Kaynak: Kürdistan Regional Government Ministry of Planning, Regional Development Strategy for Kurdistan Region 2012-2016, s. 19

Tabloda da görüldüğü gibi ana okul, ilkokul, lise ve yüksekokul düzeyinde eğitim gören öğrencilerin sayısının en yüksek olduğu il Erbil'dir. Bu durum Erbil'in bölgenin başkenti olması ile açıklanabilir. Ortaokul öğrenci sayısının en yüksek olduğu il ise Süleymaniye'dir.

Tablo 1.4. 2006-2007 Eğitim Yılında Bölgedeki Okulların Sayısı

Eğitim Aşamaları	Bölgedeki İller Seviyesinin Okul Sayısı			Bölge Seviyesinin Toplamı
	Erbil	Dahok	Süleymaniye	
Anaokulu	72	17	57	146
İlkokul	1334	852	1488	3674
Ortaokul	147	135	282	564
Lise	213	107	137	457
Hazırlık	41	34	51	126
Meslek Okulu	9	6	15	30
Enstitü	8	8	11	27
Yüksek Okul	21	11	13	45
Toplam	1845	1170	2054	5069

Kaynak: Yaseen A. Abdula (2008), The Role of Government Expenditure to Investment on Human in Iraqi Kurdistan Region, Selahaddin, s. 16

Bölgedeki okulların dağılımına bakıldığında ise anaokulu, lise ve yüksek okullarının sayısının diğer illere oranla Erbil’de daha yüksek olduğu görülmektedir. İlkokul ve ortaokul, meslek okulları ve enstitülerin sayısının ise Süleymaniye’de daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Tablo 1.5’de ise illere göre eğitim bakanlığı enstitülerindeki öğretmen sayıları verilmiştir.

Tablo 1.5. İllere Göre Eğitim Bakanlığı Enstitülerindeki Öğretmenlerin Sayısı (2003-2007)

İller	2003		2007	
	Sayı	%	Sayı	%
Erbil	7	4.70	210	44.90
Dahok	41	95.30	257	55.10
Süleymaniye	--	--	--	--
Toplam	48	100	467	100.00

Kaynak: Kürdistan Regional Government Ministry of Planning, Regional Development Strategy for Kurdistan Region 2012-2016, s. 20

2003'te 48 olan enstitülerdeki öğretmen sayısı, beş yıl içinde on kat artarak 467'ye yükselmiştir. Bu da, bölge yönetiminin eğitime verdiği önemin bir göstergesidir.

Tablo 1.6'da özel sektör ve kamu sektörü yüksek okul öğrencileri, öğretmenleri, fakülteleri ve üniversiteleri sayısının yıllara göre verileri yer almaktadır.

Tablo 1.6. IKBY'de, Özel ve Devlet Yüksek Okul Öğrenci, Öğretmen, Fakülte ve Üniversite Sayıları (2003, 2008, 2009)

Yıl	Öğrencilerin Sayısı		Öğretmenlerin Sayısı		Fakültelerin Sayısı		Yüksek Okul ve Üniversitelerin Sayısı	
	Devlet	Özel	Devlet	Özel	Devlet	Özel	Devlet	Özel
2003	5.817	-	1.753	-	3	-	30	-
2008	21.673	2.742	3.506	396	17	12	70	39
2009	26.082	4.363	3.926	418	18	12	81	39

Kaynak: Kürdistan Regional Government Ministry of Planning, Regional Development Strategy for Kurdistan Region 2012-2016, s. 20

1.4.5. Medya ve Haberleşme

Medya ve haberleşme açısından Kuzey Irak değerlendirildiğinde, bölgede gazetecilik, basın ve görsel-ışitsel medyanın çoğunlukla kamu tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Geçtiğimiz yıllarda uydudan yayın yapan televizyon kanalları sayısı artmıştır ve yerel televizyon kanalları sayısı 40'a varmıştır. Resmi ve özel gazetelerin sayısı 29'a yükselirken, resmi ve özel dergiler de 48'e ulaşmıştır (<http://www.ito.org>, Erişim Tarihi: 04.08.2018).

Bu bağlamda, bölgede 2004'te Geçici Irak hükümeti ve ABD'nin desteğiyle TV kanalları tekrar yayına başlamıştır. Söz konusu kanallar aşağıda belirtilmiştir (Şanlı, 2008:32-35):

- **Baba Gorgor FM:** Yayın merkezi Kerkük'tür, 24 saat üç dilde yayın yapmaktadır.
- **Zagros Televizyonu:** Kuzey Irak'ın Erbil şehrinden yayın yapmaktadır ve sahibi Mesut Barzani'ye yakınlığı ile tanınmaktadır.
- **Ishtar Televizyonu:** Erbil'den uydu aracılığıyla test yayınına başlamıştır ve Kuzey Irak'taki Kürt gruplara yakındır.
- **Erbil FM:** Erbil'den Kürtçe müzik yayını yapmaktadır.
- **Sümer Radyosu:** Kerkük'ten Türkmençe yayın yapmaktadır. Velit Serike tarafından yönetilen radyoyu, Mesut Barzani desteklemektedir.
- **Kürdistan TV:** Kuzey Irak'a ve diğer ülkelere yönelik yayın yapmaktadır.

Kuzey Irak birçok alanda olduğu gibi medya ve haberleşme konusunda da yatırımlara ve gelişmeye ihtiyaç duymaktadır. Savaşlar sebebiyle bölgenin telekomünikasyon altyapısı hasar görmüştür. Her ne kadar 2003 yılından sonra sektörde iyileşmeler olsa da, hasar gören altyapı tam anlamıyla iyi durumda değildir (<http://www.ito.org>, Erişim Tarihi: 04.08.2018). Ancak son yıllarda bu doğrultuda önemli adımlar atılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY IRAK'TAKİ MEVCUT YAPILANMA VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN KUZEY IRAK POLİTİKALARI

2.1. KUZEY IRAKTAKİ MEVCUT YAPILANMA

2.1.1. Türkmenler

Türkmenler, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in 1055 yılında Bağdat'a girmesiyle Irak'ta varlık göstermeye başlamışlar ve Oğuzlara mensup bir çok boy, ülkenin kuzey bölgesinde yerleşmişlerdir (Saatçi, 1996:46). 13. yüzyılda Moğolların Irak'a girişi sırasında da Türkmenlerin nüfusu güçlenmiş, daha sonra İlhanlılar, Cezayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safaviler ve nihayet Osmanlılar, Birinci Dünya Savaşı sonlarına kadar, ülkede kesintisiz olarak hüküm sürmüşlerdir. Nitekim 14 yüzyılda Bağdat, Türk kültürünün önemli bir merkezi olmuş. Türkçe, Arapça ve Farsçanın yanında, büyük rağbet kazanmıştır.

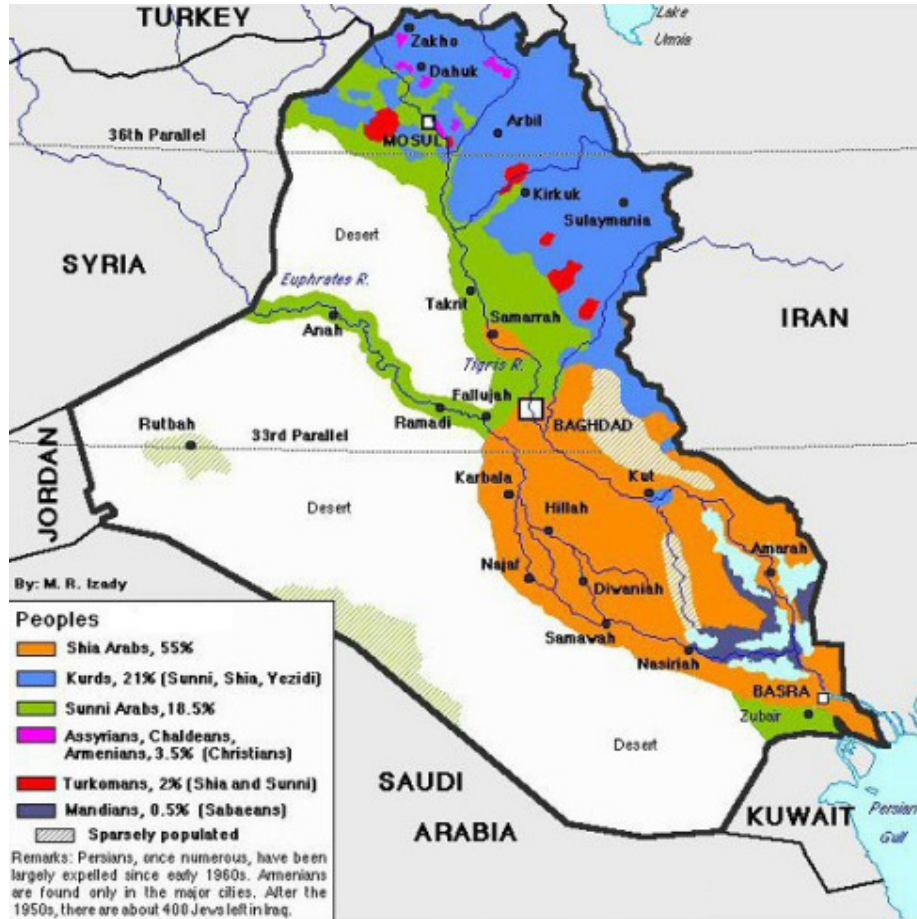
Orta Asya'nın değişik Türk bölgelerinden getirilen ve Hassa Ordusu diye bilinen ve özel askeri birliklerde istihdam edilen Türk Askerlerine, Abbasi Halifelerinden Me'mun zamanında da hilafet ordusu saflarında yer verilmeye başlamıştır (Saatçi, 1996:40). Böylece asıl Türkmen gruplarının Irak'a ilk girişleri M.S. 652 yılında olmuştur. Me'munun kardeşinin annesi Türk'tü ve hilafetinde bu olay daha çok önem kazanmış, kısa bir zamanda ordu içindeki Türklerin sayısı artmaya başlamıştır. Bundan dolayıdır ki, Bağdat'ın 60 km. kadar kuzeyinde şimdiki Samarra kenti kurulmuş ve Devlet merkezi ile birlikte bu Hassa Ordusu da oraya alınmıştır. Bağdat'ın M.S. 945'de Buveyhiler tarafından işgali Abbasi Halifeleri üzerindeki Türk egemenliğinin, kısmen de olsa azalmasına neden olmuştur. Fakat onların birlikleri arasında da yoğun bir biçimde yine Türk askeri yer almıştır.

Selçuklu Devleti genişledikçe, Buveyhilerin huzursuzluğu da aynı oranda artmıştır. Bu arada Selçuklu Sultan Tuğrul Bey'e elçiler gönderen Abbasi Halifesi onu Bağdat'a yardıma çağırmıştır (Saatçi, 1996:46).

Bu çağrıyı değerlendirerek Bağdat üzerine yürüyen Tuğrul Bey, kenti ele geçirmiş. Bağdat Hakimi Melekurrehim'i de tutsak alarak Buveyhiler Devletine M.S.

1055’de son vermiştir. Böylece Irak’a yoğun Türk dalgası, Selçuklularla birlikte yeniden başlamış oluyordu. Irak’ın Selçukluların nüfusu altına girmesi Türkmenlerin, Irak’a kalabalık gruplar halinde gelerek çeşitli kentlere yerleşmelerine yol açmıştır. Irak’taki bölgeler Türk İl Beyleri tarafından idare edilmeye başlandı. Daha sonra Türkmenlerden Karakoyunlular bu bölgelere egemen olunca Karakoyunlu devletini kurmuşlar (Turan, 1992:92-93).

Şekil 2.1. Irak Etnik Haritası

Kaynak: <http://ercaninal.blogspot.com.tr>, Erişim Tarihi: 16.05.2015

2.1.1.1. Tarihi Kültürel Fenomen

Türklerin Irak’a ilk girişimlerinin M.S. 652 tarihine kadar uzandığını belirtmiştik. Önceleri bir askeri koloni olarak Irak’ta varlık gösteren Türkler daha sonraları hilafet merkezini ve Halifeyi korumakla görevlendirilmişlerdir. Türklerin

Araplara karışmadan çoğalmalarının sağlanması için de Samerra Şehri inşa edilmiş ve böylece Türk kolonisinin korunması amaçlanmıştır.

Türklerin yoğun biçimde Türk dalgaları ile beslenmeleri, Selçuklu Sultanı Tuğrul Beyin Oğuz boylarından oluşan ordusuyla 1055'te Irak'a girmesiyle başlamıştı. Irak'taki Türkmen nüfusu Selçuklulardan sonra, bunların devamı olan Atabeyler döneminde de çoğalmıştır. Bölgede hakim olan bu Atabeyliklerden, merkezi Musul olan ve Zengiler adı ile tanınan Musul Atabeyliği (1127-1223) ile merkezi Erbil olan ve adına Bağtiginliler de denilen Binlerce insan ölmüştür. Türkiye'ye göç etmeye mecbur kalan ve bu insanların bir kısmı, dağlarda Irak helikopterlerinden açılan ateşle öldürülmüştür. Açlık ve hastalıktan da ölenler olmuştur. Aynı günlerde, Altunköprü kasabasında Kürtler ve Irak ordusunun (iki ateşi) arasında kalan ve bir binaya sığınan 80 Türkmen genci Irak askerlerinin yayılım ateşi ile korkunç bir katliama kurban girmiştir.

Son senelerde, devletin aldığı ve resmi gazetelerde yayınladığı kararlar gereğince yüzlerce Türkmen ailesi, güneydeki Arap bölgesine sürülüp orada zorunlu iskana tabii tutulmuştur. Türklere yönelik sindirme ve eritme politikası Saddam Yönetiminin son gününe kadar devam etmiştir. Son uygulamalara göre de, özellikle bir ferdi Irak dışına kaçan ailelere, bir hafta zarfında evini terk edip güneydeki Arap bölgelerine ya da kuzeydeki Kürt bölgelerine göç etmeleri emri verilir olmuştur. Emirlere göre, Arap bölgesini seçen aile, ev eşyalarını beraberinde götürebilir, Kürt bölgesini seçenler ise üzerlerindeki elbiseden başka hiçbir şeyi almazdı. Yurdunu terk etmeyi reddeden ve göç emrini yerine getirmek için kapılarına dikilen emniyet görevlilerinin ve kendi ailesinin gözleri önünde vücuduna gaz döküp yakan ve ölürüm de Kerkük'ten gitmem diye haykırıp, yanarak can veren Türkmen kızı Kerküklü Zehra'nın dramı, bu trajedinin açık bir örneğidir (Köprülü, 1992:20-21).

Irak Türkleri, Irak'ın son 20-25 yıllık döneminde taşınmaz mal sahibi olmak hakkından da yoksun bırakılmıştır. Türk Bölgelerinde, Türkler tarafından taşınmaz mal satın alma yasağı en sert bir biçimde uygulanmıştır. Bir Türk, ev, dükkan v.s alamaz, ancak bir araba satın alıp satabilir. Türk'e ev satın almaya ya da ev yaptırmaya izin verilmemektedir. Bu yasağın, 1980 senesinden itibaren alenen, Resmi Gazetesinde yayınlanan resmi kararlar gereğince uygulanmıştır. Bunun tersine

Arap'ların bu bölgede gayrimenkul satın almaları teşvik edilmekte ve bu amaç için onlara faizsiz krediler verilmektedir (Köprülü, 1992:18).

Erbil Atabeyliği (1144-1232) hem kültür ve sanat, hem de Haçlılara karşı gösterdikleri başarılarından dolayı ün kazanmışlar ve parlak bir dönemi simgelemişlerdir. Ayrıca Hamrin Dağları ile Hanekin dolaylarında hüküm süren Türkmen İyvaki Beyliği ile Kerkük'te hüküm süren Kıpçak Beyliği 12. yüzyılda bölgenin kaderine sahip olan hükümetler kurmuşlardır. 14. yüzyılda Irak'taki etnik dokunun Türklerden yana bir görünüm kazandığı ve egemen topluluğun Türkler olduğu biliniyordu. Celayirliiler zamanında Bağdat'ın Türk kültürünün önemli merkezlerinden biri haline geldiği söylenebilir. Bu dönemde ülkenin kuzeyinden başlayarak Bağdat'a kadar geniş çapta Türkleşme hareketi görülmüştür. Ayrıca Farsça'dan başka Türkçe'nin büyük rağbet kazanması, yine bu dönemde gerçekleşmiştir. 15. yüzyılın başlarında Karakoyunlu devletinin resmi dilinin Türkçe olduğu ve devlet yarlık fermanlarının Türkçe yazıldığı tespit edilmiştir (Saatçi, 1996:86). Safeviler döneminde de, Irak'taki Türklerin nüfuz bakımından güçlendikleri gözleniyor. Zira bu hanedanın etnik kimliği Türk'tü başında bulunduğu devletin alt yapısını tamamen Türk olan kültürel doku oluşturuyordu. 1534'te Osmanlı topraklarına katılan Irak, Osmanlı Türk kültürünün nüfusuna girmiştir. Bir süre tekrar Safevilere geçen bölge, 1638'de Sultan 4. Murat tarafından geri alınmıştır. Bu sıralarda bölge, Anadolu'dan getirilen Türk Boyları ile beslenmiştir. Irak Türkmenleri, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Osmanlının etkisinde kalarak yaşamıştır. Böylece Irak Krallığı'nın kuruluşuna kadar bölge, kesintisiz biçimde Türk egemenliğinde kalmıştır.

Bugün Türkiye'nin güney komşusu olan Irak'ta yaşayan Türkler için son yıllarda daha da sıklaşarak kullanılmaya başlanan Türkmen deyiimi ilgi çekmeye başlamıştır. 1918'de sona eren 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den koparılarak, Irak adı ile kurulan devletin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren bu insanlardan uzun yıllar Türkler diye söz edilmiştir. Ne var ki 1959 yılından sonra, Irak'ta yaşayan Türklerin Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturmak için, soydaşlarımıza devlet tarafından resmi olarak Türkmen denilmeye başlanmıştır (Saatçi, 1996:17). Kendilerine göre, Irak'ta yaşayan Türklerin kökenlerinin Anadolu'ya değil de, Orta Asya'ya uzandığını ispat eden Irak yönetimi, bu insanları Türkiye'den koparmış ve

Türkmen deyimi ile Türklerin, Türklüğünü silmiş olacaktı. Bu uygulama, daha önce İngilizler tarafından da ele alınmış, ancak bundan her hangi bir sonuç alınamamıştır. Irak Türkleri: bilindiği gibi, Lozan Konferansı sonrasında İngiliz heyeti tarafından da Türkmenler olarak ifade edilmişlerdi. O zaman Türk heyeti başkanı olan İsmet Paşa, Türkmen ve Türk'ün eş anlamlı olduğunu, hatta bu anlamda Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını söyleyerek, sonuçta bunun bir politik manevra konusu yapılamayacağını ileri sürmüştü (Kılıç, 1998:46).

Irak'ta Cumhuriyet dönemini başlatan Kasım yönetimi de, Irak'taki Türklerin Türkmen olduklarını; bu bakımdan Irak'taki Türk toplumunun Türkiye kökenli değil, Orta Asya kökenli olduklarını göstermeye çalışmış; bu suretle Irak'taki Türklerin, Türkiye ile olan soy ve kültür bağlarının böylece kesileceğini düşünmüştür (Saatçi, 1996:17). Tıpkı Yunan hükümetinin, Yunanistan toprakları üzerinde yaşayan Türklere Türk dememek için, Müslüman deyimini kullanması gibi, Irak yönetimi de, hiçbir şekil ve suretle sonucu değiştiremeyecek olan bir yola baş vurmuştur. Buna karşılık Irak'ta yaşayan Türkler, yönetim tarafından kendilerine verilen Türkmen adından rahatsızlık duymamışlar ve bu deyimi kullanmaktan çekinmemişlerdir. Zira Türkmen deyimi, geniş ve bilindiği anlamda batıya göç eden Türkleri, yani Oğuzları ve ayrıca İslamiyet'i kabul eden Türkleri ifade eder ki, bu anlamda günümüzde Türkiye'de, Azerbaycan'da, Balkanlarda, Kıbrıs'ta, Suriye'ye ve Irak'ta yaşayan Türklerin hepsini içine alır. Irak'ta varlığını günümüze kadar sürdüren Türklere Türkmen denilmesi, aslında altında gizli ve politik manevra yatan bir düşüncenin başarısız bir ürünüdür.

Türkmen kelimesinin kökeni hakkında birçok teori ortaya atılmıştır. Bunlardan en önemlileri şöyle özetlenebilir:

- Bu kelime, ilk olarak VIII. Yüzyılda “Tongtin” ansiklopedisinde Çince yazılışı ile “Tokumenk” biçiminde geçer.
- Fras tarihçileri ise, Türkmen adını XI. Yüzyıldan beri, çoğul yaparak “Türk Manen” biçiminde kullanmıştır.
- Bazı tarihçilere göre ise, Türkmen kelimesi, “Türk” ve Frasça “Manend” kelimelerinin birleştirilerek “Türk’e benzer” manasına gelen “Türkmanend”’den doğmuştur.

- İbni Kesir gibi müelliflere göre ise, Türkmen sözünün “Türk” ve “İmam” kelimelerinden meydana gelmiş bileşik bir deyim olduğu düşünülmüştür.
- Ebul Fida’ya göre, Horasan ve Maverâünnehir bölgesinde yaşayan Türklerin, Müslüman olanlarına Türkmen denilmiştir.
- Bir başka görüşe göre, Türk Kuman sonradan Türkmen’e dönüşmüştür.
- Türk insanı veya Türk savaşçısı anlamına gelen Türk ve Man kelimelerinin bileşimi olduğu iddiaları da bulunmaktadır (Hürmüzlü, 2001:16).
- Türk gramerinde azamet ve ululuk ifade eden “Men” takısıyla, “asıl, üstün, sağlam, halis Türk” anlamındadır. En çok tercih edilen mana budur.

2.1.1.2. Türkmenlerin Yerleşim Yerleri

Türkmenlerin Irak’taki yerleşim yerlerine göre durumu şu şekildedir.

Musul Vilayeti: Dicle nehrinin geçtiği bu vilayetin nüfusunun yüzde 50’sinden fazlası Türk’tür.

Erbil Vilayeti: Çok eski bir Türkmen yerleşim merkezidir. Burada Türkmenler sefalet içerisinde, çok zor şartlar altında yaşamaktadır.

Kerkük Vilayeti: Her halinden bir Türk şehri olduğu belli olan Kerkük’te yaşayan Türkler bugün asimilasyon tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Selahattin (Tikrit) Vilayeti: Eski bir Türk yerleşim yeri olan bu vilayet, Baas rejimi etkisindedir. Saddam Hüseyin’in doğum yeri olduğu için 1976 yılında Türkiye Cumhurbaşkanının vilayeti ziyaret esnasında, hem Kerkük ismi değiştirilmiş, hem de Kerkük’teki Türk nüfusunu azaltmak için Kifri ile Tuzhurmatu kasabası Kerkük’ten alınıp bu vilayete bağlanmıştır.

Diyala (Bakuba) Vilayeti: Burada Karaban, Mendili, Hanekin, Kızılabad gibi yerleşim yerlerinde Türkmenler bulunmaktadır.

Bu belirtilerden de anlaşılacağı gibi Türkmenler, Irak’ın Musul bölgesinden Bağdat’a kadar uzanan bir şerit üzerinde yaşarlar. Günümüzde Musul, Erbil, Kerkük, Diyala ve Selahattin illerinin sınırları ile Başkent Bağdat’ın birkaç mahallesine de yayılmış bulunmaktadır. Nitekim, Telafer, Musul’un Yunus Pergamber mahallesi,

Karakoyunlu, Reşadiye, Selamiye, Kadıköy ve Karayatağ köyleri; Erbil, Altinköprü, Kerkük, Tazehurmatı, İmam Zeynelabidin, Tavuk, Leylan, Tuzhurmatı, Kifri, Karetepe, Mendeli ve Hanekinden Amirli, Bastamlı, Karanaz, Yengice ve Biravcılı gibi, Bayat Boyunun mensup olduğu daha bir çok köy, Türkmenlerin en yoğun oldukları yerleşim merkezidir (Köprülü, 1996:8).

Türkmenlerin sayıları hakkında istatistik bilgileri yoktur. Irak yönetimleri bu konuda herhangi bir açıklama yapmaktan ısrarla kaçınmaktadırlar. Ancak, Türkmenlerin nüfusunun 2.5 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (Köprülü, 1996:9).

Günümüzde, Irak Türkmenleri ülkenin kuzeybatısından güneydoğusuna kadar uzanan bir şerit üzerinde yaşarlar. Ülkenin kuzeybatısında ve Musul'un 60 km. doğusunda bulunan Telafer ilçesi ve buna bağlı köylerden itibaren, Musul ili ve çevresindeki köyler, Erbil ili Altunköprü bucağı, Kerkük ili ve çevresindeki Bayat köyleri, Kifri, Karatepe, Hanekin Kızlar Bat (Sabiye), Karaman (Celavla) ve çevre köyleri, Şahraban Türkmenlerin yerleştiği önemli merkezlerdir. Türkmenlerin yerleştiği bölge, Kuzey Irak'ın Musul, Erbil, Kerkük ve Diyala illerinin sınırları içinde kalmaktadır.

2.1.1.3. Türkmenleri Siyasal Tarihsel Yapıdaki Yerlerinin Gelişimi ve Olaylar

Bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşının sonuna doğru bölge İngiliz işgaline uğradı. Bu yüzden eskiden Musul eyaleti olarak bilinen Kuzey Irak'ın bugünkü Musul, Erbil, Kerkük ve Süleymaniye vilayetleri Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ile İngiltere arasında çekişme konusu oldu. Zira Irak'ın kuzeyinde yer alan Musul Eyaleti Misaki Milli ile tespit edilen Türkiye'nin sınırları içinde kalıyordu. Lozan Konferansı'nda Musul Meselesi, bir neticeye bağlanamayınca, çözümün Cemiyeti Akvam'a (Milletler cemiyeti) bırakılması kararlaştırıldı (Koçsoy, 1991:7).

Milletler Cemiyeti'nin İngiltere lehine kararını önce kabul etmeyen Türkiye, çabalarının neticesiz kalması üzerine 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara Anlaşması'nı imzalayarak, Musul Eyaletinin İngiliz Mandasındaki Irak'a bıraktı (Koçsoy, 1991:8).

Türkmenleri Irak siyasal yaşamda öne çıkmasının, 1920 yılında kabinede bakan olarak yer alması ile başladığı söylenebilir. Aslında 1922’de Irak ile İngiltere’nin imzaladığı anlaşmanın 3. maddesi gereğince çıkarılması tasarlanan anayasada vatandaşlar arasında siyasi farklılıklar gözetilmemesi ve okullarda ana dille eğitim yapılması güvence altına alınmıştı. Hükümet, buna dayanarak, 1925 yılında hazırladığı anayasanın metnini Arapça’dan başka Türkçe olarak da yayınlanmıştı (Hürmüzlü, 2001:43).

Ne var ki 1933’te son şekli verilen anayasanın 17. maddesinde, yasayla işaret edilmiş hususlar dışında Irak’ta resmi dilin Arapça olacağı açıklanmıştır. İşaret edilmiş hususlar ise, 1931 yılında yayınlanan 74 numaralı Yerli Diller Yasası ile belirtilmiştir.

Bu yasa gereğince, Kerkük ve Erbil başta olmak üzere, Türklerin önemli yerleşme merkezlerinde ve Türkçe konuşulan bölgelerde yargılamanın Türkçe olması karara bağlanarak, anayasal güvence altına alınmıştır. 1936 yılında, Sadrazam Mahmut Şevket Paşanın kardeşi Hikmet Süleyman’ın Irak’ta askeri bir darbe sonucu hükümet başkanlığına getirilmesinden iki yıl sonra istifa etmesi, verilmiş olan bu hakların kaldırılması sürecini başlatmıştır. Böylece Türkler anadilleri olan Türkçe eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmışlardır (Koçsoy, 1991:128).

Irak’ta 14 Temmuz 1958 tarihinde yapılan askeri darbe sonucu ilan edilen Cumhuriyet, Türkmenler için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Monarşiyi deviren İhtilal Komuta Konseyi liderlerinin o tarihte radyoda verdikleri beyanatlarında, Türklerin Irak’ı meydana getiren üç aslı unsurdan biri olarak kabul edilmesine (Öztürk, 1999:167-168) ve demokratik bir düzenin kurulacağına sevinen Türkmenler bu yüzden ihtilali samimiyetle desteklemeğe çalışmışlardır. Bundan böyle Türkmenler, okullarda anadillerinde eğitim ve öğretim görececek ve Türkçe neşriyat hakkına sahip olacaklardı.

Nitekim 1 Şubat 1959 tarihinde Bağdat’ta, Türkmence Radyosu adı ile Türkçe yayın yapan radyonun faaliyetine başlaması, Türkmen halka Türkçe seslenen ilk yayın olarak, Irak Türklerinin tarihinde büyük bir aşama olmuştur. Irak İçişleri Bakanlığının 07/05/1960 tarihli izni ile Bağdat’ta, Türkmen Kardeşlik Kulübü (sonradan ocağı) kuruldu (Hürmüzlü, 2001:47). Irak’ta Türkmenlerin hür iradesi ile

yönetilen bu kurum, Türklerin resmi temsilcisi olarak sosyal ve kültürel faaliyetler göstermeğe başladı. Bu kulübün en büyük hizmeti ise, ilk sayısı Mayıs 1961’de çıkan Kardaşlık Dergisini yayın hayatına geçirmiş olmasaydı. Türkçe ve Arapça olarak çıkan derginin yönetimi de yine Türkler tarafından yürütülüyordu (Hürmüzlü, 2001:56). Irak Türklerinin kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan bu dergi, İhtilal Komuta Konseyinin 156 sayılı ve 6 Şubat 1977 tarihli kararı ile sonradan, Baas yanlısı bir heyete teslim edildi. Böylece dergi, hükümetin güdümüne girerek, o tarihten sonra önemini kaybetmiş oldu (Hürmüzlü, 2001:57). 24 Ocak 1970 tarihinde, İhtilal Komuta Konseyi tarafından Irak Türklerine kültürel haklar verildi. Buna göre haftalık bir siyasal gazete ile aylık bir edebi dergi çıkarılma hakkı tanındı (Alain ve Dowinique, 1991:75).

Irak devletinin 1926 yılında kurulduğundan beri yönetime baş kaldırmayan ve ayrılıkçı hiçbir silah eyleme katılmayan, haklarını daima demokratik yollardan elde etmeye çalışan tüm amaç ve arzuları milli ve kültürel kimliklerini koruyarak, kendi toprakları üzerinde yaşamak olan Irak Türklerine karşı, insanlık dışı ve ürpertici uygulamalar gidilmiştir. Irak Türklerinin siyasal ve yönetsel açıdan sahip olduğu kazanımların ömrü kısalmış, giderek ve sistematik bir şekilde Türklerin aleyhine bir tablo ortaya çıkmaya başlamıştır. Irak rejimleri, nüfusları Türkmen halkının varlığını açıkça inkar etmiş ve Irak’ın hukuk sisteminde Türkmenleri göz ardı etmeye yönelmişlerdir. Irak’ta Türkmenlere yönelik çok açık bir biçimde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” ihlal edilir olmaya başlamıştır. Bu tutumun sonucu olarak şu acı gerçeklerin ortaya çıktığı görülüyor.

Ülke nüfusunun yaklaşık %13’ünü teşkil etmelerine rağmen Türkmenler, yok farz edildiği için ülke içinde hiçbir platformda haklarını savunamıyorlar.

Irak devletinin kuruluşundan bugüne kadar geçen 78 sene zarfında gelmiş geçmiş bütün iktidarlarda, Türkmenlerin hükümet içinde kendilerini temsil imkanına sahip olduğunu söylemek güçtür. Irak’ta teamül haline gelmiş bir uygulama vardır. Hükümetlerde, mutlaka 3 ya da 4 Arap bakan, 2 ya da 3 Kürt bakan, Irak’ta toplam nüfusu 200.000 olmasına rağmen 1 ya da 2 Hristiyan bakan, yer alır. 1920 senesinde kurulan Geçici Hükümette yer alan ve bir sene bakanlık yapıp istifa eden bir Türkmen Bakanın dışında, 78 sene boyunca hiçbir Türkmen Bakana kurulan hükümetlerde yer

verilmemiştir. Nüfusun neredeyse sekizde birini teşkil eden Türkmenler, temsil etme imkanını bulamamışlardır.

Irak'ta Kraliyet döneminde, bir parlamento vardı. Ancak seçimler göstermelik ve şaibeli olurdu, devletin istediği kişiler milletvekili seçtirilirdi. Bu şatlar altında, Türkmenlerden her dönemde iki ya da üç milletvekili ile meclise girerdi. 1958'de Cumhuriyetin ilanından sonra, ülkenin yaklaşık 22 sene parlamentosuz yaşadığı ve ülkenin “Ulusal Meclis” tarafından yönetildiği sonraki dönemde Türkmenlerin kendilerini temsil etmelerine hiçbir zaman müsaade edilmemiştir.

Irak Türkleri, Kraliyet döneminde toplum olarak her türlü anayasal haklardan mahrum iken, bireyler olarak, nispeten kendi hayatlarını özgür bir şekilde yaşamakta idiler. Ancak, bu dönemde, 1924 ve 1946 yıllarında Türkmenlere karşı iki kez katliam gerçekleşti ve her fırsatta Türkmen aydınları işlerinden oldular ve Irak'ın güneyine sürülüp orada zorunlu ikamete tabi tutuldular.

Kraliyet rejiminin devrilmesi ve Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, uygulamaya fazla yansımayan aslında çok kısa süren olumlu söylenen dönemin ardından rejim açık bir şekilde Türkmenlere karşı bir tavır aldı. Cumhuriyet daha bir yılını doldurmadan, Türkmen aydınlardan yüzlercesi sürgüne gönderildi. Türkmen memurlar toplu bir şekilde güney vilayetlere atandı. Kerkük'te Türkçe ve Arapça çıkmakta olan Beşir ve Afak gazeteleri kapatıldı ve asıl önemlisi 14 Temmuz 1959 günü Kerkük'te korkunç bir katliam yaşandı (Saatçi, 1996:217).

Ancak, Irak Türklerinin esas çilesi, Baas Partisinin 1968'de yaptığı bir darbeyle Irak yönetimini ele geçirmesinden sonra başladı. Bu rejimin ilan etmiş olduğu 1968 ve 1990 tarihli anayasalarda, 2.5 milyon Türkmen yok varsayılarak Irak halkının Arap ve Kürtlerden oluştuğu belirtilmiştir. Bu rejim, Türkmenleri sadece anayasal haklardan mahrum etmekle yetinmemiş Türkleri asimile etme, Türkmen Bölgelerini Araplaştırma ve 2.5 milyon Türk'ü çeşitli yollarla yerinden yurdundan edip bölgenin etnik yapısını değiştirerek oraları bir Arap bölgesi haline getirmeye yönelmişlerdir. Bu planı 1970'li yıllar ile birlikte en ağır ve çirkin biçimde uygulamaya koymuştur. 1975'de alınan gizli bir kararla Irak'ın kuzeyinde bir Türk'ün bile kalmayacağı şekilde 10 senelik plan uygulamaya konmuş. İkinci ve benzer 10 senelik plan ise 1985'ten itibaren devam etmiştir (Köprülü, 1992:73).

Irak'ta 1927, 1934, 1947, 1957, 1965, 1977 ve 1987 senelerinde yedi kez yapılan nüfus sayımlarının hepsinde Irak Türklerinin sayısı gerçeğe aykırı bir şekilde %2 olarak gösterilmektedir. 1957 nüfus sayımında Türkmen'lerin nüfusu, resmi açıklamaya göre 500.000'dir, aynı sayımda toplam nüfus sayısı ise altı buçuk milyon idi. Yani o zaman Irak'ın toplam nüfusunun %8'ine yakın kesimi Türk idi. 1958 yılında Bağdat'ta Irak devrimi münasebetiyle 14 Temmuz'u Anma Komitesi tarafından yayınlanan kaynak (Köprülü, 1992:74), bu rakamı doğrulamaktadır. 1987'de Londra'da "In Quiry" dergisinde yayınlanan bir makalede de, 1957 yılında yapılan sayımda Irak'ta 500.000 Türkmen yaşadığı belirtilmektedir. Şu anda Irak'ın nüfusu yaklaşık 20 milyondur. Bu durumda %8'lik orana göre, bu gün Irak'ta bir milyon altı yüz bin Türk'ün varlığı asgari bir rakam olarak ortaya çıkmaktadır.

1987 nüfus sayımında Türklere "kendinizi ya Arap ya da Kürt yazdırın" tehditleri açıkça yapılmıştır. Nüfus hanesine Türk yazanlar sürgüne tabi tutulmakla tehdit edilmiştir. Bu karara karşı çıkan bir çok köy ve yerleşim bölgeleri sakinleri, köyleri zorla boşaltılmış, köyler dozerle yıktırılmış, ahalisi Arap bölgelerine askeri araçlarla dağıtılmış ve oralarda zorunlu iskana tabi tutulmuştur (www.ezeliates.net, Erişim Tarihi: 30.04.2015).

Irak rejimi, Türk şehir, kasaba ve köylerin Türkçe olan isimlerine bile dayanamayıp bu isimleri Arap isimlerle değiştirmiştir. Onlarca mahalle, cadde ve sokak ismi Arapça isimlerle değiştirilmiştir. Bu arada Kerkük'ün adı da Al Tamim olmuştur (Saatçi, 1996:41).

En basit, en temel insan hak ve hürriyetleri hiçe sayılarak acımasız asimilasyon Araplaştırma planının bazı örnekleri şunlardır (Nakip, 2000:37-44):

Türkmen bölgelerindeki etnik yapıyı değiştirmek amacıyla yönelik olarak yüzlerce Arap aile, güneyden getirilerek Kerkük ve diğer Türk bölgelerinde yerleştirilmiştir. Bunlara büyük miktarda maddi yardım ve faizsiz kredi verilmiş ve derhal yerel devlet dairelerinde iş bulunmuştur. Bunlardan Türk kızları ile evlenene, teşvik ödülü olarak büyük miktarda para verilmiştir.

Kerkük, Telafer, Altunköprü ve diğer Türk bölgelerinin çevresinde ki onlarca köy ve yerleşim bölgeleri yok edilerek, Arap aileleri oralarda iskan ettirilmiştir (Kocaoğlu, 1995:54).

Türk asıllı olanların, Türk bölgelerindeki devlet dairelerinde tayin edilmeleri kesinlikle yasak edilmiştir. Buna karşın, yüzlerce Türk asıllı memurun, Irak'ın güneyine yani Arap bölgesine nakili gerçekleştirilmiştir.

Kerkük Vilayetinin yüz ölçümü sürekli azaltılmıştır. Kerkük'e bağlı Tuz, Kifri ve Çımçimal ilçeleri Kerkük'ten koparılıp diğer mücavir ilçelere bağlanmıştır. Kerkük vilayetinin yüz ölçümü, 1975 yılına kadar 20.000 km² iken, 1976'da bu oran yarı-yarıya düştü. Irak topraklarının %4,2'si ile Irak'ın büyük vilayeti olan Kerkük, bu uygulama sonunda %2'lik oranla 14. sıraya düşmüştür (Öztürk, 1999:168).

Kerkük'te Türk eserleri yapıtları yok edilmiştir. 1875'te Kerkük'te yapılan tarihi Taşköprü, faal durumdayken devlet tarafından yıktırılmıştır. Tarihi Kerkük kalesi boşaltılıp kaderine terk edilmiştir. Kerkük'ün Osmanlı zamanında inşa edilen hükümet sarayı yıktırılmıştır.

Türk Bölgelerinde devam eden Türkçe eğitim, 1936'da kaldırılmıştır. Buna itiraz eden birçok öğretmen ve aydın sürgüne gönderilmiştir. 1980'lerden itibaren, Türk asıllı olan öğrencilerin, Eğitim fakültesi, Harp okulu ve polis okuluna gitmeleri yasaklanmıştır. Dünyada eşi ve benzeri görülmemiş bir uygulamayla, Türk asıllı öğrencilerin okullarından ilişkileri kestirilip güney bölgesindeki okullara zorla kayıtları yaptırılmış, gitmeyenlerin hemen kaydı silinip öğrenim hakları ellerinden alınmıştır.

Öğrencileri, yaşından itibaren yaz mevsimlerinde zoraki kamp eğitimine tabi tutulmuştur. Bu kamplarda; Arap kültürü, Arap dili ve Baas partisinin ilkeleri, çocuklara ders olarak işlenmiştir. Çocuğunu kampa göndermeyen aile hakkında soruşturma açılarak haklarında ağır cezalar uygulanmıştır. 1970'lerde Türkmenlere verilen kültürel haklar çerçevesinde açılan ve Türkmençe eğitim veren okulların tümü kapatıldı. İlkokul 3 sınıfa kadar Türkçe okuyan öğrenciler, 4 sınıfta Arapça okunmaya zorlanmıştır. Türkçe eğitim veren ve Yıldızlar, Fuzuli, Kara Altun, İlleri, Aktaş, Yedi Kardaş, Mutlu, Şanlı gibi isimleri olan okulların bu isimleri Arapça isimlerle değiştirilmiştir (Nakip, 2000:39-42). Türkmen Kardaşlık Ocağının 1961'de çıkarılmaya başladığı ve Irak'ta Türk kültürüne büyük hizmetler sunduğu Kardaşlık Dergisi, 1976'da bir hükümet kararıyla Baas Partisi yanlılarına devredilmiş küçülerek bir yıl sonra kapatılmıştır.

Irak Türkmenlerini hedef alan sindirme ve asimilasyon (Araplaştırma) bu belirtilerle sınırlı olarak kalmamıştır. 1980 Ocağında, Türkmenlerin lider ve aydın kesimlerini oluşturan onlarca Türk, gizli yargılama sonunda idam edilmiştir. Bunların başında; Emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Doç. Dr Necdet Koçak, Ziraatçı Dr. Rıza Demirci, Adil Şerif, Yarbay Halit Akkoyuncu, öğretmen Mehmet Korkmaz gelmektedir. Daha sonraları yüzlerce Türkmen genci ve aydını aynı şekilde idam edilmiştir. Birçok Irak Türk'ü hapiste iken işkence sırasında hayatını kaybetmiştir. Yargılamalar kapalı yürütülmüş ve sanıklara avukat tayin etmek hakkı tanınmamıştır.

Bağdat yönetimi Irak Türklerini hedef alan sindirme ve yok etme politikaları ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir: örneğin, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan 13 Temmuz 1994 tarihli özel bir raporda: 27 Kasım 1993 tarihinde, Irak Ordusunun yüksek rütbeli üç Türkmen Subayını tutuklandığı ve Kerkük'ten kaybolduğu belirtilmiştir (www.iraqitürkman.org.tr, Erişim Tarihi: 30.04.2015).

1991 Kürt ayaklanması sonrasında Kerkük, Erbil, Kifri, Tuzhurmali, Altunköprü şehir ve kasabaları Irak ordusu tarafından top ateşine tutulmuştur.

1960 yılında bin bir zorluklarla kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağının yönetim kurulu, devletin en yüksek merci tarafından alınan bir kararla feshedilerek, 1976'da Ocak Türkmenlerin elinden alınıp grup Baas Partili kişilerden oluşan bir heyet Ocağın yönetim kurulu olarak tayin edilmiştir (Özmen, 1999:22). Bundan kısa bir süre sonra, 1980'de Ocağın başkanı olan ve Irak ordusuna büyük hizmetleri geçen Emekli Albay Abdullah Abdurrahman idam edilmiş, diğer üyeleri de çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Bu baskı zulüm politikası ve ekonomik ambargonun getirdiği maddi sıkıntılar karşısında tamamıyla aciz kalan Irak Türkleri dolaylı olarak göçe zorlanmışlardır. Aileleriyle birlikte bin bir zorlukla dağları taşları aşarak Türkiye'ye sığınanlar Türkiye üzerinden Kanada, Almanya, Avustralya ve Danimarka gibi birçok yabancı ülkeye iltica etmişlerdir.

Geride kalan Irak Türkleri, kendi yolunda garip, kendi vatanında üçüncü sınıf ve üvey evlat muamelesi gören, her türlü insani haklardan mahrum, hep iyi göçe zorlanmış, benliğini ve Türklüğünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmış, can ve mal güvenliğini kaybetmiş bir toplum haline gelmiş durumdadır. Kürt, Türk ve Arap bölgelerinden oluşan Kuzey Irak, medya tarafından ısrarla Kürt bölgesi olarak

gösterilmeye çalışılmaktadır. Geçmişte, Araplar ve Kürtler, Türkleri karşlarına alırken son dönemde Kürtler hem Arapları hem de Türkleri karşlarına alır olmuşlardır.

Türkler açısından fazla değişen bir şey olmamasına karşın, Araplar bir zamanlar Türklerle reva gördüğü muamelenin şimdi Kürtler tarafından Araplara reva görülmesi dikkat çekicidir. Irak Türklerinin neler çektiğini, ne türlü zulüm ve baskılarla karşı karşıya geldiğini bugün sadece Türkiye’de belirli bir kesim bilmekte ve takip etmektedir.

Vatandaş olmayı kabul ettikleri devlete karşı açıktan herhangi bir isyanları olmamasına rağmen, Türkmenlerin çeşitli katliamlara maruz kalmaları ve bin yıllık yurtlarından uzaklaştırılmak istenmeleri manidardır. Aslında tüm bu sindirme ve yok etme siyasetinin altında yatan temel sebep, Türkmenlerin vatan olarak seçtikleri topraklarda bulunan petroldür. Bu zenginliğin denetimini ele geçirmek için İngiltere’nin Birinci Dünya Savaşı’nın hemen sonra bölgede çevirdiği entrikalardan en önemlisi, Irak Türklerini sindirme politikasıdır. Bu emelini gerçekleştirmek için İngilizlerin kullandığı en kanlı ve acımasız metot, Türkmenleri katletmektir. Ancak, İngilizler Irak’ta Türkleri sindirme ve yok etme politikalarını başkalarına uygulamıştır. Bu bağlamda İngilizlerin Türkmenlere karşı tertiplediği önemli katliamlardan biri Tayyiriler Kıyımı’dır (Kerkük, 1999:7). İngilizlerin emellerine alet olan Tayyariler, daha önce Rusya’nın yardımıyla Türkiye’de isyan etmiş Nasturiler’dir. İngilizler Türkiye’deki isyan bastırılınca İran’a geçen Tayyarileri daha sonra özellikle başta Musul, Kerkük ve Bağdat olmak üzere Irak’ın önemli şehirlerine yerleştirmiş ve onların gençlerinden müteşekkil “Levi” adında bir ordu teşkil etmiştir (Kerkük, 1999:8).

Lozan Konferansı’nın ortaya koyduğu önemli neticelerden biri de Musul vilayetinin geleceği hakkında bölge halkının vereceği karara bağlamasıydı. Adil bir şekilde gerçekleştirilecek bir halk oylamasının Türklerin lehine olacağını anlayan İngilizler, Kerkük Türklerine gözdağı vermek için sinsî bir planı sahneye koyarlar. Daha önce halka karşı kullanmak üzere teşkil edilen “Levi” ordusuna mensup kişiler, tespit yapılmadan önce yeni silahlarla donatılarak Kerkük’ün Yeni Çarşı semtine yerleştirildiler. Hadise, 1924 yılının Kurban Bayramı arifesinde patlak verir. Arife günü bayram alışverişi ile meşgul olan halk, yüzlerce silahlı askerin hücumuna uğrar

ve paniğe kapılarak evlerine kaçırmaya çalışır. Katliamı gerçekleştirenler, önlerine gelen halkı acımadan öldürürler. “Tayyariler Kıyımı” olarak tarihe mal olan bu katliamda, Türklere ait dükkanlar yağmalanır ve Kale semtindeki evlere gidilerek çoluk-çocuk demeden herkes süngülenir. 200’den fazla Türkmen bu katliamda hayatını yitirir. Ancak İngiliz Hükümeti tarafından ölü sayısı 56 kişi olarak ifade edilir. İstenilen netice elde edildiğinden, ertesi gün İngilizler katliamı yapan kişileri Süleymaniye’ye yakın Çemçemad kasabasına naklederler (Pamukçu, 1999:4-5).

Irak Türklerin maruz kaldığı katliamlardan biri diğeri de “Gavur Bağı katliamı”dır. İngilizlere ait petrol şirketi, Irak’taki tesislerinde Türkmenleri çalıştırmamakta, değişik yollara girerek çalışan Türk işçilerini de ilk fırsatta şirketten kovmaktadır. Bu haksızlığı protesto etmek için 1946 yılında Türkmenler, büyük bir sessizlik içinde Gavur Bağı’nda toplanırlar. Ancak polis, Türkmenleri yayılım ateşine tutar. Bir çok Türkmen bu olayda yaralanır ve hayatını kaybeder. Türkmenlerin yapmış olduğu protesto eylemi toplu bir işçi hareketi değildir. Sonuç olarak Gavur Bağı’nda Türkmenler bir kez daha İngilizlerin hışmına uğrar ve katledilirler, İngilizler bu kez Irak polisini kullanmıştır (Saatçi, 1996:207).

“Kerkük katliamı” bütün Türkmenlerin gönlünde derinden derine kanayan bir yaradır. Irak Türklüğü’nün hiçbir zaman unutamayacağı bir acı hatıra olarak tarihe geçen katliam, Irak’ta bulunan Türk varlığını ortadan kaldırmak için tezgahlanmış büyük, sinsi planının uygulamaya konulmuş bir parçasıdır. Kerkük’te Türkmenlerin katledilmesine yol açan süreç, Irak’ta gerçekleştirilen askeri darbe ile başlar. General Kasım’ın öncülük ettiği Hür Subaylar Hareketi, 14 Temmuz 1958’de Bağdat’a girerek yönetime el koyar. Aralarında Başbakan Nuri Said’in de bulunduğu önde gelen yöneticiler ve saray mensupları öldürülür. Irak’ta artık monarşi devri kapanır ve cumhuriyet rejimi ilan edilir (Saatçi, 1996:217).

Krallık döneminde her türlü siyasi ve kültürel haklardan mahrum yaşayan Irak Türkleri, Cumhuriyet döneminde milli varlıklarını yaşatmak için bazı haklara kavuşacaklarını ümit ederek, büyük sevinç ve coşku ile Cumhuriyeti desteklerler. Ancak bu darbe ile, Irak’ta komünist yöneticiler ön plana çıkar ve Kerkük’te bulunan ordu ve sivil dairelerin başına komünistler geçer. Kerkük Katliamına giden yol, bir yıl içinde hazırlanır, 14 Temmuz 1959 sabahı Cumhuriyetin birinci yıl dönümünü kutlamak için sokaklara çıkan Türkmenlere ateş edilir. Önceden hazırlandığı belli

olan plan sahneye konulur ve neye uğradıklarını anlamayan Türkmenler, üç gün boyunca çok kanlı bir katliama maruz kaldılar. Bölgenin önde gelen Türkmen liderleri evlerinden alınarak vahşice sokaklarda sürüklenir ve parçalanarak öldürülür. Bu arada Türklere ait yüzlerce mağaza, dükkan, işyeri, büro ve ev yağmalanır. Aradan 3 gün geçtikten sonra zamanın Irak Cumhurbaşkanı Kasım, katliamı durdurması için orduya emir verir ve askerler Kerkük'e girer.

Bu katliam sırasında gözlerden kaçmayan bir nokta şudur: Saldırıları başladıktan sonra resmi bir bildiri yayınlanarak sokağa çıkma yasağı ilan edilir. Ancak bu yasak sadece Türkmenler içindir ve evlerine çekilen Türkmen liderler, birer birer kaldıkları yerlerden alınarak Kerkük'teki askeri kışlaya götürülürler. Burada kurulan sözde halk mahkemelerinde 5-10 dakika süren yargılama faslından sonra ölümlerine karar verilir ve bir kısım oracıkta kurşuna dizilir. Diğer önemli nokta ise; Irak Türklerini lidersiz bırakmak için bütün katliamlarda daima Türkmenlerin önde gelenlerinin öldürülmesidir (Pamukçu, 1999:5).

Türkmenler Irak'ta Saddam Hüseyin döneminde de katliamlara maruz kaldılar. Bunlardan en önemlisi Körfez Savaşı'nın ardından bir Türkmen kasabası olan Altunköprü'de yaşayan silahsız Türkmenlerin kurşuna dizilmesidir. 80 kişinin şehit olduğu katliamda öldürülenlerin suçu, Türk olmalarıdır. Bir diğeri ise: Erbil kıyımıdır. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ile işbirliği yapan KDP lideri Mesut Barzani'ye ait birliklerin Erbil'e düzenlediği saldırıda pek çok Türk öldürüldü (Saatçi, 1996:251).

Musul ve Kerkük başta olmak üzere Türklerin yoğun olarak bulunduğu zengin petrol kaynaklarına sahip toprakların Irak'a bırakıldığı Ankara Antlaşması'nda (Soysal, 1989:79), bu bölgede yaşayan Türkmenlerin hakları ve Türkiye'nin bu hakların garantörü olması konularında hiçbir hüküm bulunmaması, Türkmenlerin bugünkü sorunlarının Türkiye üzerinden köklü çözümlere bağlanamamasına neden olduğu düşünülmektedir. Ancak Irak'ta İngilizler tarafından hazırlanan Irak Kralı Faysal tarafından 1925 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren, Irak halkının Arap, Türk ve Kürt unsurlardan oluştuğunu öngören ve 1958 yılına kadar yürürlükte kalan anayasa döneminde Türklerin maruz kaldığı katliamlara bakılırsa gelecekte Türkiye'nin garantörlüğünün de fazla bir şey anlam taşımayacağı sonucuna ulaşılabilir. Daha sonra yürürlüğe giren anayasalarda bu tür bir düzenlemenin yer

almamasını, Türkmenlere yönelik sildirme ve yok etme politikası beslediği söylenebilir. Göreceğimizin aksine ne Arap, ne Türk, ne de Peşmerge gibi azınlıklardan bahsedilmez.

Bilindiği üzere 1930 yılında İngiltere ile Irak arasında yapılan anlaşma ile Irak'ın bağımsızlığı tanınır ve 1932'de İngiliz mandası sona erer (Saatçi, 1996:196). Ardından Kral Faysalın ölümü ile başlayan kargaşayı, kabine kavgaları ve darbeler izler, 1943 yılında, 1925 Anayasası büyük ölçüde değiştirilir. Bu değişikliğe göre Irak, 1958'de Ürdün ile birlikte Araplık esasında dayalı bir Arap Federasyonu'nu kurar. General Kasım'ın Irak'ta yönetime el koyması ile ömrü çok kısa süren bu federasyon anayasasının sekizinci maddesi, federasyonu oluşturan ülkelerin vatandaşlarının ırk ve din gözetmeksizin mevcut kanunlar çerçevesinde Uluslar arası İnsan Hakları Beyannamesi'nin garanti ettiği haklara ve özgürlüklere sahip olduğu hükmünü içerir (<http://www.turkhaber.org>, Erişim Tarihi: 03.05.2015).

Irak'ta monarşinin sona ermesi ve yerine cumhuriyet rejiminin ihdas edilmesi ile yasal taşlar bir kez daha yerlerinden oynar. Ülkede gerçekleştirilen ihtilal ile iptal edildiği kabul edilen esli anayasanın yerine geçici bir anayasa yürürlüğe konur. Bu geçici anayasanın üçüncü maddesi, Arapları ve Peşmergeleri bu vatanın evlatları olarak tarif ederek, onların milli haklarını Irak'ın bütünlüğü içerisinde garanti eder. Türkmenler artık Irak anayasasında yer almaz (Koçsoy, 1991:30-31).

Irak, 1920'li yıllardan bu yana yedi defa anayasasını değiştirmiştir. Bunların ilki olan Irak'ın Arap, Türk ve Kürtlerden meydana geldiği açıkça belirtilerek Irak'taki Türk varlığı tescil edilirken, sonraki anayasaların hiçbirinde, hiçbir şekilde Türk ismi dahi geçmez. Irak yönetimlerinin anayasalarında Türkmenlere karşı gösterdikleri bu tavır diğer idari katmanlara da yansır ve yukarı da değinilen acı hadiseler meydana gelir. Türkmenlere sahip çıkabilecek ve haklarını arayabilecek garantör bir devletin bulunmaması önemli bir etken olduğu ifade edilebilir (Turan, 1996:27).

Irak Ortadoğu da vazgeçilmez ülkelerden biri olmasının yanı sıra, petrolden dolayı önceleri İngiltere'nin hakimiyeti mücadelesine sahne olmuş, özellikle II. Dünya savaşı sonrası soğuk savaş döneminde ve günümüzde de ABD'nin küresel hakimiyet savaşında önemli bir merkez olarak varlığını korumuştur. 1991'den sonra "Şer Eksenini" olarak ABD tarafından tarif edilen ülkeler zincirine dahil olan Irak,

Saddam rejiminin bölge ülkelerini tehdit eden yaklaşımından dolayı bu tanımlamayı hak eder görünmektedir. Kuveyt'in işgalinden sonra B.M. gözetiminde oluşturulan ve 36. paralelinin kuzeyini kapsayan güvenli bölgede, Talabani ve Barzani'nin yeni bir devlet kurma girişimlerinin son aşamasına gelinmiştir. 11 Eylül 2001 sonrasında terörizmle mücadele edeceğini duyuran ve bunun bayraktarlığına soyunan ABD, Saddam rejimini terörist devlet ilan ederek Irak'a karşı muhtemel bir operasyonuna zemin hazırlamıştır. Bu durum hem Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden fiili durumun ortaya çıkmasına yol açmıştır, hem de Kerkük ve Musul'da yaşayan Türkmenlerin varlığını tehdit eden bir süreci hazırlamıştır.

2.1.2. Kürtler

Kürtler, çeşitli çağlarda ama asıl olarak M.Ö. iki bin yılında Zagros dağlarının yerli halkı arasında yerleşen Hint Avrupalı aşiretlerdendir. Kürtlerden ilk defa Kirti olarak söz edilmesi M.Ö. iki bin yılına rastlar (Ersever, 1998:28). Ama Kirti sözcüğü muhtemelen etnik bir gruba işaret etmiyordu. M.S. 7'nci yüzyıldaki Arap yayılması döneminde, Kürt sözcüğü göçebeleri ifade etmek için kullanılıyordu (Süslü, 1993:26).

Klasik tarihçelere göre Kürtler, başlangıçtan beri Medler, Persler ve Türkmenlere karışmış bir halde bulunmakta olup, bir süre sonra da Ahemmenid Perslerin siyasi birliğine girmişlerdir.

Bu topluluğun aslı hakkında birçok değişik görüş ve bir sürü hikaye vardır ve bunlar, aklı tamamen karıştırmaktadır. Ancak, Arap fütuhatından sonra, aralarında Mes'udi, İstahari, Hamdullah, Mustavfiyu'l, Kazvini'nin ön sırayı aldığı İslam tarihçeleri sayesinde, Kürtlerin hareketlerini açık bir şekilde izlemek mümkün olmuştur (Süslü, 1993:50).

Kürt aşiretleri hakkında ilk kez ayrıntılı bilgiler veren, Mesdi olmuştur. Ona göre, Kürt aşiretleri üzerindeki en emin ve en çok kabul görmüş olan görüş, Moad'ın torunu, Nezar'ın oğlu Rabia'dan ve özellikle Şahacan aşiretinden geldikleri ve Rabia'dan inmiş oldukları herkesin kabul ettiği görüştür (Süslü, 1993:49). Mes'udi böylece bazı işaret adları vermektedir. Azarbeycan'daki Kenkivar (Konkabar)'da ikamet eden Macerdanlar; Hebaniyerler (veya Şaratlar); Cebel'de oturan Şadencanlar, Lezbahlar, Madecanlar, Mazdenkarlar, Barizan veya Bariznanlar, Halyeler, Cevanyeler, Mestekanlar ve Debabilerle ve Suriye'de oturanlar gibi.

İstahari'ye göre, Kürtler, İran (Fars)'ta Kirman, Horasan, İsfahan, Asadabad, Cibal Kufe, Basra, Sabadhan, Hemedan, Şiraz, Azerbaycan'da; Ermenistan'da; Arran'da Suriye'de; Cezire'de ve Çukurova civarında otururlar (Süslü, 1993:50).

İstahari, yine İran'da Remican adıyla bilinen Cevleviye, Divan, Levalican, Krayan, Bazencan gibi birçok bölge sıralamakta ve otuz kadar Kürt aşiretini zikretmektedir ki bunlar El Kermaniye, El Kemaniye, El Bendadmehriye, Hey Muhammed Bin İshak, Es Sabahiye, El Şehruaya, El Azerkaniye, Eş Şehrekiye, Et Tahmadhuniye, Ez Zebadiye, Eş Şeyariye, El Meşrikiye, El Bendakiye, El Mubarekiye, El Eştamberiye, El Şahuniye, El Furatiye, Es Selmaniye, Es Sairiye, El Azadduhtiye, El Brazduhtiye, El Musalibiye, El Memaliye, Eş Şhakaniye, El Kectiye, El Celiliye'dir.

Farsaname'ye göre ise, bütün bu aşiretler, Arap Fütuhâtı esnasında helak olmuştur. Gerçekten de, Kürtler tamamen İslamîyet'i kabul etmeden önce yıllarca Araplara karşı savaşımlardır. Bunlar arasındaki ilk münasebetler, Saad İbni Ebu Vakkas'ın orduları tarafından Halvan'ın işgal edilmesinden (M.S 637) sonra meydana gelmiştir. Kürtler bu dini istila sırasında İran'ı desteklemişler ve Halife Ömer, Kürtlere karşı birçok sefer yapmak zorunda kalmıştır (Süslü, 1993:50).

Harzemlilerin ve Moğolların istilasını Küçük Asya için yeni bir durum ortaya koymuştur. Bu dönemde, Kürtlerin dağların içlerine doğru çekilmiş olmalarına rağmen, Harzemlilerin ve Moğolların müthiş saldırılarından kendilerini koruyamamışlardır.

Önce Celaledin Harzem Şah'ın orduları Kürt bölgelerini tahrip ettiler. Daha sonra, Hülagu Han'ın emri üzerine Moğollar Suriye'ye kadar uzanan aynı bölgeleri istila ettiler. Kirman Şah üzerinden Bağdat'a doğru inen bir diğer Moğol ordusu da, yolu üzerinde bölgeleri tamamen tahrip etti. Bu istiladan kaçan binlerce Kürt ise, Mısır'a doğru uzaklaştılar (Süslü, 1993:51).

Moğol istilasından sonra bölgeye girenler ise, Türkmenler oldu. İki hanedan, Karakoyunlular ve Akkoyunlar Urumiye ile Cezire arasındaki dağlık bölgeleri tamamen istila ettiler. Bu iki büyük hanedan arasındaki irsi rekabet, Kürtleri de zaruri olarak savaşa sürükledi.

Bölgede Akkoyunlu ve Karakoyunlular arasındaki mücadele, buraların Osmanlı Sultanı Yavuz Selim tarafından ilhak edilmesine kadar devam etti. Uzun Hasan ve Şafevi Şah İsmail'in işgali pek uzun sürmedi. Çaldıran zaferiyle Yavuz Selim, Perslerin hakimiyetine ve sınır bölgesindeki Şiizme son verdi; daha sonra da İdris Bitlisi vasıtasıyla Kürt emirlerin hepsinin gönüllü itaatini sağladı (Süslü, 1993:52).

İdris, birçok vilayetin iç işlerinde serbest kalacağı ve merkezi idarenin her zaman aynı ailenin fertleri arasında en layık olanlara verilmesini sağlayan bir göreve atanmıştı. İlgili vilayetlerde babadan oğla doğrudan miras hakkıyla aşiretlerini muhafaza etmiş olan beş büyük aile bulunmaktaydı (Kızılyaprak, 2000:1-2).

2.1.2.1. Günümüzde Kürtler

Günümüzde “Kürt adı verilen topluluklar Türkiye, İran, Irak, Suriye ve çok az sayıda olmak üzere Kafkasya’de ve Orta Asya’da yaşamaktadırlar (Süslü, 1993:99). Bu topluluklar genel olarak İran’ın kuzey doğusundaki Türkmen steplerinden İskenderun körfezine kadar uzanan sahada görülmektedir. Irak’ın ve Suriye’nin kuzeyinde, Türkiye’nin güneydoğusunda, İran’ın kuzeybatı ve batısında yoğun olarak yaşadıkları gibi İran’ın Ardelan, Hemedan, Kirman Şah, Luristan bölgelerinde, Tahran’ın hemen yakınındaki Mazenderan’da, Horasan’da ve Isfahan’da Kürt denilen topluluklara rastlanmaktadır.

Kürt denilen bu unsurlar hiçbir zaman kalıcı, politik bir birlik kuracak kadar kalabalık olmamışlar, aynı ad altında toplanma çabalarına rağmen topluluklar arasında dini, siyasi, kültürel farklılıklar bariz olarak görülmüştür. Kürtler ile ilgili olarak hiçbir güvenilir ve gerçekçi istatistiki bilgi mevcut değildir (Süslü, 1993:18).

Önemli bir tespit de, birden fazla devletin topraklarına dağılmış bulunan bu unsurlarla ilgili olarak yalnızca bu toplulukları dikkate alarak herhangi bir nüfus sayımının yapılmamış olmasıdır. Bu bakımdan Kürtlerle ilgili olarak ileri sürülen bütün istatistiki bilgiler tahminidir ve daha da önemlisi propagandaya yöneliktir. Kürt adı altında toplanan Ortadoğu’nun değişik ülkelerinde yaşayan bu topluluklarla ilgili olarak verilen rakamları incelendiğinde konunun tamamen istismara yönelik olduğu gerçeği görülür.

“Kürt” konusu ile ilgili objektif denilebilecek ilmi çalışmalarıyla tanınan Hollandalı Martinus Martin Van Bruinessen, dünyada mevcut Kürt nüfusunun 15-16 milyon civarında olduğunu söylemekte ve bu nüfusun 3-5 milyonunun İran’da, 7-8 milyonunun Türkiye’de 3 milyonunun Irak’ta yarım milyondan biraz fazlasının Suriye’de, küçük gruplar halinde de Rusya’da yaşadığını belirtmektedir (Kızılyaprak, 2000:100).

Javed Ensari, *“dünyada mevcut Kürt nüfusunun 15 milyondan biraz fazla olduğunu; bunun %34’ünün Türkiye’de, %25’inin İran’da, %24’ünün Irak’ta, %11’inin Suriye’de, %5’nin ise eski Sovyet Rusya’da bulunduğunu kabul etmektedir. Eski Sovyet kaynaklarına göre Suriye’de 825.000, Türkiye’de 9 milyon, Irak’ta 3.5 milyon, İran’da 4.5 Kürt topluluğundan bahsedilebilir”* (Kızılyaprak, 2000:100).

Bölgedeki Kürt nüfusunu 20 milyona kadar çıkaran Christiane More, nüfus dağılımını şu şekilde vermektedir; Türkiye’de 10 milyon, İran’da 6 milyon, Irak’ta 3 milyon, Suriye’de 0,8 milyon, Sovyetler Birliği’nde 350 bin, Oda Ferber ve Doris Graslin adlı Alman yazarlar da, bölgedeki genel Kürt nüfusunun 20 milyon civarında olduğunu kabul etmekte, ancak Türkiye’deki Kürt nüfusunun 7-8 milyon civarında olduğunu söylemektedirler (Kızılyaprak, 2000:101).

Botan Amedi, *“Kürt nüfusu 35 milyona çıkarmakta, dağılımı ise, Ürdün’de 30-40 bin, İsrail’de 20 bin, Lübnan’da 400 bin, Sovyetler Birliği’nde 1,5 milyon, Suriye’de 1.2 milyon, Irak’ta 3.5 milyon, İran’da 6.5 milyon, Türkiye’de 18-20 milyon şeklinde vermektedir (Amedi, 1991:60). Ciddi bir araştırmaya dayanmayan bu tahminleri ortaya atmakta hiçbir sakınca görmeyen yazarın objektifliği, tarafsızlığı, yada dürüstlüğü tartışılabilir. İddialarını güçlendirmek için, Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın Türkiye’deki Kürt nüfusuyla ilgili olarak verdiği demeci istismar eden yazar, rakamları alabildiğine abartmıştır”* (Amedi, 1991:61).

1893 tarihli Dictionaire Universel D’Histoire et de Geographie’de dünyadaki toplam Kürt nüfusu 1.8 milyon olarak verilmektedir. 1899 tarihinde basılmış olan Şemseddin Sami’nin Kamus’ul Alam’ın da Kürt nüfusu 1.5 milyonu Türkiye’de (Suriye ve Mezopotamya dahil), 700 bini İran’da, 130 bini Rusya’da, 170 bini Afganistan ve Belucistan’da olarak verilmektedir. Encyclopedia Britannica’nın 1911 yılı baskısında Kürt nüfusu Türkiye’de 1.650.000, İran’da 800 bin, Rusya’da 50 bin

olarak gösterilmekte. Türkiye nüfusuna Suriye ve Mezopotamya da dahil bulunmaktadır (Fany, 1933:19-22).

İngiltere ile ithalat konusu olan Musul meselesiyle ilgili olarak Birleşmiş Milletlerin anket komisyonunun 1925 yılında yayınladığı raporda, dünyadaki toplam Kürt nüfusu 3 milyon olarak verilmekte ve bunun 1.5 milyonu Türkiye’de, 700 bini İran’da, 500 bini Irak’ta, 300 bini Suriye’de gösterilmektedir (Süslü, 1993:19).

1927 yılı nüfus sayımına göre Türkiye’nin nüfusu 13.5 milyondur. Yabancı uzmanların kontrolünde yapılan bu nüfus sayımında Kürt olarak nitelendirilen topluluğun sayısı 900 binin biraz üzerindedir. Normal nüfus artışı dikkate alındığında Türkiye’deki Kürt adı altında toplanabilecek nüfusun sayısı 5 milyon civarındadır. Diğer yandan 1985 nüfus sayımına göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da konuşulan birinci dilin tespitiyle ilgili istatistiğe göre ana dilini Kürtçe olarak yazdıran unsurların sayısı, bu bölgenin 9.903.000 toplam nüfusunun içinde 2.766.000 olmuştur. Yani bölge halkının %28’i ana dilini Kürtçe olarak yazdırırken, %72’sini oluşturan 7.374.000 kişi ana dilini Türkçe olarak kaydettirmiştir.

Bir çok Batılı araştırmacının yanında, Kürtçülük ideolojisini benimsemiş kişilerin de kaynak olarak Sovyet istatistikleri kullanmışlardır. Bu istatistikler ise, ne yazık ki objektiflikten uzak bir şekilde, abartılı bir yaklaşımla Kürt nüfusunu olduğundan fazla gösterilme çabalarından başka bir şey değildir.

2.1.2.2. Kuzey Irak Kürtlerinin Tarihsel Süreci

Bugün toplam nüfusu 17 milyon olarak tahmin edilen Irak’ta yaklaşık 3.5 ila 4 milyon Kürt yaşamaktadır. Bugün Saddam’ın çeşitli saldırılarına maruz kalan Irak Kürtleri, en büyük kazanımlarını Birinci Dünya Savaşı sonrası elde etmişlerdir. Bu tarihten sonra Kürtler etnik grup olarak tanınmıştır. Bu hakkın elde edilmesinden sonra, Kürtçe yönetim ve eğitim dili olarak tanınmış, Süleymaniye bölgesinde yarı otonom Kürt rejimi kurulmuştur.

1920’den 1923 yılına kadar mandater güçler tarafından Kürtlerin kurulabilecek herhangi bir Kürt devletine katılma olanakları açık tutulmuştur. Hatta bu olguyla ilgili olarak İngiltere ve Irak hükümeti 24 Aralık 1922 yılında Milletler Cemiyeti’ne bir açıklama da göndermiştir. Milletler Cemiyeti, 1925 yılında Irak’a

üyelik açısından bakış açısının kıstasını şöyle bildirmiştir; “Kürtlerin kendi üyelerinin yönetimine, adaleti dağıtımına, okullardaki eğitime ve Kürtçe’nin resmi dil olacağı tüm servislere atanmasının, Kürtlerin açıklayacakları kendi arzuları doğrultusunda olması gerekçesi”. 1931’de Irak, Milletler Cemiyeti’ne kabul için bir başvuru metni göndererek, yukarıdaki şartların uygulanacağını kabul etmiştir. Bölgesel Dil Kanunu’nu kabul eden Irak, bundan bir yıl sonra da yeni bir açıklamayla konunun uluslar arası bir sorun olarak anayasada yer alacağını açıklamıştır (Saatçi, 1996:196).

Bu gelişmelerin hemen ardından Kürtler, başkan aracılığıyla Milletler Cemiyeti komisyonuna gerçek bir bağımsız devlet talep ettiklerini iletmışlerdir. Arzularının Türkiye ya da Irak’a bağlanmak olmadığını belirtmişlerdir. Sonraki yıllarda Kürtler, 1932’de elde ettikleri kazanımlarının görmezlikten gelinmeye başladığını; yapılanlarınsa istemeyerek yerine getirildiğini, eğitim ve geliştirme projelerinden en alt düzeyde yararlanabildiklerini sık sık hissettirmeyi ihmal etmemişlerdir. Bu serzenişler, 14 Temmuz 1958 Devlet Başkanı General Abdülkerim Kasım, yeni anayasanın üçüncü maddesinde Kürtlerin ulusal haklarını garanti etmiş ve onları Irak Birliği çatısı 1932’de tanınan eşit yönetim yasasını, eşit paylaşımı, sosyal servis ve gelişme projelerinden eşit yararlanımı ve Kürt dilinin statüsünü yükseltmeyi bir kez daha kabul ediyordu. Ancak bu kara da uygulama da Kürtlere her hangi bir eşitlik getirmemiştir (Koçsoy, 1991:131). Kürtlere verilen sözler için hiçbir teşebbüse girişilmemiştir. 1963 yılında da hükümet kuvvetleri “Irak Kürdistan’ı” olarak adlandırılan bölgeye havadan yoğun bir akın başlatmıştır. Bu operasyon Kürtleri Bağdar karşısında daha çok birbirine kenetlemiştir.

General Kasım, Baas Partisinin uç kesimleriyle birleşen bir cunta tarafından devrilince, onun yerine gelen yeni hükümet de Kürtlerin haklarını tanıyan bir bildirge yayınladı. Otonomiyle ilgili Kürt talepleri bu bildirmede dikkate alınmıştı. Ancak bu bildirgenin iki ay sonrasında, 10 Haziran’da Kürt temsilcileri yeni hükümet tarafından tutuklanarak bir ultimatoma yayınladı. Hemen ardından da sait egemenliğin tesisi amacıyla Kürtlere yönelik saldırılar başlatıldı. Kürt mahallelerinden çeşitli sebeplerle Kürtler çıkarıldı ve yerine Arap göçmenler yerleştirildi. 1963 Kasımında Baas rejimi yıkıldı. Yeni gelen yönetim, Kürt hareketiyle Irak Hükümeti arasında müzakere başlattı. Görüşmelerde hiçbir uzlaşma sağlanamadı. Bu nedenle de 1965 yılında Kürtlerin Irak hükümetiyle olan savaşı yeniden başladı.

Bu arada Başkan Abdül Selam Arif, 13 Nisan 1966'da bir helikopter kazasında yaşamını yitirdi. Yerini kardeşi Abdül Rahman Arif aldı. Ancak ağabeyinin politikasını devam ettirerek, Kürtlerle savaşı sürdürdü. Savaş, Irak ordusunun Hadrin Dağındaki yenilgisiyle sonuçlandı. Dönemin sivil başbakanı olan Al Bazzaz, Kürt lideri Molla Mustafa Barzani ile 12 maddelik bir program belirleyerek görüşmelere başladı. Sonuçta bir deklarasyonun 24 Haziran 1966 tarihinde radyodan ilan edilmesiyle savaş ateşkesle sonuçlandı. Bu deklarasyon, sonraki yönetimlerce de, Kürt sorununun barışçı çözümü için temel söz olarak kabul edildi. Fakat, bu deklarasyon da 1968 yılındaki askeri darbe nedeniyle uygulanamadı. Yönetim yeniden Baas Partisi'nin eline geçti. Yeni başbakan Ahmet Hasan Al Bakr'da, Kürt sorununa 1966 deklarasyonunu temel alan tam bir barışçı bir çözüm getireceğini açıkladı.

Hemen ardından da iki kararname çıkardı. Bunlardan ilki, Kürt Kültürel Akademisi'nin kurulması, ikincisi ise genel afı. Genel af, ordudan kaçan asker kaçaklarının ve görevlerinden feragat etmiş olan polislerin görevlerine yeniden dönmesi öngörüyordu. Ayrıca sivil hizmetliler de eski görevlerine en kısa sürede döndürülecekti. Bağdat hükümeti, kısa süre sonra bu politikalardan döndü ve 1969 yılında Kürtlere yönelik saldırı başlatınca ateşte bozuldu. Aynı yılın sonlarına doğru Barzani'yle yeni bir diyalog çabası içine giren Irak hükümeti, 11 Mart 1970'de yeni bir barış anlaşması deklarasyonu yayınladı. Bu dönemde Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin'di.

Deklarasyonda 13 madde vardı ve hükümete bu maddeleri dört yıl içinde yerine getirmesi taahhüt ediliyordu. 1970 deklarasyonundaki maddelerin bir kısmı aynı yıl içinde yerine getirildi. Ancak dört yıl sonra bu deklarasyon da bozuldu. Çünkü Kürtler, Irak Hükümetinin, anlaşmada yer alan Kerkük'ün statüsü ve petrol gelirlerinden pay alımı gibi maddeleri yerine getireceğinden şüphe etmeye başlamışlardı. Nitekim Baas Hükümeti de anlaşmaya gitmek konusunda pek istekli değildi. Hükümet, KDP'ye bir çağrı yaparak 1970'de ilan edilen deklarasyonun desteklemesini istedi ve bunun için KDP'ye 14 gün tanıdı. KDP, hükümetin teklifini ret etti ve savaş yeniden başladı. Savaşın yeniden başlamasıyla Irak, tek yanlı olarak otonomi kanununu ilan etti. Bu kanun, ayrı bir grup olarak Kürtlerin varlığını ve haklarını kabul ediyor, ancak etkili gücün merkezi hükümetin elinde kalmasını

sağlayacak değişik sınırlamalar getiriyordu. Otonomi 1970 deklarasyonunun zayıflatılmış biçiminden başka bir şey değildi.

Bu otonomi, bölgede çok sayıda Kürt'ü hariç tuttuğundan ve petrol gelirlerinin paylaşımını ön görmediklerinden dolayı, partiler arasında sonraki barışçıl çözüm görüşmelerinde de büyük engel olarak ortaya çıkmıştır.

Bugün ise Kürtler, Irak'ın kuzeyindeki bölgede politika yapacak durumdadırlar. 1970 deklarasyonuna dayanarak, Kuzey Irak'ı otonom bölge sayan ve 1992 Mayıs ayında kendi meclislerini oluşturan Kürtler, özellikle ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonraki dönemde 70 öncesine göre daha karlı durumdadırlar.

İkinci Dünya Savaşından sonra örgütlenme faaliyetlerini hızlandıran Kuzey Irak Kürtleri, 14 Temmuz 1958 devrimi sonucunda Irak'taki başlıca siyasal güçlerden biri haline gelmişlerdir. Haşimi hanedanı'nın General Abdülkerim Kasım tarafından düşürülmesiyle, Kürtler Irak'ın 1932'de bağımsız olmasından bu yana ilk kez anayasal tanınmaya ve Araplarla eşitliğe kavuşmuşlardır. Bunu biraz daha ileri götürmek isteyen Molla Mustafa Barzani'nin özerklik talebi Irak yönetimince reddedilince, Peşmergelerle Irak, güçlerinin savaşı tekrar alevlenmiş ve bu çarpışmalar 1969 yılına kadar kısa aralıklarla devam etmiştir.

1968'de başa geçen Baas rejimi, 1969 yılında büyük bir şiddetle Kürtlerin üzerine yürümüş fakat SSCB'nin müdahalesiyle 1970 yılında Kürtlerle masaya oturmak ve 4 yıllık bir geçiş döneminin ardından Kuzey Irak Kürtlerine özerklik veren 11 Mart 1970 deklarasyonunu imzalamak zorunda kalmıştır. Bu deklarasyonun ana hatları şöyle özetlenebilir (www.bilginet.com, Erişim Tarihi: 05.05.2015):

- Kürt bölgesinin resmi dili “Kürtçe” olacak, okullarda eğitim Kürtçe yapılacaktır.
- Devlet daireleri, ordu ve diğer kurumlarda Kürtler aleyhindeki ayrımlar kalkacaktır.
- Kürtçe TV kanalı kurulacak, bölgede okul sayısı artırılacaktır.
- Polis ve güvenlik örgütleri dahil, Kürt bölgeleri tarafından yönetilecektir.
- Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler, özerk yönetim kapsamına girecektir.

- Irak başbakan yardımcısı Kürtlerden seçilecektir.

Musul ve Kerkük'ün özerk yönetim kapsamına girmesi gerektiğini iddia eden KDP bu tavrından taviz vermediği için, 4 yıllık geçiş dönemi süresinde bölgedeki istikrarsızlık devam etmiş; Molla Mustafa Barzani, İran'la Irak arasındaki Şattül-Arap anlaşmazlığını da fırsat bilerek, İran'ın da desteğiyle silahlı mücadeleyi tekrar başlatmıştır. Ancak 6 Mart 1975'te İran-Irak arasında imzalanan "Cezayir Antlaşması" sonrasında İran'ın KDP'ye verdiği desteği kesmesi üzerine, Saddam yönetimi tekrar harekete geçmiş ve Kürt ayaklanmasını, 50.000 yakın insanı öldürerek bastırmıştır. Bu olaydan sonra İran'a kaçan Molla Mustada Barzani, 1976'da tedavi olmak için Amerika'ya gitmiş ve 1979 yılında orada ölmüştür (Armaoğlu, 1983:772).

Birinci Körfez Savaşından önce, sınırın güneyinde, Türkiye-Irak sınırında az da olsa Irak karakolları vardı. Ancak, sınırın güneyinde, Irak otoritesinden çok KDP'nin, silahlı gücü ve PKK Terör Örgütünün kampları mevcuttu. Şubat 1983'de, Türkiye ile Irak arasında imzalanan "Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması" gereğince Türkiye, Irak sınırları içinde 10 km derinliğine kadar operasyon yapma hakkını elde etmişti (Oran, 1996:53). İlk operasyonu, 25 Nisan 1983'de gerçekleştirdi (Oran, 1996:54). 10 Mayıs 1983'de, TSK Kuzey Irak'a küçük birliklerle bir hareket daha düzenledi, ancak kısa sürede geri çekildi. Bu operasyonlar icra edildiği tarihlerde, PKK Terör Örgütünün kampları, KDP kampları içinde veya çok yakınında idi. Bunun üzerine, Temmuz 1983'de Abdullah ÖCALAN ve Mesut Barzani Şam'da bir araya gelerek "PKK-KDP dayanışma ilkesi anlaşmasını imzaladılar (Mehmetçik Kuzey Irak'ta, 1995:37).

Birinci Körfez Savaşı sonrası, Kuzey Irak'ta doğan otorite boşluğu ve bu ortamdan istifade ile PKK Terör Örgütünün bölgede üstlenmesi ve Türkiye'ye yönelik saldırılarında bu bölgeyi ana üs olarak kullanması nedeniyle, Türk ordusu birçok defa sınır ötesi operasyon düzenlemek zorunda kalmıştır. Aslında Şubat 1983'de imzalanan düzenleme olmasaydı da, bölgede sınır geçişleri olacaktı, hatta bu kaçılmazdı. Çünkü, sarp coğrafi koşullar, sınır taşlarını anlamsız hale getirmişti. Örneğin sınır köylerine ve karakollarına giden yollar, yer yer sınırın Türkiye tarafında, yer yer de Irak, tarafında kalmaktaydı. Bu nedenle, taktik seviyedeki sınır ötesi bir kısım hareketlerden uluslararası kamuoyunun haberi olmamıştır. Ancak, sınır

ötesine düzenlenen operasyonlar, her seferinde uluslararası kamuoyunun tepki çekmiştir (Mehmetçik Kuzey Irak'ta, 1995:38).

2.1.2.3. Kuzey Irak Kürtlerinin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı

Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin sosyal ve kültürel durumu, şimdiye kadar yapılmış olan anlaşmaların uygulama derecesine bağlı olmuştur. Çocuklar, çoğunlukla erken yaşta, özellikle aile ve çiftlik işlerinde çalıştırılır. Yer altı politik gruplarında çalışma veya peşmerge olarak direniş hareketlerine katılma nedeniyle ailelerinden uzaklaşan çocuklar dengesiz bir yaşam sürerler. Bu dengesiz yaşamda Halepçe Katliamı'nın ve Birinci Körfez Savaşının etkileri de vardır. Kurtarılmış bölgelerde, mülteci kamplarında ya da toplama köylerinde oturanlara yapılan küçük yardımlarla geçinmek zorundadırlar ve genel sağlık hizmetlerinden yararlanamazlar (Özdağ, 1999:29).

Kadınların durumu da çocuklardan çok farklı değildir. Ancak; Baas Partisi yönetimi, bir dönem kadının statüsünü geliştirmeyi ve bu bağlamda boşanma, mülk sahibi olma, vergi verme gibi haklarını tanınmasını hedefleyen bir dizi önlem almıştır. Kız çocuğunun okula gönderilmemesi kanunlarla zorunlu kılınmıştır. Kadınların büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe çalışır.

1970'li yılların ilk yarısında ortaya çıkan ve otonomiye öngören düzenlemeler bağlamında kültürel faaliyetlere katkıda bulunacak birçok adım atılmıştır. Bunlar arasında Kürt Yayınevi, Kürt Akademisi, Kürt Çalışmaları Fakültesi, Kürdistan Öğrenci Birliği, Süleymaniye Üniversitesi, Kürt Kültürel Grubu, Kürt Yazarlar Birliği ve Bağdat Sanat Kolejindeki Kürt Çalışmaları Fakültesi, merkezi hükümet tarafından açılmakla birlikte, sonradan ya lağvedilmiş ya da geçici olarak kapatılmıştır.

Kuzey Irak'taki Kürtlerin ekonomik yapısı ise, çok genel olarak 1989 yılına kadar tarım ve hayvan yetiştiriciliğine dayanıyordu. 1989 yılında başlanan kamp uygulamasıyla Kuzey Iraklı Kürtler, küçük endüstri alanlarında, ticaretle, hizmet sektöründe, eğitim alanında, sağlık ve yönetim sektörlerinde istihdam edilmiştir. Kuzey Irak'ın birçok yeri tarımsal açıdan hayli verimli alanlardır. Su kaynakları boldur. Yıl boyu etkili olan yağmur ve karla birlikte iklim koşulları, kanallarla sulamaya giderek duyulmaksızın birçok ürünün yetişmesine olanak verir.

Kürtler bir arada yaşadıkları Türkler, Araplar ve İranlıların dillerinin etkisinde kalmışlardır. Dilleriyle ilgili bilimsel bir araştırmayı Kürtlerin kendileri henüz yapmamışlardır (<http://www.ozgurpolitika.org>, Erişim Tarihi: 06.05.2015).

Arapça'yla hiçbir akrabalığı olmayan, aslında bir dil olup olmadığı yolunda bilimsel hiçbir dayanağı olmayan bu dilin zamanla birçok lehçeleri olmuştur. Kurmançi Kürtçe'nin en çok konuşulan lehçesidir. Türkiye'de Güneydoğu bölgesinde Zazaca konuşan bir kesimin dışında Kürtlerin büyük bir çoğunluğu Kurmançi konuşur.

Kurmançiden sonra en yaygın olarak konuşulan lehçe, Soran bölgesinde konuşulduğu için Sorani denen lehçedir. Sorani lehçesi Kuzey Irak'ta Kerkük, Erbil, Süleymaniye, Hanekin yörelerinde ve Irak'ın bu bölgeye bitişik kesimlerinde konuşulur. Ayrıca Zazaki ya da Dımili de, diğer konuşulan lehçeleri arasında yer alır.

Kürt dili, 19 yüzyıla kadar merkezi hükümetlerin direk müdahaleleri olmaksızın özgür bir ortamda gelişmiştir. Osmanlı Devletinin küçülme ve dağılma sürecine girdiği 19 yüzyılda, yabancılar, Osmanlı Devletine yönelik olarak Kürt diline ilgi göstermeye başlamışlardır. Kürt dili araştırmasındaki ilk uzmanlar ve kurumların, Osmanlıya karşı kullanacak, onu zayıflatacak bir argüman olarak yabancılar, tarafından ortaya çıkarılmış olduğu söylenebilir. Kürtlerin kendi dillerine ilişkin çabaları ise 20 yüzyılda başlar. Kürtler, 1931 yılında Yerel Dil Yasası ile kısmen de olsa avantaj elde ettiler. Irak 1932 yılında Milletler Cemiyetine dahil oldu ancak Krallık döneminde 1932-1958 Milletler Cemiyeti'ne Kürtçe hakkında verilen güvenceler görmezlikten gelindi. 14 Temmuz 1958 tarihli darbeye yönetimi Arap milliyetçilerinin, yapıp ilan ettikleri anayasada, "Irak, Arap dünyasının bir parçasıdır. Kürtler ise, Arapların ortakları olarak Irak milli birliği içinde haklara sahiptir" ibaresi yer alıyordu (<http://www.turkmenfront.org>, Erişim Tarihi: 06.05.2015). Yani Kürtler, bu ifadeyle ilk kez anayasal açıdan tanınmış olup, aynı etnik kökenli bir halk olarak özgün haklarının olduğu kabul ediliyordu. Bu dönemde, dil açısından en radikal kazanımlar, basın, kitap ve radyo yayıncılığı alanında gerçekleşti. Ancak 1958-1959 arasındaki görece gelişmiş ortam çok kısa sürdü ve Abdülkerim Kasım diktatörlüğünün hışmına uğradı.

1961 Eylül ayı ile 1970 Mart ayı arasında Kürtler ile hükümet güçleri arasında askeri çatışma başladı. Daha sonra iktidarı Baas Partisi ele geçirdi ve bunlar, özerklik isteyen Kürtlerle görüşmelere başladı.

Bu görüşme sırasında çıkarılan yasanın (<http://www.kerkuk-kurdistan.com>, Erişim Tarihi: 22.02.2015) ek maddesinde Süleymaniye Bölge Valiliği kapsamına giren yerlerde Arapça ve Kürtçe resmi dil olarak kabul edilecek; ilk ve orta dereceli okullarda Kürtçe birinci, Arapça ise ikinci dil olarak okutulacak; orta dereceden sonraki eğitim kuruluşlarındaki dil Arapça olacaktı. Ancak, Baas yönetiminin devrilmesiyle 26 Nisan 1964’de yayınlanan Geçici Anayasa, Arapça’yı devletin resmi dili olarak kabul etti. 19. maddesinde Kürtçe konusunu muğlak bıraktı (<http://www.geocities.com>, Erişim Tarihi: 06.05.2015). Kürtler 11 Ekim 1964’teki bildirilerinde Kürtçe’nin resmi dil olarak kabul edilmesinin hayata geçirilmesini istedi. Bu istek, Arapça “resmi dil” olarak, Kürtçe de “İlk ve Orta okullarda okutulacak eğitim dili” olarak Yerel Diller Yasası’nda yer aldı. Baas Partisi’nin 1968’de bir darbeye yeniden iktidarı ele geçirmesiyle Kürt diliyle ilgili ilave bir takım avantajlar elde edildi. Bunlar arasında Kürt Akademisi vardı. Ardından 11 Mart 1970 deklarasyon ortaya çıktı. Bu aynı zamanda “Irak’taki Kürt sorununun barışçı çözümü için 11 Mart Bildirgesi” olarak kayda geçti.

Ne var ki, bu gün bakılınca 1970 yılının bir sınır oluşturduğu göze çarpar. Çünkü 1970’i izleyen iki yıl içinde Irak hükümeti ile Molla Mustafa Barzani arasında yeni ve büyük gerimler oluşur. Bu gerilimler 1974 yılında açık bir kopukluğa yol açarak tırmanır. Kürtleri destekleyen İran Şahı ise 1975’te Irak hükümeti ile Cezayir Anlaşması’nı imzalayarak Irak Kürtlerini kendi kaderlerine terk eder. Sonuç olarak Kürt faaliyetleri çöker.

Bugün ise, Kuzey Irak’ta, Erbil ve Süleymaniye’de iki Kürt üniversitesi öğrenim vermektedir. İlk ve ortaöğretim de Kürtçe yapılmaktadır. Ayrıca Bağdat Üniversitesi’nde de Kürtçe bölümü bulunmaktadır.

Türkiye’de Latin alfabesinin kabulü ile birlikte Kürtler arasında da Latin Harfleri kullanmaya yönelik çabalar artmış ve 1932 yılında Celadet Bedircan, ilk kez Latin harfine dayalı bir Kürt alfabesini belirlemiştir. Kürtler arasında hala kullanılan bu alfabede 31 harf bulunur. Rusya Federasyonu ve Ermenistan’da yaşayan Kürtler

ise Kurmançi lehçesiyle Kiril alfabesi kullanılır. Bu alfabede de 40 harf bulunur. Arap alfabesinin kullanıldığı İran ve Kuzey Irak'ta ise, Kurmançi lehçesi için belirlenen alfabede 38 harf yer alır. Sorani lehçesi için Arap harfleriyle hazırlanan alfabe ise 35 harften oluşur. Bütün bunlar Kürtler'in yaygın olarak kullanılan bir alfabaya sahip olmadığına işaret eder. Buna rağmen Arap ve Fars alfabesi ile yazılmış Kürt edebiyatı örnekleri mevcuttur. Yine aynı şekilde eski Sovyetler Birliği'nde Kürdologlar'ın ve Kürt uzmanlarının yaptığı bir çok çalışmanın bulunduğu biliniyor (İnan, 2000).

Kürtçe yüzyıllar boyunca yazı dili olmamış, yalnız konuşma dili olarak kullanılmıştır. Kürt aydınları Farsça'nın bölgedeki büyük etkisi nedeniyle yapıtlarını daha çok Farsça yazmışlardır. Örneğin 16 yüzyılda yaşayan Şeref Han da Şeref Name adlı Kürt tarihini Farsça yazmıştır. Kürt edebiyatının baş yapıtının ise Ahmede Hani'nin Memuzin adlı yapıtı olduğu söylenir.

Günümüzde Kürt dilinin durumu şudur; lehçe ve şive farklılıkları, alfabe farklılıkları, ortak bir yazılı geleneğin ve kültürün olmaması, Kürtçe'nin bir dil olarak kabul edilmesini tartışmalı hale getirmiştir. Kürtçe ile ilgili yapılan çalışmalar esas itibariyle Kurmançi lehçesi üzerinde olmaktadır. Ortak alfabe ve sözlük oluşturulması bu çalışmaların başında gelmektedir. Latin harfiyle daha önce yazılmış Kürt alfabesini geliştirmek ve eğitim açısından kolayca anlaşılmasını sağlamak için senede iki dergi çıkartılmakta, türetilen yeni kelimelerle ve dilbilgisi kuralları burada yayınlanmaktadır. Kürt Enstitüsü ve çevresindeki Kürdologlar ise Kürtleri Arap alfabesi kullanmaya ikna etmeye yöneliktir. Böylece Kürt dilinin birliğinin daha kolay sağlanabileceği düşünülmektedir. Ancak Kuzey Irak Kürtleri bu girişimlere hiç sıcak bakmamaktadır. Şimdiye kadar kendi kültürlerini ve eğitimlerini Arap alfabesi ile geliştirdiklerini söylemekte, ama yine de Avrupa'daki Kürtçe çalışmalarına katılmaktadırlar (İnan, 2000).

Komünal yaşam Kürtlerin dini seçimlerinde etkili olmuştur. Din, Kürtler için önemli bir birleştirici etken olarak görülemez. Kürtlerin büyük bir çoğunluğunun Şafi mezhebine bağlı Sünni Müslüman oldukları doğrudur (Özdağ, 1999:30). Ancak başka itikatlara bağlı çok sayıda Kürt grubu vardır. Ayrıca Sünni Kürtler de inançları ve dinsel geleneklerine bağlılıkları bakımından birbirinden oldukça farklıdır. Kaba bir değerlendirme ile Kürtlerin sadece yüzde 80'i Sünnidir. Hanekin, Mandali ve Kerman Şah Kürtleri arasından en yaygın olan din Sünni İslam değil, Şii mezhebidir.

Bundan başka Kürtler arasında çok sayıda dinsel bakımından muhalif azınlık grup ve mezhep vardır. Bunlardan biri, Ahaliyi Hak ya da Hakaik mezhebidir. Bunlar Sorani ve Gorani lehçeleriyle konuşurlar. Irak'ta Türkmen Hakaikler de vardır. Hazreti Ali onlar için kutsal kişilerden sadece biridir. Mezhebin kurucusu Sultan Şahak da bu kutsal kişiler arasında yer alır. Bu mezhep Firuzabad'da ortaya çıkmış ve daha sonra bütün İran'a ve Irak'ın çeşitli kesimlerine yayılmıştır. Kürtlerin çoğunluğu artık bu mezhebe mensup değildir.

2.1.2.4. Kuzey Irak Kürtlerinin Irak Siyasal Yaşamındaki Yeri

Bu günkü Irak topraklarının Osmanlı'nın elinden çıkmasından sonraki döneme bakılırsa, Birinci Dünya Savaşının son yıllarında Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin lidersiz kaldıkları, fakat bu durumun fazla uzun sürmediği görülür. 2 Kasım 1918'de Süleymaniye Belediye başkanı Şey Mahmut'un etrafında toplanmış, ancak Kerkük seferinde Mahmut yaralanarak yakalanmıştır. Önce ölüme mahkum edildiyse de daha sonra cezası sürgüne çevrilerek Hindistan'a gönderilmiştir. 9 Aralık 1920'de Irak'taki İngiliz Manda Yönetimi Kuzey Irak için özerk bir yönetim öngörülmüştür. Bu özerklik, 1920-1921'de Iraklı Araplar arasında baş gösteren karışıklıklar sonucu gerçekleşmemiş, bu arada Emir Faysal da, "Irak Kralı" olmuştur. Bu da, ilk Kürt Ordusu'nun kurulmasına yol açmıştır. Başına da general Yamulki Hacı Mustafa Paşa getirilmiştir. Ordunun siyasal kanadını Kürdistan Bağımsızlık Partisi oluşturmuş; Bangi Kürdistan (Kürdistan'ın Çağrısı) da bu örgütün yayın örgütü olmuştur. Tüm bu gelişmeleri gören İngiliz Manda Yönetimi, Şeyh Mahmud'un Hindistan'da sürgünden getirilmesini kararlaştırmıştır (Özdağ, 1999:21).

İngilizler Mahmud'u Kürdistan Valiliği'ne getirmiştir. Mahmud da hemen 8 kişilik yerel bir kabine kurarak Kürt bayrağını açmış ve kendini Kürdistan Kralı ilan etmiştir. Mahmud önce Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesini isteyen Türkiye ile birleşmiş, Türkiye'nin Lozan Antlaşması kapsamında Erbil, Kerkük ve Süleymaniye'yi terk etmesinin ardından da Sovyet Rusya'ya yanaşmıştır. Milletler Cemiyeti bunun üzerine 1928 Ocak ayında Kuzey Irak'ta bir halk oylaması yapmış; türlü hilelerin yapıldığı bu oylama sonucunda Kürtlerin yarısının bağımsızlıktan yarsının da Irak içinde özerklikten yana olduğunu anlaşılmıştır. Mahmud oylamadan çıkacak sonucu önceden tahmin ettiği için, partizanlarıyla birlikte yer altı çalışmalarına da kaymıştı. Bu arada İngiltere'nin girişimleriyle Kuzey Irak sınırları

içinde yer alan Musul ili, 1925 yazında Milletler Cemiyeti'nin de onanıyla Irak Krallığı'yla birleştirildi. İngiltere, Kürt özerkliğinin yükünü üstlenmektense 18 Ocak 1926'da Kral Faysal'la bir anlaşma yapmayı uygun görmüştü. Başka bir ifade ile İngiltere karşısında Arap milliyetçilerine Kuzey Irak'ı teselli mükafatı olarak sunmuştu. Mahmud da bu durum karşısında İran'a kaçmış Kürtler böylece lidersiz kalmıştır (Özdağ, 1999:19).

1932 yılına gelindiğinde, Irak'ta Barzan bölgesinde bir ayaklanma oldu. Bu ayaklanma üzerine Irak parlamentosu, Kürtlerin temel haklarına ilişkin bir belgeyi kabul etti. Hatta uluslar arası garanti de sağlayacağına söz verdi. Ancak bunu gerçekleştiremedi. İngiliz manda yönetimi Kuzey Irak'ta düzen ve barışın sağlanması için antlaşmalara dayanmak yerine bölgedeki azınlıklara ve özellikle Nasturilere yardım etmeyi yeğledi. Bir anlamda bir denge unsuru olarak Kürtler karşısında Nasturileri öne çıkarmaya yöneldi. 1935 yılında Yezidiler, Kürt isyancılar ile birleşerek Barzan bölgesinde yeni ayaklanmalara neden oldular. Şeyh Mahmud tekrar devreye girmek istediye de Mustafa Barzani daha atak davrandı ve genel karargahını Süleymaniye'den Barzan bölgesine taşıyarak, 1938 yılında kurulan Kürt Hewa (Umut) Partisiyle bağlantı kurdu. Hemen arkasından da Bağdat yönetiminden Kürtlerin ekonomik ve kültürel haklarının garanti altına alınması için dizi değişiklik istedi. Bu isteğe saldırı ile karşılık verildi. Saldırı Kürt Hewa Partisi'nin ABD ile ilişkiye geçmesine neden oldu. ABD Irak'a müdahale ederek Kürt İşleri Bakanlığı'nın kurulmasını sağladı. Bakanlığın başına da, 1944 yılında Barzani ile Irak hükümeti arasında ateşkesi sağlayacak olan Kürt asıllı Macit Mustafa getirildi. Ancak bu da pek uzun vadeli olmadı. İkinci Dünya Savaşı sonrası İngilizler ve Irak'lılar, Barzani'yi İran sınırına sürdüler. 1947 yılında Irak'a geri dönme girişiminde bulunan Barzani, yandaşları ile birlikte engellendi ve Sovyet Rusya'ya sürgüne gönderildi.

Barzani'nin sürgüne gönderilmesi Kürtler açısından bir siyasal boşluğun doğmasına neden oldu. İşte bu boşluk ortamında Kürt aydınlar 1946 yılında KDP'ni kurdular. KDP'nin başına ise sürgündeki Barzani seçildi. Yönetim ise Avukat Hamza Abdullah ile Albay Mir Hac Ahmet'e verildi. Bu dönemde KDP'ye paralel olarak Kuzey Irak Kürtleri arasında komünizm de güçlenmiştir.

Savaş sonrası Irak'ta tek siyasal örgütü konumundaki KDP, Kürt halkının savunucusu durumunda olmuştur. İzleyen dönemlerde iktidara gelen askeri

hükümetler KDP'yi yasaklamıştır; fakat sadece KDP değil diğer siyasi partilerde de yasaklanmıştır. KDP, 1953'te adında küçük bir değişiklik yaparak Kürdistan Demokrat partisi adını almıştır (Özdağ, 1999:22). KDP'nin önceki adı olan Kürt Demokrat partisi'nin Kürdistan Demokrat partisi olarak değiştirilmesi, küçük bir değişiklik olarak değiştirilse bile, bu değişiklik aslında Irak Kürtlerinin bu ülkenin siyasal yaşamındaki asıl hedeflerine de bir değişiklik ifade eder. Irak'ın bütünlüğü içerisinde siyaset yapma anlayışı terk edilerek, Irak'ın Kuzeyine yönelik bir siyasete yöneltmiştir. Bu arada Sovyetler Birliği'nde Stalinciliğin sona ermesiyle birlikte, Irak Komünistlerinin Kürtlere karşı olan dostluk eğilimlerinde değişiklikler baş göstermiştir. Komünistlerin büyük bir kısmı KDP'ye katılmıştır. Bu süreç Kürtleri oldukça güçlendirmiştir.

1958 darbesinden sonra Bağdat'taki yöneticilerle Irak Kürtleri arasındaki ilişkiler oldukça çelişkili bir görünümdeydi. Bu dönemde, Barzani yandaşlarıyla birlikte Sovyet Birliği'nden Irak'a geri dönmüş ve tüm vatandaşlık haklarını geri almıştı.

İlerici Kürt kesimi 1959'da "Üçüncü Güç" olarak kısaca adı KAJYK olan (Kürtlerin Özgürlük, Diriliş ve Birlik Partisi)'ni kurmak için girişimde bulundular. Bu arada KDP içinde liderlik mücadeleleri de verilmiştir. Barzani, darbeci General Kasım'ın en yakın arkadaşlarından olan Celal Talabani'yi KDP'ye çekmiştir. Barzani'nin bu davranışı sol kesimi karşısına almasına neden olmuştur. 1960'lı yıllara gelene kadar çeşitli çelişkiler ve iç çekişmelere sahne olan KDP, 1963 yılında Irak Basçılarıyla Kasım devrilmesi için ilişki kurmuştur.

Darbe sonrası Bas'ın askeri kanadı, Kürtlere çeşitli faydalar sağlamıştır. Bu faydalar, Kürtlerin 1959 yılında Irak tarihine yönelik katliamı gerçekleştirmelerine neden olmuştur. KDP içinde Talabani, Bağdat'a yakın görüşler güdüyordu. Nitekim KDP kendi içinde Barzaniciler ve Talabaniciler olarak ikiye bölünmüştü. 11 Mart 1970'e gelince parti içindeki bu bölünmeye rağmen KDP'nin Bağdat yönetimiyle dönem dönem savaşı sürmüştür. 1970 yılında Kürt Manifestosunun kabulüyle Kuzey Irak'ta silahlar kısa bir süre olsa da susmuştur.

Irak-Kürt Manifestosu'nda, Irak Devrim Konseyi; Kürtlerin yoğun olduğu kesimlerde bölgenin kültürel ve ekonomik kalkınması ve her bakımdan genel bir

ilerleme yolunda, etkin bütün olanakların seferber edilmesindeki kararlılığını ifade ediyordu (<http://www.kerkuk-kurdistan.com>, Erişim Tarihi: 22.02.2015).

2.1.3. PKK Terör Örgütü

PKK terör örgütü, Türkiye’de anarşi ve terörün yayılmaya başladığı, 1970 yılı sonlarında ortaya çıkmıştır. Abdullah ÖCALAN’ın başkanlığından önce, Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu, daha sonra ise Kürdistan İşçi Partisi (partiye Karkeren Kürdistan) PKK adı altında öne çıkmıştır. PKK terör örgütünün amacı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan vatandaşlarımızın;

- Türk ırkından ayrı bir ırk olduğunu,
- Türk devleti tarafından sömürüldüğünü,
- Dil ve kültürün asimile edildiğini iddia ederek bu bölgelerde Marksist-Leninist rejime dayalı komünist bir Kürt Devletinin kurulmasını istemektedir (Ersever, 1998:49).

İlk resmi kuruluş kongresini 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır’ın Lice ilçesinin Fis köyünde yapmış ve Abdullah ÖCALAN parti genel sekreterliğine seçilmiştir.

PKK terör örgütü 2 Eylül 1980 öncesinde, büyük bir bölümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde olmak üzere 22 il ve 63 ilçe temsilciliği kurarak, 2000 civarındaki üyesi ile faaliyet gösterir. Ancak üyelerinin çoğu sempatan durumundadır. Giderek güçlü bir halk ordusu oluşturulması amacı ile askeri örgütlenmeye yönelmiş ve bu teşkilatlanma kendi içinde istihbarat örgütünü faaliyete geçirmiştir (Ersever, 1998:50).

Abdullah ÖCALAN, 1979 yılında Suriye’ye kaçarak Şam’a yerleşmiştir. Bu yıllarda Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan Kürt unsurlar üzerinde, Suriye istihbarat ajanları faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bölgeden çeşitli şekillerde seçilen veya para ile kandırılan gençlere, Suriye’de Lazkiye yakınındaki Cebel-i Nusayriye’de kurulan kamolarda Suriyeli, Bulgar, Sovyet ajan ve uzmanları tarafından terörist eğitimi verilmeye başlanmıştır (Ersever, 1998:50). 1980’den 1982 yılına kadar Suriye’de ve Lübnan’da üyelerinin eğitimini tamamlayan ve eğitilmiş

güçlerini Türkiye'nin doğu ve güneydoğu illerine yerleştirerek örgütünü genişletmek isteyen PKK; Türkiye'ye sızabilmek için Kuzey Irak'ı kullanmaya karar vermiştir.

Diğer yandan PKK terör örgütü, 1981 yılı Temmuz ayında Lübnan'da yaptığı toplantıda;

- Türkiye'de verilecek mücadele için örgütlenmenin kırsal alanda başlatılması.
- Örgütlenme ile birlikte silahlı propagandanın da geliştirilmesi kararını aldı (Ersever, 1998:66).

Ağustos 1982'de Suriye'de yaptığı toplantıda ise;

- Örgüt mensuplarının, Beka Vadisine ilave olarak Suriye'deki kamplarda da eğitilmesi,
- Suriye'de Şam, Halep, Kamışlı ve Afrin şehirlerinde temsilcilikler oluşturulması.
- Kuzey Irak'ta Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) karargahının yanında, örgüte ait bir kamp oluşturulması.
- Gerilla savaşını müteakiben, ayaklanmaya geçebilmek için, Kürdistan bölgesinde uygun ortamın hazırlanması, bölge halkının kazanılması ve bu maksatla propaganda yapılması ve silahlı eylemlere geçilmesi kararlaştırılmıştır.

Ancak o tarihlerde Kuzey Irak, Barzani'nin kontrolü altındadır ve Barzani, 1975 yılı öncesinde sosyalist Irak yönetimine İran, Amerika ve İsrail ile girdiği ittifak yüzünden bütün sol güçler tarafından tecrit edilmiş bulunuyordu. PKK terör örgütü de, diğer Marksist-Leninist örgütlerden daha fazla bir şekilde KDP'ni ajanlık ve hainlikle suçlayarak Kuzey Irak'a girmeye yönelmiştir (Ersever, 1998:60). Bu koşullarda Barzani'nin PKK'nın Kuzey Irak'ı kullanmasına izin vermesi beklenemezdi. Çatışma olmaksızın PKK'nın Kuzey Irak'a girmesi ise imkansızdı. O dönemde eleman sayısı çok az olduğu için PKK terör örgütünün bir çatışmayı da göz önüne alması da mümkün değildi. Diğer yandan KDP ise, sol çevreler tarafından uygulanan, tecrit edilmişlikten kurtulmanın yollarını aramakta idi. Bu aşamada, Suriye devreye girmiştir. Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad, Şam'da KDP ile PKK

terör örgütünün başkanlarını buluşturarak anlaşmalarını sağlamıştır. Böylece iki örgüt arasında, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ittifak yapılmıştır (Özdağ, 1999:34).

Bu gelişmeleri müteakip Suriye'deki ve Kuzey İran'daki kamplarda eğitilen örgüt militanları, zaman içinde 3-5 kişilik gruplar halinde Türkiye'ye sızarak, önceden belirlenen yerlere yerleştiler. Böylece, Türkiye'de terörün yeşerebilmesi için uygun ortam sağlanmış oluyordu. 1984 yılı Ağustos ayında Siirt'in Eruh ilçesine yapılan PKK saldırısı ile Türkiye'ye yönelik terör eylemleri başlamış ve o günden bu güne kadar binlerce masum insanı, çocuk, yaşlı, genç, kadın, erkek ayırım yapmadan katledilmiştir. Terör örgütü, vur kaç eylemleri, gece baskınları, yol kesme, sabotaj, bombalama gibi taktikleri kullanarak amacına ulaşmak istemiştir.

PKK terör örgütü, dış bağlantılı olarak, Türkiye'de illegal faaliyet gösteren bütün sol örgütlerle irtibat ve işbirliği içinde olmuştur. PKK terör örgütü, dört safhada Kürdistan Devletini kurmayı planlamıştır (Özdağ, 1999:41);

- Birinci safhada; doğu (İran), güney (Irak) ve kuzey (Anadolu) Kürdistan'daki Kürt toplumu içinde sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlama.
- İkinci safhada; bulunulan ülkede otonom ve özerk bir idareye kavuşma.
- Üçüncü safhada; otonomi ve özerklikten sonra mücadeleye devam edilerek, bulunulan ülkede bağımsız bir Kürt devleti kurma.
- Dördüncü safhada ise; kurulan bağımsız Kürt devletleri birleştirilerek, büyük Kürdistan'ı yaratma.

PKK terör örgütü, bu amaca ulaşmak için de üç ülkedeki, üç örgüt ile işbirliğine gitmiştir;

- Irak'ta Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) Lideri Mesut Barzani'dir.
- İran'da İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) Lideri Dr. Abdurrahman Gassemlu'dur.
- Suriye'de Kürdistan Yurtseverler Birliği (İKDP) Lideri Celal Talabani'dir.

Bu durum PKK terör örgütünün, çok uluslu bir şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir. PKK terör örgütü, Ermeni Asala örgütü başta olmak üzere, birçok

terör örgütü ile işbirliği yapmaktadır. Gelir temin etmek amacı ile de Uzak Doğu-Ortadoğu-Avrupa hattında uyuşturucu ticareti yapmış ve kazandığı para ile silah olarak Türkiye'ye karşı kullanmıştır. Bu durum meselesinin basit bir terör olayı olmadığını çok geniş kapsamlı uluslar arası terör ve devletler arası mücadele olayı olduğunu gösterir.

PKK terör örgütü, büyük devletlerin bölge üzerindeki ekonomik menfaat ve siyasi güç çekişmesinin bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Ortadoğu bölgesinde gittikçe artan önemi ve her şeye rağmen bölgede etkili bir güç olabilecek potansiyele sahip olan güçlü bir Türkiye, bölgede gözü olan devletlerin PKK terör örgütüne bir şekilde destek vermelerinin en temel nedenidir.

Hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinin, PKK terör örgütünün, ülkelerinde temsilcilik ve büro açmasına izin vermeleri örgütün sempatizan kazanmak, ideolojik propaganda yapmak ve gelir temin etmek amacı ile gerçekleştirdiği eylemleri görmezlikten gelmesi buna işaret eder.

Bölge ülkeleri ise, özellikle Suriye Türkiye'nin GAP ile, Fırat ve Dicle nehirlerini kontrol altına alarak, bu suları kendisine karşı koz olarak kullanacağı endişesinin de etkisiyle PKK terör örgütüne destek vermiştir. Ayrıca, projenin tamamlanması ile Türkiye'nin elde edeceği ekonomik güç ve buna bağlı olarak kazanacağı siyasi avantajlar, komşu ülkeleri rahatsız etmiştir (Öztürk, 1997:172-180). Ayrıca SSCB'nin dağılması ile bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında ortaya çıkacak, geniş işbirliği imkanları sonucunda Türkiye'ye açılacak olan yeni ufuklar da bir rahatsızlık nedeni olmuştur. Çünkü Türkiye'nin bu cumhuriyetler üzerinde öne çıkması bölgesel dengelerin Türkiye lehine değişmesi anlamına geliyordu.

İşte, bu sebeplerden dolayı, 1925 yılında Şeyh Said ayaklanması, 1970'li yıllarda ideolojik çatışmalar, daha sonra mezhep kışkırtıcılığı, Ermeni terör örgütü ve en son PKK olayları, aynı senaryonun bölümleri olup sadece roller ve figüranlar değişmektedir. Ne yazık ki burada da yine Kürtler kullanılıyor, aldatılıyor ve eziliyor.

2.2. ULUSLARARASI AKTÖRLERİN KUZEY IRAK POLİTİKALARI

2.2.1. Bölge Ülkelerinin Kuzey Irak Politikaları

2.2.1.1. Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

Türkiye, Cumhuriyetin ilanından sonra Musul meselesinin aleyhine çözümlenmesine rağmen uzun yıllar Irak konusunda pasif sayılabilecek politikalarla yetinmiştir.

Irak'ta Türklere yapılan baskının temelinde iki ülkenin sınır komşusu olması ve Irak yönetiminin Türkiye'nin Irak Türklerini kullanarak bir gün buraları alacağı endişesi bulunmaktadır. Bu nedendir ki, Türklere yaptıkları baskılar aralıksız sürmüş ve ülkede yaşayan Türklere, genelde Türkiye lehine casusluk yapan insanlar olarak yaklaşmıştır.

Oysa Irak Türkleri, sadece milli kültürlerini korumayı ve insanca yaşamayı arzulamışlardır.

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra bütün dünyanın gözü bu bölgeye çevrilmiş ve Kuzey Iraklılarla ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu gün “Kuzey Iraklılar” deyince sadece Kürtler anlaşılmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı bu bölgeye ilişkin politikasında 2.5 milyon Türk'ü görmezden gelmektedir, keza Fransa ve İngiltere, Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurma planları yaparken Türklerin varlığını hiç göz önüne almamaktadırlar.

Türkiye, Irak Türkleri ile hem soydaşları olduğu için, hem de Körfez Krizinden sonra bölgede meydana gelen siyasi değişiklikler nedeni ile kendi toprak bütünlüğü açısından yakından ilgilenmiştir. Saddam'ın zulmünün önüne geçmek amacıyla 36. paralel ile Irak'ı fikri ABD tarafından ortaya atılınca Türkiye, bu fikre destek vermiştir. Ancak bu uygulama, hem bir Kürt Devleti kurulmasına zemin hazırlamış hem de Irak Türklerini 36. paralelin altında ve üstünde olmak üzere ikiye bölmüştür. Bu bağlamda Birinci Körfez Savaşında ABD ile beraber hareket eden, ancak bu yüzden hem ekonomik olarak, hem de ülkenin bekası ile ilgili pek çok olumsuzluklara karşı karşıya kalan Türkiye, Batılı Devletlerin duyarsızlığı ve Kuzey

Irak'ta Türkiye görmezden gelen gelişmeleri desteklemeleri nedeniyle sonraki politikalarında değişiklikler yapmak durumunda kalmıştır.

Körfez Savaşından, 11 Eylül olaylarına kadar Türkiye'nin Kuzey Irak politikası şu şekilde bir seyir izlemiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin gayretleri; sorunun Irak'ın toprak bütünlüğü içinde çözüme kavuşturulması yönünde olmuştur. Çünkü Irak'ın kuzeyinde Türkiye'nin ve çevre ülkelerin kabul edemeyeceği bir oluşumun yaşama şansı bulunmamaktaydı. Bu düşünceden hareketle Türkiye; Irak Hükümeti ile Kuzey Irak'taki gruplar arasında diyalog kurma fikrini ortaya almış ve desteklemiştir (Gözen, 2000:315).

Türkiye diğer yandan, Kuzey Irak'ta meydana gelen otorite boşluğundan faydalanarak giderek güçlenen bölücü terör örgütü PKK'nın önünü kesmek ve bölgenin kontrolünü sağlamak amacıyla yerel Kürt gruplarıyla temasa geçmiştir. Türkiye bu maksatla KDP ve KYB ile ilişkiler kurmuş ve bu ilişkiler üzerinden PKK terör örgütü ile KDP ve KYB arasında birlik ve dayanışma oluşmasının önüne geçmek istemiştir. KYB'nin bölücü terör örgütü PKK ve İran ile olan ilişkilerini kesmek istememesi üzerine Türkiye, bölgedeki amaçlarına hizmet etmek üzere KDP ile ilişkilerine daha ağırlık vermiştir.

Aynı dönemde Türkiye, Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürt gruplarını örgütlemeye çalışan ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin girişimleri içerisinde de yer alarak, insiyatifi kaybetmeme çabası içinde olmuş ve bunda da bir ölçüde başarılı olmuştur.

Öte yandan Irak'a yönelik B.M. ambargosuna harfiyen uyan Türkiye, Irak Yönetimi ile siyasi Irak'a yönelik teması da hiçbir zaman kesmemiştir. Bu kapsamda Irak Yönetimi'nin B.M. Kararlarına uyması için ikna gayretleri ile beraber, B.M. nezdinde ambargonun özellikle Türkiye lehine yumuşatılması politikası izlenmiştir (İskit, 1996:13).

Birinci Körfez Savaşından sonra, Türkiye Türkmenlerle ilgili yeni bazı politikalar uygulamaya koymuştur. Bu doğrultu da 1992-1997 yılları arasında, Türkmenlerin Irak'taki konumunun güçlendirilmesi, yerel Kürt grupları ile her platformda eşit temsil ve eşit haklara sahip olmaları, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının

karşılanması yoluna gidilmiş ve bu işler Türk Dışışleri Bakanlığının planlanmış, koordine edilmiş ve uygulanmıştır.

ABD’de 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terörist saldırılar, ülkelerin Irak politikalarına da yansımıştır (Yılmaz, 2002:163). Bu kapsamda ABD, maruz kaldığı global terörün kaynaklarından biri olarak gördüğü Saddam Yönetimi’ni, Afganistan sonrası listesine koymuş ve Birinci Körfez Savaşında yarım kalan işini bitirmek niyetinde olduğunu tüm dünyaya duyurmuştur. Türkiye ise gerek ekonomik, gerekse müdahale sonrası Kuzey Irak’ta meydana gelebilecek Kürt oluşumların verdiği endişelerle, 11 Eylül olayları öncesindeki söylemini sürdürmüştür. Türkiye, Irak’ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu beyan etmeye devam etmiştir. Çünkü; Türkiye’nin diğer ülkelerden farklı olarak Irak konusunda açık bazı öncelikleri vardı. Bunlar (Yılmaz, 2002:24-34);

- Türkiye’nin üniter yapısını tehdit edeceğinden Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması ve Irak’ın kuzeyinde herhangi bir Kürt Devleti kurulmasının engellenmesi.
- Ekonomik açıdan Türkiye’ye büyük zarar verdiğinden B.M. yaptırımlarının kaldırılması.
- Türkiye’ye yönelik olarak tehdit ve risk kaynağı olması nedeniyle ilgili B.M. kararlarının, özellikle de kitle imha silahlarına ilişkin kararların Irak tarafından uygulanması.
- Türkiye’ye rahatlatacak bir bölgesel barış ve ilişkiler için Irak ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması ve ikili ticaretin teşviki suretiyle Bağdat’la olan temas kanallarının açık tutulması.

Türkiye’nin ilişkisi bu yaklaşımı 11 Eylül hadisesi ile birlikte uluslar arası politikalarda daha çok öne çıkan ABD’nin müdahalesi ile Ankara, böyle bir değerlendirmeyi yapmak durumunda kalmıştır. ABD’nin Afganistan’dan sonra Irak’a da müdahale etmesinin beklendiği bir ortamda, ABD Türkiye’den yardım ve destek beklerken Türkiye’nin de konuya ilişkin kendi endişelerini ABD ile paylaştığı söylenebilir. Her ne kadar bu konuda kapalı kapılar ardında neler görüşüldüğü kamuoyuna yansımada ise de; Türkiye’nin (Özdağ vd., 2003:225-234);

- MÜdahale neticesi uğrayacağı ekonomik kayıplardan duyduğu endişeleri,
- Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Devletinin kendisince kabul edilemez olduğu ve böyle bir gelişmenin ülkesinin bölünmez bütünlüğü için tehdit teşkil edeceği fikrini,
- Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğu ve Irak'ın toprak bütünlüğünün esas olmakla beraber, ülkenin kimin tarafından yönetileceğinin öncelikli olmayacağı,
- Bölünmüş bir Irak'ın zaten bir sorunlar yumağı olan bölgeyi daha da istikrarsız hale getireceği,
- Türkiye'nin Irak'a yönelik, ABD müdahalesine ancak bu belirli şartların yerine getirilmesi durumunda destek verebileceği, hususlarını, ABD nezdinde dile getirdiği düşünülebilir.

2.2.1.2. İsrail'in Kuzey Irak Politikası

İsrail'in Irak'ın Kuzeyine ilişkin yaklaşımlarının, öncelikle, kendisine karşı tehdit oluşturan bölge ülkelerinin iç işlerine karışarak onların zayıflatma stratejisini yansıttığı söylenebilir. Bunun stratejinin temelinde ise, "Arap Milliyetçiliği" ve "Arap Birliği" gibi kavramların İsrail'in karşısında duruşu bulunmaktadır. İsrail bu kavramlar üzerinden kendisinin bekasını hedef alacak hareketlerin karşısına süper güç ABD'yi çıkarmakta ve kendisi de Arap ülkelerini iç dengelerini zayıflatma politikası gütmektedir. Bu strateji İsrail için tehdit oluşturan bölge ülkelerinin en başında Irak'ın akabinde de Suriye'nin geldiğini görerek değerlendirmek gerekir.

İsrail'in kendisine hedef alan Arap ülkelerinin iç dengeleri ile oynadığının belki de en somut örneği Irak olmuştur. Bu verilere göre bölgede bağımsız bir Kürt Devleti'nden yana olmadığı ve İsrail, varlığına yönelik tehdit olarak gördüğü ülkelerin içişlerine müdahale ederek zayıflatma stratejisini edeceği anlamına alınabilir.

Bu doğrultuda, İsrail 1950'li yıllarda Kürtler'e silah göndermiş, rütbeli Kürt subaylarını İsrail'de gizlice eğitilmiş. 1963 yılında İsrail gizli servisi Mossad'ın başkanı ile İran gizli servisi Savak'ın başkanı arasında yapılan görüşme neticesinde; Savak'ın silahların tesliminden sorumlu olmak üzere, İsrail'in Tahran üzerinden

Kürtler'e yardım etmesi kararlaştırılmıştır. İsrail Parlamento üyesi Luba Eliav'ın 1966'da verdiği bir demeçte, Başbakan Levi Eshkol'un kendisini Molla Mustafa Barzani ile görüşmek üzere görevlendirdiğini, beraberinde 3'ü doktor ve 3'ü de hemşire olmak üzere bir sağlık ekibi ile birlikte İran sınırından Irak'a geçtiklerini ve Barzani ile görüşmesinde; İsrail'in, Kürt devleti ve halkının kalkınması için askeri, ekonomik ve teknik yardım vermek istediğini belirtmiştir (Yavuz, 1993:47). Jack Anderson isimli ABD'li bir gazeteci de 18 Eylül 1972 tarihinde yazdığı bir makalesinde bu konu hakkında şunları ifade etmiştir: "Her ay, kimliği belli olmayan bir İsrail yetkilisi Irak'a gizlice İran sınırından girerek Kürt lider Molla Mustafa Barzani'ye 50 bin ABD Doları veriyor. Bu para, Kürtler'in, İsrail aleyhtarı olan Irak hükümetine karşı faaliyetlerini devam ettirmelerini sağlıyor." (Yavuz, 1993:46-48).

1970'li yılların başlarında ayrıca üç devletin (ABD, İsrail ve İran) gizli servislerinin bir ittifak içerisinde Irak'a karşı Kürtler'le işbirliği yaptıkları, Molla Mustafa'nın oğulları İdris ve Mesut Barzani'nin Tahran, Tel Aviv ve Washington üçgeninde istihbarat servislerinin merkezleriyle görüştükleri de belirtilmektedir.

Aynı İsrail, Irak'ın Osirak adlı nükleer santralini ilerde nükleer silah üretebilir düşüncesiyle 1980'li yılların başında bombalamıştır.

İsrail'in kendisine karşı tehdit oluşturan bölge ülkelerinin iç işlerine karışarak onları zayıflatma stratejisi, bu ülkenin bağımsız bir Kürt Devleti'nden yana olmadığı şeklinde de alınabilir. Böyle düşünülebilecek olmasının temelinde, İsrail'in 1950'li yıllarda dış politikasını yönlendiren "Çevre Ülkeler Teorisi" yer almaktadır. Bu teori, İsrail'in Arap olmayan komşularıyla ilişkilerini kuvvetlendirmesini ve etrafındaki Arap ülkelerinin husumetine karşılık bu ülkeleri bir denge unsuru olarak kullanmasını öngörmekteydi. Bu kapsamda Arap olmayan ve Arap ülkelere karşı denge unsuru olarak görünen iki ülke vardır. Bunlarda Türkiye ve İran'dır. Bu iki devlet özellikle Türkiye, Irak'ın kuzeyinde mutlak bir Kürt devleti kurulmasından ciddi şekilde rahatsızdır. Bu durumda Irak'ın kuzeyindeki Kürt siyasal oluşumuna İsrail'in destek vermesi "Çevre Ülkeler Teorisi" bağlamında Türkiye ve İran üzerinden İsrail'in lehine oluşturulan dengeye zarar verebilir. Ancak Irak'ın bir bütün olarak Arap dünyasının bugün içinde bulunduğu durum karşısında İsrail'in söz konusu teoriye geçmişte olduğu gibi değer vereceğini düşünmek güçtür.

Aslında reel politik açıdan bakılacak olursa bugün Türkiye, İsrail'in dış politikasının temel direklerinden biridir. Çünkü, İsrail Ortadoğu'da kendisini yalnız hisseden bir ülkedir. Kendisi için Türkiye gibi dost bir ülkenin el uzatmasının hayati önemi vardır. Türkiye Arap ve İslam dünyasından tepkilere rağmen savunma ve güvenliğe ilişkin konularda İsrail ile ilişkilerini sürdürmektedir. İsrail'in yine bu bağlamda, bazı istihbarat bilgilerini Türkiye ile paylaştığı kabul edilmektedir (Yavuz, 1993:35). İsrail'in Irak'ın kuzeyine ilişkin yaklaşımı, bu ilişkiyi bozabilir.

Diğer taraftan, Arap olup ta İsrail'e karşı ılımlı olan ülkeler de mevcuttur. Örneğin; Mısır, Fas ve Ürdün İsrail'le iyi ilişkiler kurmaya çalışan Arap ülkeleridir. Bu ülkeler de Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına karşıdırlar, bu durumda başta Türkiye olmak üzere söz konusu ülkelerin İsrail'in Irak politikası üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Hatırlanacağı üzere Birinci Körfez Savaşı esnasında Irak, İsrail'e Scud füzeleri ile saldırmıştı. Irak, sınırlarına füze fırlatıcıları yerleştirerek İsrail'i yarım saat içinde yok edecek güçte silahlarının bulunduğunu belirtmesi, endişeye sevk etmişti.

Esasen, 1991'de yaşanan Birinci Körfez Savaşının asıl nedenlerinden birisinin, Arap-İsrail çatışmasında, İsrail devletinin tamamen yok edilmesi potansiyeline gelinmiş bulunulmasının olduğu ileri sürülmüştür (Atay, 1996:184). Bu sav ise şu noktalara dayandırılmaktadır.

- Kuveyt'in işgalinden itibaren Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in sürekli olarak Filistin-İsrail sorununu devreye sokmak istemesi,
- Arap Milliyetçiliği uğrunda Arap ulusunu birleştirme ve bunun önündeki "gerici Arap rejimleri" ile İsrail gibi engelleri ortadan kaldırma düşüncesinin var olması.
- Kuveyt'i işgal eden Irak'ın çok güçlü silahlara sahip olması ve bu gücün her an yok edilmek istenen İsrail'e yönlendirilebileceği ihtimalinin yüksek olması, hatta Saddam'ın bu doğrultuda beyanatlarda bulunması (Karabell, 1996:243).

Irak'ın İsrail karşısında Filistin'e verdiği destek İsrail tarafından ciddi endişe kaynağıdır. Filistinlilere bağımsız devlet statüsünün tanınmasını kabul ettikleri taktirde, bunun İsrail'in bekası için tehdit oluşturacağını düşünen İsrail Başbakanı

Benjamin Netanyahu, bu tehdide dair içerisinde Irak'ın da bulunduğu ülkeler hakkındaki düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır (Karabell, 1996:244). “Bu, Filistinlilerin, İsrail'in varlığını tanımayan Irak, Libya ve İran gibi ülkelere tank, tüfek, top alarak tam teçhizatlı bir ordu kurmasına ve bu ülkelerle askeri anlaşmalar ve ittifaklar oluşturmalarına imkan verebilir.”.

Ancak, diğer taraftan, Birinci Körfez Savaşı öncesine kadar Irak'ın zayıflaması için Kürtler'e destek veren İsrail, savaşın bitiminde kuzeyde Kürtler'in bağımsız bir devlet kurmasından da endişe etmiştir. Çünkü, bağımsız bir Kürt devletin kurulması, güneyde de Şii'lerin bağımsızlığına neden olabilir. Bağımsız Şii devleti ise İsrail için Irak'tan daha tehlikelidir.

Bu çerçevede, İsrail'in ABD'den, bölgedeki Kürt hareketlenmelerini desteklememesini istediği ileri sürülmüştür (Yavuz, 1993:166).

Bununla beraber, Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkacak ve İsrail'in etkisine açık olacak bağımsız bir Kürt Devleti'nin İsrail'e İran ile oynama imkanı vereceğini; Bağımsız bir Şii Devleti'nin İran karşısında Arap Dayanışmasını ateşleyeceğini bu ateşlemenin etkisinde önce Arap-İsrail anlaşmazlığının arka plana barışla noktalanabileceğini, sonrada İsrail'in doğrudan yada dolaylı desteğine sahip Arapların yöneleceğini, ihtimal dışı olarak görmemek gerekir. Bu ihtimal İsrail'in Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasına müzahir olabileceğine işaret eder. “Büyük İsrail” ideoloji ve Yahudi Kürtler olgusu da bahis açısından besleyen diğer veriler olarak belirlenebilir. Ayrıca Şah döneminde ve İran-Irak Savaşı sırasında, İsrail'in İran üzerinden Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürt grupları ile geliştirdiği ilişkiler ve onlara verdiği destek de bu bağlamda hatırlanmalıdır.

Bu durumda, İsrail'in Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasının çıkarlarına aykırı bulduğu yolundaki görüşün tartışmaya açık olduğunu kabul etmek gerekir.

2.2.1.3. İran'ın Kuzey Irak Politikası

İran ve Irak, Körfezin en güçlü iki ülkesi olmuşlardır. Bu iki ülkeyi yıllardır karşı karşıya getiren ve muhtemelen bundan sonra da karşı karşıya getirecek olan ana

unsur, tarihten gelen ve kendilerinin de temsilcisi olduğu Arap-Pers kùltürünü birbirinden ayıran çizgidir.

Irak, şimdiye kadar hep “Arap Milliyetçiliğı” ve “Arap Birliğı” kavramlarını gündeme getirmiş ve bu da İran’da Körfez’den soyutlanma endişesine yol açmıştır. İran, bu endişenin de etkisinde, İslam ortak paydası üzerinden Arap dünyası içerisinde kendisini ifade edebileceğı bir yer edinmeye yönelmiş ve bu amaçla Suriye’ye yanaşmıştır. Ayrıca Irak’ın iç işlerine karışma politikaları geliştirmiştir (Şener, 1998:27).

Bunun ötesinde, iki ÷lke arasında yıllardır süregelen bir sınır (Şattül-Arap) meselesi mevcuttur. Sınırın, nehri ikiye ayıracak tam orta çizgiden mi, yoksa en derin noktası baz alınarak kabul edilecek bir hattan mı geçeceğı konusu çözülebilmüş değildir. Hali hazırda gündemde olmamasına rağmen, bu konunun gündeme gelebilecek potansiyel bir sorun alanı olduğı söylenebilir.

Diğer bir sorun ise, bugün çok belirgin olarak ortaya çıkmış olan İran’ın Şii yönetiminin, Irak’taki Şii’leri etkileyebileceğı ve rejimi değiştirebileceğı düşüncesidir. Necef ve Kerbela gibi Şii ağırlıklı Irak kentleri bu sorunun kaynağını teşkil etmektedir.

Bu köklü, çekişmeler sürecinde, taraflar (özellikle İran) birbirlerinin ÷lkesindeki istismara yönelmişlerdir. ABD’nin Irak’ı işgali ile başlayan mevcut sürece bakıldığında, İran açısından bu durum çok belirgin olarak öne çıkmaktadır.

1970 yılında İngiltere’nin Körfez’den çekilmesiyle, İran, körfezi bir İran gölü haline getirme hevesine kapılmış ve bu heves de İran ile Irak arasında siyasi mücadeleye yol açmıştır. Bu bağlamda da İran, Irak’ta bir sorun haline gelen Kürt hareketlerini zaman zaman desteklemiştir (Armaoğlu, 1983:773).

Zaman içerisinde şu veya bu nedenle Irak’ın zayıflamasını isteyen ABD, İran, Suriye ve İsrail için, Kürtler daima Irak içerisinde bir “beşinci kol” görevi görmüşlerdir.

İran, Irak'taki Kürtler'e 1960'lı yılların sonuna doğru ilgilenmeye başlamış ve bu çerçevede örneğin o yıllarda İran gizli servisi Molla Mustafa Barzani'ye 400 bin dolarlık bir yardımda bulunmuştur (Yavuz, 1993:43).

O yıllarda Kürtler'in "patronu" konumunda olan İran Şahı, şayet 1975 yılında Bağdat'ta Cezayir Anlaşmasını yaparak Kürtlerden desteğini çekmemiş olsaydı, Kürtler belki aynı yıllarda Molla Mustafa Barzani liderliğinde Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt Devleti kurabilirlerdi. Cezayir Anlaşması, Kürtler arasında ayrılığa neden olmuş. Celal Talabani liderliğinde KYB kurulmuş ve 1975'ten 1980 yılına kadar yani İran-Irak savaşına kadar KYB merkezi otorite Bağdat'a karşı gerilla hareketlerini yürütmüştür. KYB, İran Irak, Savaş sırasında da, İran'ın desteğiyle diğer Kürt gruplarıyla birlikte, bu hareketlerini yoğunlaştırmıştır. 8 yıl süren savaş sırasında gerek İran, gerekse Irak Kürtler "de facto" bir otonomi yaşamıştır. 1979 yılında İran'da dini devrim olup Şah iktidardan uzaklaştırılınca, sol çizgide KYB İran'da gözden düşmüş ve kısa sürede KDP-İran ilişkisi gelişmiştir.

İran'da Humeyni'nin iktidara gelişi aynı yıl içerisinde, KDP, kongresini Tahran'da yapmış; buna mukabil KDP de İran'daki Kürt hareketini bastırmada yeni rejime yardımcı olmuştur (Çetinsaya, 1996:43).

İran Şahı'nın devrilmesi esnasında Kürtler mollalarla birlikte hareket etmişler ancak, Tahran'daki dini liderler, 1946 Mahabad Cumhuriyetinin yeniden kurulmaması için Devrim Muhafızları aracılığıyla baskıya başlayınca Kürtler, İran-Irak savaşı devam ederken 1983 yılında Humeyni'ye karşı ayaklanmışlardı. Bu durumda İran, Irak'taki Kürdistan Demokrat Partisi lideri Barzani'ye müracaat etmiş ve ülkesindeki Kürt ayaklanmasını KDP'nin desteğiyle bastırmıştı. Bu yardımın karşılığında Barzani'nin beklentisi, İran'ın kuzeyinden kendisine bir parça toprak verilmesiydi. Ancak İran, söz konusu toprak parçasını vermediği gibi KDP'yi Irak'ın Haj Ümran bölgesine saldırıda da kullanmıştır. Barzani, bu kez de İran'ın, Irak'tan koparılacak toprak parçasını Kürtlere vereceği beklentisi içinde olmuş, ancak İran geri çekilirken bölgeyi "Irak'taki İslam Devrimi Yüksek Konseyi" adındaki Şii bir gruba bırakmıştır (Yavuz, 1996:96). Keza İran yine kendi denetimindeki Irak'lı muhalif Şii'lerden oluşan Bedir Birlikleri'nin Birinci Körfez Savaşından sonra Kuzey Irak'a yerleşmesine de yardımcı olmuştur (Özdağ, 1999:100). Bütün bunlar, Humeyni

Yönetiminin, KDP üzerinden Kürtleri Kürtlere kırdırdığının ve Kürtleri Irak'a karşı kullandığının en somut işaretidir.

Irak toplam nüfusu içerisinde büyük yer tutan Şii nüfusunu etkilediği gerekçesiyle, 1979 yılında İran'la ilişkiler kesilmiştir.

Her ne kadar İran, kendi Şii yönetiminden dolayı Irak'taki Şii'lere ilgi gösterse ve Irak'ı zayıflatmak için bu kesimi kullansa da, Birinci Körfez Savaşının bitiminde, isyanda Kürtlere yardım ettikleri gerekçesiyle, Şiilerin kutsal saydıkları yerlerden olan Necef ve Kerbela şehirlerinin Saddam tarafından bombalanmasına İran sessiz kalmış ve ihtiyaç duyulduğunda yardım etmediği ve kendi çıkarlarını gözettiği gerekçesiyle de Şii'ler tarafından eleştirilmiştir.

Yakın zamana kadar Kuzey Irak'ta, kendi kontrolünde istikrarsız bir yapıyı arzulayan İran, bölgedeki Irak muhalifi İslami Kürt Hareketi'ni desteklerken, bu hareketle çatışma içinde olan KYB ile de ilişkilerini sürdürmüştür.

İran yönetimleri hep nüfusunun yarısının yakını oluşturan Türk nüfusunu eritmeye yönelmişlerdir. Bu şah döneminde de, Humeyni döneminde de böyle olmuştur. İran yönetimleri, bu bağlamda Kürt kozunu devamlı surette, Türklere karşı denge unsuru olarak kullanmışlardır. İran'ın Irak'ın kuzeyinde gelişen olaylar ise PKK terör örgütünün faaliyetlerine verdiği destek, hatta PKK terör örgütünün militanlarına İran'da sağladığı barınma ve sınırlarından geçiş imkanı bu bakış açısının etkisinde ortaya çıkmıştır.

Ancak bugün mevcut olan tabloya bakıldığında, Irak'ın işgal edilmesi İran açısından oldukça karmaşık bir duruma yol açmış olduğu gözükür. Irak'ta ABD'ye direnen Şii güçlerin Tahran'ın etkisine açık olması ve bunda Irak'ın parçalanması ile müstakil devlet kurmasından söz edilmesi, İran için önemlidir. Çünkü olaylar, rejimi ihraç, bölgede güçlenme, enerji kaynaklarını kontrol etme ve körfezi eline geçirme açısından İran'ın iştahını kabartmaktadır. Eğer Irak'ın kuzeyinde ABD himayesinde müstakil bir Kürt Devleti ortaya çıkarsa, bu, Irak'ta bir Şii Devletinin ortaya çıkmasının önünü açacaktır. Dolayısıyla yakın zamana kadar Bağdat'ı zayıf düşürmek adına Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürt grupları ile ilgilenen İran artık bu gruplara, Irak'ta bir Şii Devletinin ortaya çıkmasının önünü açma bağlamında yaklaşmaya başlamıştır. Bu açıdan mevcut gelişmelere bu gözle bakmak mümkündür.

2.2.1.4. Suriye'nin Kuzey Irak Politikası

Mısır ile birlikte Suriye, Arap dünyasının liderliğine oynayan ülkeler olarak Irak'ın en büyük rakipleridir. Bu mücadele geçmişte olduğu gibi bugün ve yarın da devam edecektir. Suriye ve Irak'ın her ikisinin de Baas partisi iktidara geldikten sonra, bölgesel komutanlık yarışından dolayı ilişkiler kötüye gitmiştir. İki parti arasındaki sözde ideolojik farklılıklar aslında, Saddam ve Hafız Esad arasındaki kişisel yarıştan ve kaynaklanmaktaydı. İran-Irak savaşında Suriye ile İran arasında oluşan ittifaka Irak'ın kuzeyinde yerel Kürt grupları da dahil edilmiş, içerden Bağdat'a karşı mücadele eden KDP İran'dan, KYB ise Suriye'den destek görmüştür (Çetinsaya, 1996:44).

İran-Irak savaşı sırasında Suriye, İran'ı destekleyen tek Arap ülkesi olmuştur. Birinci Körfez savaşı esnasında da Irak'a karşı ABD'nin mücadelesine ortak olarak tutumunu en açık şeklini sergilemiştir (Özdağ, 1999:66).

Suriye 1957'de kurulmuş Suriye Kürdistan Demokrat partisi (S-KDP)'ne sahiptir ve bu parti Irak'taki KDP'nin etkisi altındadır. 1958'de Suriye ile Mısır Birleşik Arap Cumhuriyeti adıyla birleştiklerini açıkladıkları zaman, S-KDP buna karşı çıkmış ve ardından 1960 yılında, lider kadrosu tutuklanmış, 5000 kadar üyesi de gözaltına alınmıştır (Ballı, 1993:252). Suriye bu olayında etkisiyle, Kuzey Irak içerisinde faaliyet gösteren, fakat kendi sınırları içerisinde varlığı mevcut olmayan KYB'yi 1975 yılından bu yana desteklemiştir. Bu desteğe yönelik olarak KYB lideri Celal Talabani şunları söylemektedir; “Suriye ile özel ilişkiler içindeyiz. Onların yardımı sayesinde çok iş başardık.” (Bengio, 1996:70).

Kuzey Irak'taki Kürt grupları arasındaki muhalefeti ve çatışmaları sona erdirmek amacıyla ABD'nin öncülüğünde Dublin'de düzenlenen toplantıları başarısızlığa uğratmak, ABD'nin bölgedeki etkisini kırmak ve kendisinin de bölgedeki etnik gruplar üzerinde söz sahibi olduğunu göstermek amacıyla Suriye'nin de, 10 Eylül 1995'de Talabani ve Öcalan'ın katılımıyla Şam'da bir toplantı düzenlenmiş olması, bu ülkenin Irak'ın kuzeyine gösterdiği ilginin çok somut bir işareti olmuştur (Özdağ, 1999:101).

Diğer taraftan Suriye'nin, İsrail ve genelde Batı ile olan coğrafya anlaşmazlığından dolayı, Irak'ı jeopolitik açıdan kendisine stratejik derinlik sağlayan

bir coğrafya olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Suriye'nin, bir açıdan Saddam'ın iktidardan düşmesini isterken, başka bir açıdan da uzun vadede Irak'ı gözden çıkarmamanın arkasında bu düşünce vardır.

Suriye, Türkiye ile arasındaki sorunlar en fazla destekleyen ülkelerin başında gelmektedir. Hatta örgüt liderinin, Şam'da barındığı ve Suriye istihbarat elemanlarından yardım gördüğü bilinmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesine paralel olarak, Türkiye'nin bölgedeki önem ve gücünün artmasından endişe duyan Suriye, bu endişenin etkisinde PKK terör örgütüne her türlü desteği vermiştir.

2.2.2. Bölge Dışı Ülkelerin Kuzey Irak Politikaları

2.2.2.1. İngiltere'nin Kuzey Irak Politikası

İngiliz imparatorluğu döneminde Hindistan'a uzanan güzergah üzerindeki Ortadoğu'nun güvenliği ve bölgeye hakimiyeti, imparatorluk için hayati önem taşımış; bu esnada petrolün bulunuşu ve İngilizler tarafından geliştirilmesi de bölgenin önemini daha da arttırmıştır. Bir dönemde Berlin'den Bağdat'a demiryolu projesi, Almanya'yı bölgede İngiltere'nin karşısına büyük rakip olarak çıkartmışsa da, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın yenilmesi, Fransa ve Rusya'nın da elimine edilmesi, İngiltere'nin bölgeyi tek başına kontrol etmesini sağlamıştır. Fakat daha sonra İngiltere, Fransa'nın bölge üzerindeki etkinliğini yeniden kazanmasına ve Irak petrollerinden hisse almasına müsaade etmiştir (Kocaoğlu, 1995:255).

1912 yılında, Alman kökenli İngiliz banker Ernest Cassel ve Bank of England'ın yönetim kurulundan bir üye, Kuzey Irak bölgesindeki petrol işletim alanlarının bütün imtiyazlarını elde etmek için, İngiliz ortak girişimi olan "Turkish Petroleum Company"i kurmuştur (Shwadran, 1956:197).

Ancak söz konusu imtiyazların elde edilebilmesi ve korunabilmesi için, öncelikle bölge üzerindeki nüfusun Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden alınması gerekmiş ve bu doğrultuda Osmanlı imparatorluğunu içten yıkmak isteyen İngilizler, Mekke Şerifi ile anlaşmışlar ve 1916'da Arap isyanı patlak vermiştir. Bu fırsattan

yararlanan İngilizler, 1917'nin başlarında Bağdat'ı almışlar ve böylece Musul yolu açılmıştır.

Savaşın bu yıllarında yaşanan petrol krizi, İngiltere için bölgeyi daha da cazip hale getirmiştir. Savaş Bakanı M.S. Hankey, Dışişleri Bakanı A. Balfaur'a yazdığı mektupta, bunu şu şekilde ifade etmiştir. “İlerideki savaşlarda petrol, bugünkü durumundan daha çok önem kazanacaktır. Büyük miktarda petrol bulabileceğimiz yer, İran ve Mezopotamya'dır. Bu nedenle, petrol kaynağı olan bu iki yer üzerindeki kontrolümüz İngiltere'nin savaştan beklediği birinci hedef olmalıdır.” (Yergin, 1996:49).

Mezopotamya petrollerini elde etme arzusu, özellikle 1918 yılının sonlarına doğru çizilen politikanın ve stratejinin şekillenmesinde önemli etken olmuş ve savaşın bitimine doğru İngilizler için bu arzu daha da artmıştır.

Birinci Dünya Savaşının hemen akabinde İngiltere, Kafkaslar ve Orta Doğu üzerinde bir baskı aracı olarak aslında bir Kürt devleti kurmayı düşünmüş fakat tehlikeli olacağı düşüncesiyle de bu fikirden daha sonra vazgeçmiştir (Armaoğlu, 1983:203).

İngiltere 23 Ekim 1918'de, Fransa ile akdettiği 1916 Antlaşmasının hükümlerinin, yöre şartlarının değiştiği gerekçesiyle uygulanmasının mümkün olmayacağını, Fransızlara bildirmiş; bu arada Irak'tan gelen Albay T.E. Lawranca da, Londra'da Doğu Komitesi'ne gözlemlerini aktarırken, Musul'un da Mezopotamya'nın hudutları dahilinde telakki edilmesinin yerinde olacağını tavsiye etmiştir (Öke, 1991:20).

Birinci Dünya Savaşının bitiminden sonra Irak'ı işgal etmesinin ardından İngiltere, Süleymaniye kenti Belediye Başkanı Şeyh Mahmud Berzenci'yi Kürt bölgesine genel vali olarak atayarak bir anlamda, Kerkük petroleri nedeniyle Kürtlerle iyi geçinmeye çalışmıştır. Bu atamadan sonra Şeyh Mahmud, Kerkük'ü işgal eden İngiliz komutana Kürt liderler tarafından imzalanmış bir yazı göndererek, İngilizlerin himayesinde Kürtlere özerklik verilmesini istemiş; İngiliz Binbaşı E.W.C. Noel de, İngiliz Hükümeti adına Şeyh Mahmud'un “Güney Kürdistan Emir” tayin edildiğini ilan etmiştir (Ballı, 1993:431). Aynı dönemde bölgede bulunan bir başka İngiliz ajanının 1918'de yazdığı bir mektupta, Musul'un petrol, kömür ve tahıl

yönünden çok zengin olduğunu, İngiltere'nin bu bölgede büyük çıkarlarının bulunduğunu, İngiltere tarafından Türkiye'den bağımsız ve Musul'un da içinde olduğu bir Kürt Konfederasyonu'nun kurulması gerektiğini belirtmiştir. Aynı ajan tarafından gösterilen ikinci bir mektupta da; müttefikleriyle birlikte İngiltere'nin, bağımsız bir Ermeni ve bağımsız bir Kürt Konfederasyonu kurmayı amaçladığını sandığını ve birincisinin gerçekleşebilme şansının, ikincisinin tesisine bağlı olduğunu; her iki devletin, Musul'a egemen bir yabancı güç tarafından yaratılabileceğini; Musul'un kuzey sınırının Güneydoğu Anadolu'yu kapsadığını, bölgedeki Fransızları aradan çıkartmak için Güneydoğu Anadolu ve Musul'daki kabileleri İngiltere'nin yanına çekecek şekilde faaliyetlerde bulunmak gerektiğini belirtmiştir (Öke, 1991:18-19).

Aynı dönemde bölgede görev yapan Türk Komutanı Ali İhsan Paşa da; İngilizlerin esas niyetinin, Ermenilerin göz koyduğu altı şark vilayetini işgal etmek ve yöreye kendi himayelerinde özerklik vermek olduğunu; dahası, İngilizlerin belki de Kuzeye çıkış yolu aradıklarını; hedeflerinin Kafkasya'ya uzanıp Batum ve Bakü'yu işgal ederek buradaki petrol tesislerinden istifade etmek olduğunu düşünmüştür (Öke, 1991:25).

Birinci Dünya Savaşı sona erip 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanmasını müteakip 7. Madde (Akşin, 2000:69) kapsamında Osmanlı birliklerinin çekilmesinden sonra Musul, İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Aralık başında, Geçici Yüksek Komiser Wilson, Süleymaniye'ye gelerek aşiret reisleriyle buluşmuş ve başında Şeyh Mahmud Berzenci olmak üzere Süleymaniye merkezli bir "Kürt Federasyonu" kurulmasına yönelik bir anlaşma imzalamış ancak Şeyh Mahmud Berzenci, kendisine tanınan yetkileri aşarak bölgeyi idare etmeye kalkınca tutuklatılarak sürgüne gönderilmiştir (Çetinsaya, 1996:38).

Aynı dönemde bölgede İngilizlerin yönetimi altında kurulacak bir Kürt Devleti'nin yanı sıra bir de Ermeni Devleti'nin kurulması düşüncesinin bulunduğu ve bu düşüncenin arkasında İngilizlerin olduğu haberleri, aşiretleri Londra'dan soğutmuş ve Kürtleri, kaderlerini Türklerin safında aramaya sevk etmiştir. Ve 22 Mayıs 1919'da yerel Kürt lider Şeyh Mahmud, ani bir baskınla Süleymaniye'ye giderek idareye el koymuş ancak İngilizlerin savaş uçaklarını kullanması aşiretleri sindirmiş. Kürtler istediklerini elde edememişlerdir.

Bu olaylar yaşanırken, Londra’da İngiliz siyaset adamları arasında Irak konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bir kısmı İngiltere’nin Irak’tan çekilmesi gerektiğini ifade ederken, diğer bir kısmı da İngiltere’nin Irak’tan çekilmesinin, bu bölgedeki zengin petrol yataklarının Fransızlara ve Amerikalılara bırakılması anlamına geldiği için Irak’tan çekilmeyi şiddetle karşı çıkmıştır (Özdemir, 1996:117).

Diğer taraftan, Kürtler gibi bölge halkından olan Asuriler de, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türklerle İngilizler arasında mesele olan Irak sınırı kapsamında yapılan görüşmeler içerisinde İstanbul Konferansı’nda gündeme gelmişlerdir. İngilizler savaş sırasında Türkiye’ye karşı ayaklanan ve müttefikler safında yer alan Asuriler için bir Asur yurdu kurmak üzere Türkiye’den toprak talebinde bulunmuşlardır (Öke, 1991:50). Türkiye, o zaman Asurilere İngilizler tarafından kurdurulacak yapmacık bir hükümetin hem Kürtlere, hem de kendisine karşı kullanabileceği görmüş; bunun Türkiye-Irak ilişkilerine zarar vereceğini ve Asurilere güvenli bir yaşam sunmayacağını belirtmiştir (Süslü, 1993:85). Bu arada İngilizler ve Fransızlar arasında görüşmelerden sonra Musul petrolünün kontrolü İngilizlere geçmiş; “Turkish Petroleum Company”nin %75 hisseleri İngilizlere %25 hisseleri de Fransızlara ait olmuştur.

14 Temmuz 1958 tarihinde Irak’ta ihtilalin yapılmasının ardından hükümet, yabancı petrol şirketlerinin elinde bulunan imtiyazları geri alma ve petrol işletimini militleştirme yönünde birtakım çalışmalara başlamıştır. Haliyle bu hareket, Irak petrollerini işleten ülkeleri tedirgin etmiş ve söz konusu imtiyazları kaybetmemek için hükümete baskı yapılmaya başlanmıştır. 23 Şubat 1960’ta Bağdat’taki İngiltere Büyükelçiliği’nden Londra’ya gönderilen bir telgrafta, Irak’taki İngiltere Büyükelçisi Sir Humphrey Trevelyan’ın Barzani ile kurduğu temas dile getirilerek İngiltere ile Barzani arasındaki dostluğun yenilendiği belirlenmiş ancak, İngiltere’nin Irak hükümetinin aracılığı olmaksızın Kürtlerle ilişki kurmaya niyetli olmadığını kendisine bildirmiştir (Yavuz, 1993:40).

Günümüzde ise İngiltere, Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesinin hemen ardından başlayan Birinci Körfez savaşında çok uluslu güç içerisinde yerini almış ve savaş sonrası bölgeye yönelik belirlenecek politikalarda söz sahibi olmaya çalışmıştır. İngiltere’nin Irak’taki Kürt unsurlar ile yeniden yakından ilgilenmesinin gerisindeki en temel etkenin bölgedeki petrol olduğu şüphesizdir, İngiltere bu konuda hiç vakit

kaybetmemiştir. 1991 yılının sonlarına doğru ABD’de hazırlanan bir raporda İngilizlerin, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt mevcudiyetinin kurulması konusunda çalıştıklarından bahsedilmiştir (Yavuz, 1993:38).

Aslında, İngiltere’nin gelişmiş endüstriyel alt yapısı ve bugünkü sarsıntılı ekonomik durumunun düzelmesi için, Ortadoğu ve özellikle Irak petrollerine ihtiyacı vardır. Irak, büyük petrol rezervleri ve varil başına 1 Dolardan daha düşük maliyetli üretiminden dolayı uluslar arası alanda Suudi Arabistan’dan sonra Ortadoğu’nun en iyi petrol satıcısıdır. Diğer taraftan, İngiltere’de bazı Kürt aşiret liderleri yaşamaktadır ve bunlar bölge petrolünün çıkarılması ve işletilmesi konusuna yoğunlaşmışlardır. İngiliz desteğiyle kurulan ve önemli aşiret liderlerini örgütleyen Kürdistan Muhafazakar Partisi bu işin öncülüğünü yapmıştır. 1992’de Londra’da İngilizlerinde katılımıyla Pishco isimli bir şirketin kurulmuştur ve Kürdistan Muhafazakar Partisi de, dünyanın politik durumunu, öncelikle Kuzey Irak bölgesinde bulunan petrol rezervlerinin tüketilmesi yönünde değerlendirdiği ifade edilmiştir (Schmidt, 1996:93-94).

Ekim 1996’da Ankara’da yapılan ve Irak’ın kuzeyinde yerel Kürt grupları arasındaki çatışmaları sona erdirmek ve barışı sağlamak amacıyla, İngiliz temsilci ile birlikte bölgede Kürtlerin ve Türkmenlerin de katıldığı kapsamında bir toplantı düzenlenmiştir (Öymen, Milliyet Gazetesi, 2 Kasım 1997). İngiltere’nin (ve ABD’nin) bu toplantıya ilişkin beklentisinin, Tahran’ın ve Bağdat’ın bölgeye müdahalesini önlemek, Barzani’nin ve Talabani’nin Bağdat ile uzlaşmasını engellemek ve Kürt yerel yönetimi yeniden oluşturmak istikametinde olduğu düşünülmüştür. İngiltere’nin (ve ABD’nin) bölgede mutlak hakimiyetini tesis etmek istediği sonucuna varılmıştır.

İngiltere’nin, diğer ülkelerle mukayese edildiği zaman, Ortadoğu’da daha ayrıcalıklı bir yeri vardır. Kurulduğu günden bugüne kadar, Dünyanın büyük kara parçalarının ve büyük denizlerinin en önemli, en hayati bölge ve kapılarını ele geçirmeyi başarmış, “ufuklarında güneş batmayan imparatorluk” adını alacak kadar büyümüş İngiltere, Uzak Doğu istikametinde genişlerken, karşısında Osmanlı Devleti’nin topraklarını bulmuştur. Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin parçalanması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu dönemlerinde İngiltere’nin bölgeye olan ilgisi, diğer Avrupa devletlerinden daha fazla olmuştur. İngiltere politikasını bölgeye hakim

olmak üzerine kurmuş ve bu konuda her türlü siyasi ve askeri metodu kullanmıştır. Hatta İslam alemine karşı izlenen siyasette üstünlük sahibi olmuştur.

Bugün İngiltere, birçok sömürgesini kaybetmiş, eski gücünü yitirmiş ve ülkesinde İrlanda meselesi nedeni ile çatışmalarla uğraşüyor gözüktüğü de. Bu durum, İngiltere'nin dünya siyasetindeki etkinliğinin azaldığı anlamına gelmemelidir. İngiltere'nin daha uzun yıllar, dünya siyasetinde geri planda görünüp, ön plandaki yerini koruyacağına ve dünya milletleri üzerinde etkili rol oynayacağına şüphe duyulmamalıdır. İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı ile birlikte süreç içindeki Irak'ın kuzeyindeki, ABD'nin Irak'ı işgali başlayan süreç içinde de Irak'ın güneyindeki varlığı bu durumu teyit etmektedir. Son gelişmeler İngiltere'nin Irak'ta sadece kuzeydeki Kürt unsurlu değil, aynı zamanda Araplarla yakın ilişkiler de yakın ilişki içinde olduğuna işaret edilmektedir. Bu durumda İngiltere'nin bu pozisyonu Irak Türklerinin Türkiye ile paylaşacağını düşünmek aşırı iyimser bir yaklaşım olacaktır.

2.2.2.2. Fransa'nın Kuzey Irak Politikası

Birinci Dünya Savaşının ardından, İngilizler gibi Fransızlar da bölgede nüfus sahibi ve petrol hissedarı olmaya çalışmış; 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesinin imzalanmasının ardından İngilizlerin Musul'u işgal etmesiyle birlikte, Fransızlar da bölge bölgenin paylaşımı konusunda İngilizlerle anlaşma girişmişlerdir.

Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından, 23 Aralık 1919'da Güneydoğu Anadolu Lord Curzon'a iletirken bir notada, Fransızlar, bölgesinin Ermenistan'a ilhak edilmesinin imkansız olduğunu savunmuşlardır (Öke, 1991:35). Çünkü Fransızlara göre bu şekilde çoğunluk Kürtler, Ermeni azınlığın hakimiyetine bırakılmış oluyordu; yine, Fransızlara göre, Kürtler hiçbir zaman aşiretlerini bir bayrak altında toplayamamışlar ve bir milli devlet haline gelememişlerdir. Fransız Dışişleri Bakanlığı, burasının İngiliz ve Fransız nüfus bölgelerine ayrılarak bölüşülmesini ve böylece, İngiliz-Fransız denetiminde federatif bir Kürt ünitesi kurulması önerisini ortaya koymuştur. İngilizler de, Fransızların bu önerileri karşısında Musul dışında kalan yöreler için tek bir İngiliz veya Fransız mandası düşünülmemesi, sembolik dahi olsa Kürdistan'da Türk nüfusu bırakılmaması; Kürtler; ne Nesturiler ne de Ermenilerle anlaşamayacakları için, Musul'un Ermeni Devletine dahil edilmemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Hatta, İngiltere Curzon, Kuzey Irak'taki Kürtlere tek bir

devlet mi yoksa bir konfederasyon mu istediklerinin sorulmasından yana olduğunu açıklamış; Berthelot da, ana noktalarda Curzon'a katıldığını ve bu konuda nihai kararın Arap, Musul ve Ermeni meselelerinin çözümlenmesinden sonraya bırakılmasını istemiştir (Öke, 1991:36).

Musul meselesini konuşmak üzere 1920 yılının Şubat ayında Londra'da bir araya gelen müttefiklerden konuya değinen Fransızlar, meselenin hassasiyetinin ve esasının "Kürdistan'ın ne olacağına dayandığını" dile getirmiş, İngilizler ise, Mezopotamya ve Irak'ın tamamıyla İngiliz askeri gücü tarafından işgal edildiğini hatırlayarak, bu yöredeki nüfuslarının müttefiklerce tanınmasını beklediklerini ima etmiştir (Öke, 1991:40). Daha sonra ortaya çıkan gelişmeler İngiltere ve Fransa'nın, Kürdistan'ın ya tek bir devlet ya da bir Özerk Devletler Federasyonu olarak tesisinin kabul edildiği anlaşılmıştır.

1920'lerden daha yakın zamanlara gelindiğinde 1967 Arap-İsrail savaşından sonra, petrol kaynaklarının işletimi konusundaki işbirliği çerçevesinde Irak, bu savaş boyunca Araplara karşı İngiltere, ABD ve Rusya'dan daha sempatik yaklaşan Fransızlara yönelmiştir.

Yaklaşık 20 yıl sonra ise bu kez Bağdat'ın karşısında Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürtlere yakın bir Fransa ortaya çıkmıştır. 8 yıl süren İran-Irak Savaşının bitiminden (1988 yılında) Irak kuvvetlerinin Kuzey Irak bölgesindeki Kürtlere, savaşta İran'a yardım ettikleri gerekçesiyle, askeri hareket başlatmasının ve on binlerce insanın Türkiye ve İran'a sığınmasının ardından 1989 yılında, Fransa devreye girerek Paris'te, uluslar arası düzeyde önemli isimlerin de katıldığı, hemen hemen bütün Kürt örgütleri liderlerinin ismen davet edildiği bir konferans düzenlenmiştir. Konferansı, Fransa Cumhurbaşkanı'nın eşi Danielle Mitterand'ın başkanlığını yürüttüğü Fransa Özgürlükler Vakfı ile Paris Kürt Enstitüsü ortaklaşa organize etmiştir. Konferanstan, Birleşmiş Milletler'de bir Kürt özel oturumu düzenlenmesi ve Kürtleri uluslar arası platformlarda temsil edecek ortak bir çatı örgüt kurulması çağrısı yapılmıştır (Ballı, 1993:438).

Ancak bu noktada Fransa'nın Irak politikası kendisine özgü olmuştur. Irak petrollerini ele geçirme ve bölgeyi kontrol etme yerine bölge petrolüne olan bağımlılığını azaltmaya ve ticari faaliyetleri yoğunlaştırmaya önem verilmiştir. Bugün

petrol kullanımının daha aza indirilmesi şeklinde çizilen yeni Fransız enerji politikası kapsamında, Fransa'nın 1973'teki 2,6 milyon verilik petrol ithalatı, 1987'de 1.2 milyon varile düşmüştür (Rajuk, 1990:299). Fransa'nın Irak'taki petrole olan bağımlılığının çok yüksek olması önlenmiştir. Bunun yerine Fransa, Irak'ta silah yatırımlarına, Irak'ın yeniden inşa edilmesine ve diğer ticaret malları için elverişli olabilecek Pazar arayışına yönelmiştir. Fransa'nın Irak'a yönelik olarak işlediği bu siyaset bölgeyi münhasıran kendi çıkar alanları içinde gören diğer batılı ülkelerin Fransa'yı bölgede rakip olarak görmelerini önlemiş; bu da Fransa'nın bölgede rahat çalışmasına hizmet etmiştir.

Fransa'nın, Kürtçülük hareketlerine destek verdiği ve teröristlere arka çıktığı bilinmektedir. Fransa bölgede bir Kürt devletinin kurulması ihtimaline karşı Kürtleri desteklemektedir. Buda izlediği enerji politikasına rağmen Musul ve Kerkük'te bol miktarda petrol bulunmasının etkili olduğu söylenebilir. Gerçekte Irak Konusunda Fransa'nın ikili bir politika takip ettiği bir taraftan bölge olayları karşısında sessiz kalıyor gözükürken diğer taraftan da şahıslar üzerinden (Bayan Miterand) bölgeye özel bir ilgi gösterdiği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgeyi gizli antlaşmalarla paylaşıp işgal etmiş bir Fransa'nın Irak konusundaki gelişmeler karşısında sessiz kaldığının düşünülmesi gerçekçi olmaktan uzak bir düşünce olacaktır.

2.2.2.3. Almanya'nın Kuzey Irak Politikası

Bölgedeki petrol kaynaklarının zenginliği, Osmanlı İmparatorluğu'na ilk defa Almanlar tarafından 1871 yılında bildirilmiştir. II. Abdülhamit de 1888-1898'de iki ferman yayımlayarak Musul ve Bağdat petrol alanlarının Hazine-i Hassaya bağlandığını ilan etmiştir (Mejcher, 1976:4).

1903 yılında imzalanan "Bağdat Demiryolu Sözleşmesi" ile Almanya, bölgeye ulaşım ve nüfuz etme imkanını, bu meydana da bölgedeki tüm madenlerin işletim hakkını elde etmiştir. Bu, Ortadoğu petrolleri sayesinde Almanya'nın Avrupa'da ve Ortadoğu'da liderliği yakalaması demektir. İngiltere'nin de buna seyirci kalması beklenemezdi. Nitekim, önce bölge petrollerinin işletim imtiyazı için 1912 yılında İngiliz girişimiyle Turkish Petroleum Company kurulmuş sonra da 1914 yılında Londra'da yapılan bir anlaşmayla Almanya bu şirkete ortak olmuştur.

Anlaşmaya göre bölge petrollerinin işletim imtiyazını elde etmek amacıyla İngiltere ve Almanya, Bağdat Demiryolu Projesini ortak olarak gerçekleştireceklerdi.

Günümüzde ise Almanya diğer büyük devletler kadar bölgeye nüfuz edemese de etkin olmaya çalışmaktadır. Almanya'nın Birinci Dünya Savaşından yeni çıkması; arkasından Orta Doğu petrollerinin kontrolünü ele geçirmeyi de öngören ikinci bir dünya savaşını başlatıp, bu savaşların da yenik çıkması, bu ülkenin Irak'a olan ilgisini, Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmasına yol açmıştır.

Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ile ortaya çıkan sonraki birleşik Almanya, hali hazırda genel olarak büyük bir potansiyeli yakalamış bulunmaktadır. İleride de ekonomik bakımdan çok ciddi bir güç olacağı şüphesizdir. Böyle bir Almanya'nın, petrole daha fazla ihtiyaç duyması kaçınılmazdı. Bu bağlamda zengin petrol yataklarına sahip Ortadoğu bölgesinde bulunan Irak'ın ve Irak'ın kuzey kesiminin Almanya'nın dikkatini ve ilgisini çekmemesi de düşünülemez.

Almanya, Irak'ın bir dönem sahip olduğu Scud füzelerinin geliştirilmesinde ve kimya fabrikalarının kurulmasında önemli rol oynamıştır. Birinci Körfez savaşında Irak'ın İsrail'e karşı kullandığı Scud füzeleri bunlardır. Ayrıca Kürtlere karşı kullanılan kimyasal silahlar da bu fabrikaların ürünüdür.

2.2.2.4. Rusya Federasyonu'nun Irak Politikası

Rusların Kürtlere olan ilgisi 19 yüzyılın başından ortaya çıkmıştır. Rus bilim adamı V. Mirnorsky şunları anlatır (Taneri, 1983:154).

“1804-1805'ten itibaren Ruslar ile Kürtler temasa geldiler ve bu yeni amil kısa bir zamanda tesirini gösterdi. 1828-1829, 1853-1858, 1877-1878 Türk-Rus harpleri her seferinde Kürdistan'da ehemmiyetli aksülameller uyandırıyor. Daha 1829'da Ruslar harpte bir Kürt alayını kullanmışlardı. Kırım Harbinde Ruslar iki Kürt alayı teşkil ettiler.

1877-1878 harbinden sonra, evvela Badr Han'ın oğullarının idare ettiği Hakkari, Bahdinan ve Botan isyanları çıktı; ondan sonra da Şeyh Ubayd Allah hareketi vukua geldi. Bu Nakşibendi tarikatı mensubu, Osmanlı Devletine tabi muhtar bir Kürdistan kurmayı düşünüyordu. Müstevli Kürtler, 1880'de İran'da Urmiye,

Soğuk Bulak, Miyandoab ve Meraga bölgelerini tahrip ve hatta Tebriz'i bile tehdit ettiler. Asıl kurbanları Şiiler arasında idi. İran bu münasebetle, mühim kuvvetleri silah altına aldı”.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında da Ruslar Kürtlerle irtibat kurmuşlar ve onları kullanmışlardır. Bu yıllardaki irtibata dair W. Guinness ise şunları söyler (Taneri, 1983:156):

“Rusların Kürtlere gösterdileri sevgi çok dikkat çelicidir. Kürtler, Türklerin işlerine karışmamasına ve askerlik zorunluluğunun Kürtlere tam uygulanmamasına rağmen, Türklere karşı kıskırtılıyordu. Aldatılmış olanlar, Rus silahları ile donatılmış. Hatta bir defasında ulaşılması çok güç bir köyde Kürt gibi giyinmiş ve Kürtlerin yaşantısını paylaşan bir Rus gördüm. Kardeşinin subay olduğunu, bunun yardımı ile para temin ettiğini öğrendim. Böyle bir adamın böyle bir Kürt köyünde ne işi vardır?

Rusların Kürt'lere olan ilgisi 1917 Ekim devriminden sonra da devam etmiştir. Ancak Moskova'ya bağlı Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti'ne olabilecek olası yansımaları nedeniyle, yeni Sovyet yönetiminin Kürt'lerle ola ilgisi biraz mesafeli başlamıştır buna rağmen ilk Kürdoloji Kongresi 1934 yılında Ermenistan'ın başkenti Erivan'da toplanmıştır (Ballı, 1993:576).

Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşından sonra, genel bir yayılma ve genişleme stratejisi izlemiş; sıcak denizlere inme politikalarına ağırlık vermişlerdir. Bu bağlamda, Ortadoğu'daki nüfuslarını sürdürmek ve politikalarını rahatlıkla uygulayabilmek amacıyla bölge içerisinde yeni oluşumlara gitmişler ve İran'ın sınırları içerisinde Muhabad'da Molla Mustafa Barzani'nin Genel Kurmay Başkanı olduğu bağımsız bir Kürt Cumhuriyetinin kurulmasına yardım etmişlerdir (Armaoğlu, 1983:425). Muhabat Kürt Cumhuriyeti, Kasım 1945 Ekim 1946 tarihleri arasında ayakta kalmıştır.

Söz konusu cumhuriyet kurulmadan önce Sovyetler Birliği, Kürtlere silahın yanı sıra bir matbaa makinesi ve radyo vericisi vermiş ve bunların Mahabat'a varmasından kısa bir süre sonra gazete ve dergiler çıkarılmaya başlanmış; radyo vericisiyle de Kürtlerin toplanmalarına ve güç oluşturmalarına sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra, üzerinde Sovyet askeri üniformasına benzeyen bir kıyafetle konuşma yapan Kadı Muhammed, cumhuriyetin kurulmasında

her türlü yardımda bulunmaktan kaçınmayan Sovyetler Birliği'ne teşekkür etmiştir (Göktaş, 1991:33).

Ancak Sovyetler Birliği'nin desteğini çekmesinin hemen ardından Kadı Muhammed yakalanarak idam edilmiş ve Muhabad Cumhuriyetine bir yılını tamamlayamadan yıkılmıştır. Bunun üzerine İran'da barınamayan Molla Mustafa Barzani, 500 Peşmergesi ile birlikte 27 Mayıs 1947 tarihinde Sovyet sınırını geçmiş ve Kremlin'e giderek Kruşçev'e şunları söylemiştir.

“Siz büyük bir devletsiniz ve baskı altındaki tüm haklara yardım ettiğinizi belirtiyorsunuz. Ben bunun için buraya gelerek Kremlin'in kapısını çaldım. Kürt halkının davasında üstün gelebilmesi için yardımlarınızı diliyorum”.

Bu şekilde sığınma talebi kabul edilen ve Sovyetlerde 11 yıl kalan Barzani ve peşmergeleri, Sovyet okullarında eğitim görmüş ve Rusça öğrenmişlerdir. 7 Ekim 1958'de Irak'ta dönüş yapmışlardır (Yavuz, 1993:29).

Sovyetler İkinci Dünya Savaşına kadar, aslında Ortadoğu petrolleriyle çok fazla ilgilenmemişlerdir. Ancak savaş sırasında bazı petrol bölgelerini işgal etme elinde tutma stratejilerinde gayreti içinde olmuştur. Savaş sonrasında da bölge petrollerinin kontrolünü ele geçirmek amacıyla bazı askeri birliklerini geri çekmeyi reddetmiş ve bölgedeki etnik grupların hareketlenmelerine destek vermiştir.

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda kurulan İsrail Devleti ve bunun üzerine başlayan Arap-İsrail savaşları sırasında Batı Devletleri İsrail'i desteklerken Sovyetlerin Araplara destek vermeleri, Rusların Orta Doğu Bölgesinde öne çıkmalarına hizmet etmiştir. Bu öne çıkış Arap ülkeleri ile Sovyetler arasındaki ilişkileri petrol konusunda da kaydırmıştır bu bağlamda, 1967 Arap-İsrail Savaşından sonra, Irak ile Sovyetler Birliği arasında petrollerinin işletiminin geliştirilmesine dair bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Karşılığı ham petrol olarak geri ödemek üzere, 1969 yılında Sovyetler Birliği'nden borç alımı, 1973 yılında da, Sovyet Machinoexport firmasının makine, diğer teçhizat ve teknik yardım yapmasına dair anlaşma daha imzalanmıştır.

Bu arada, Nisan 1972'de SSCB lideri Kosigin Bağdat'a giderek Irak ile 15 yıllık bir “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” imzalamıştır. Bu anlaşma ile Sovyetler

Birliği Irak'tan petrol konusunda birtakım tavizler elde etmiş ve ayrıca askeri açıdan Sovyet deniz ve hava unsurları da Basra körfezinin başında bulunan “Oum Kasr” deniz üssünü ve Irak'taki hava üslerini kullanma imtiyazına sahip olmuştur. Bu anlaşmayla Sovyetler sıcak denizlere iniş sağlamış ve ABD'nin bölgedeki üstünlüğünü kırmıştır. Anlaşma akabinde Molla Mustafa Barzani Moskova'ya çağrılmış ancak geri dönemeyeceğini düşünen Barzani, Moskova'ya heyet göndermiş ve bundan sonraki aşamada kendisi İran'a yavaşmaya başlamıştır (Yavuz, 1993:41-42).

Sovyetler Birliği'nin dağılım sürecinin başlaması Soğuk Savaş dönemi sonrası ülke içerisindeki rejim değişikliği çabaları Rusların, Ortadoğu'daki menfaatlerine yeteri kadar eğilememesi sonucunu doğurmuştur.

Irak-İran savaşından sonra Rusya, bölgedeki Amerikan etkinliğini kırmak için Irak'la olumlu ilişkiler kurmaya çalışmış, bunu gerçekleştirememiştir. Sovyetler Birliğinin, 1976 yılında Suriye'nin Lübnan'a müdahalesi ve 1980 yılında da Irak'ın İran'a saldırmasına muhalefet etmiş olması Arap ülkeleri ile Sovyetler arasında bir soğukluğa yol açmıştır. Gerek, bu soğukluk gerekse Irak'ın üstünlük peşinde olması Sovyetler Birliğinin son dönemde, Moskova ile Bağdat arasında yakın bir ilişki kurulmasını önlemiştir. Moskova'nın Irak'ın Kuveyt'i işgaline muhalefet etmesi, izleyen dönemde Bağdat'ın Moskova'ya mesafeli durması içinde etkili olmuştur.

Bölgede Amerika'yı hem kendi menfaatlerine ve güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görmüş hem de Irak dahil bölge ülkelerine karşı bir tehdit olarak göstermeye çalışmıştır.

Bu çerçevede, Rusya, Irak da dahil Ortadoğu ülkelerine yönelik siyasi yaklaşımlarının yanı sıra, gelişmiş silahlarına bölgede Pazar arayışına da girmiş ve örneğin Irak'a 1986-1989 yılları arasında 12.1 milyar Dolar'lık silah satmıştır (Herman, 1994:456).

Sovyetler Birliğinin dağılmasını izleyen dönemde Rusya, kendi iç sorunlarından dolayı bölgede Amerika Birleşik Devletleri ile jeopolitik bir yarış içerisinde olmamıştır ve bölgeye yönelik jeostratejik ilgisini azaltmıştır. Bu dönemde Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik politikasının üç ana hedefi içerdiği söylenebilir. Bunlardan birincisi, Rusya'nın güvenliğini sağlanması; ikincisi Orta Asya'ya daha

ciddi huzursuzluk getirebilecek Ortadoğu'daki askeri-siyasi yangının yayılmasının önlenmesi ve üçüncüsü de, Rusya'nın ekonomik gücünün arttırılması için Arap desteğinin edinilmesidir (Herman, 1994:462).

Günümüzde Rusya'nın Körfez petrollerine ve doğalgazına çok fazla ihtiyacı yoktur. Bu itibarla, Rusya'nın Irak'ın kuzeyindeki Kürt unsurlarla ilişkisinin temelinde petrolün yer aldığını söylemek zordur. Rusya, Kürtlerle tarihten gelen siyasi bağlarından ve şimdilik vazgeçmiş olsa da klasikleşmiş ABD etkinliğini kırma politikasından dolayı elindeki imkanlar çerçevesinde Kürtlerle ilişki kurmakta ve Kuzey Irak'a kısmi de olsa müdahale etmektedir.

Moskova'nın Irak'ın kuzeyindeki gelişmelerde kısmen yer aldığı izlenimi mevcut olsa bile, gerçekte ilişkiler bu izlenimin ötesindedir. Bu kararında çok somut ve bu ilişkinin derecesine işaret eden çok sayıda örnek olay vardır. 13 Şubat 1997'de, Rusya Parlamentosu'nun alt kanadı Duma'ya bağlı jeopolitik Sorunlar Komitesi, PKK Terör Örgütü destekli Sürgünde Kürt Parlamentosu ile Moskova'da bir araya gelerek "Rus ve Kürt Halkları Arasında İşbirliği Konferansı" düzenlenmiştir (Ayan, Milliyet Gazetesi, 14 Şubat 1997). Söz konusu Komitenin başkanı Alex Mitrafanov'un, Ekim 1997'de yaptığı basın toplantısında; Rus milletvekillerinden bir grubun Abdullah Öcalan'la görüşerek Duma ile PKK Terör Örgütü arasında resmi diyalog kurulmasını kararlaştırdıklarını ve bu girişimin Rus Dışışleri'nin bilgisi çerçevesinde yürütüldüğünü açıklamıştır (Elekdağ, Milliyet Gazetesi, 3 Kasım 1997). Keza yine, Türkiye'nin savaş ilan edeceğini açıklaması üzerine barındığı Suriye'den çıkarılan ve Rusya'da gizlenen Abdullah Öcalan'ın yaptığı siyasi sığınma talebini Duma 298 oyla kabul ederek imzalaması için Rusya Devlet Başkanına sunmuştur (Başlamış, Milliyet Gazetesi, 5 Kasım 1998).

Moskova'nın PKK Terör Örgütüne ve Irak'ın kuzeyine olan bu ilgisine rağmen, Rusya'nın Kürtler Konusunda ABD ve Arap ülkeleri kadar öne çıktığını söylemek güçtür. Bunda uluslar arası politika yeni bir şekillenme süreci yaşarken, kendisi de Putin ile bir toparlanma süreci içine giren Rusya'nın eski konumunu ve gücünü etkili olduğu düşünülebilir. Yoksa 200 yıla yakın bir süredir Kürtlere bölgesel politikalarına malzeme yapmış ve bir amaç olarak kullanmış Ruslar bu politikalarda bir değişikliğe gittikleri düşünülemez. Rusların Kürtlere olan ilgisi, lehlerine olduğunda tekrar ön plana çıkacaktır.

2.2.2.5. Yunanistan'ın Kuzey Irak Politikası

Komşularımız içinde en fazla sorunumuz olan Yunanistan, “Düşmanımın düşmanı dostumdur” politikasını Kuzey Irak konusunda da sergilemiştir. Yunanistan, Türkiye ve Türk milli bütünlüğüne yönelik yıkıcı bölücü unsurlara destek vermekte, hatta PKK elebaşını kendi büyükelçiliğinde barındıracak kadar ileri gitmek sureti ile Türkiye’yi hedef alan yıkıcı ve bölücü faaliyetlere yardımcı olmuştur. Yunanistan, Atina’nın 70 km. güneydoğusunda bulunan Lavrion Mülteci Kampını, PKK Terör Örgütü dahil olmak üzere Türk kökenli yıkıcı bölücü terör örgütü mensuplarına kullandırmış, terör örgütü yandaşlarının Yunanistan’da Türkiye’yi hedef alan her türlü gösterisine göz yummuş ve bu gösterileri desteklemiştir.

Yunanistan, İran ve Suriye ile kurmuş olduğu stratejik ortaklık gereği, Türkiye’nin aleyhine olarak, bu ülkelerin Kuzey Irak politikalarına destek vermiştir. Beka Vadisi ile Kuzey Irak’taki PKK kamplarında, teröristlere emekli Yunan subay ve istihbarat ajanları tarafından eğitim verilmiş, hatta örgüt kampları resmi düzeyde ziyaret edilerek destek vaat etmişlerdir.

Yunanistan Kuzey Irak, bölücü örgüt PKK ve Kürtçülük konularına, gösterdiği ilgi, Türkiye’yi uluslar arası alanda yalnız bırakarak, Türkiye ile arasındaki sorunlarında, kendisi lehine mesafe almaktadır. Türkiye’ye karşı, Kürtleri kullanmaktadır. Bu itibarla Yunanistan’ın Irak’ın Kuzeyindeki şekillenmelere müzahir bir politika içinde olduğu ve olacağı söylenir.

2.2.2.6. ABD’nin Kuzey Irak Politikası

1908 yılında Halep’teki Amerika Konsolosluğu’nun Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir raporda, bölgedeki demiryolu inşası ve işletiminin Amerikan firmaları için büyük fırsatlar olduğuna işaret edilmişti. Bu kapsamda 1909 yılında Amerikalı Amiral Colby M. Chester, Türk Hükümeti ile bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşmayla bölge madenleri ve petrolünün işletim imtiyazlarını elde etmek üzerine Yumurtalık’ta bir liman ile Musul, Kerkük ve Süleymaniye’ye kadar uzanan demiryolu inşasının yapımına karar verilmiş ancak, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkışıyla bir proje gerçekleştirilememiştir (Shwadrın, 1956:197).

Savaş sırasında petrolün önemi daha da iyi anlaşılmış ve bu bağlamda Senato'da da, dış kaynaklı petrol temin edilemediği takdirde yirmi yıl içerisinde Amerika'nın başka devletlere, özellikle İngiltere'ye muhtaç kalacağı vurgulanmış ve bu doğrultuda, İngiltere ile Fransa arasında Orta Doğu petrollerine dair yapılan görüşmelerden büyük rahatsızlık duyulmuştur. Bu çerçevede Londra'daki Amerikan Büyükelçisi tarafından 12 Mayıs 1920'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na verilen bir notada, İngiltere'nin bölge üzerindeki petrol politikalarına Amerika Birleşik Devletleri'nin de eşit şartlarda dahil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Söz konusu bu yıllarda Orta Doğu petrollerine nüfus etme gereği Amerikan Ticaret Bakanı Herbert Hoover tarafından da ele alınmış ve bu doğrultuda büyük Amerikan petrol şirketlerinin sahipleri Washington'a çağırılarak Orta Doğu petrollerine dair bir faaliyet planının çıkarılması talep edilmiştir. 3 Kasım 1921'de de şirket temsilcilerinin verdiği bir raporda, gerekli şartlar temin edilirse bölgeye jeoloji uzmanları ve mühendislerin gönderileceği belirtilmiş ve akabinde de "Turkish Petroleum Company" ile doğrudan temasa geçilmiştir.

Bu arada, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ABD Başkanı Wilson tarafından tüm dünyaya açıklanan ve kendi adıyla anılan prensiplerin kapsamına, stratejik değeri her gün biraz daha öne çıkan petrol kaynaklarına sahip Irak'ın kuzeyinde de yaşayan Kürtlerin de girdiğini belirtmek gerekir.

1956 yılında Senatoda yapılan bir toplantıda Amerikalı Senatör Kieffauver, petrolün dış politikanın oluşumundaki etkisine dikkat çekerek, Ortadoğu bazında arasında iki asıl hedefin bulunduğunu ve bunlardan birincisinin, petrol işletiminin milletleştirilerek Amerikan şirketlerine tanınan imtiyazların geri alınmasına karşı Arap ülkelerinin uyarılması; ikincisinin ise, böyle bir milletleştirme durumunda, Kongre'deki tartışmalardan ya da itirazlardan kaynaklanan gecikmelerden etkilenmeden gerekli müdahale için izin verilmesi olduğunu beyan etmiştir (Hussein, 1981:39).

1958 yılındaki Irak ihtilalinin ardından 1961 yılında çıkarılan 80 sayılı kanunla Irak petrollerinin işletiminin milletleştirilmesi kabul edilmiş ve yabancı şirketlerin faaliyet ve işletim imtiyazları ellerinden alınmıştır. Ancak şirketler bu kanun yayımlanmadan önce, herhangi bir siyasi değişikliği kabul etmeyeceklerini

açıklamışlar ve şirket temsilcilerinden oluşan bir delegasyon hükümetle müzakerelere başlamışlardır. Müzakerelerden beklendiği gibi olumlu bir sonuç çıkmamış, milletleştirme gerçekleşmemiş, işletme imtiyazları Irak Devleti'ne geçmiş ve buna müteakip petrol üretimi durma noktasına gelmiştir. Bu gelişmeler üzerine 1962 yılında yeni bir kanun çıkarma girişimleri olmuştur. 1965 yılında yapılan yeni müzakereler neticesinde hazırlanan raporda da iki anlaşma ve bu anlaşmalarla da Kuzey Rumalya, Tawiya, Kuzey Zubair, Güney Kerkük, Güney Bay Hassan, Kuzey Jamhour ve Ain Zala bölgelerini kapsayan 1937 km²'lik bir alanın tekrar Amerikan şirketlerin işletimine verilmesi öngörülmüştür (Hussein, 1981:63-64).

Öte yandan 1962 yılında yine Amerikalı bir senatör (Joseph Clarke) Ortadoğu petrolleriyle ilgili çizilen politikalar kapsamında yaptığı bir yorumda; “Olaylara ilgi duyan her Amerikalı, Amerikan petrol şirketlerinin ve CIA yönetiminin Ortadoğu politikalarıyla yakından ilgilendiğini bilir” demiştir (Hussein, 1981:41).

Birinci Dünya Savaşından sonra petrolün öneminin anlaşılması üzerine petrole daha da ağırlık veren Amerika Birleşik Devletleri 1974'e kadar en fazla petrol tüketen ülke olmuştur. 1970 yılı verilerine göre, ABD dışında üretilen petrolün %55'i ABD'nin kontrolünde olmuş, bu oran Ortadoğu kapsamında %60'a kadar çıkmıştır. Müteakip yıllarda da tüketim ve ithalat giderek artış göstermiştir.

Bu yıllarda Kuzey Irak'taki Kürtler ABD'den de, aldıkları destekle Bağdat'a karşı silahlı çatışmaları da başlatmışlardır. 1975 yılında bu çatışmalar devam ederken, Birleşmiş Milletlerde bu konuda toplantıya Kürtler de bir enformasyon heyeti göndermiş ve heyetin ABD temsilcisiyle de yaptığı görüşmede Amerikalı temsilci, “Bizim politikalarımızın amacı, Baas'ı devirmek değil, siyasetini değiştirmesini sağlamaktır. Baas siyasetini değiştirdiği zaman, Kürt hareketine taviz vermesi istenecektir” demiştir (Göktaş, 1991:46-47).

ABD'nin de desteği ile, Kürtler isyana teşvik edilmiş ancak bu çarpışmalar sonunda ağır yenilgiye uğramıştır. Kürtler konusunda, ABD'nin Kerkük'teki Konsolosu Lee Dinsmore yazdığı bir makalesinde; “Her şeye rağmen, C.I.A. bu operasyonu başarı sayıyor. Bunun sayesinde Irak 15 yıl meşgul edilmiş ve hiç kimse de Kürtleri düşünmemiştir” şeklinde bir ifade kullanmıştır (Yavuz, 1993:50-61). C.I.A. tarafından 22 Mart 1974'te kaleme alındığı ileri sürülen memorandumda yer

alan şu ifadelerde. Bu açıdan aynı şekilde dikkat çekicidir: “Kürtler yarı özerkliği geri vermemekte direnmekle Irak’ı gerçek anlamda zayıflatılar. Biz, bu durumun şu veya bu şekilde bir çözüme kavuşturulmasını görmek istiyoruz” (Yavuz, 1993:61).

1975 yılında İran ile Irak arasında Cezayir Anlaşması gerçekleşince ve İran Kürtlerden desteğini çekince, Kürtler Irak ordusu tarafından büyük bozguna uğratılmıştır. Bu sırada ABD’ye mektup yazarak yardım isteyen Barzani mektubunda; “ABD’nin bu gibi önemli ve kritik bir dönemde ilgisiz ve duyarsız kalmayacağını ümit ediyoruz” demiştir (Yavuz, 1993:67). Olayların seyrine bakılınca, ABD’nin bu talebe ilgisiz kaldığı anlaşılmaktadır.

ABD Temsilcileri Meclisine bağlı İstihbarat Komitesi Başkanı Pike tarafından hazırlatılan ve kendi adıyla anılan (Pike Raporu) 19 Ocak 1976 tarihli bir raporda; 1965-1975 yılları arasında ABD yönetimlerinin C.I.A.ile birlikte dünyanın dört bir yanında giriştiği gizli operasyonlardan söz edilirken Kürtlere silah yardımı programından da bahsedilmiştir (Yavuz, 1993:54-67).

Baas Yönetimi, İran-Irak savaşı esnasında petrol fiyatlarını düşük tuttuğu ve Irak’ı zarara uğrattığı ve dolayısıyla bunun tazmin edilmesi gerektiği iddiasıyla 2 Ağustos 1990’da Kuveyt’i işgale başladı. Eğer Irak Yönetimi Kuveyt’i kontrolü tutabilmiş olsaydı dünya petrol rezervlerinin %20’lik kısmının kontrolünü ele geçirmiş olacaktı. Bu ise ABD’nin bölge petrolüyle arasındaki dengenin bozulması demektir. Zaten bu ve bunu takip eden yıllarda ABD’nin petrol ithalinin %80’i bölgeden karşılanmıştır (Çaşın, 1996:236-245). Bu tarihlerde Irak nükleer silah üretme çalışmalarına da girmiş ve ordu gücü bakımından dünya sıralamasında 5. sıraya gelmiştir. Bu, Kuveyt’ten sonra Irak’ın Suudi Arabistan’ı da işgal edebileceği düşüncesine neden olmuştur. Bu noktada ABD tarafından Irak’ın Kuveyt’i işgal etmeye yönelik olarak teşvik edildiği de ileri sürülmüştür.

İşgalin ardından Ortadoğu’da oluşabilecek durumlara göre stratejiler de hazırlanmıştır. Bu stratejilerden biri şu şekilde çizilmiştir (Yavuz, 1993:19). Savaş sonrası Irak’ta baş gösterecek gelişmelere kesinlikle karışılmayacak, Kürt ve Şii’ler tarafından ülke içinde ayaklanmalar başlarsa, bunlar desteklenmeyecek.

Bu ve benzeri stratejilerin yanı sıra, 17 Aralık 1990’da Temsilciler Meclisi’nin Silahlı Kuvvetler Komitesi’nde yapılan oturumda, Komite üyelerinden Jim Bilbray’in

“Bu savaşın sonunda Irak’ta Kürt halkının hakimiyetindeki ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerde bağımsız bir Kürt devleti kurabilir mi”? şeklindeki sorusuna, ABD’nin Suudi Arabistan ve Mısır eski Büyükelçisi Herman Eilts’in cevabı şöyle olmuştur:

“Geçmiş bakıldığında Irak’taki Kürtlerin istikrarsızlık yaratma kapasitelerinin olduğu görülür, Irak hükümeti de bunun son derece bilincindedir. Geçmişe bakıldığında, istikrarsızlık gerektiğinde Kürtler hep oradaydı. Kürtleri İran kullandı. Geçmişte biz kullandık. Kürtlerin çok istediğı bağımsız Ksdistan konusuna gelince, bu konuda, yani bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına dair gerçek bir ilginin olduğunu sanmıyorum”.

Temsilci Bilbray ise konuya şu şekilde devam etmiştir. “Irak’ta savaşmak söz konusu ise bizim bir Kürt ayaklanmasını desteklememiz çıkarlarımız doğrultusundadır. Böyle bir ayaklanma Saddam Hüseyin’e büyük problem çıkarır. En azından ordusunun bir bölümünü bu bölgeye kaydırmak zorunda kalır. şunu sormak istiyorum: şayet Irak ABD ile savaşa girerse, bizim Kürtlere giderek, onlara bağımsızlıklarını destekleyeceğimizi söylememiz ABD çıkarları doğrultusunda olmaz mı”? (Yavuz, 1993:168).

ABD’nin Irak’ın kuzeyindeki Kürtlere bakışını yansıtan bir başka ilginç veri de şudur: Körfez savaşı sonrası bölgedeki gelişmeleri değerlendirmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı’nın ABD’ye gidişinden önce ABD Dışışleri Bakanlığı’nın tarafından yabancı basın mensuplarına yapılan açıklamada; “Biz, bağımsız Kürt devletinin iyi bir fikir olduğuna inanmıyoruz. Kürt devleti çağrısında bulunmuyoruz ve böyle bir şeyi memnuniyetle karşılamayız” denmiştir (Yavuz, 1993:169).

ABD Kongresi Araştırma Servisi’nin Ortadoğu uzmanlarından Alfred Prados tarafından hazırlanan “Irak’taki Kürt Ayrılıkılığı: Gelişmeler ve Bunun ABD’ye Etkileri” başlıklı raporunda bölgeye ve Kürtlerin durumuna yönelik stratejiler şu şekilde sıralanmıştır (Yavuz, 1993:178-181):

- Kürt bölgelerinde Kürt nüfusunun büyük ölçüde seyrekleştirilmesi: Hükümet kuvvetlerinin şiddetli saldırıları neticesinde pek çok sayıda Kürt’n, yaşadıkları bölgeyi terk etmeleri durumunda belirsiz bir süre için komşu ülkelerde sürgün olabilecekleri, Filistinli mültecilerin saflarında, Birleşmiş

Milletlerin vesayeti altında kalabilecekleri muhtemel görünmemekle birlikte düşünülebilir.

- Kürtlerin baskı ortamına dönmeleri: Bölgedeki güçler çekildikten sonra Kürtler eski statülerine dönebilirler. Ancak bu statülerine dönüşten sonra Baas rejiminin baskısı yeniden başlayabilir.
- Uluslar arası korumanın sürmesi: Batılı devletler, Kürtleri korumak üzere belirsiz bir süre için kendilerini tek taraflı olarak bölgede kalmaya zorlamış hissedebilirler. Amerikan, İngiliz, Fransız ve Hollanda ordularından müteşekkil böyle bir gücün, Arap Birliği Gücü gibi bölgedeki bir başka değiştirilmesi olabilir.
- Kürtler için etkili otonomi: Güvenlik bölgesi planının başarılı bir şekilde uygulanması ya da Kürt-Irak görüşmelerinde gelişme sağlanması halinde 1974 Otonomi Bildirisi kapsamında bir otonomi verilebilir.
- Bağımsızlık: Kürtler bağımsızlık için başarılı bir kampanya yürütecek kadar güçlü değiller ve hiçbir dış güç onlara bunu gerçekleştirmeleri için yardım edeceğe benzemiyor.

Bu raporda “otonomi” seçeneğinin dışındakilere, birtakım siyasi karışıklıklara sebebiyet verebileceği düşüncesiyle sıcak bakılmadığı; Prados’un, bağımsızlık konusunu “ABD’nin uzun süredir tanıdığı Ortadoğu ulus devletleri sisteminin bütünlüğüne zarar vermeden gerçekleştirilemeyeceği” yönünde değerlendirdiği ifade edilmektedir. Diğer Baas rejiminin değişmesinden geçtiği değerlendirilmesi yapılmış ve bunun için de Kürtlerin ve Şiilerin kullanımı düşünülmüştür. Bu amaç kapsamında, gerekli incelemeleri yapmak üzere bölgeye 11 kişilik bir CIA grubu gönderilmiş ve dönüşte, Kürtlerin Saddam Hüseyin’i devirecek güçte olmadıkları, kendi aralarında bölünmüş oldukları ve ABD’nin Kürtlere güvenerek Irak içerisinde faaliyete geçmesinin sakınca arz edeceği belirtilmiştir (Yavuz, 1993:190).

Bu doğrultuda CIA Kürtlerden uzaklaşmış Saddam’ı devirmeyi amaçlayan Suudi Arabistan İstihbarat Servisi ile sıkı bağlantısı bulunan ve CIA’nin yardımıyla Saddam’ı devirebileceğini iddia eden Irak Milli Mutabakatı (MM) ile ilişki kurmuştur. Ancak bu grup da Saddam’ı devirememiştir. Buna rağmen, CIA, Irak’ın kuzeyinde IMM’ye olan desteğini sürdürmüştür; bu bağlamda IMM lideri Iyak

Muhammed Alavi CIA'den parasal destek almış ve Irak'ın kuzeyindeki rakip grupların karargahları bombalanmıştır.

ABD, bu gelişmeler üzerine bir taraftan Kürtlerin dışındaki muhalif gruplarla dirsek temasına geçerken, diğer taraftan da Kürtlerle ilişkileri sıcak tutmaya çalışmıştır. ABD Kongresi için hazırlanan bir raporda, Amerikan yönetiminin bölgedeki Kürtlere karşı güçlü bir sempati duyduğu ve Birinci Körfez Savaşı'nın hemen ardından 1991-1995 yılları arasında "Huzur Operasyonu" kapsamında insani yardım adıyla Kürtlere 1.2. MİLYAR Dolar para yardımıyla bulunulduğu belirtilmiştir. Keza yine basın haberlerine göre; CIA'nin-KYB'ye düzenli olarak her ay 500 bin Dolar para verdiği ileri sürülmüştür (Ünür, Hürriyet Gazetesi, 4 Kasım 1997).

Bu durum, Irak'ın parçalanmasına yönelik politikaların izlendiği izlenimine yol açmaktadır. Ancak Irak'ın parçalanarak Kürt ve Şii'ler tarafından ayrı ayrı küçük devletlerin kurulması, bölgedeki diğer devletlerin Irak'a müdahalesini gündeme getirebilecek ve bu da, petrol açısından zengin rezervlere sahip Irak toprakları üzerinde belki ikinci bir Lübnan örneğinin yaşanmasına neden olabilecektir. Keza bu kapsamda, CIA eski başkanı Graham E. Fuller, A.B.D'nin bölgeye yönelik politikasının son şeklinin, etnik, bölgesel ve dini farklılıklardan dolayı ortaya küçük devletlerin çıkması yönünde olmadığı ancak, bu farklılıklar bazında örneğin Kürtlerin istediği doğrultusunda federatif bir yapıdan yana olduğu değerlendirmesini yapmaktadır (Ünür, Hürriyet Gazetesi, 4 Kasım 1997).

Temsilciler Meclisi Uluslar arası ilişkiler Komitesi üyesi Robert Pelletreau ise 1996 yılının Eylül ayında yaptığı konuşmasında, Clinton yönetiminin, Kuzey Irak ,çerisindeki Kürt bölgesini koruma doğrultusunda bir görevinin olmadığını ifade etmiştir. Bu açıklama yapılırken diğer taraftan da Kuzey Irak'taki etnik grupların, bir çatı altında bir araya getirilmesi özellikle KDP ve KYB arasındaki çatışmaların sona ermesi, bölge barışının sağlanması arzu edilmiştir. Ancak bu barış arzusu, bölge halkının huzur ortamına kavuşması için değil, mevcut Irak yönetimine karşı kullanılacak cephenin tek vücut olması gereğinden ileri gelmiştir (Ünür, Hürriyet Gazetesi, 4 Kasım 1997).

Bu gün gelinen noktaya bakıldığında, ABD'nin Irak'ın kuzeyine ilişkin politikalarının adım adım hayata geçmiş olduğu görülür. Irak'ın kuzeyindeki muhalif gruplar bir araya getirilmiş, Saddam gitmiş, ABD Kürt ve Şii unsurlar üzerinden Irak konusundaki hedeflerine ulaşma yönünde mesafe almıştır.

Ancak, bir araya getirilen gruplar Irak'ın kuzeyindeki siyasal oluşumun temsili konusunda henüz bir anlaşmaya varamamış olmaları ve bunu bu bölgede ciddi bir gerilemeye yol açması; Irak'ın kuzeyindeki Kürt siyasal oluşumu nasıl ayakta tutulacağı ve Bağdat karşısındaki konumunun ne olacağı ABD tarafından çözülmesi gereken ciddi bir soru olarak orta da durmaktadır. Bu nedenle Irak'ın kuzeyindeki Kürt siyasal oluşumu hamiliğini Türkiye'yi karşısına alacak şekilde üstlenen ABD'nin Irak konusundaki hedeflerine ulaşmada epeyce mesafe aldığı söylene de, bunun maliyetinin ABD için çok yüksek olduğunu belirtmek gerekir.

Bu nokta da belirtilmesi gereken bir husus da, ABD'nin Irak'a yönelik politikalarında Türkiye'nin ABD'nin yanında önemli bir rol oynayacağıdır. Türkiye'nin Irak'a karşı oluşu ve bu ülke ile olan bağları, ABD'nin Irak konusunda Türkiye ile birlikte çalışması üzerine önemli bir etken olmuştur. Ancak, bu ve benzeri etkenlerden ayrı olarak, bir başka ilginç etkenin de bu birlikte oluş üzerine belirleyici olduğu ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre, bu farklı neden ABD'nin petrolden çok daha ucuz ve temiz bir yakıt olan bor'a dayalı hidrojene geçmiş çalışmalarıdır. Kendi bor yataklarındaki üretimi durduran Amerika Türkiye'den her yıl ortalama 350-400 bin ton işlenmemiş bor alıyor. Dünyadaki 488 milyon tonluk bor rezervinin 320 milyon tonu Türkiye'dedir (Özakıncı, 2003:190). Bu demektir ki tüm dünya yakıt olarak petrol kullanmayı bırakıp bora dayalı Hidrojen yakıtı kullanmaya başlarsa İsrail'in de ABD'nin de Avrupa'nın da Rusya'nın da, Çin'nin ve Japonya'nın da gözü Türkiye'nin boruna dikilecektir. Bir diğer önemli neden ise 1993'te nükleer enerji üretiminde uranyumun yerine toryumun alacağı kanıtlanmaktadır. Toryumun uranyumdan üstünlüğü, çevreye radyasyon yayma olasılığını sıfır oluşudur. ABD'de 160 bin ton bulunan Toryum Türkiye'de 800 bin tondur üstelik, Türkiye'de bulunan toryum (Toryu232) %100 oksitlenmiştir. Dünya Toryum rezervlerinin yarısından fazlası Türkiye'de Eskişehir, Sivrihisar, Beypazarı ve Kızılca Ören yörelerinde bulunmaktadır. ABD'nin Kuzey Irak operasyonları için Türkiye'den yeni üsler

istemesinin ve bu yeni üs bölgelerinin Irak'tan en uzak, noktalarda, bor ve toryum yataklarında bulunduğu bölgelerde olması dikkat çekicidir (Özakıncı, 2003:189).

Son olarak ABD'nin Irak'a yönelik politikasını etkileyen ve bu bağlamda işgalin arkasında en güncel neden olarak ileri sürülen bir başka husus daha vardır. Bu da ABD'nin petrol fiyatlarını dolardan Euro'ya çevrilmesini engellemek istemesidir. Petrol piyasasında Dolardan Euro'ya geçilmesi, ABD'yi merkezinde kendinin yer aldığı bir bağımlılık sistemlerinin sunduğu bütün avantajlardan yoksun bırakacaktır. Sadece yoksun kalma söz konusu olmayacak, bu kez ABD Euro'ya bağımlı kalacaktır. Kendisine bağımlılık yerini başkasına bağımlılığa bırakacaktır. Bunun ABD'nin Irak'a yönelik, politik ve mülahazalarına yol açması kaçınılmazdır. Bu nedenle, ABD'nin Irak' yönelik politikasında bu etkenin belirleyici olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda ABD'nin Irak'ı işgalinin iki aşamalı olduğu ileri sürülmüştür (Özakıncı, 2003:171-172).

İlk aşamada işgal olması kurulacak yeni yönetim petrolünü Euro ile satmakta olan Irak'ı yeniden Dolara döndürecek Irak petrolünü yeniden dolarla satmaya başlayacaktır.

İkinci aşamada, Amerikan ordusunun Irak'ta ele geçirdiği petrol yataklarında petrol üretimi olağan üstü arttırılacak, OPEC'in petrolün fiyatını yüksek tutmak için günlük iki milyon varille sınırladığı üretimin üstüne çıkılacak ve tüm dünyada petrol fiyatları düşürülecektir. Şuan dünyada yılda 25 milyar varil petrol kullanılmaktadır. Varil başına 10-15 dolarlık bir düşüş, OPEC ülkelerinin petrol gelirini oldukça azaltacaktır. ABD'nin tüm dünyada petrolün fiyatını düşürme tehdidi OPEC ülkelerine her istediğini yaptırabilmesini imkan verecek ve bu konumunu petrolü dolara bağlı tutabildiği sürece sürecektir.

2.2.3. Birleşmiş Milletlerin Kuzey Irak Politikaları

Irak Devleti çok uluslu bir ortama ilk kez, 20 Mayıs 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti üyesi olarak girmiştir ve Milletler Cemiyeti'nin, Irak toprakları içerisindeki etnik gruplarla ilgili olarak ileri sürdüğü birtakım şartları kabul etmiştir ve bu şartların değiştirilmesinin ancak Cemiyet Konseyi içerisinde çoğunluk oyuyla olabileceğini de hükme bağlamıştır. Irak Devleti'nin, özellikle Kuzey Irak'ta yaşayan etnik gruplar

için kabul ettiği ve uygulamaya söz verdiği ancak daha sonra değişik yıllarda ihlal ettiği söz konusu şartlar özetle şunlardır (Saatçi, 1996:72):

Bütün Irak vatandaşlarının doğum, milliyet, dil, ırk ve din ayrımı olmaksızın hürriyetlerinin korunacağı.

Ayrım gözetilmeksizin siyasi haklardan faydalanılacağı, ana dili resmi dil olan Arapça'nın dışında (Kürtçe ve Türkçe) olan bütün Irak vatandaşlarına mahkemelerde kendi dillerini yazılı ve sözlü olarak kullanabilmelerine gerekli imkanların sağlanacağı.

Bütün Irak vatandaşlarının kendi din ve dillerinde sosyal enstitüler, okullar ve diğer kurumlar kurabileceği şeklinde sıralanmaktadır.

O zaman ki Milletler Cemiyeti'ne verilen bu taahhütler sonrasında İkinci olarak, bu kez 1990 yılında Birleşmiş Milletler devreye girmiştir. 1990 yılının Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile başlayan ve daha sonra bölgeye çok uluslu gücün gelmesi, Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması ile devam eden Birinci Körfez Krizi neticesinde Irak toprakları içerisinde ve özellikle Kuzey Irak üzerinden Birleşmiş Milletler etkin duruma gelmiştir.

Birinci Körfez Savaşı bittikten sonra kuzeye yönelen Irak kuvvetlerinden kaçan, başta Kürtler olmak üzere, bölge insanını korumak, acil yardım yapmak, yurtlarına geri dönmelerini sağlamak ve Kuzey Irak'ta güvenli bir bölge oluşturmak amacıyla 11 Nisan 1991'de ABD öncülüğünde 17.000 kişilik çok uluslu bir güç ile “Huzur Operasyonu” başlatılmıştır.

Bu ilk operasyon amacına ulaşip birlikler geri çekilmeye başlarken, Irak kuvvetlerinin daha sonra yeniden saldırıya geçebileceği düşüncesiyle bu kez “Huzur Operasyonu-2” başlatılmıştır. Huzur Operasyonu 2'nin başarıya ulaşması için de, Türkiye'de İncirlik ve Piriçlik ve Silopi'de çok uluslu hava ve hava güçleri sonuçlandırılmıştır. Başlangıçta 77 uçak ve helikopterlerden oluşan bir hava gücüne sahip olan Çekiç Güç, bu bağlamda ortaya çıkmıştır (Oran, 1996:15-16). Daha sonra yapısı değişen ve önce “Birleşik Görev Harekatı”, sonra da “Kuzeyden Keşif gücü” adlarını alan bu güç, BM Güvenlik Konseyini Irak'a ilişkin kararlarına istinaden ortaya çıkmıştır.

Irak'ın kuzeyine yaşayan bütün insanların korunması amacıyla. B.M. Güvenlik Konseyinin aldığı 688 sayılı kararın akabinde 1948 tarihli B.M. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 8. maddesi uyarınca soykırım eylemine karşı B.M. yetkili organlarının B.M. Antlaşmasına göre uygun önlemleri almasıyla 36. paralelinden itibaren Irak'ın kuzeyinde Irak Hava Kuvvetlerine uçuş yasağı getirilmiş ve oluşturulan Çok Uluslu Gücün nezaretinde güvenli bölge ihdas edilmiştir. 1991 Nisan'ı sonunda oluşturulan söz konusu Güvenli Bölge'nin genişliği (batı-doğu) yaklaşık 256km. derinliği ise (kuzey-güney) yaklaşık 80km'dir. Ancak böyle bir alan oluşturulurken, bölgedeki bütün etnik grupların güvenliğinden ziyade, özellikle Kürtler düşünülmüştür. Örneğin Türkmenlerin %75'i bu bölgenin dışında kalmıştır (Nakip, 2000:91).

Oluşturulan çok uluslu gücün bölgede görev yapışı ise, B.M. Antlaşmasının 24/1 maddesi kapsamında, uluslar arası barışın ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğun Güvenlik Konseyi'ne ait olduğundan hareketle B.M. Genel Sekreterliği'nin yapacağı insani yardım çabalarına katkıda bulunmak üzere tüm üye devletlere ve insancıl örgütlere çağrıda bulunduğu 688 sayılı kararın 6. maddesine dayandırılmıştır (Oran, 1996:56-87). Ayrıca Irak'a karşı bir takım yaptırım kararları da alınmıştır. Söz konusu bu düzenlemeler B.M. Güvenlik Konseyince, Irak ile Kuveyt arasındaki duruma dair belirlenen prosedürlerin uygulanışı sağlamak ve Kuzey Irak'ta yaşayan insanların Irak Ordusunun zulmünden kurtarılması amacıyla getirilmiştir.

Ayrıca Irak'a silah temini ya da satışına yönelik yasaklara uyulup uyulmadığını izleme sorumluluğu ve B.M. Güvenlik Konseyi kararlarınca belirlenen yaptırımların takibi görevi, B.M. Güvenlik Konseyinin 661 sayılı kararla ihdas edilen ve B.M. Güvenlik Konseyine bağlı olarak çalışan Yaptırımlar Komitesi'ne verilmiştir. Ancak bu komitenin görevi yaptırımları uygulamak değildir. Uygulama sorumluluğu, üye ülkelere aittir.

B.M. Güvenlik Konseyi'nce alınan bu kararlara baktığımızda; 6 Ağustos 1990 tarihli ve 661 nolu karar; Irak'ın hareketini kınamakta ve durum düzelene kadar ekonomik yaptırımın uygulanmasını dile getirmekte (ki bu karar akabinde Türkiye ve Suudi Arabistan, Irak'tan gelip İskenderun ve Yan bu limanlarına akan petrolü taşıyan boru hatlarını kapatmış, ABD, Fransa, İngiltere, Mısır, Suriye ve Fas ise bölgeye

asker sevkياتına başlamıştır) (Yinanç, 1992:26); 29 Kasım 1990 tarihli ve 678 sayılı karar; 15 Ocak 1991 tarihi itibarıyla şayet Irak Kuveyt'ten çekilmez ise, Güvenlik Konseyi'nin üye ülkelere her türlü yola başvurma iznini verdiğini bildirmekte; 2 Mart 1991 tarih ve 686 sayılı karar; Irak tarafından zapt edilen tüm Kuveyt mülklerinin geri verilmesini ve alınan esirlerin Kızılhaç ve Kızılay dernekleri himayesinde serbest bırakılmasını, tüm üye devletlere karşı füze saldırısı ve savaş uçaklarının uçuşları dahil olmak üzere tüm düşmanca ve kışkırtıcı eylemlerini durdurmasını istemekte ve ateşkesi içermekte; 1991 yılında alınan 687 sayılı karar; yiyecek, ilaç ve sağlık malzemelerinin dışındaki ticari malların ya da ürünlerin Irak'a ihraç edilmesini yasaklamakta, Irak'ın kurallara uyup uymadığını her 60 günde bir denetleme görevini getirmekte ve bu çerçevede yasakların azaltılması ya da arttırılması hususunun tespit edilmesini öngörmekte; borçlarını ödemenin ötesinde Irak'ın petrol satışına ambargo getirmekte, silahları içeren her türlü faaliyeti yasaklamakta ve bunun 120 günde bir denetlemesini öngörmekte ve silah ambargosunun uygulanmasını devletler, uluslar arası kuruluşlar ve hükümetler arası işbirliği ile sağlanmasını istemektedir.

Yine, 31 Mart 1991'de Kitlevi karakter kazanan kaçış sonucu Türkiye ve İran sınırına yönelik sığınmaların akabinde alınan 5 Nisan 1991 tarih ve 688 sayılı kararda; tüm üye devletlerin, bölgedeki tüm devletlerin Irak'ın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına bağlılığını ifadeyle bölgedeki özellikle Kürtlerden bahsedilerek sivil insanlara yapılan zulüm şiddetle kınanmakta, Irak'tan haklarına saygılı olması istenmekte ve bölgedeki Birleşmiş Milletler görevlilerine gerekli kolaylığın sağlanması talep edilmektedir.

15 Ağustos 1991 tarihli ve 706 sayılı, 19 Eylül 1991 tarihli ve 712 sayılı, ve 1995 tarihli ve 986 sayılı kararlarda da Yaptırımlar Komitesi'ne ayrıca, yiyecek için petrol satışı formülü çerçevesinde Irak'ın her üç ayda bir 1 milyar Dolar'lık petrol satışıyla ilgili sorumluluklara dair uygulamaların izlenmesi görevi de yüklenmektedir. Kararla petrol satışından elde edilen bu gelirin %15'inin, yani 150 milyon Dolarının Kuzey Irak'taki Kürtlere verilmesi de öngörülmektedir (<http://www.un.org>, Erişim Tarihi: 10.05.2015).

Alınan bu kararların uygulanmasını sağlamak amacıyla bölgede görev yapmak üzere bir Birleşmiş Milletler Muhafız Alayı oluşturulmuştur. İnsani Yardım Programı kapsamında, Birleşmiş Milletler'in ve hükümet dışı kuruluşların personelinin

güvenliğini temin etmek, kişilere ve kuruluşlara güvenlik konularında rehberlik yapmak, program kapsamındaki tüm birimlerin iletişim, nakil ve tıbbi ihtiyaçlarını karşılamak gibi hizmetleri yerine getirmiştir.

Ancak Birleşmiş Milletler, Irak'ın bölgedeki askeri yükümlülüklere uymasını sağlamak ve Irak içerisindeki etnik gruplara baskı yada onları yok etme politikalarının önüne geçmek için bu kararları alırken, Irak'a zayıflayarak İran'ın bölgedeki Şiiler ve Kürtler üzerinde nüfusunu arttırmasından da çekinilmiştir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler kararları uygulanırken Irak'ın zayıflaması da istenmemiştir. Fakat bu endişeye rağmen ABD ve Birleşmiş Milletler, Saddam iktidardan ayrılana kadar Batı kuşatmasının devam etmesinden yana olmuşlardır.

Bugün Irak'ta yaşananlara bakınca, söz konusu endişenin yerinde olduğu, BM'nin Irak Konusunda ABD'nin etkisinden kurtulmadığı ve Irak ABD tarafından belirlenmiş bir senaryo bağlamında karanlığa doğru sürüklendiği görülmektedir.

2.2.4. Avrupa Birliğinin Kuzey Irak Politikası

AB, 1990 sonrasında siyasal entegrasyon çabalarına hız vermiş olmakla beraber, üye ülkelerin bu entegrasyon konusunda tam bir uyum içerisinde olduklarını söylemek güçtür. AB üyesi İngiltere'nin ABD ile olan yakın ilişkileri, bu durumun çok somut bir örneğidir. AB'nin bölgesel gelişmeler konusunda, bütün üyelerinin iştirakiyle geliştirmiş ve uygulamaya koymuş olduğu politikalardan bir aşamada söz etmek güçtür. Örneğin AB'nin Orta Doğu konusunda, bütün üyelerini bağlayan, bölgeye ilişkin olarak tek ses veren bir politikaları yoktur. Bu, Irak'ın kuzeyi içinde geçerlidir. Ancak, bu belirtilenler, AB'nin Irak ve Kuzey Irak'a ilgi duymadığı anlamına da alınmamalıdır.

Körfez Krizi sonrasında ABD ve İngiltere “stratejik ortaklar” olarak Orta Doğu'ya yerleşmişlerdir; ayrıca “İngiliz toprağı sayılan” Kıbrıs'taki iki İngiliz üssü de ABD tarafından Orta Doğu'ya yönelik olarak kullanıla gelmiştir. AB'nin büyükleri Almanya ve Fransa, aslında hem Akdeniz'de hem de Orta Doğu ve Kafkaslarda ABD-İngiltere ikilisini “dengeleme” amacına yönelik politikalar izlemektedir. En çarpıcı olanı, bölgedeki Kürtler konusunda, “ABD-İngiltere ikilisi” ile “Almanya-Fransa ikilisi” arasında süregelen çekişmedir.

1992'den itibaren ABD-İngiltere ikilisi, Irak'ın kuzeyinde yapay bir Kürt devletinin biçimsel altyapısını, Bunu Başbakan Bülent Ecevit'de kamuoyuna açıklamıştır. ABD ve İngiltere'nin Irak'ın kuzeyinde yürüttükleri politikaya karşılık, AB (Kıta Avrupa'sı) de PKK terör örgütüne AB güdümünde siyasallaştırarak, Anadolu'dan, Irak'ın kuzeyindeki Amerikan-İngiliz girişimini “dengeleme” peşinde olmuştur.

ABD ve İngiltere'nin Irak'ın kuzeyi kartına karşılık, AB de PKK terör örgütünü Orta Doğu-Kafkasya hattında bu ikiliye dengeleme için kullanabileceği bir maşa, bir araç olarak görmüştür. Avrupa Parlamentosu'na, göre Türkiye, Güney Doğu Anadolu'daki sorunlara şiddete dayanmayan, siyasi bir çözüm bulma amacıyla ulusal düzeyde bir diyalog başlatmalıdır.

PKK terör örgütünün Kıta Avrupası'nda siyasi destek görmesinin arkasında yatan esas neden, bu örgütün bölgedeki “stratejik paylaşım kavgasında” kullanabilecek bir araç olarak görülmesinden ileri gelir.

Daha önce ifade edildiği gibi Irak Krizi'nin, AB için ve özellikle de Ortak Güvenlik ve Dış Politika (OGDP) için, önemli bir örnek teşkil ettiğini söylemek mümkündür. AB içerisinde yaşanan bölünmüşlük, AB'ye aday ülkelerin bakış açısı ve ABD ile olan ilişkiler, AB liderlerini OGDP'yi yeniden düşünmeye ve bu konunun üzerine gitmeye bir bakıma zorlamıştır. OGDP konusuna büyük önem vermesine ve bunu sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışmasına rağmen AB, günümüze kadar bu alanda başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın bir çok sebebi olmakla birlikte, temel faktör üye ülkelerin uluslar üstü bir yapıdan ziyade ulusal bazda çıkarlarını düşünerek hareket etmeleridir.

Irak Krizi nedeniyle, hem AB içerisinde hem de, AB ile AB aday ülkeler arasında gerginlikler yaşanmıştır. Birliğin içinde oluşan kamplaşmada AB'nin motor gücü olarak görülen Fransa ve Almanya, Irak konusunda ABD'nin görüşlerine ters düşen bir bakış açısı benimsenmiştir. Özellikle Almanya'nın savaş karşıtı tutumu, Eylül 2002'de gerçekleştirilen Alman seçimleri öncesinde ve gerekse seçimlerden sonrasında da Avrupa gündemini meşgul etmiştir. Irak Krizi ile ilgili bu kamplaşma ilk başta kendini İngiltere ile Fransa-Almanya ekseninde hissettirmiştir. AB'nin motor güçleri olarak bilinen Fransa ve Almanya, kendini mümkün olduğunca kıta

Avrupa'sından uzak tutmaya çalışan İngiltere ile Irak konusunda anlaşamamıştır. Fransa ve Almanya'yı birlikte anmak her ne kadar bu çerçevede doğru olsa da, her ikisinin Irak Krizi'ne bakışlarındaki nüansı da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu iki ülke, bazı farklılıklara rağmen Irak konusunda birbirlerini yakın bir duruş belirleyebilmişlerdir. Bu tavır, ABD'nin Irak'a askeri müdahale yaklaşımına karşı çıkmak şeklinde oluşmuştur. İngiltere ise, krizin başından itibaren ABD'ye daha yakın bir tavır sergilemiştir (Özdağ vd., 2003:191).

Krizin başında ABD'yi savunmakta AB içerisinde tek başına kalan İngiltere kısa sürede kendi görüşünü paylaşan Avrupa ülkeler ile bir araya gelmiştir. Fransa ve Almanya'nın duruşuna tepkisel olarak 8'ler oluşumu, gündeme gelmiş ve İngiltere'nin liderliğini AB içinde yaptığı bir kamplaşma doğmuştur. Bu oluşumun içerisinde yer alan ülkeler, daha çok AB'nin Fransa ve Almanya ikilisi tarafından yürütülmesinden rahatsız olan üye ve aday ülkelerdir. Irak konusunda işlenecek politikaya ilişkin bu farklılıklar AB'nin oluşturmaya çalıştığı OGDG'deki sarsıntıların derinleşmesine doğru atılan adımlar olarak değerlendirilebilir.

AB içerisinde ve aday ülkelerin de katkılarıyla artan görüş farklılıklarının en asgariye indirilmesi ve AB'in Irak konusunda ortak bir duruş belirleyebilmesi için, AB Dönem Başkanı Yunanistan harekete geçmiş ve 17 Şubat 2003 tarihinde bir zirve düzenlenmiştir. Bu zirve sonucunda AB, Irak'ın “tam ve etkili biçimde silahsızlandırılmasını” talep etmiş ve sadece “son çare olarak savaşa başvurulabileceğini” belirtmiştir. Bu durum krizin başından beri savaşa hayır diyen Almanya için bir geri adım olarak değerlendirilebilir. Savaş için açık bir kapı bırakmış olan Fransa'nın ise, bu karar sonucunda uzlaşmacı bir tavır sergilediği söylenebilir. Ancak, bu zirve beklenen ya da amaçlanan sonucu doğuramamıştır. Birlik sağlanamamıştır. AB tam ortadan ikiye ayrılmış olan durumunu korumuştur. Irak konusunda Amerikalılar ile bir olan tarafta İngiltere, İtalya, İspanya, Danimarka, Portekiz, Hollanda ve İrlanda; “biraz daha sabırlı ol” kampında ise, Almanya, Fransa, Belçika, Yunanistan, Finlandiya, İsveç ve Avusturya yer almıştır. AB'nin en küçük ülkesi Lüksemburg ise, kararsızlık nedeniyle felce uğramıştır.

AB'ye üye ülkeler ortak bir politika belirlemeden dünyada olanları etkileme güçleri olmadığını ve işbirliğine gitmek zorunda olduklarını Irak Krizi ile bir kez daha görmüşlerdir. Her ne kadar bu konuda önlerinde bir Balkan örneği (Türbedar,

2003:56) olsa da, Irak krizi AB için farklı bir önem taşımıştır. AB'nin Balkanlarda başarısızlıkları ABD'nin yardımları ile çözülmüş bölgede istikrar sağlanmıştır ve AB günümüzde ABD'nin sağladığı istikrarı devam ettirmek için çalışmaktadır. Ancak Irak krizinin gösterdiği nokta da şudur; AB, ortak bir görüş belirleyemediği ve yeterli askeri güce sahip olmadığı için ABD'nin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdiği girişimleri engellemeyi başaramamaktadır. Bu da, AB'nin, ABD gibi bir uluslar arası güç olmaktan ne kadar uzak olduğunu gözler önüne sermiştir.

AB'ye aday ülkelerin bir kısmı, Irak krizine olan yaklaşımlarını, 8'ler oluşumu içerisinde yer alarak ve İngiltere'ye yakın tavırları ile ortaya koymuşlardır. Bunun yanı sıra, 2004 yılında AB'ye üye olan on ülke, Irak konusundaki yaklaşımlarını daha net bir biçimde "Vilnius Mektubu" olarak adlandırdıkları belgede açıklamışlardır. Bu belge ile AB'nin yeni on üyesi Irak krizi konusunda ABD'nin yanında yer aldıklarını belirtmişlerdir. Aday ülkelerin bu tutumu AB içerisinde savaş karşıtı olan ülkeler arasında ciddi bir tepkiye yol açmış, hatta Fransa tarafından ciddi bir dille eleştirilmiştir.

Irak krizine yaklaşımında bir bölünmüşlük yaşayan AB'nin, ABD ile arasında temelde bir yaklaşım farklılığı bulunmaktadır. AB, Irak sorununu birincil sorun olarak değerlendirmemektedir. AB'nin ortak anlayışına göre, AB için ilk sorun Orta Doğu bölgesindeki Filistin-İsrail anlaşmazlığıdır (Özdağ vd., 2003:191). AB, bölgede istikrarın sağlanması gerektiğini düşünmektedir ve Irak Krizi'nin silah denetimi yolu ile çözülememesi durumunda bölgenin daha fazla istikrarsızlığa doğru sürükleneceğini düşünmektedir.

Bununla birlikte, AB içerisinde özellikle Almanya, Irak'ın ABD tarafından yansıtılmaya çalışıldığı kadar tehlikeli olduğuna inanmamaktadır. Almanya'nın bölgede yaptığı araştırma sonucunda ABD'nin gerçekleştirdiği araştırmadan daha farklı sonuçlar elde ettiği açıklanmıştır. Bu araştırma, ABD'nin raporu ile Almanya'nın raporunun çeliştiğini göstermektedir. Çelişen noktaları kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür;

- ABD'den farklı olarak Irak öncelikli bir askeri tehdit olarak algılanmamaktadır. Irak biyolojik silah üretimi için adım atmış olsa da, şu an ciddi bir tehdit oluşturmamaktadır.

- ABD'nin raporuna göre Irak, kamyonlarda hareket eden ve biyolojik silah üreten laboratuvarlar oluşturmuştur. Ancak, Alman istihbaratından hiçbir görevlinin bu kamyonların içlerini göremedikleri dile getirilmiştir.
- ABD'den farklı olarak Alman raporunda, Irak ile El-Kaide arasında bir bağlantı bulunamadığı belirtilmiştir.

AB ile ABD arasında farklı algılayışlardan kaynaklanan ve karşımıza çıkan bir nokta daha vardır. Bu da, Irak'ta savaş sonrası nasıl bir rejimin oluşturulacağı ile ilgili farklı yaklaşımlardır. AB, burada ABD içerisindeki farklı görüşten, yeni Dışışleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı görüşmelerinden ilkin kendini daha yakın hissetmektedir. ABD Dışışleri Bakanlığı, Saddam sonrası dönemi yeni bir otoriter liderlik dönemi olarak, realist bakış açısına göre değerlendirirken, ABD Savunma Bakanlığı ise, savaş sonrası Irak'ta bölgedeki ülkelere örnek olacak demokratik bir hükümetin oluşturulmasını istemektedir. Ancak AB, bölgede Batı tarzı demokrasinin oluşturulmasının kolay olmadığına inanmaktadır, bunun empoze edilebileceğine güvenmemektedir. Bu bakış açısı, dikkat edilir ise, ABD Dış İşleri ve Savunma Bakanlıkların görüşü ile ne tam olarak çelişmekte, ne de tam olarak örtüşmektedir. Her iki bakanlığında AB'nin bu yaklaşımda kendisine uyan yanlar bulmaları mümkündür. Bununla birlikte, Irak'ın geleceği söz konusu olduğunda, AB ülkeleri, Kürt, Sünni ve Şiiilerin tarihsel anlaşmazlıklarını da göz önünde bulundurarak, petrol için birbirleriyle savaşacaklarını düşünmektedirler. Bu yaklaşım da, bizi, AB'nin en başta bahsedilen endişesine, yani Orta Doğu'nun daha fazla istikrarsızlığa sürüklenmesi konusuna geri getirmektedir (Özdağ vd., 2003:191).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE TÜRKİYE

3.1. BOP'UN AMACI

Büyük Ortadoğu Projesinin resmi olarak ilan edilen ana amacının özgür olmayan geri kalmış bölgelere demokrasi getirmek olduğu açıklanmıştır. ABD Başkanı George W. Bush böyle bir proje ile Ortadoğu'ya yönelmelerinin en önemli gerekçesini birçok Ortadoğu ülkesinde var olan yoksulluğun derinleşmesinde görmektedir. Ona göre;

“Bu ülkelerde kadın hakları bulunmamaktadır. Kadınların okula gitmesi engellenmektedir. Bütün dünya ilerlemekteyken Ortadoğu toplumları yerinde saymaktadır. Ortadoğu, özgürlüğün yeşermediği bir yer olarak kaldığı sürece, bölgede durgunluk, gücenme süreci ve şiddet ihraç edilmek üzere her zaman var olacaktır.” (Cheney, 2004).

"Büyük Ortadoğu Projesi"nin mimarlarından olan Dick Cheney: BOP 'un ana fikrinin, bütün bölgeye demokrasiyi yayarak bölgede gelişmeyi ve barışı garantilemek olduğunu söylemektedir. Ona göre;

“Demokrasiye giden yol haritası kesinlikle değerlidir. Proje kapsamında kadınların durumuna da eğilmek gerekmektedir. Demokratik süreci kolaylaştırmak için bölgenin sorunları çözülmelidir.” (Evcioğlu, 2005:116).

Demokrasiye giden yolda kilometre taşları şunlardır:

- Sınırlardaki hukuk ihlallerini önlemek,
- Dinsel ve ulusal azınlıkların kendi yazgısını belirlemesini,
- Bütün bölgeyi zehirleyen yanlış ideolojileri bastırmak için eğitimdeki büyük ilerlemeyi sağlamak.

3.2. BOP'UN KAPSADIĞI ALAN

ABD'ye göre; coğrafya, nüfus, ekonomi ve politik durum açısından incelendiğinde Ortadoğu'nun iyi yönetilmediği görülmektedir. "Büyük Ortadoğu

Projesi'nde içerilen ve çoğu yönetim reformuna gereksinim duyan 23 ülke mevcuttur: Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, İsrail, Ürdün, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Birleşik Arap E-mirlikleri, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Irak, Suriye, Lübnan, Türkiye, İran, Afganistan, Pakistan. Bölge, 16.909 kilometrekareyi kapsamaktadır. (ABD: 9.269; Avrupa 25 lke ile birlikte: 4.150). Atlantik Okyanusu, Akdeniz, Karadeniz, Hazar Denizi, Kızıldeniz, Arap Denizi bu bölgeyi çevrelemektedir. Aden, İran ve Umman Körfezleri de bu bölge kapsamındadır. Bölgede llerle beraber, Nil Vadisi, "Verimli Ay" denilen bölge yani Ürdün Nehri, Dicle ve Fırat Nehirleri, İndü Vadisi ve Arap Yarımadası'nın güneybatısı gibi çok verimli sahalar bulunmaktadır. Bu bölge de petrol ve doğal gaz gibi çok önemli kaynaklar bulunmaktadır (Evcilu, 2005:116).

3.3. BOP VE ORTADOğU'DA DöNüşüM

Cheney, Ortadoğu'daki seyahatleri sırasında kişisel olarak gözlediği gerçekleri Ortadoğu'da yaşanması gereken "dönüşüm" konusundaki görüşlere destek olarak göstermektedir. Ona göre:

"Siyah Afrika'nın büyük şehirlerinde bile Avrupa ile ortak birçok özellik görülebilmektedir. Latin Amerika ve Asya'da da aynı durum sözkonusudur. Bunun tersine, Ortadoğu'da seyahat ederken hiçbir zaman kendinizi rahat hissetmezsiniz.

Nerede olursa olun, Fas'ta veya beş bin kilometre uzakta Suudi Arabistan'da kendinizi gerçekten bir yabancı olarak hissedersiniz. Çünkü İslam, çok garip bir uygarlık yaratmıştır." (Cheney, 2004).

Washington, Büyük Ortadoğu Projesi'ni hazırlarken, bir grup Arap entellektelin 2002 ve 2003'te Birleşmiş Milletler için hazırladığı Arap İnsani Kalkınma Raporu'ndaki verilerden önemli ölçüde yararlanmıştır. Dönüşüm için üzerinde durulması gereken ve strateji üretmeye olanak sağlayabilecek bazı maddeler aşağıda verilmiştir (Kk ve Orta lekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2004).

- Arap Birliği yesi 22 ülkenin toplam gayri safi milli hsılası İspanya'nın kinden azdır.

- Arapların %40'ı (65 milyon kişi) okuma yazma bilmemekte, kadınlar bu sayının üçte ikisini oluşturmaktadır.
- 2010'da 50 milyon, 2020'de ise 100 milyon genç iş hayatına girecektir. Bunun için her yıl en az 6 milyon yeni istihdam yaratılması gerekmektedir.
- Bölgedeki işsizlik oranı aynı hızla devam ederse 2010'da 25 milyon işsiz olacaktır.
- Bölge halkının sadece %6.1'i internet kullanabilmektedir.
- Kadınların parlamentodaki temsil oranı sadece %5.3'dür.
- Gençlerin %51'i dışarıya göç etmek istemektedir.

Ortadoğu'nun son dönemdeki tarihi, geri kalmaların ve yanlışların tarihidir, insanlar ve liderleri sürekli yanlış tarafı seçmişlerdir. Bu, Ortadoğu tarihinde hüsrarla sonuçlanan tüm dönemlerde sabit bir hata olarak işlenegelmektedir. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu, Almanya ile birlikte Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Savaşın sonunda dağılmıştır (Uçarol, 1987:265). Araplar, Lawrence'ın önderliğinde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşmışlardır. Bin Ladin bile, "halifeliğin kaldırılması"nın acı dolu bir olay olduğuna inanmaktadır. Oysa Cheney, Bin Ladin'in, kendi şizofrenisinin içine hapsolmuş olarak, Osmanlıya başkaldıran Arap Bedevi kardeşlerinin halifeliğin kaldırılmasına olan katkılarını unuttuğunu hatırlatmaktadır (Cheney, 2004).

3.4. BOP'UN GENEL HEDEFİ

Bush Yönetimi, resmi söylem gereği terörizmi kaynağında yok etmek amacıyla yola çıkmıştır. "ABD önderliğindeki terörizme karşı savaşta, demokrasi inşa etmek merkezi rol oynayacak" şeklinde açıklama yapılmıştır. Büyük Ortadoğu Bölgesi'nde terörizmin kaynağı olarak radikal İslamcılar hedef alınmaktadır. Ancak izlenecek yöntem konusunda Avrupalılarla görüş farklılıkları bulunmaktadır. Washington Post'a konuşan bir yetkilinin (Young, 2004);

"Helsinki'nin Avrupa'yı bir araya getirdiğine ve SSCB'nin yıkılışında önemli rol oynadığına ilişkin bir inanış vardır. Aynı şekilde Büyük Ortadoğu Projesinin de İslamcı aşırılığın ortadan kalkmasına yardımcı olacağı beklentisi bulun maktadır" şeklindeki açıklaması ABD'nin beklentisini yansıtmaktadır.

Ortadoğu'da demokrasiyi geliştirmenin terörizmle savaşın kazanılmasına yardımcı olacağı düşünölmektedir. 3 Kasım 2003'te Powell, Ortadoğu'da özgörlöğün yayılması için kaçınılmaz olan sekiz konu bulunduğunu, Amerikan politikasının, insan onurunu ilgilendiren bu ilkeler üzerinde ısrarcı olacağını söylemiştir (Woodward, 2002:83). Sözkonusu sekiz ilke şunlardır: Hukuk, devletin gücünün sınırlandırılması, düşünöcenin özgörce açıklanması, inanç özgörlöğü, adaletin eşit dağıtımı, kadınlara saygı, dinsel ve etnik hoşgörö, özel mülkiyete saygı.

Bu ilkelerin yaşama geçirilmesi artık ABD'nin diktatörlerle ilişkisini bitirdiği ve otoriter rejimlerin sonunun geldiği şeklinde yorumlanmıştır. ABD, ilk hedef olarak Saddam'ı seçmiştir. ABD'ye göre, Ortadoğu'nun en önemli diktatörü Saddam'ın savaşarak hızla iktidardan uzaklaştırılması gerekmektedir. Zamanla Başkan Bush'ta hemen müdahale isteyen "önleyici vuruş (preemptive strike)" doktrinini benimsemiştir (Young, 2004:4).

G.W. Bush yönetimi 2004 yazında; "Büyük Ortadoğu Projesini resmen gündeme taşımiştır. G-8, NATO and AB doruklarında projeye destek aranmıştır. 1975 yılında, aralarında SSCB ve ABD'nin de bulunduğu ve 35 ölkö tarafından imzalanan "Helsinki Senedi" gibi "Büyük Ortadoğu Projesi"nin de demokrasinin geliştirilmesini ve iyi yönetişimi önerdiği anlatılmıştır. Buna göre sözkonusu proje, eğitim ve bilgiyle bölgenin kalkındırılmasını, ekonomik fırsatların yaratılmasını hedeflemektedir. Buna karşın, her destek arayışında, özellikle AB tarafından, ABD'nin Filistin-İsrail Sorunu'nu çözmeksizin bölgede dönüşüm yapmasının zor ve hatta olanaksız olacağına ilişkin inanç dile getirilmiştir (Evcioğlu, 2005:142-143).

Bölgede İran'dan kaynaklanan kitle imha silahı tehdidinin sürdüğüne yönelik kuvvetli bir inanç bulunmaktadır. Körfez'deki askeri dengeleri ve kitle imha silahlarını inceleyerek rapor düzenleyen Profesör Anthony H. Cordesman yönetimindeki "CSIS Ortadoğu Programı" konuya Amerikalılar açısından nesnel bir bakış getirmekte ve proje konusunda ABD'ye yöneltilen eleştirileri yanıtlamaktadır. Bir uluslararası stratejik çalışmalar merkezi olan CSIS, Ortadoğu Programı'nda hazırlanan bu raporlarda; ABD'nin "güç projeksiyon yeteneği (Power Projection Capability)" ile İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ölkeler incelenmekte; Bahreyn, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Körfez ölkelerinin kapsamlı çözümlmeleriyle, askeri gücü ve güvenlik açısından durumları ortaya koyulmaktadır

(www.csis.org, Erişim Tarihi: 20.07.2015). Bunlar arasında, "Büyük Ortadoğu Projesi"nin hedefinde olan İran ve Suudi Arabistan ile ilgili raporlara özel bir önem verildiği görülmektedir. Çalışmalarının, çözümlemenin yerine ideoloji koyulmaksızın yapıldığını söyleyen Prof. Cordesman'a göre, ABD'nin stratejik amaçlarıyla Arap Dünyası'nda ve özellikle de Güney Körfez ülkelerinin bakışı arasında varolan farklılık giderek artmaktadır (Cordesman, 1998). Bunun da nedeni yalnızca Irak sorunu olarak görülmemelidir. Aslında ABD, bölgesel dengeler açısından hata yapmıştır. Özellikle Hafız Esad ve Arafat'a karşı gereken yapılamamıştır. Irak'la da gereğince ilgilenilememiştir. Saddam kendi insanların acı çektiği konusunda manipülasyon yaparken yiyecek için petrol programına gereken özen gösterilememiş ve edilgen kalınmıştır.

2004'ten İran'ın dönüşümü için askeri saldırı seçeneği sık gündeme gelmektedir. İran'da "Kitle İmha Silahı" bulunduğu ve bunun Ortadoğu'ya tehdit olduğu gerekçesi öne sürülerek İran'a angaje olma sürecinde izlenen psikolojik savaşın şiddeti giderek yoğunlaştırılmaktadır. İsrail yetkilileri de İran'a bir müdahaleden söz eder olmuşlardır. İran'ın nükleer çalışmalarını durdurması istenmektedir (www.csis.org, Erişim Tarihi: 20.07.2015).

ABD'nin yeni Ortadoğu yöneliminin "uygarlıklar çatışması" olarak ortaya atılan teorelin uzantısında olduğuna inananlar da bulunmaktadır. Steven Simon, ABD'nin Ortadoğu ilgisinin "uygarlıklar çatışmasının" uzantısında gerçekleştiğini öne sürmektedir. Simon'a göre, teoride uygarlıklar çatışması yoktur. Uygarlıklar arası ilişkiler iç içe geçmiştir. Çünkü alaşımız uygarlık yoktur (www.randcorporation.org, Erişim Tarihi: 11.10.2015). Buna karşın, Asya ve Transatlantik uygarlıkları arasında farklılıklar çoktur. İslam Dünyası ile de büyük farklılıklar vardır. İslam Dünyası'nın içinde bile, aynı mezhepten olan ancak farklı ülkelerde yaşayan Müslümanlar arasında farklar bulunmaktadır. Örneğin, Endonezyalılar Suudilerden çok farklıdır. Endonezyalı ve Malezyalı politik partiler genellikle ılımlıdır. Suudilerin yönetimi aşırı dinci ve serttir. Kadınlar, Katar ve Türkiye'de, Yemen'de olduğundan çok daha fazla haklara sahiptir.

Simon, Müslümanların dünyasında Saddam'ın devrilmesi, Irak'a demokrasi getirmek veya stratejik denge sağlamak için yapılmadığına inanıldığını, bunun Müslümanların ezilmesi ve sömürülmesi için olduğuna inanıldığını ileri sürmektedir.

Müslümanlara göre olanlar; Hintlilerin Keşmir'de, Rusların Çeçenistan'da, İsrail'in Filistin'de yaptıklarıyla ilişkilidir.

Makovski, Türkiye'nin durumunu masaya yatırmaktadır. ABD, Türkiye'nin, AB'ne katılan, NATO'daki yerini sağlamlaştırmış, demokratik ve ılımlı Müslüman bir ülke olmasını umut etmektedir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin Soğuk Savaş sırasındaki duruşu saygınlık uyandırmıştır (Makovsky, 2007). Makovski, ABD'nin Türkiye'den beklentisini dile getirmiştir. Terörle savaşta, İslamcı aşırılığa karşı Washington, Türkiye'nin önceden olduğu gibi teröre karşı savaşta da sıkı bir ortak olmasını istemekte ve "Demokrasinin Büyük Ortadoğu'da yayılmasını sağlamak" amacına destek beklenmektedir.

ABD, "Büyük Ortadoğu Projesi"yle Büyük Ortadoğu'ya özgürlük getirmeyi ve bölgeyi demokratikleştirmeyi hedef aldığını ileri sürmektedir.

Irak işgalinin ikinci yılında Başkan Bush, yaptığı açıklamada Irak Saldırısı'nı savunmuştur.

"Bizim topraklarımızda özgürlüğün sürmesi öteki ülkelerdeki özgürlüklere bağlıdır. Bu yüzden, iki yıl önce Irak'ı özgürleştirme operasyonunu başlattık, ABD 'ye yönelik tehditlere, gerçekleşmeden karşı koymalıyız" (Cumhuriyet Gazetesi, 21.03.2005:1) şeklindeki açıklamasıyla ABD'nin yeni doktrinini dile getirmiştir.

3.5. BOP'UN ARKA PLANI

ABD, Avrupa ve Japonya gereksinim duydukları petrolün yüzde 60'ını Ortadoğu'dan temin etmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu, Ortadoğu petrol rezervleri 40 milyar ton olarak tahmin edilmiştir. Bugün, dünyada üretilen enerjinin yüzde 60'ının petrolden elde edildiği gözönüne alınırsa, dünyada sarf edilen toplam enerjinin büyük bölümünün Ortadoğu ülkelerinden elde edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu da sanayileşmiş ülkelerin bu bölge ile ilgilenmelerinin gerekçelerinden birini açıkça ortaya koymaktadır. Nixon, ABD'nin Ortadoğu'ya ilgisini şöyle dile getirmiştir (Doğanay ve Atun, 1994:40):

"ABD'nin ve tüm özgür dünyanın Ortadoğu'daki çıkarları, bu bölgedeki barışın herhangi bir ülke tarafından ihlal edilmemesine bağlıdır. Herhangi bir gücün

Ortadoğu'da egemen duruma gelmek istemesi, bölgedeki uyuşmazlık ve gerginlikleri şiddetlendirecek, ABD ve özgür dünya ülkelerinin güvenliklerini olumsuz yönde etkileyecek ve tehlikeye sokacaktır. ABD, bu bölgede egemenlik kurmak istemediği gibi, başka ülkenin de burada egemen duruma gelmesine izin vermeyec ektir."

Aslında, kimilerine göre BOP bir "geçiş dönemi projesidir". ABD'nin, "çoklu kuşatma stratejisini" temel alarak, Ortadoğu ve Avrasya'nın zengin kaynaklarını kontrol edeceği noktalara fiilen yerleşmesi için bina edilmiştir. Söz konusu proje, 10 yıl kadar kısa bir süre sonrasında, 21.inci yüzyılın güçler rekabeti çerçevesinde, ABD'nin uygun stratejik konumlanmayı tamamlamasına yardım edecektir. Bu görüşe göre, Soğuk Savaş sonrasındaki yeni rakip güçler, Çin ve Rusya'nın başını çektiği ve Asya'da şekillenen Şangay İşbirliği Örgütü ile Avrupa Birliği'dir. Bu iki büyük oluşum, ABD hegemonyasını tehdit etmektedir (Evcioğlu, 2005:184).

Projenin ana hedeflerinden biri İsrail'i tüm İslâm âlemi nezdinde meşrulaştırmaktır. Hatta sadece siyasi yönetimler nezdinde değil Müslümanların zihinlerinde bile meşrulaştırabilmek için yeni İslâm modellerinin geliştirilmesine çalışıldığını gözlemlenmektedir. Böyle bir meşrulaştırma ise bir yandan İsrail işgal devletinin güvenliğini sağlama, bir yandan da ekonomik açılımının önündeki engelleri kaldırma amacına yöneliktir. Ayrıca planın önemli hedeflerinden biri İslâm coğrafyasının bazı bölgelerinde sınırları yeniden çizmek ve bilhassa Kuzey Irak'ta Yahudilerin yerleşimine, dolayısıyla uzun vadede İkinci İsrail'in kurulmasına imkân sağlayacak altyapıyı oluşturmaktır (<http://www.haksever.com>, Erişim Tarihi: 04.07.2015).

Projenin resmi söyleminde, geri kalmış Ortadoğu ülkelerine "demokrasi ve özgürlük" getirmeyi sözü veren ABD, bu ülkelerin gerçek özgürlüğü olacak olan "ekonomik bağımsızlığı"na nasıl katkıda bulunacağını projeden ayrı tutmuştur. Bu nedenle ABD'nin "Büyük Ortadoğu" olarak ilan ettiği proje, bu coğrafyaya ve zenginliklerine fiilen el koymak istemesi olarak yorumlanmaktadır (Evcioğlu, 2005:185).

ABD, çeşitli tehditlerin başta Irak olmak üzere birçok İslam ülkesinde bulunduğunu öne sürmektedir. Ali Rıza Bayzan'a göre İslam'ı terörizm ile

özdeşleştirme çabasının arkasında aşağıdaki nedenler bulunmaktadır (Bayzan, 2004:305):

- Temelinde Yahudilik ve Hristiyanlık olan küresel sistemin tek ciddi rakibi İslam'dır.
- 1989 'da Berlin Duvarının yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ABD'nin yeni bir düşmana gereksinimi doğmuştur. ABD doğrudan gücü zayıf görünen İslam ülkeleri yerine “İslamcı Fundamentalizm” adı altında “Yeni Dünya Düzeni” ne boyun eğmek istemeyen oluşumları hedef göstermektedir.
- İslamcı Fundamentalizm fobisi yapay olarak oluşturulmaktadır.
- 11 Eylül'le bu fobiyi paranoyaya dönüştürmüş ve İslam terörizme özdeşleştirilmiştir.
- Hristiyan ve Yahudi kökenli köktendincilik ve terörizm özellikle gözlerden uzak tutulmaktadır.
- İslam ve terörizm arasında 'dehşet' koşullandırması (Pavlov) ile bir bağ kurulmaktadır.
- 11 Eylül'le geçmişinde CIA ile bağlantısı olan Bin Ladin'e sorumluluk yıkılırken terörizme yönelik nefret İslam'a yönlendirilmiştir.

ABD'nin "haydut devlet" ilan ettiği ve içinde İran'ın da bulunduğu devletlere karşı yürütülen savaş, teröre karşı savaşa ve bir uygarlıklar çatışmasına dönüşmüştür. Bush, bütün basın toplantılarında sık sık ABD 'yi daha emniyetli yapmak için Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Genelkurmay Başkanı Myers, istikrarın yalnızca Irak ve Suriye için değil tüm bölge için sözkonusu olduğunu söylemiştir. Bu Ortadoğu'da gelecek günlerin huzurlu olmayacağına ilişkin işaretler içermektedir. Irak'ta işgalin başlangıcından bu yana giderek şiddetlenen bir direniş ve şehir gerillası savaşı sürmektedir. Kissinger'e göre, "Gerilla savaşının temel denklemi basit olduğu kadar icra edilmesi de zordur. Gerilla ordusu yitirmekten kaçınabildiği sürece yener; düzenli ordu ise kesin olarak kazanamadığı sürece yitirir." (Kissinger, 1994:629).

ABD'nin Ortadoğu ile ilgili yönelimi ne ilk ne de sonudur. ABD'nin dünya egemenliği için müdahale ettiği ilk ve son yer de Ortadoğu değildir. Zoltan Grosman,

ABD Kongre arşivlerini referans alarak son bir yüzyılda yapılan müdahaleleri üstelemiştir. 110 yıllık süre zarfında ABD'nin 150'den fazla dış müdahale yaptığı belirlenmiştir (<http://www.zmag.org>, Erişim Tarihi: 12.06.2015).

ABD, "Ortadoğu'ya demokrasi getirme" söylemiyle "Büyük Ortadoğu Projesi"nde, devlet ve ulus inşa etme mühendisliğine girişmiştir. 1950 ve 1960'larda, "modern devletler yaratarsak komünizmi engelleriz" mantığı, Soğuk Savaş sonrası versiyonu ve 11 Eylül'den sonra terörizmle savaşın bir yolu olarak yeniden gündeme girmiştir (Dempsey, 2002:1).

Bazı değerlendirmelerde görüldüğü üzere, ABD, Afganistan ve Irak işgalleriyle yetinmeyecektir. Ne var ki, Irak'taki direniş maliyeti yükseltmiştir. Dolayısıyla, hesaplanan getirilere ulaşmadan BOP nedeniyle zaten sorunları olan ekonominin üzerindeki yük daha da ağırlaşacak gibi görünmektedir. Maliyeti paylaşma çabaları da öncelikle Atlantik İşbirliği'nin üzerinde anlaşması gereken bir konudur.

Son dönemde Küba, Venezüela, Uruguay, Brezilya, Arjantin ve Şili'yi içeren liberallik karşıtı çıkışın hızla etkinleştiği Latin Amerika da olduğu gibi Asya da yükselen Amerikan karşıtlığının da ABD'ye artan bir maliyeti vardır. Avrupa ülkeleri ile ABD arasındaki farklı bakış açıları giderek daha çok belirginleşmektedir. ABD'nin karşısında gelişmekte olan ve 21inci yüzyılın başında ekonomik açıdan önemli bir rakip olan Avrupa Birliği, bütünleşme adına birçok sıkıntı olsa da şimdilik pragmatik bir biçimde gelişmektedir. Avrupa, birlikte davranmamanın daha büyük riskler taşıdığını bilmektedir (Pond, 1999:18-19).

Hacısalıhoğlu "Büyük Ortadoğu Projesi"nin stratejik arkaplanını şöyle özetlemektedir (Hacısalıhoğlu, 2004:6-7):

"ABD için Avrasya, ekonomi-politik egemenliğin mekânsal odağıdır. Soğuk Savaş sonrasının jeopolitik merkezidir. ABD'nin olası rakiplerinin topraklarıdır. Dünyanın en zengin enerji/doğal kaynakların anavatanıdır. Yeni Pazar alanıdır. Yeni mücadele sahasıdır."

Hacısalihoglu'na göre:

"BOP coğrafyasının tek pazar olması ancak, pazarlık güçleri kırılmış federatif yapılar ve küçük devletçiklerin yaratılması planlanmaktadır. BOP, üniter devletlere duyarlı değildir. Bu durumda, Türkiye'nin öncelikle komşuları için olmazsa olmaz koşul saydığı ve varlığına büyük özen gösterdiği 'toprak bütünlüğünden yana olma' politikası geçerliliğini yitirecektir. ABD, siyasal ve kültürel açıdan reform paketleri hazırlayacaktır. 'Her şey, o ülkenin geleceği, gönenci ve mutluluğu için yapılıyor' izlenimi yaratılacaktır. Oysa bu ülkeler için asıl reform, ekonomik bağımlılıklarına yönelik olması gerekirken bu konuya hiç değinilmeyecek hatta bu durum bir statükoya dönüştürülerek, değişim başka alanlarda aranacaktır. Oysa alt yapı unsuru olarak ekonomik yapı değişmediği ve her alanda üretim egemen kılınmadığı sürece üst yapıdaki hukuksal, kültürel değişimlerin bir ülkeye kalıcı yarar sağlayamayacağı gerçeği her zaman gizlenecektir." (Hacısalihoglu, 2004:6-7).

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi, gün geçtikçe sevimsiz olmakta, karşıtları çoğalmaktadır. Oysa etik boyuttaki eksiklikleri giderilmeksizin hiçbir projenin silah zoruyla başarı sağlaması olanaklı gözükmemektedir.

3.6. BOP'UN FARKLI BOYUTLARI

3.6.1. Avrasya'da Petrol Mücadelesi

Ortadoğu'da yabancı sermayeye ilk petrol ayrıcalığını veren, Osmanlı İmparatorluğu ile İran'dır. Bu devletler dıştan gelen siyasal baskılara karşı dirençsiz oldukları bir dönemde petrol antlaşmaları yapmışlardır (Gürel, 1979:47). İran, Şah Rıza Pehlevi'nin devrilmesinden sonra ABD etkisinden uzaklaşmıştır. ABD, Ortadoğu petrolünü bugün için İran dışındaki ülkelerde kontrol edebilmektedir. Bunu yalnızca gereksinim duyduğu petrolü uygun fiyattan edinebilmek için yapmamaktadır. Amacı, Avrupa ve Asya'nın enerjisini denetlemektir. Çünkü Avrupa da, Asya da enerjisinin önemli bir bölümünü Ortadoğu'dan sağlamaktadır.

Ahmet Davutoğlu'na göre, 11 Eylül terör saldırıları ile başlayan savaş, 21. yüzyılın ilk petrol savaşıdır (Davutoğlu, 2003:14). 11 Eylül, ABD'nin, Doğu Hazar Bölgesi'ne Pakistan-Afganistan üzerinden uzanması ve Rusya'nın etkinliğini kırması için uygun fırsat yaratmıştır. ABD açısından Hazar'ın kaynaklarının batıya Rusya

üzerinden, doğuya Çin üzerinden ve güneye İran üzerinden taşınmasının engellenmesi önemlidir.

11 Eylül'den önce Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye üzerinden geçecek hattın uzunluğu petrol şirketleri açısından bir engel olarak görülmekte ve Tahranla ilişkilerin geliştirilerek İran üzerinden bir hat yapılması istenmektedir. Bakü-Ceyhan dışında Afganistan-Pakistan üzerinden yapılabilecek hattın geçeceği coğrafyada ise siyasal istikrar sorunu vardır.

Bu noktada gözlerin Afganistan üzerine çevrilmesinin üç gerekçesi vardır: Bunların birincisi, Afganistan üzerinde terör nedeniyle kurulacak bir denetim aynı zamanda Çin, Pakistan ve Hindistan üzerinde de bir denetim anlamına gelecektir. İkincisi, Afganistan, çeşitli yollardan Batı dışındaki üç büyük kültür havzasının (İslam, Hint ve Çin) içindedir. Bu yolla, o bölgedeki jeokültürel dinamikler istendiği zaman harekete geçirilebilir. Üçüncüsü, Asya'dan güneye inen üç geçiş yolu vardır: Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Afganistan. Soğuk Savaş sonrasında sözkonusu geçiş yollarından, Körfez ve kuzeyindeki bölgelerde denetim sağlanmıştır. Balkanlar'a da Kosova ve Bosna olaylarından sonra nüfuz edilmiştir. Şimdi, Afganistan da nüfuz edilebilir duruma gelmiştir (Davutoğlu, 2003:15).

Afganistan' da Taliban zararlı olmuş, ABD'yi hedef alarak örgütlere kucak açmıştır. Ayrıca Orta Asya'yı da istikrarsızlaştırarak Avrupa Birliği içindeki ABD karşıtı ülkelerin de desteğiyle ortaya çıkan Şangay oluşumunun doğmasına katkıda bulunmuştur (Davutoğlu, 2003:16). Başlangıçta sınır sorunlarından kaynaklanan anlaşmazlıkları çözme amacı taşıyan Şangay yapılanması kısa zamanda güvenlik alanında işbirliği yapılacak kadar ilerlemiştir. Bu savunma işbirliğinin bir süre sonra ekonomik ve diplomatik ilişkileri de içerecek duruma geleceğinden söz edilmektedir. Pakistan ile Kuzey Kore'nin birliğe üye olmaya hazırlandıkları söylenmektedir. Hindistan ise toplantılara şimdilik gözlemci yollamakla yetinmektedir.

ABD'nin "Büyük Ortadoğu Projesi" yle aktif bir tutum içine girmesi, Ukrayna, Gürcistan gibi Rusya'nın kendi arka-bahçesi gördüğü alanlara el atması, Çin'in ve AB'nin çıkarlarının önünü kesme arayışı, ABD'nin tek kutupluluk iradesine karşı bir başkaldırı olarak görülmektedir. Rus ve Çin devlet başkanlarının çeşitli zamanlarda buluşmalarında verdiği "Tek kutuplu bir dünya yapısının kabul edilmeyeceği" mesajı

2004 içinde Fransa'nın Çin'le yaptığı buluşmada dile getirilmiştir. Başta, Fransa olmak üzere, AB'nin lider ülkeleri son dönemde bu görüşe açıktan destek vermektedirler (Evcioğlu, 2005:197-198).

3.6.1.1. BOP'un Petrolle İlgisi Bulunmadığı Yolundaki Görüşler

Petrol piyasalarının günümüzdeki yapısı ve bağımlılık ilişkileri incelendiğinde, petrolün Irak savaşının gerekçesi olup olamayacağı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmaktadır.

Jerry Taylor ve Peter Van Doren'e göre, bunun nedeni, krizden sonra yükselen petrol fiyatlarının, Amerikan rafinelerinin kullandığı petrolün ortalama fiyatının 5 dolar kadar üstüne çıkarak 40 dolar civarında seyretmesidir. Savaşın başlamasından sonra da beklenen artış olmamıştır. Fiyatlardaki yükselme, petrol piyasasının bölgesel yapıda değil de küresel olması ve serbest piyasada oluşması nedeniyle yıkıcı olmamıştır (Taylor ve Doren, 2001).

Bununla birlikte “Sürdürülebilir karlılık” beklentisi nedeniyle, OPEC dahil petrol fiyatlarının kısa erimde kazanç sağlayacak şekilde yüksek fiyatlara çıkması tercih edilir bir durum olmamaktadır. Dünya petrol yataklarının yüzde 25'ine yani 221 milyar varil petrole sahip bulunan Suudi Arabistan, petrol fiyatlarını kabul edilebilir bir aralıkta tutmak istemektedir (World Energy Outlook, 2002:97). Suudiler, fiyatların yeterince yüksek fakat petrole seçenek yakıt ve teknolojilerin yarışta yer alamamasını sağlayacak kadar da düşük bir fiyat olması stratejisini benimsemektedir.

Ahmet K. Han'a göre, tüketimde ve talepte düşüş, seçenek enerji kaynakları ve teknolojilere yönelik arayışların yoğunlaşması ve olası şokların etkilerini hafifletecek emniyet mekanizmalarının oluşturulması, bunlara ek olarak petrol ihraç eden ülkelerin çoğu zaman ihraç malının tek petrol olması nedeniyle petrol piyasasında bağımlılık ilişkileri son otuz yılda üreticiler aleyhine dönmüştür (Han, 2004:329-363).

Han'a göre, petrol piyasalarında Nasır sonrası millileştirme rüzgarları, OPEC üyesi olmayan ülkelere ait petrol alanlarına yatırımın hızlanmasına yol açmıştır. Yükselen petrol fiyatları, daha önce işletilmesi ekonomik açıdan karlı olmayan alanlarda arama ve çıkarma işlemlerinin yapılmasını mantıklı duruma getirmiştir (Han, 2004:338).

Bununla birlikte Irak'ta üretilen petrolün maliyeti çok düşüktür. Irak 1 doların altında maliyetle dünyanın en ucuz petrolünü üretmektedir. Bu maliyet rakamı, ABD'de varil başına 10-15 dolar, Rusya'da ise ortalama 8,5 dolar civarındadır. Bu bile başlı başına Irak petrollerini çekici duruma getirmektedir.

Petrol, dünyada tüketilen enerjinin üçte birinden (yüzde 38) fazladır. En çok tüketilen enerji kaynağıdır. Bu rakamın 2030'larda yalnızca yüzde 37'ye düşmesi beklenmektedir (World Energy Outlook, 2002:27). Ayrıca, OPEC'e seçenek arayışları, Venezüella, Meksika, Endonezya ve en önemlisi Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri gibi oyuncuların petrol oyununa katılmalarını sağlamıştır.

Petrole seçenek olabilecek enerji kaynağı arayışlarının da yakın gelecekte petrol piyasalarını etkilemesi beklenmektedir. Buna karşı OPEC, petrolün fiyatlarını düşürme yönelimi olan sürdürülebilir bir fiyat stratejisi uygulamaktadır (Han, 2004:341). Bu nedenle, çevre duyarlılığı ve buna bağlı temiz enerji istemleri, arz güvenliğine yönelik jeostratejik kaygılarla örtüşünce, petrol konusunda ortaya belli bir strateji çıkmıştır.

ABD Başkanı Bush, petrol lobilerine olan yakınlığıyla bilinmektedir. Başkan Bush'un bile seçenek enerji arayışına destek verdiği öne sürülmektedir. Bush, 28 Ocak 2003'te yaptığı konuşmada, yeni yüzyılda çevre bakımından en büyük ilerlemenin teknoloji yoluyla olacağını söylemiştir. Ayrıca, 20 yıl içinde gerçekleşmesi planlanan hidrojenle çalışan arabaların üretimi için yapılacak araştırmaya 1,2 milyar dolarlık bir fon ayrılmasını önermiştir (Bush, 2003).

M. King Hubbert, 1956'da bir tez ortaya atmıştır. "Hubbert Doruğu" denen bu teoriyi gözönüne alanlar, küresel ham petrol üretiminde tepe noktanın ve ekonomik açıdan uygun fiyatların sonunu simgeleyen doruğa 2010 ila 2030 civarında ulaşılacağına inanmaktadırlar. Ancak bu kestirime katılmayan birçok uzman da bulunmaktadır (Deffeyes, 2001:151).

Ayrıca 1974 petrol krizinden sonra sanayileşmiş ülkeler Stratejik Petrol Rezervine (SPR) önem vermektedir. Ulusal ve uluslararası anlamda emniyet mekanizmalarından biri olan SPR açısından ABD'nin 700 milyon varile ulaştığı bilinmektedir. 26 önde gelen ülkede bulunan kapasite ile OECD ülkeleri için kısa dönemli zararlardan korunmak olarak içindedir. Han'a göre ABD'nin piyasa

mekanizmalarıyla risksiz bir biçimde başkalarının değerlerine el koymayı seçmesi sözkonusuyken riskli bir seçeneğe yönelmesi anlamsızdır (Han, 2004:345).

Bu görüşlere göre, ABD, Irak'ı petrol için işgal etmemiştir. 1960'da ABD, kullandığı ithal petrolün yüzde 82'sini OPEC üyesi ülkelerden ithal ederken kırk yıl sonra bu oran 11 Eylül öncesi yüzde 20 oranında azalmıştır. 1974'te ABD, GSMH'nın yüzde 4'ünü petrole harcarken bugün bu rakam yüzde 2 civarındadır. Üstelik bütün bunlar 1999 yılından itibaren fiyatlarda yükselme olduğu ve ABD'nin bütün zamanlar içinde en fazla petrol tükettiği bir dönemde olmuştur.

3.6.1.2. BOP ve Küresel Petropolitik İlişkisi

ABD'nin savaşının enerji boyutunun bulunmadığı şeklindeki görüşlere katılmak olanaklı değildir. Bunun nedenlerini petropolitik konsepti içinde aramak gerekir. Hikmet Uluğbay, petropolitik ve enerji üzerine yaptığı değerlendirmede, ülkelerin ekonomik güç ve doğal kaynak zenginliklerinin enerji tüketim kompozisyonlarını belirlemede önemli rol oynadığını savunmaktadır. Bu gerçeği ortaya koymak için kişi başına enerji tüketiminin 1971-2000 arasında izlediği seyiri ele almaktadır. Uluğbay'a göre, 21. yüzyılda enerji açısından petrole bağımlılığın 20. yüzyılda olduğu gibi süreceği öngörülmektedir. Rakamlar bu yüzyılın da enerji alanında çekişmelere sahne olacağını göstermektedir. Kömür, su, nükleer enerji, petrol, doğal gaz içinde göstergeler, petrol ve doğal gazın önemli bir rolü bulunduğu işaret etmektedirler. 1971-2000 döneminde kişi başına tüketilen enerji miktarı, 30 yıllık periyotta sanayileşmiş ülkelerdeki artışlarla karşılaştırıldığında Asya'da gelişen ülkelerin kişi başına enerji tüketimlerinin önemli boyutlarda olduğu görülmektedir. Çin, Hindistan, Endonezya, Tayland ve Malezya gibi ülkelerin kişi başına enerji tüketim miktarlarının gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu görülmektedir (Uluğbay, 2004:4-8).

“İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik” adlı yapıtın sahibi Hikmet Uluğbay; 20nci yüzyıl boyunca gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin giderek daha yoğun enerji kullanır konuma gelmelerinin, 21inci yüzyılda enerji alanında yalnızca ticari değil siyasal çekişmelerin de yoğunlaşacağı anlamına geleceğini öne sürmektedir. Gelecekte yaşanacak bu çekişmeyi öngörmeye yardımcı olmak üzere, 1996-2020 döneminde beklenen enerji tüketimini inceleyen Uluğbay'a göre; 1996-

2020 döneminde toplam enerji tüketimi yüzde 52 dolayında artacaktır. Nükleer enerji tüketiminde büyük bir artış beklenmemekle birlikte diğer kaynakların tüketiminde önemli bir artış beklenmektedir. Burada enerji tasarrufu yaratan teknolojilerin etkisi, petrole seçenек enerji kaynaklarının bulunması ve kullanılması olanaklı görülmekle birlikte bu olasılığın orta erimde değışiklik yaratacağı beklenmemektedir. Doğal gazın çevreye az zarar vermesi nedeniyle, petrole göre daha iyi seçenек olmasına karşın petrolün özgün kullanım alanlarının bulunması nedeniyle petrole olan bağımlılığın orta erimde değışmeyeceğı düşünölmektedir (Uluğbay, 2004:4).

Avrasya eksenli petropolitik riskler, önümüzdeki dönemin sancılı geçeceğini göstermektedir. Dolayısıyla; geniş bir perspektiften bakıldığında "Büyük Ortadoğı Projesi"nin başta petrol olmak üzere enerjiyle çok sıkı ilişkisi bulunduğı görölmektedir. Enerjinin ve enerji yollarının kontrolü ABD'nin küresel egemenliğini destekleyecek en önemli seçenektir. Türkiye, petropolitikten etkilenecek ölkelerin başında gelmektedir. Bu nedenle enerji ile ilgili çıkarlarını çok iyi anlamak zorundadır. Ayrıca, petropolitik ve enerji politikalarının uzantısı olarak bölgede sergilenebilecek her türlü oyuna karşı hazırlıklı olunmalıdır.

3.6.2. ABD'nin Yeni Ortadoğı Perspektifinin Dinsel Boyutu

3.6.2.1. ABD'nin Yeni Muhafazakâr Yönetimi Ve Din

Artık, ABD Başkanı George W. Bush'un demeçlerinde hep "Tanrı" var. Tanrı Bush'a, dünyayı "kötölükten kurtarma" görevini vermiş, tarih de "kötülerden" kurtulma olanağını tanımıştır. G.W. Bush'a göre, tarihin çağrısıyla Tanrı'nın hediyesi olan demokrasinin Ortadoğı için sağlanması yolunda hiçbir engel tanınmayacaktır (Bilgenoğlu, 2005:12-13).

Dünya, ABD Başkanı Bush ve ekibinin, açıkça ortaya koyduğu radikal Hristiyan kimliğine dayalı söylemlerini ve ABD Hükümeti'nin buna bağılı politikasını dikkatle izlemektedir. Böylesine dine bağılı bir ekibin inançlarının, resmi söylemde "demokrasi ve özgürlük" paketi olduğu öne sürölen "Büyük Ortadoğı Projesi"ne etki etmemesi olanaklı gözökmemektedir. Bu yüzden sözkonusu dinsel inançların politikayla olası etkileşiminin boyutları merak konusudur (Evcioğlu, 2005:211).

"Büyük Ortadoğu Projesi"nin dinsel zemini incelendiğinde, ABD'nin, Ortadoğu'daki gerçek hedefleri için önemli bir yaklaşım getirilebilmektedir. Özellikle 1990'lardan sonra derinleştirilen "Uygarlıklar Çatışması"nın tarihi zamanlaması konusunda ilginç bulgulara ulaşılabilmektedir. ABD'nin iç ve dış politikalarında din etmenine giderek daha fazla yer verilmektedir. ABD yönetimi üzerinde özellikle Evanjelizmin etkileri son dönemde giderek artmaktadır (Bilgenöglü, 2005:13).

Evanjelizm, kutsal kitaba yönelmek anlamına gelmektedir. Evanjelizmde, Kilise bir Monarşi, İsa ise bir Kral olarak kabul edilmektedir. Evanjelikler, genelde Metodist, Baptist ve Presbiteryen Kilisesi çevresinde toplanmaktadırlar. Muhafazakâr Protestan olan evanjelikler, ABD nüfusunun üçte birini oluşturmaktadır. Birçok evanjelik, günahkâr olduğuna ve İsa'nın kendi günahları için öldüğüne inanmakta ve kurtuluş için O'na gereksinim olduğunu açıkça söylemektedir (Evcioğlu, 2005:212).

Yahudiler için yapılan plan, kutsal topraklarda egemenlik kurmayı, bu yolla dünya egemenliğine ulaşmayı hedeflemektedir. Uhrevi planda, Evanjelikler, Yahudilerin dünyada bu amaçlarına ulaşmalarına yardım etmeyi ahirette kurtuluşun bir vasıtası olarak görmektedirler (İsmail, 2003:15). Buna karşın, İsa'ya bakış açısından Evanjeliklerle Museviler, aralarında çok kesin bir çizgiyle ayrılmaktadırlar.

Fransa'nın ünlü haftalık dergisi Le Novel Observateur, dünyada en fazla yayılan, en çok taraftar toplayan dini cereyanın, "Evanjelizm" olduğunu yazmıştır. Sayıları 500 milyonu bulan bu tarikat üyelerinin, ahir zamanda iyilik güçleriyle kötülük güçleri arasında yaşanacak dehşetli savaş Armagedon'un yaklaştığına inandıkları, ABD Başkanı G.W. Bush ile bakanlarının ve danışmanlarının sözkonusu tarikatın üyesi oldukları açıklanmıştır. Buna göre; evanjeliklerin papası Billy Graham ile 40 yaşında alkolikken tanışan ve içkiye tövbe eden Bush 'yeniden Hristiyan doğuşunu' yaşadktan sonra Tanrı'nın verdiği evanjelik misyonu yerine getirmek üzere yola çıkmıştır. Dergideki verilere göre; dünya üzerinde 1940'larda yaşayan 560 milyon Hristiyanın yalnızca 4 milyonu Evanjelikken şimdi bu rakam 2 milyar toplam Hristiyan içinde 500 milyondur. Her gün, 52 bin kişinin, Evanjelik mezhebine girdiği öne sürülmektedir. Harvard Üniversitesi'nde ilahiyat profesörü ve "Tanrıya Dönüş" adlı kitabın yazarı olan Harvey Cox, 2050 yılında her iki Hristiyandan birinin Evanjelik olacağını ileri sürmektedir. Rahiplerinin adı pastör olan Evanjeliklerin dünyada bir milyon kadar pastörü olduğu kestirilmektedir.

TUSAM Amerika Araştırmaları Masası'nın Cumhuriyet Strateji dergisinde yer alan çalışmasında, ABD'de özellikle son yıllarda yaşanan sosyal yozlaşma ve ekonomik farklılıkların insanları ahlaki değerlere ve de inana geri döndürdüğü, ABD'nin i ve kırsal bölgelerinde muhafazakrlığın daha da yoğunlaştığı ne sürülmektedir. Buna göre: *“2972 seçiminde Nixon'un sessiz çoğunluğun geleneksel değerlerine hitap etmesiyle birlikte din etmeni Amerikan siyasetinde belirgin rol al maya başlamıştı. 1992 yılına kadar silikleşen bu etmen Bili Clinton döneminde yeniden güçlenmeye başladı. Birinci Bush dönemi ile birlikte muhafazakrların oranı gittikçe artmıştır. Nasıl 1930'lardaki ABD Sanayisinin kalbindeki işçi sendikaları Demokratların rgtsel baş şekillendiricileri olmuşsa, beyaz evanjelik (muhafazakr) kiliseler de ‘ABD'nin köylüleri’ olarak bilinen, ülkenin Güneyi'ndeki halk tarafından Cumhuriyeti Parti'nin örgütsel yapı taşlarını oluşturmuştur. 2004 yılı Ağustos ayında Pew Araştırma Enstitüsünün yaptığı bir ankete göre, seçmenlerin yüzde 52'si Cumhuriyeti Parti'nin ve ancak yüzde 40'ı Demokrat Parti'nin dine daha yakın olduğunu dile getirmiştir. Halkın yüzde 35'i kendini ‘muhafazakr’, yüzde 22'si ‘liberal’ ve geri kalan yüzde 43' ise ‘ılımlı’ olarak tanımlamaktadır.”.*

George W.Bush, ABD tarihinde dinci Hıristiyan kimliğini, ulusal ve uluslararası politikaya açıkça yansıtan ilk Amerikan Başkanı olduğu gibi dini yatırımlara en çok yatırım yapan başkan unvanını olmuştur. Bush'un dış politikasında dinin etkisi, Amerikan Misyoner Medyası'nın da sık sık gündemine gelmektedir (<http://www.csmonitor.com>, Erişim Tarihi: 02.08.2015). Bush, dine verdiği önem çerçevesinde Beyaz Saray'da , "İnanç Temelli Toplum Girişimi" adlı bir ofis kurmuştur. Bush, fonlardan dini kurumlara aktarılabak paranın 10 yıl içinde 24 milyar dolar olarak belirlendiğini söylemiştir (Bayzan, 2004:273).

ABD'de en güçlü lobi, bazılarının sandığı gibi Yahudiler değil Beyaz-Anglo-Sakson-Protestan (White Anglo Sakson Protestant) lobisidir. WASP içinde ise en etkili grup ise Başkan Bush ile yakın ilişkisi olan ve amblemi NATO amblemine benzeyen Güney Baptist Kilisesi'dir (Southern Baptist Convention). ABD, Uluslararası Din zgrlğ Komisyonu'nun Güneyli Baptist Kongresi liderlerinden Richard Land'ı seçmiştir. Bu komisyonun 2000 yılında yayınladığı raporda Türkiye'de misyonerlere baskı olduğu öne sürülmektedir.

Güney Baptist Kilisesi'nin bugünkü ABD yönetimi üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Örneğin, Bush'un *“Müslümanlar Ve Hristiyanlar aynı Tanrıya inanırlar.”* şeklindeki sözleri bir kısım Hristiyan rahiplerden şiddetli tepki görmüştür. Güney Baptist Etik ve Din Komisyonu Başkanı Rand bu yüzden başkanı fırçalamıştır (Bayzan, 2004:290). *“Başkan'ın, yalnızca Başkomutan olduğunu ve bu dinsel konuyu yanlış değerlendirdiğini”* söylemiştir.

Pentagon'un anti terör ve istihbarattan sorumlu generali William Boykin'e göre Bush'u, Tanrı Başkan yapmıştır. General Boykin, teröre karşı savaşın Hristiyanlığın şeytana karşı mücadelesi olduğuna inanmaktadır (Hürriyet Gazetesi, 18.10.2003). Oregon Kilise-si'ndeki konuşmasında Boykin, *“Düşman Bin Ladin değil, Düşmanımız ruhani, çünkü biz inançlılar milleti inanç üstüne kurduk. Düşmanın adı Şeytan. Şeytan'ın gerçek olmadığını sanıyorsanız, İncil'in Tanrı için söylediklerine de boş veriyorsunuz demektir. Ben savaşıyorum. Üniformayı çıkardığımda da savaşçı kalacağım. Sizi Tanrı'nın Krallığının askerleri olmaya çağırıyorum. Bizden nefret ediyorlar, çünkü köklerimiz Yahudi-Hristiyan'dır. Yahudi-Hristiyan mı dedim? Evet. İsrail'e adanmışlığımız var. Bunu asla terk edemeyiz. Köklerimiz orada. Dinimiz Musevilikten geliyor, o yüzden nefret ediyorlar bizden”* diyordu. Korgeneral William Boykin'in kilisede askeri üniformasıyla yaptığı bu açıklamalar NBC'de yayınlanmıştır. Boykin, daha sonra Oregon'da yaptığı bir konuşmada, Hristiyanların Tanrısı'nın Müslümanların Allah'ından daha güçlü olduğunu savunmakta ve Müslümanların Tanrısı'nın put olduğunu ileri sürmektedir. (Bayzan, 2004:294)

Bu tür dinsel yaklaşımların Amerikan kamuoyunun ve dindar Hristiyanların tamamının görüşü olduğunu söylemek doğal olarak doğru olmaz. Ancak kendisinden küresel barış ve adalet beklenen bir süper gücün elit din adamlarının, askerlerinin arasında bile bu inançlara sahip kimselerin bulunması üzüntü vericidir. Bu tarz açıklamaların "dinler savaşı" gibi istemleri kışkırtıcı nitelik taşıdığı kuşku götürmez bir gerçektir. Son günlerde çok sık gündeme getirilen ABD karşıtlığı için bu örnekler yeterli olmaktadır (Evcioğlu, 2005:217).

Protestan Hristiyanların, Kıyamet konusunda neden bu kadar arzulu olduklarını anlamak için öncelikle kıyamet süreci konusundaki inançlarına bir göz atmak gerekmektedir (Bayzan, 2004:249). Bu bağlamda anahtar kavram milenyum Bardakçı şu şekilde açıklamaktadır: *“Millennium, Yeni Ahit'te yani İncil'de geçen ama*

sonraları zaman birimi durumuna gelmiş bir kavramdır. Yuhanna'nın Vahyi başlıklı son fasılda ikinci ayetten itibaren yer alır. İncil'de söylenen, Hazreti İsa'nın zaman kavramının sona erdiği anda yeryüzüne ineceği, adalete dayanan bir Dünya Krallığı kuracağı, bu arada azizlerin dirilip İsa'nın yanında yer alacakları, Allah'a karşı olan her şeyin yok edileceği, şeytanin bile esir olacağı, İsa'nın binyıl boyunca kötülüklerle mücadele ederek hüküm sürdükten sonra kendisine inananlarla beraber Cennet'e gideceğidir. Millennium, İsa'nın bin yıl devam edeceğine inanılan bu iktidardır, bin yıllık krallığa Millenniarism denir ve Millennium aradan asırlar geçtikten sonra günlük konuşma dilinde bin yıllık zaman karşılığı kullanılır olmuştur.” (Bardakçı, 2000).

İsrail'in Filistin'e askeri operasyonlarını desteklemektedir. Güneyli Baptistlerin İncil yorumuna göre Hz. İsa'nın yeniden gelip dünyada krallığını kurması için İsrail'in Ortadoğu'ya egemen olması gerekmektedir (Bayzan, 2004:286). ABD'nin, Soğuk Savaş sonrası dünya egemenliğinin sürmesi için seçtiği "Büyük Ortadoğu Projesi"nin, Amerika'nın emperyal politikalarının ve askeri gücünün bundan sonra "Vaat edilmiş Toprakların" elde edilmesine yardımcı olacağı şeklinde iddialar bulunmaktadır.

İsrail için doğal olarak böylesi bir stratejik üstünlüğü üstelik de din düzleminde yakalamak büyük bir başarıdır. Bugünün İsrail Turizm Bakanı Benny Elon'un Haaretz Gazetesinde: *"Şurası net. İslam etkisini kaybediyor. Müslüman Dünyada güçlü bir inanç dalgasının değil, İslam'ın küllerini görüyoruz. İslam nasıl yok olacak? Çok basit: Birkaç yıl içinde, İslam'a karşı bir Hristiyan Haçlı Seferi başlatılacak. Bu milenyumun en büyük olayı olacak"* şeklindeki açıklaması uygarlıklar çatışması algılamasına işaret etmektedir (Yeniçağ Gazetesi, 09.02.2004).

Laikliği benimsemiş ve sindirmiş, tarihsel arka planında hoşgörü olan bir milletin sözkonusu yeni dinsel paradigmayı kolayca kabullenmesi olanaklı değildir. Kanımca şimdilik bu derece bir vehamet olduğunun farkında da değildir. Ancak bir kısım seküler Avrupalıların sıra Türk-İslam çevreleriyle ilişki sözkonusu olduğunda birden Hristiyan kimliklerini öne çıkarmaktadırlar. Örneğin, 1999'da yayınlanan "Avrupa Kimliği Üzerinde Düşünceler" adlı çalışma raporunda, Hristiyanlığın Avrupa kimliğinde belirleyici unsur olduğu kabul edilmektedir. Artık ABD'de de en büyük seçmen kitlesi "Beyaz Protestanlar" (Bayzan, 2004:278) olmuştur. Bunların sayıları da giderek artmaktadır.

3.7. BOP'UN İLK YANKILARI

3.7.1. Türkiye – ABD İlişkilerinde Yeni Dönem

ABD Başkanı, G.W. Bush, Haziran 2004'de NATO Doruğu için İstanbul'a gelmişti. Ankara'ya resmi ziyaret yapma kararı ve bu konuda Türk tarafına verilen yazılı metinde "stratejik ortaklık" teriminin resmen kullanılması, Yasemin Çongar gibi yazarlara göre, Türk Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın başarılı Washington ziyareti sonucunda ortaya çıkmıştı. Ayrıca, 1 Mart 2003 tezkeresiyle Irak'a asker göndermenin reddedildiği süreçte ortaya çıkan gerilimin de aşıldığını göstermekteydi. Buna göre ABD ile ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır (Çongar, 2004). Çongar'a göre bu dönem, askeri olmaktan çok siyasal ve iktisadi işbirliğini içeren yeni bir dönemdir. ABD, İstanbul'daki NATO Doruğunu başarılı kılma ve iyi bir vitrin olarak değerlendirme kararlılığındadır.

Atikkan, ABD ile ilişkilerde yeni dönemden söz etmektedir. Atikkan, Soğuk Savaş yılları ve sonrasında, ABD-Türkiye ilişkilerini incelediği yazısında sürekli gündeme getirilen ve *"stratejik ortaklık"* olarak ifade edilen işbirliğinin, gerçekte söz konusu olmadığını ve ABD'nin yeni bir ilişki biçimi kurmaya çalıştığını keşfedenlerdendir. Buna göre, *"ABD, Türkiye'yi Müslüman ama demokrat karakterini ön plana çıkartarak kendi istediği gibi tanımlamaktadır. Dün, Afganistan'ı Sovyetlere karşı kullanan ABD, bugün de radikal İslam'a karşı Türkiye'yi örnek göstermeye çalışıyor"* diyen Atikkan, Washington'un bol bol din ve İslam konuştuğunu söyleyerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin, 80 yıllık modernleşme mücadelesinin unutulduğundan şikâyet etmektedir. Buna göre, *"Büyük Ortadoğu Projesi" nde* Türkiye merkez konumda olacak, Ortadoğu'ya din adamları gönderecek, ayrıca demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine özendirme sağlanacaktır (Evcioğlu, 2005:151-152).

3.7.2. Irak Sorununu ve Direniş

Özcan tarafından yapılan değerlendirmede, Başbakan Erdoğan'ın ziyaretinin ardından Irak sorununun öngörülme-yen gelişmesi olan direniş konusu ve önümüzdeki süreçte Türkiye-ABD ilişkileri üzerindeki olası etkileri ele almıyordu (Özcan, 2004). Buna göre, ABD'nin birinci kâbusu Irak'taki direniştir. Sünni Arapların başını çektiği bir grup ABD'ye boyun eğmemekte direnmektedir. İsteddiği anda yüz binleri sokağa

dökebilme gücüne sahip olan Şii lider Ayetullah Sistani'nin, egemenliğin Iraklılara devrine ilişkin ABD planlarına itirazı da, ABD'lileri önemli ölçüde rahatsız etmektedir.

ABD 'nin Irak'taki ikinci kâbusu Kerkük'te başlaması an meselesi olan etnik çatışmalardır. Kürtlerin, Sünni Arap ve Türkmenlere karşı girişeceği böyle bir hamle, Türkmenlerin yarısının Şii olması nedeniyle, kaosu taraftarlarının sayısını artırarak, Irak'ı kısa sürede etnik ve dini sorunlarla beslenen, kontrol edilemeyen şiddetin hüküm sürdüğü bir iç savaşa sürükleyebilecektir.

BOP'un ve NATO'nun Irak'a asker göndermesinin ele alındığı İstanbul Doruğu öncesinde başlayan kaos, Irak'ta giderek yaygınlaşma eğilimindedir. Özellikle Şii kesimde tırmanışa geçen tepkinin arkasında İran'ın olduğu iddiası ortaya atılmıştır. ABD'nin hedefinde olan ve giderek daha ünlü olan Şii lider Mukteda el-Sadr, ABD'yi intihar eylemleri ile tehdit etmektedir. İntihar eylemlerinin, Şii komandoların katılımı ile yaygınlaşacağı beklentisi ürkütücüdür. Irak meselesinde diğer önemli bir konu ise, Kürtlerin, Şii ve Sünni birleşik cephesinin tehdidi altında olmasıdır. Şimdilik teşkilatlanma yolunda olan ve gücüne uygun olmayan ölçüde ABD ile ortak olan Kürtler, Arapların öfkesinin yeni hedefi olmuştur. Bu da yıllarca Türkiye'nin yaptığı uyarıyı haklı çıkarmıştır. Bu yüzden, bölgede kimse Türkiye'nin zayıf düşmesinden yarar ummamalıdır. Çünkü, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşananlar misli ile yeniden yaşanmaya adaydır. Ortadoğu, kimliksiz ve kişiliksiz bir mecraaya sürüklenmektedir. Bu gerçek ışığında, Ortadoğu'nun yabancı unsurlardan arındırılması konusunda işbirliği ve karşılıklı desteğin önemi, geçte olsa başta İran ve Suriye olmak üzere tüm bölge devletleri tarafından anlaşılmaktadır.

3.7.3. BOP ve Ortadoğu Petrolü

Konuyu inceleyen Derya Sazak'a göre, Büyük Ortadoğu'ya "*büyük petrol alanı*" demek gereklidir (Sazak, 2004). Gelmiş geçmiş bütün süper güçlerin iki hedefi olmuştur:

- Doğal kaynaklara sahip olmak veya onları kontrol altında tutmak,
- Doğal kaynaklara ulaşan yolları kontrol altında tutmak.

Ortadoğu'da petrol gelirlerinin nasıl anormal bir zenginliğe sebep olduğunu rakamlar göstermektedir. 1970'te Birleşik Arap Emirlikleri yılda 230 milyon Amerikan Doları kazanırken bu rakam 1980'de 19 milyar Amerikan Doları'na çıkmıştır. Cezayir'in geliri 272 milyondan 10.5 milyar Dolar'a, Libya'nınki 1.3 milyondan 22 milyar Dolar'a, Irak'ın 1 milyar 230 milyondan 25 milyar Dolar'a, Katarın 122 milyondan 5.3 milyar Dolar'a, Kuveyt'in 221 milyon Dolar'dan 18.6 milyar Dolar'a Suudi Arabistan'ınki de 1.2 milyon Dolar'dan 102 milyar Dolar'a yükselmiştir. 1980'li yılların sonuna doğru tüm Arap ülkelerinin toplam petrol geliri yılda 220 milyar Dolar'a ulaşmıştır (Heykel, 1993).

Doksanlı yıllardan günümüze kadar petrol gelirlerinde savaşlar (1991 Körfez Savaşı) ve Ekonomik Krizler (1997 Asya-Pasifik Krizi) sebebi ile dalgalanmalar olmakla birlikte, gelir trendi yukarı doğru yükselmeye devam etmiştir. Örneğin Suudi Arabistan'ın 1990 yılında 40.1 milyar Dolar olan petrol geliri 2000 yılında 67.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (<http://www.eia.doe.gov>, Erişim Tarihi: 30.07.2015).

Yakın dönemde "model ülke" yaklaşımının uzantısı olarak Bush yönetiminin AKP' ye desteği sözkonusu olacaktır. Sazak, ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in, Türkiye ile stratejik işbirliğinin bundan böyle askeri olmaktan çok demokrasi ve siyaset temeline dayanacağını söylemesinin dikkat çekici olduğunu vurgulamıştır. Kendisini bütün olarak korumak isteyen, rakiplerini ise parçalayan emperyalizm, Atatürk'ün yıllarca önce öngördüğü şekilde son dönemde ağırlığını Türkiye'ye vermiştir, uluslararası Sermaye, Türkiye'nin sessiz dönüşümünü halkına sezdirmeden hızla başarmak yolundadır. Bu konjonktürde gelecek günler, Türk ulusal kimliği ve doğaldır ki Ortadoğu ve Dünya için zor günler olacaktır. Oysa, Türkiye'nin önemi ve askeri gücü, su getirmez bir gerçek olarak herkes tarafından kabul edilmektedir (Evcioğlu, 2005:154).

3.7.4. Türk Dış Politikasının Öncelikleri

Ramazan Özen, Türk dış politikasının güncel üç sorununun; Kıbrıs, Irak, AB üyeliği olduğunu belirterek Türk dış politikasına egemen olan statükocu anlayışının değişmesi gerektiğini, yeni bir vizyon ve misyon oluşturmak gerektiğini savunmaktadır (Özen, 2004). Buna göre Özen, Türk dış politikasına egemen olan

anlayışın "*realizm*" olduğunu öne sürerek, "*realizmi*" devletçi ve ulusalcı bir dünya tasavvuru ile güç ve çıkar peşinde koşmak olarak tanımlamaktadır.

Bunun aracı ise çok sayıda askeri güce, büyük bir ülkeye ve güç dengesi enstrümanlarına sahip olmaktır. Özen, devletin en önemli dış politika amacının askeri güvenliği sağlamak olup, bunun dışındaki, ekonomik, toplumsal, insani vb amaçların ikincil sorunlar olduğunu öne sürmektedir. Türk dış politikasının karakteri olan ana unsurlar; devletçilik, ulusalcılık, ülkesellik, egemenlik ve askeri gücün her şeyden önemli olması inancıdır. Güvenlik, refah ve ilerlemeyi sağlamanın ve sürdürmenin önkoşulu, devletin büyük bir askeri güce, toprağa ve varlığından sorgu olmayan atanmış bürokratlara sahip olmasıdır.

Özen'in bu anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nu çözen *Tanzimatçı* ve *İttihatçı* anlayışa çok yakındır. Oysa bağımsız olmanın bedeli neyse gerektiğinde o ödenmelidir. Bu kesinlikle doğrudan silahlı çatışma anlamına da gelmemektedir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası için gerekirse savaş da yapılır. Seçenek eksikliği konusundaki yaklaşım kanımca doğrudur. Ancak yeni seçenekler yaratırken varolandan özveri de bulunmak ne denli doğru olur. Başta TSK'nin ve Türkiye'nin ulusal gücünü ilgilendiren tüm kurumların hedef alındığı bir dönemde bu tür yaklaşımlarda haklı gibi görünen gerekçelere sığınarak ulusal gücün önemli unsuru olan askeri güçten özveride bulunmak şimdiki ortamda ölümcül bir hata olur. Bu yüzden bu tarz değerlendirmelerde, stratejik öngörüsüzlük ve sığ bir anlayış egemendir (Evcioğlu, 2005:155).

Özen, Soğuk Savaş sonrası ortaya atılan "*Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası*" vizyonunun başarı elde edemediğini, Türk dünyası için ortaya koyulan "*gerçekçi felsefeye dayalı modelin*" tam olarak tutmadığını, bu nedenle artık çağdaş değerler olan demokrasi, sivil toplum, özgürlükler ve serbest piyasa ekonomisine ağırlık veren bir vizyon geliştirmek gerektiğini savunmaktadır. Bu, ona göre klasik devletçi anlayış değil, çağdaş sivil toplumcu anlayıştır. İnsanı öne çıkaran, toplumsal irade ve çıkarı her şeyden önemli kabul eden, barış ve güvenliğin temelini toplumsal gelişme ve dinamizmde gören bir felsefedir. Özen'e göre; hem Kürtlerin, hem de tüm Kıbrıslıların, Türkiye'nin AB yanlısı politikaları yoluyla kendilerini daha iyi bir yaşam ve güvenlik içinde hissetmeleri böyle bir vizyonun eseri olacaktır.

3.7.5. ABD'nin NATO Atağı

ABD'nin, "Yeni Dünya Düzeni" için belirlediği stratejisinde, Türkiye'ye bu açıdan bakılmadığı giderek daha belirgin olmaktadır. Bu kapsamda, 7-8 Şubat 2004'te, Münih'te yapılan "NATO'nun 40. Uluslararası Güvenlik Konferansı" önemli bir kilometre taşıdır. Emekli Orgeneral Kemal Yavuz'a göre, 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da yapılan toplantı, NATO Tarihi'nin en önemli doruklarından biridir. Yavuz'a göre, ABD, NATO'yu Ortadoğu'da kullanmak istemektedir. Bu da, NATO'ya yeni üyeler alınarak, yeni sorumluluk alanları belirlenerek ve yeni sorumluluklar yüklenerek gerçekleşecektir (Evcioğlu, 2005:157).

Münih Toplantısı'nın açılışında, ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, İstanbul Doruğu ile ilgili beklentilerini dile getirirken, İstanbul'da yedi ülkenin daha birliğe resmen üye olacağı, Ortadoğu'nun dengeye kavuşturulması için çok önemli yeri olan Akdeniz ülkeleriyle stratejik işbirliği çalışmalarının, İstanbul'da somutlaşacağı, NATO askeri gücünün Irak'ta konuşlandırılması konusunun dorukta ele alınacağını, Afganistan'a NATO ülkelerinin takviye güç göndermesi için ilgili kararın bu toplantıda kesinleşeceği gibi konuları açıklamıştır. Ancak, daha sonra bu hedefler tam anlamıyla gerçekleşmemiş olsa da açıklamalar, ABD'nin gelecekle ilgili tasarımları için iyi bir gösterge olarak önümüzde durmaktadır.

Yavuz, üye olacağı açıklanan yedi ülke arasında, başta İsrail ve Mısır olmak üzere; Fas, Tunus, Cezayir, Ürdün ve Moritanya'nın adının geçtiğini, öngörülen yeni organizasyonun temel çatısını, kriz bölgesinin tam ortasındaki Türkiye-İsrail-Mısır ekseninin oluşturacağı sacayağının teşkil edeceğini öne sürmektedir. Buna göre NATO'nun yeni sorumluluk alanı da "Büyük Ortadoğu" olacaktır. Bu amaçla da Akdeniz ön plana çıkacaktır. Yeni sorumluluklar kapsamında Yavuz'a göre ABD şunu öngörmektedir: "Bölge, uluslararası terörizmin ekildiği ve üretildiği asıl alan olup tüm dünyanın güvenliği açısından, bu alan içindeki bütün ülkelerin demokratik bir siyasal sisteme ve piyasa ekonomisine kavuşturulması gereklidir. Bu gereklilik, bölge halklarının kendi isteklerine bırakılamaz. Gerektiğinde güç kullanılarak bu 'düzen' sağlanmalıdır." Kemal Yavuz'a göre oluşturulan senaryo budur. Adı yine "Barış için Ortaklık" olacaktır. Yavuz'a göre, başta Avrupa Birliği'nin başat ülkeleri Almanya ve Fransa'nın yanı sıra, bölge ülkeleri de bu oluşumun karşısındadır. Yavuz, NATO'nun Ortadoğu'da kullanılma projesinin bölgede yaratacağı sorunlara değindiği

başka bir yazıda konuyu yeni aday üyeleri inceleyerek çözümleme etmiştir (Yavuz, 2004). Buna göre, projenin içinde beş Akdeniz ülkesi vardır. Ürdün, kriz bölgesinin tam ortasındaki ülkedir. İsrail, NATO şemsiyesine alınacaktır. Mısır'ın ise, ABD'nin kadim dostu olduğunu söyleyen Yavuz, son zamanlarda taht kavgası yaşanan Ürdün kralının tahtına da zaten ABD tarafından oturtulduğunu söylemektedir.

AB, Cezayir, Fas ve Tunus'u ABD' ye sunmuştur. Bu durum, Bugün Türkiye AB'ye alınırsa yarın Tunus ve Cezayir'i de alma zorunluluğu doğması zihniyetindeki sığ anlayışın göstergesidir. Aslında bu eksiklik, AB'nin Türkiye politikasında belirsiz ve dengesiz genişleme stratejisindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır. ABD karşısında, Ortadoğu'da yaşanmakta olan politik yenilgi, AB'de ABD'nin sahip olduğu kurumsallaşmış bir stratejinin bulunmadığını göstermektedir. AB, bu gelişmelerden sonra Akdeniz'in Avrupa'nın geleceği için önemini daha iyi idrak edecektir.

Yavuz'a göre, ABD, Akdeniz'e egemenliğini, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi Kuzey Akdeniz ülkelerine gereksinim duymadan perçinlemektedir. Ayrıca bu yolla "Euro-Atlantik" bağlantısı, Akdeniz üzerinden Ortadoğu'ya kadar uzatılacaktır (Yavuz, 2004).

Körfez krizinde Irak'ı destekleyen, 2 milyon nüfuslu, yüzde 30'u hala göçebe olan, iç karışıklıkları bulunan ve komşularıyla geçinemeyen, çok zengin demir ve bakır rezervleri olmasına karşın kendini bile geçindiremeyen, Afrika'nın Atlantik sahilindeki bir İslam Cumhuriyeti olan Moritanya'nın, NATO'ya aday olması da ilginç ve anlamlıdır.

3.7.6. Ortadoğu'da Dönüşümün Zorluğu

Hasan Cemal, projeye başka bir perspektiften yaklaşmıştır. Irak'ta Şiilerin kutsal gününde patlayan bombaların, Kerbela ve Bağdat'taki kanlı intihar eylemleriyle, Ortadoğu'nun bir cinnet coğrafyası olduğunu ortaya koyduğunu, bu nedenle, masa başında yapılan projeleri gerçekleştirmenin zorluğunu gündeme getirerek, Arap dünyasında ve Büyük Ortadoğu'da düzen değişikliği ile "terör"ün kaynaklarını kurutmanın, barış, güvenlik, istikrar ve demokrasinin temellerini atmaya "terör"den zarar görmüş Türkiye'nin sıcak bakmasının normal karşılanması gerektiğini ancak düzen değişikliğinin zor olacağını öne sürmektedir (Cemal, 2004).

“Büyük Ortadoğu Projesi” nin, şimdilik bütün açıklığıyla ortada olmadığını, Avrupa'da Fransa ve Almanya'nın ortak bir çalışma içinde konuyu ele aldığını belirten Hasan Cemal, Arap dünyasının proje hakkında tedirgin olduğunu, Suudi Arabistan'la Mısır'ın birlikte yaptıkları açıklamayla projeye karşı çıktığını söylemektedir (Cemal, 2004).

BOP'un ortaya atılması öncesinde, "Irak'a Komşu Ülkeler" Dışişleri Bakanlarının Kuveyt toplantısı ile proje arasında ilginç koşutluklar vardır. Buna göre, AKP hükümetinin Dışişleri Bakanı Gül'e göre, Araplar da Ortadoğu'da dönüşüme inanmaktadır. Ancak harekete geçmemektedirler. Dr. Hüsnü Mahalli, sözkonusu toplantıda Dışişleri'nin "kişilikli" dış politika sergilediğinden söz etmektedir (Mahalli, 2004).

Kuveyt toplantısında Türkiye'nin kişilikli bir politikayla bölgeye ağırlık koymaya aday olduğunu söyleyen Mahalli'ye göre, Türkiye, Suriye, İran, S.Arabistan, Mısır, Ürdün, Bahreyn, Irak ve Kuveyt'in katıldığı toplantıda görüşlerde ciddi farklılıklar oluşmuştur. Kuveyt, S.Arabistan, Bahreyn, Ürdün ve Mısırlı bakanlar içleri doldurulamayan görüşler ifade etmişlerdir. Mahalli, bunu "kişiliği olmamak" şeklinde ele almaktadır. Kuveytli bakan bir daha toplanmanın gerekli olmadığını savunmuştur. Türkiye, yalnız Irak sorununa değil, aynı zamanda bölgenin içinde bulunduğu olumsuzluklara dikkat çekerek, bu sorunlara, birlikte çözüm aramanın gerekliliğini vurgulamıştır. Sıkıntıyı yakından duyan ve ABD'nin hedefinde olan İran ve Suriye'nin yaklaşımı da aynıdır.

Bu yaklaşımın, bölge politikalarına ciddi yansımaları olacağını söyleyen Mahalli, "Büyük Ortadoğu Projesi"nde Amerikalılar içten ise Türkiye, İran ve Suriye eksenli bir çalışma yapılmasının gerekli olduğunu, Amerikan dostu olarak bilinen diğer ülkelerin ise bölge demokrasisine ve gelişimine hiçbir katkısı olamayacağını öne sürmektedir.

Demokrasi, ortak anlayışla ele alınmadığında, Ortadoğu'da olduğu söylenen bu tür girişimler, yapay bir anlayışla oyalanmak anlamına gelecek, üzerinde anlayış farklılıkları nedeniyle birlik sağlanamayacak ve her çaba, enerji kaybından öteye uzanmayacaktır. Bu, bölgesel ve uluslararası olarak, geçişken sorunlara ve denklemlere çözüm geliştirmenin olmazsa olmaz koşuludur. Mahalli'ye göre, Kuveyt

toplantısındaki yaklaşımlar, yakın tarihin aynasını oluşturmaktadır. Kanımca toplantıda, Mahalli'nin gördüğü kişiliksizlik ağır bir eleştiridir. Başarısızlığın arka planında, Mısır'ın Arap Dünyası'na lider olma iddiası, Türkiye'ye duyulan güvensizlik, 11 Eylül sonrası gelişmelerin ve Irak Harekatı'nın Arap Dünyası'nda yarattığı travmalar vardır. Güvensizlik, arka plandaki en önemli olgudur (Evcioğlu, 2005:162).

3.7.7. İsrail ve Duvar Meselesi

Güvenlik duvarı ilk kez İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un 21 Şubat 2002 tarihinde Filistin ile İsrail arasında güvenliğini sağlamak için “tampon bölge” oluşturma yönünde alınan kabine kararını kamuoyuna açıklamasıyla gündeme gelmiştir. Ardından Şaron 3 Haziran'da temel olarak Yeşil Hattı takip edeceği öne sürülen 700 kilometrelik duvarın 110 km'lik kısmının inşasını onaylamıştır. İsrail kabinesi 23 Haziran'da bir oya karşı 25 oyla yeni, güvenlik konsepti'ni kabul etmiştir. Üç etapta inşa edilmesi planlanan duvarın ilk etabı olan kuzeyden güneye 110 kilometrelik kısım Temmuz 2003 sonunda tamamlanmıştır. Kilometre başına maliyeti 1.6 milyar dolar olan duvar, 8 metre yükseklikte olup tamamlandığında, Berlin Duvarı'nın uzunluğunun 10 katından fazla ve yüksekliğinin 2 katı olacaktır. Her 200 metrede bir gözlem kulesi bulunan duvar, elektrikli tel örgülerle, derin ve dört metre genişlikte hendekler ile çevrilidir. Duvarın yakınlarında kimsenin dolaşmaması için uzaktan kumandalı silahlar bulunmaktadır. Kimi bölgeler ayak izlerinin takip edilebilmesi amacıyla kumlarla kaplanmıştır. İsrail askerlerinin sürekli devriye gezdikleri bir de yol bulunmaktadır (<http://filistin.ihh.org.tr>, Erişim Tarihi: 11.07.2015).

2002 yılında aldığı karar gereği İsrail Hükümeti, Haziran 2002'den beri Batı Şeria'da kendi deyimiyle bir güvenlik duvarı inşa etmeye devam etmektedir. Yücel Aker'e göre, toplumları ve hatta ülkeleri ayıran duvarların yıkılmaya başlandığı bir dönemde İsrail'in, kendisi ile Filistinliler arasına beton bariyer kurmasının siyasal ve insani açıdan söylediği apaçık ortadadır (Aker, 2004). İsrail'in, BM kararlarındaki hudutların dışına taşan, Filistin köylerini ikiye bölen ve işgali kalıcılaştıracak olan Batı Şeria'daki güvenlik duvarı, uluslararası hukuktan sert eleştiri almıştır. BM'nin Uluslararası Adalet Divanı, duvarın uluslararası yasaları ihlal ettiğine, İsrail'in işgalci güç olarak hemen inşaatı kesmesi ve inşa ettiği bölümleri yıkması gerektiğine karar vermiştir (<http://www.radikal.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.07.2015).

Tüm uyarı ve yaptırımlara rağmen İsrail, Batı Şeria'ya ikinci aşaması ilkinden daha da derine giden duvar inşaatına, binlerce Filistinliyi daha topraklarından ve/veya yakın köy ve kasabalardaki önemli hizmetlerden kopararak ve bu bölgelerdeki Filistinlilerin hareket etme olanaklarını daha da kısıtlayarak devam etmektedir. İsraili yetkililerin duvarın, olası Filistinli saldırganların intihar bombalamaları ya da diğer saldırılar yapmak için İsrail'e girmesini engellemek amacıyla inşa edildiği iddiası bölgede yaşanan gerçeğe uyuşmamaktadır. Duvar, İsrail'i Batı Şeria'dan ayıran Yeşil Hat üzerinde değil, daha çok Batı Şeria'nın kilometrelerce içindeki Filistin topraklarında, Filistinlileri işgal altındaki topraklarda yasadışı inşa edilen İsrail yerleşimlerinden uzak tutmak amacıyla yapılmaktadır (<http://www.amnesty.org.tr>, Erişim Tarihi: 07.07.2015).

3.7.8. BOP Çerçevesinde ABD ve İslam Ülkeleri

BOP'un hedeflerinin, “gerekirse zorla dönüşümle sağlanmak istenmesi” yanlışın özünü oluşturmaktadır. Gerçekte “dönüşüm” içsel bir süreç olmalı ve dönüşüm için mutlaka özgün, hukuksal, evrensel ve barışçı yöntemler kullanılmalıdır. Bu temel yanlış, ABD'nin bölgeyi, demokrasi getirmek için değil küresel çıkarlarını elde etmek amacıyla işgal etmekte olduğunun başta gelen göstergesidir. Konuyu “İslam jeopolitiği” yaklaşımıyla ele alan Demir, daha sıcak bir çözüm için yol göstermektedir. Demir'e göre:

“Kuzey Afrika'nın tamamı ile Sudan bölgesini, Afganistan ve Pakistan ile İç Asya'daki Türk Cumhuriyetlerini, Kafkasları ve Kırım'ı, Kıbrıs ve Balkanları kapsayan 'Büyük Ortadoğu Coğrafyası', aslında 'İslam Jeopolitiği' olarak tanımlanabilir. Ortadoğu ise dini ve kültürel bir çerçeveye sahiptir. Ortadoğu bir dini kavram olarak kullanılırsa, hala çatışmaların nedeni olmayı sürdürecektir. ABD ve Müslümanlar arasında bir köprü kurulacaksa, Büyük Ortadoğu'nun klasik Ortadoğu'dan hem coğrafi ve hem de mahiyet olarak çok farklı olması gerekmektedir” (Demir, 2004).

Bununla birlikte önce İslam konusunda bazı konuları açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Çünkü İslam, Ortadoğu'da doğan ancak bütün insanlığa ait olan bir dinin adıdır. Yalnızca Arapların dini değildir. İslam'ın ilk yıllarında Emevi Devleti zamanında, Kur'an dışındaki dini kaynakların büyük kısmına baskıyla çok sayıda

Arap kültürü ögesi karıştırılmıştır. Bu yaklaşıma, Siyonist ve daha sonraki tarihsel süreçte Siyonizmle el birliği içinde yapılan Anglo Sakson kaynaklı girdileri de eklemelidir. Bugün için birçok köktendinci düşünceye yön veren ve Kur'an'ın dışındaki ikincil referans kaynakları olan bu unsurlar, çağlar içinde değişen rollerle ve hep benzer stratejilerle İslam'a zarar vermek, Müslümanları geri bırakmak üzere kullanılmıştır (Evcioğlu, 2005:164).

Demir, Müslümanların İslam'ı anladıkları ve yaşadıkları tarzları altı gruba ayırmaktadır. Buna göre (Demir, 2004):

- Birincisi, klasik Arap yaklaşımının ve 'Selef Kültürünün' egemen Arap Yarımadası ve Kızıldeniz çevresindeki Afrika ülkeleri,
- İkincisi, Anadolu-Semerikand Sünni tarzının egemen olduğu Türkiye, Balkanlar ve İç Asya devletleri,
- Üçüncüsü, birbirinden farklı Şii geleneğin yaşandığı Irak, İran ve Güney Batı Asya toprakları,
- Dördüncüsü, Arap kültüründen etkilenen ve Sufi geleneğin egemen olduğu Kuzey Afrika ülkeleri,
- Beşincisi, Budist kültürden etkilenen ama Suudi Arabistan tarafından Selefiliğin yayılmaya çalışıldığı Güney Doğu Asya ülkeleri,
- Altıncısı, diasporada yaşayan Müslümanların bulunduğu Batı devletleri.

Yukarıda açıklanan altı tarzı da alt gruplara ayırmak olanaklıdır. Bu nedenle BOP, tarz farklılıklarını gözönüne almalıdır. Şimdiki durumda İslam ve ABD arasında doğrudan bir savaş yoktur. Ancak İslam adına ABD'ye karşı dolaylı bir savaş yapanlar vardır. 11 Eylül saldırılarının ardında olanlar da İslam adına savaş verdiklerini öne sürmektedirler görüşündedir. Irak'ta, Filistin'de, Afganistan'da ve özetle İslam Dünyası'nda yaşananlar gözönüne alındığında, bu çarpık bir yaklaşım olmaktadır.

Askeri işgalin yaşandığı Afganistan'da ve Irak'ta ortaya çıkan eylemsel direnç, önemli boyutlardadır. İslam Dünyasındaki post-modern hacı seferinin, Batı tarihinde yaşanan deneyimlere benzer şekilde edilgen bir reaksiyon yaratmasını bekleyen ABD, Müslümanların güçlü dinsel inançlarından kaynaklanan kültürel zemini ıskalamaktadır.

2005 yılı başında gündeme getirilen "Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı", ABD'nin uzun zamandır Türkiye hakkındaki "güvenilir müttefik" görünümünü tartışmaya açıyordu. Başbakan Erdoğan'ın, ABD Başkan yardımcısı Dick Cheney'e Felluce saldırısı konusunda telefonla şikâyetlerini bildirmesi bu yolda bir gelişme olarak görülmüştü. TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Mehmet Elkatmış, ABD işgalinin Irak halkına soykırıma dönüştüğünü söyleyince ilişkiler gerilmişti. Başbakan Erdoğan da İsrail'in Filistinlilere saldırılarına karşı "devlet terörizmi" ifadesini kullanmıştı (Evcioğlu, 2005:170).

Uzun dönemde Türk-Amerikan ilişkileri değişecek gibi gözükmemektedir. Türkiye içindeki ABD taraftarları ve AB lobicileri, AB'ne giriş sürecini, gerek Kıbrıs ve gerekse de Güneydoğu'da binlerce şehit vermiş Türk Milleti'nin haklı tepkilerinin önünü kesmek için kullanmaktadırlar.

Bush döneminde yalnızca Türkiye'de değil başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada Amerikan karşıtlığı artmıştır. Avrupa'da Amerikan karşıtlığının gerekçeleri olarak gösterilen savlar şunlardır (Ökten, 2004:187):

"Son dönemde ABD bazı uluslararası çıkar gözetken antlaşmalardan kendi çıkarları gereği uzak durmaktadır. Bush döneminde, Anti Balistik Füze Antlaşması ihlal edilmiş ve Ulusal Füze Savunma Sisteminin inşasına başlanmıştır. Ayrıca, uzayın silahlandırılmasını engelleyen bir antlaşmaya karşı olunmuştur. Kapsamlı Nükleer Test Yasağı Antlaşmasını da ABD onaylamamıştır. Antipersonel Kara Mayınlarının yasaklanması konusunda da benzer bir tutum içinde olmuştur. ABD, küresel ısınma konusunda duyarlılığı hiçe saymaktadır. Birleşmiş Milletler Küresel Isınma Antlaşması'nı imzalamamaktadır. Karbondioksit kullanımının azaltılması konusundaki 'Kyoto Protokolü'nü onaylamamıştır. 1972 tarihli Biyolojik ve Toksin Silahlar Antlaşmasına yapılacak ek protokole karşı çıkmıştır. ABD, Birleşmiş Milletleri işlevsiz duruma düşürmekle suçlanmaktadır. Bir kısım karşıt görüşlere göre, ABD, gerek uluslararası bazı mekanizmaların işlemlerini ve gerekli kararların alınmasını önleyerek, gerekse de borçlarını ödemeyerek BM'in altını oymuş, onu iktidarsız bir kuruma dönüştürmüştür. Irak konusunda ise BM'i uçuruma itmiştir."

Türkiye'de ve dünyada Amerikan karşıtlığının yükseldiği öne sürülmektedir. Oysa gerçek farklıdır. Bu Amerikan karşıtlığı değildir. Şimdiki yönetimin tutumu karşıtlık yaratmıştır.

Robert Pollock, Amerikan iş çevrelerinin görüşünü yansıtan “The Wall Street Journal” da 15 Şubat 2005 de yayınlanan makalesinde, Türkiye'ye paranoyak suçlaması yapıyordu (TV-8, 17.02.2005). “*En önemli yardım Öcalan’dı*” diyen Pollock bir anlamda Amerikan yönetiminin görüşünü yansıtan makalesinde Türkiye’de giderek yükselen Amerikan karşıtlığını ele alıyordu. Ona göre ikinci sınıf bir ülke olma tehlikesi ile karşı karşıya olan Türkiye'nin AB üyeliğine destek, ‘Ermeni Soykırımı’nın desteklenmemesi gibi Amerikan destekleri çabuk unutuldu. Pollock'un yazısında, Amerikan karşıtlığının bu derecede olmasının nedenlerine değinilmiyordu. Gerçekte bu tarz yaklaşımlar son dönemde giderek artmıştı. Daha önce Rumsfeld'in açıklamaları, Amerikan dizilerinde "terörist" olarak rol verilen Türk karakterleri, Pentagon'un önemli adamı olan Douglas Feith'in Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının yayıldığı konusundaki açıklamaları, ister istemez birilerinin durumdan yararlanarak bir kutuplaşma çabasını sahneye sürdüğü konusunda kuşku doğuruyordu (Evcioğlu, 2005:172).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY IRAK'A İLİŞKİN MUHTEMEL OLUŞUMLAR VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

4.1. KUZEY IRAK'A İLİŞKİN MUHTEMEL OLUŞUMLAR

4.1.1. İkinci Körfez Harekatından Sonra Kuzey Irak

Çok uluslu gücün özellikle Irak'lı Kürtlere yardımlarının, Kuzey Irak'taki Kürtleri güçlendirdiği ve bu durumdan Türkmenlerin zararlı çıktığı ortadadır.

Hatırlanacağı üzere 1991 Ağustosunda, çok uluslu bu güçler İncirlik, Silopi ve Batman'a konuşlandırılmış; 1991 Eylülünde, KDP ile Türkiye anlaşmaya varmış; KDP, kontrolünde tuttuğu bölgelerde, PKK terör örgütünün faaliyetlerini engelleme sözü vermiştir. Bunun üzerine; Türkiye'de, Kuzey Irak'taki Kürtlere insani yardıma başlamıştı (Sönmezoğlu, 1994:274). Bu bağlamda 1994 yılı başlarında; PKK terör örgütü ile KDP arasında bölgesel çatışmalar başlamış ve ara ara devam etmiştir.

1992 yılında yapılan operasyondan itibaren Türkiye'den, Kuzey Irak' göçler başlamıştır (Yinanç, 1992:29). 1992 ve 1993 yılından bu göç eden aileler dağınık olarak Zaho bölgesine yerleşmişlerdir. PKK bu göç eden aileleri, kendi lehine kullanmak maksadıyla; 1994 yılı Mart ayından itibaren Türkiye'deki sınıra yakın diğer köylere de talimat vererek göçe zorlamış ve bu aileleri de Dashtatakh, Qasrok, Parakh, Seranish hattına toplamıştır. Daha önceden göç eden aileleri de bu bölgeye getirilmişti (Özdağ, 1999:63). Yerel Kürtler ABD desteğinde B.M. yetkililerini bu bölgeye getirerek onlara Türkiye aleyhinde propaganda yapmışlardır. Göç eden aileler, B.M. yetkililerine göç sebebi olarak; Türk güvenlik güçlerinin baskısını ileri sürmüşlerdir. PKK terör örgütü ise; bu aileleri, Türk güvenlik güçlerinin sınır ötesi operasyonlarda kalkan olarak, dünya kamuoyunda propaganda malzemesi olarak, kendi militanlarının ise barınma yeri olarak kullanmıştır. 1 Temmuz 1994 tarihi itibari ile, 1013 aile B.M. yetkililerince kaydedilmiştir. Bu aileler buradan Türkiye'ye geri dönmüşlerdir (Armaoğlu, 1983:790).

Irak'ın kuzeyindeki gelişmeler, giderek mecra değiştirmiş; yerel Kürtler uluslar arası kamuoyunda öne çıkıp destek gördükçe, bir taraftan Türkiye'ye olan

bağımlılıkları azalmış, diğer taraftan da Türkiye'nin etki alanından çıkarak Türkiye'yi karşlarına aldıkları bir sürecin içine girmişlerdir. Bu arada, yerel Kürt gruplarının öne çıkışı; başta Türkmenler olmak üzere diğer etnik ve dinsel unsurların sinmesine neden olmuştur.

Türkiye bu süreç içerisinde, ABD ve İngiltere ile birlikte hareket ediyor görünmesine rağmen, Türkiye ve ABD'nin Irak politikalarının örtüşmesine işaret eden gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. PKK terör örgütü bu süreç içerisinde, Türkiye'ye ve yerel Kürt gruplarına karşı kullanılan bir araç olma özelliğini korumuş; Suriye ve İran, Irak'ın kuzeyi ile yakından ilgilenmeye devam etmiş; KDP ve KYB arasındaki rekabette yerini korumuştur.

Bu tablo sürerken ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terörist saldırılar ve bu saldırılar sonrasında ABD'nin "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" adı altında sözde uluslar arası terörle mücadelenin Özellikle ABD'deki saldırıların ardından El Kaide ile Saddam arasındaki bağlantı, ABD'nin Irak'ı sıkıştırmasına neden olmuştur. Afganistan'dan sonra 2003 yılı ilk baharında, ABD Irak'a girmiştir.

Saddam Hüseyin'in Irak yönetiminin başından uzaklaştırıldığı 2003 yılı Nisan ayının ilk yarısından Mayıs ayı başlarına kadar geçen dönemde Saddam Hüseyin'in nerede olduğuna dair epeyce spekülasyon yapıldı. Saddam Hüseyin'in Tikrit bölgesine kaçtığı ve orada bir direniş hareketinin örgütleyebileceği ileri sürülmüştür. Ardından, ABD Başkanı Bush 1 Mayıs günü Irak'taki savaşın tamamen sona erdiğini açıkladı (Milliyet Gazetesi, 02.05.2003). Ancak bu tarihten sonra ABD'nin beklemediği ve beklemediği için başlangıçta fazlaca ciddiye almadığı bir gerilla saldırıları patlak verdi. Önceleri sadece basit vur-kaç taktikleri üzerine inşa edildiği anlaşılan gerilla tipi saldırılar giderek çok daha organize hale geleceğinin belirtilerini göstermeye başladı ve Haziran sonuna gelindiğinde bu gerilla saldırılarının Amerikan güçlerinin karabasanı haline geldiğini gördük (Cumhuriyet Gazetesi, 29.06.2003).

O tarihten itibaren Amerikan kuvvetleri Saddam'ın oğullarını öldürmek gibi medyatik eylemlerden, Bağdat'ın belirli mahallerinin neredeyse tamamını havadan bombalamak gibi askında gerilla ile mücadelede yapılmaması gereken ne kadar iş varsa hepsini yapmaya başladı. Evlere yapılan gece baskınları, başta kadın ve çocuklar olmak üzere insanların kameralar önünde taciz edilmeleri, sadece Kürtleri

kollayan bir siyasette ısrar etmesi ve Arap halkının yanına çekmek için ciddi ve inandırıcı bir çaba göstermemesi; Amerika'nın Irak siyasetini çıkmazlara soktu.

Kısa bir süre içerisinde ortaya çıkan sonuç; Amerika açısından hiç de iç açıcı değildi. ABD yönetiminin Irak savaşını başlatırken sahip olduğu beklentilerinin hiç birisi gerçekleşmedi. Şiiler çiçekler ve alkışlarla Amerikan birliklerini sınırlarda karşılayacaklardı, en fazla direnenler onlar oldu. Saddam'ın devrilmesinden memnun olan bu geniş topluluk, Amerika'nın işgaline karşı çıktı. Başlangıçta silaha sarılmasalar da, Amerika'nın işgaline karşı çıkmaları ve Amerika'nın Irak yönetimini Iraklılara devretme işini kabul edilemez sürelerle geciktirmesi halinde, silaha sarılmaya hazır olduklarının işaretlerini vermekten bile çekinmediler (Cumhuriyet Gazetesi, 27.09.2003).

Sünni bölgesinde yaşanan silahlı direniş, nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan Şiilerin Amerikan işgaline gayet sert bir biçimde muhalefet etmeleri ve ABD'nin Kürtleri kollayan politikaları yüzünden Irak'taki Türklerin de Arapların safına kaymaları üzerine, Washington yönetiminin Irak'a ilişkin siyaset seçenekleri hızla azalmıştı. Irak'taki işgalci pozisyonunu, yönetimi Iraklılara devretmeksizin devam ettirmek istemesi halinde Sünni bölgesindeki silahlı direnişin adım adım Şii bölgelerine de yayılması ve Amerika'yı içinden çıkamayacağı bir bataklığa çekmesi mümkündü. Yönetimi demokratik seçimler yoluyla Iraklılara devretmesi halinde ise, sandıktan çıkacak iktidarın, Şiilerin önderliğinde bir tür İslamcı-Arap milliyetçiliği olacağı adeta kesindi. Böyle bir senaryoda Türkmenlerin de bütün siyasi ağırlıklarını Araplardan yana koyacakları açıktı.

Her gün artan sayılarla kayıp veren Amerikan yönetiminin buna uzunca bir süre katlanması zor görünüyordu. Bu yüzden önce yönetimin Iraklılara devredileceği haberleri geldi ve bunun nasıl yapılacağı üzerine tartışmalar başladı. Aynı zamanda yeni Irak anayasasının hangi temeller üzerine oturtulması gerektiği konusunda da birbirinden farklı görüşler ortaya atılmaya başlandı. İşte Saddam Hüseyin böyle bir ortamda yakalandı ve bu yakalanma işleminden beklenen sonuçlar elde edilemediği için, hadise hızla medyanın gündeminden düştü. Şimdi esas tartışılan konu Irak'ın toprak bütünlüğünün korunup korunamayacağı üzerinde odaklanıyordu.

Barzani ve Talabani'nin talepleri, Irak'ın toprak bütünlüğü ve biri diğerini etkileyen, ancak nasıl bağdaştırıldığını bir türlü netlik kazanamayan en temel sorunlarından biri olarak ortada duruyordu. Amerika'nın ortaya koyduğu takvime göre Irak yönetiminin alt yapısını hazırlayacak olan anayasa Haziran 2004'e kadar oluşturularak uygulamaya girecekti. ABD'nin bir dönem gündeme getirdiği bir planda, Irak'ın 47 vilayetlerinin yönetimlerini otonom bir tarzda örgütlemelerini öngörüyordu. Bu otonom uygulamada etnik kırılmalara yer verilmemesi; her vilayetin kendi yapısını aynen devam ettirmesi ve merkezi yönetimin petrol ve doğal gaz gelirlerini kontrol edecek şekilde ve güçlü bir konumda olması öngörüldü. Buna karşılık Irak'ın kuzeyinde Talabani ve Barzani'nin önderliğinde hareket eden yerel Kürt grupları ise, Irak devlet yapısının bir etnik federasyon temelinde örgütlenmesini ve bu federasyon içerisinde "Kürdistan" olarak adlandırılacak olan kendi bölgelerinin sınırlarının belirlenmesini talep ediyorlar (Kayar, 2003:264).

Şii ve Sünni Arapların ve Türkmenlerin kati suretle kabul etmeyeceklerini her vesileyle ortaya koydukları bu teze göre, Kürt gruplar kendi bölgelerine son on yıl içerisinde oluşturdukları devlet yapısını muhafaza edecekler, bu bölgenin coğrafi ve idari sınırları kesin çizgileriyle belirlenecek ve bu coğrafyaya Kerkük ve Musul şehirleri de ilave edilecekti. Bu da Şii-Sünni bütün Arapları ve Türkmenleri rahatsız etmekteydi. Zira, Irak'ın etnik bir federasyona götürülmesi bu ülkenin toprak bütünlüğünün hemen olmasa bile orta vadede bozulmasını beraberinde getirecekti. Ayrıca böyle bir etnik haritaya Irak petrollerinin yüzde kırkına sahip olan Kerkük ve Musul bölgelerinin ilave edilmesi ortaya çok güçlü bir Kürt siyasi varlığı çıkaracaktı. Nitekim son zamanlarda Araplar ile Türkmenlerin bu teze karşı işbirliği yapmakta olduğu gözleniyor. Bu işbirliğinin artan oranlarda devam edeceğini düşünmek pek yanlış olmayacaktır.

Öte yandan böyle bir etnik düzenlemeye bir kısım bölge ülkeleri de karşı çıkacaktır. Türkiye ve Suriye arasında son aylarda yaşanan yakınlaşmanın önemli bir ayağının, bu konuda iki ülkenin de duyduğu benzer kaygılardan kaynaklandığına şüphe yoktur. Bu yakınlaşma sürecine İran'ın da katılması muhtemeldir. Nitekim Tahran'ı ziyaret eden Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'e, İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin, "Türkiye karşıtı hiçbir grup bizim topraklarımızı kullanarak Türkiye'ye karşı saldırı düzenleyemeyecektir" (Cumhuriyet Gazetesi,

12.01.2004) demesi böyle bir yakınlaşma sürecinin ilk adımı olarak görülür. Kaldı ki, Amerika'nın Kürtler vasıtasıyla Irak'ın toprak bütünlüğünü doğrudan bozma veya böyle bir konuyu zamana yayarak (federasyon) yapma girişimleri üzerinden sadece komşu ülkeleri değil, kendi sınırlarının da benzeri bir uygulamaya tabi tutulacağından endişe eden diğer Arap ülkelerini de rahatsız edecektir. Bu çerçevede Mısır'ın son zamanlarda Irak'ın toprak bütünlüğüne ciddiye atfeden açıklamaları (Milliyet Gazetesi, 05.01.2004) ve Türkmen Cephesi'nin Mısır'da ofis açmasını teşvik etmesi gibi gelişmeler dikkate alınmalıdır. Aynı hassasiyetlerin kademeli bir şekilde Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelere de paylaşılması ihtimali kuvvetlidir. Dolayısıyla Irak'ın toprak bütünlüğünün Kürt gruplar vasıtasıyla bozulmaya çalışılmasının, hem Irak içerisinden hem de bölgenin, kuvvetli bir muhalefet oluşmasına sebebiyet vermesi ve bu gidişatın Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemesi kaçınılmaz gibidir.

4.1.2. A.B.D. Yönetiminde Irak'ın Yapılanma Süreci ve Bu Bağlamda Kuzey Irak

4.1.2.1. Genel Olarak

ABD'nin, Irak'ı işgalinden sonra sistematik bir yeniden yapılanma sürecine girmesi kaçınılmazdı. Bu yapılanma da özellikle ekonomideki yeniden yapılandırma hem müdahaleci güçlerin masraflarını karşılanması, hem de Irak'ın kendi başına ayakta duracak bir alt yapıya kavuşturulması açısından önemliydi. ABD işgal sonrasında Irak'ın yeniden yapılandırılmasının 80-100 milyar Dolarına mal olacağını hesaplamış ve bunun büyük bir kısmını Irak'ın petrol giderlerinden karşılamayı düşünmüştür. Bu sebepten dolayı Irak petrollerinin uzun bir süre ABD'nin kontrolünde uluslararası piyasalara aktarılacağını söylemek gerekir.

Askıda olan anlaşmalardan kaynaklanan zararlı, savaş tazminatları ve dış borçların da dahil olduğu mali yük, astronomik düzeydedir. ABD'nin, Irak'ı işgal etmesiyle, çoğu müttefiklerine ait olan 316 milyar ABD Dolarlık borcu ödemesi gerekmektedir. Bu borç miktarı ile Irak dünyanın en borçlu ve fakir ülkesi konumuna düşmektedir.

ABD'nin Irak'ı bu ağır borç yükünden kurtarmak ve yeniden yapılandırılmak için kaynağa ihtiyaç vardı ve bunun için döviz girişlerinin %95'ini oluşturan petrol

gelirleri kullanılacaktı. Uluslar arası kuruluşların yapmış olduğu bağımsız tahminlere göre sadece ilk yılda 10 milyar dolarlık bir maliyetin olması söz konusu olup toplam maliyetin 100 milyar dolara kadar çıkması beklenmektedir. Ayrıca yeniden yapılanma süreci içinde Irak'taki barışı sağlama ve koruma faaliyetleri için de 5 yıllık bir süre için, yaklaşık 125 milyar ABD Dolarına ihtiyaç vardı. Irak'ın borçlarının yeniden yapılandırılması gerekmekteydi. Mevcut bu durum, Irak'ı kırılgan bir finansal yapı içerisine sokmaktaydı.

Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde ABD'nin ilk olarak ülkenin dış borçlarını, kreditorlerle görüşüp borçların ödenme takvimi üzerinde anlaşması gerekmekteydi. Bu görüşmeler, resmi şekilde Paris Kulübü üzerinden borçların yeniden düzenlenmesi şeklinde olabileceği gibi, Uluslar arası Para Fonu (IMF) üzerinden ya da direkt olarak borç verenlerle görüşme suretiyle de yapılabilirdi.

IMF'nin son yıllarda ortaya koyduğu Ülke İflas Mekanizması da Irak için kullanılabilecek bir alternatifti. Büyük kreditorler ve alacaklılar 5 yıllık bir moratoryumu kabul edebilirler; Paris Kulübü kreditorleri ile 2001 yılında Yugoslavya anlaşmalarına benzeyen bir anlaşma yapılabilirdi.

Irak'ın, 1990-91 yılları arasındaki Körfez Savaşı'ndan tazminat olarak 172 milyar Dolar borcu bulunmaktaydı. Ayrıca bunlara ek olarak Birleşmiş Milletler Tazminat komisyonuna 43 milyar ABD Dolarlık borcu vardı. Irak-İran savaşından doğan savaş tazminatları ise, 100 milyar ABD Doları tutmaktaydı. Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Irak-İran savaşından doğan borçların üzerine gitmemekte, muhtemelen doğmamış bir borç olarak kabul etmekteydi. Ayrıca Saddam Hüseyin rejiminin Rus, Hollandalı, Mısırlı, BAE, Çinli ve Fransız şirketleri ile yapmış olduğu ve yaklaşık 57,2 milyar dolar tutan olan enerji ve telekomünikasyon sektörlerin ilişkin anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi gerekecekti. Irak'ın yeniden yapılandırılmasında ekonomik sistemi kökten etkileyecek bazı reformların yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda da en önemlisi borçların yeniden müzakere edilerek miktarın 50 ile 75 milyar ABD Doları düzeyine indirilmesidir. Bu olmadığı takdirde Irak'ın yapılandırılmasının gerektirdiği maliyet başta ABD olmak üzere koalisyon devletleri tarafından karşılaması gerekecektir ki, bu imkansız görülmektedir.

Diğer taraftan ABD'nin sonrasında, Kürt ve Şii unsurlarca sürdürülen örgütlü çalışmaların Irak'ı işgali etkisinde, özellikle ABD'nin Kürt gruplarını kayırması sonucu, Irak'ta Kürt ve Şii kimlikli bir geçici yönetim ortaya çıkmıştır. Bu süreç içinde, ABD, Irak'ın yeni siyasi yapısı kapsamındaki, ikili federasyon (Kürt, Arap), üçlü federasyon (Şii, Sünni ve Kürt), Dokuzlu Eyalet Sistemi ve 18'li Vilayet Sistemi alternatiflerini Geçici Yönetim Konseyinin incelenmesini istemiştir. Son zamanlarda Arapların da ağırlıklarını hissettirmeleri sonucu bu alternatiflerden, merkeze karşı güçlendirilmiş 18 vilayetten oluşan idari federatif bir yapılandırma şekli üzerindeki görüşler ağırlık kazanmış gibidir. Nitekim Irak Geçici Konseyi ile ABD arasında 15 Kasım 2003 tarihinde imzalanan geçiş süreci esaslarını belirleyen bir düzenlemede Irak'taki federal sistemin iller bazında oluşturulacağı öngörülmüştür.

Kürt Gruplar, kendi beklentileri ile uyuşmayan bu durum karşısında, değişik medya organlarına demeçler vermek ve 22 Aralık 2003 tarihinde Kerkük'te yürüyüş düzenlemek suretiyle tepkilerini dile getirmişler (Hürriyet Gazetesi, 23.12.2003); Musul, Kerkük ve Diyala illerini de içerisine alan bir Kürt federasyonu üzerine oluşturdukları taslak metni incelenmesi talebiyle Geçici Yönetim Konseyine sunmuşlardır (Radikal Gazetesi, 23.12.2003).

Kürt Grupların federasyon isteklerinden ve Kerkük'ün Kürt şehri olduğu iddialarından rahatsız olan Şii ve Sünni Arapların, Türkmenler ile birlikte 31 Aralık 2003 tarihinde Kerkük'te düzenledikleri protesto yürüyüşünde, Kürtler tarafından topluluğun üzerine açılan ateş sonucu 5 Türkmen, 3 Arap, 1 Kürt hayatını kaybetmiş, çok sayıda Arap ve Türkmen de yaralanmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 01.01.2004). Burada kısaca değinilen güvenlik ile ilgili yeniden yapılanmaya, ileriki konularda, ayrıntılı olarak değinilecektir.

4.1.2.2. Ekonomik Yapılandırılması

ABD'nin Irak'a yapmış olduğu askeri mücadele, hızlı bir şekilde bitirilmesine rağmen ülkede ağır hasar meydana gelmiş durumdadır. Irak'ta askeri ve sivil kayıpların yanında, ülkenin alt yapısı fiziksel olarak yok olma düzeyine yaklaşmıştır. Tüm bunlara ek olarak ticaret hacmi azalmış, siyasi ve yürütme organları işlemez hale gelmiştir. Bu sebepten gerçek ve kalıcı bir barışı sağlamak, savaşı kazanmaktan çok daha maliyetli olacaktır.

Yeniden yapılanma sürecinde, öncelikle ekonomideki birimleri kontrol etmek ve birbirleri ile eş güdümü sağlamak için bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu durumu sağlamanın ise iki yolu vardır. Ya tam yetki ile donatılmış Ekonomi Bakanı özellikle geçiş dönemi için geçerlidir. “Süper Bakan” olarak tanımlanabilecek Ekonomi Bakanı, maliye, ticaret, sanayi ve planlama bakanlıklarının yetkilerini de kendisinde toplayacak. Bu durum, Irak ekonomisinin geçiş dönemi için oldukça yararlı olabilecektir. Ancak süper ekonomi bakanlığının kurulması, sadece geçiş bir süre için düşünülebilir. Ya da (ikinci yol) bir özel “Ekonomi Komisyonu” kurulabilir. Bu Komisyon, çeşitli bakanlıklarla, hükümete bağlı kuruluşlar ve diğer bağımsız kuruluşlar arasındaki ilişkileri düzenleyerek ve söz konusu kuruluşlar arasında yapılacak toplantılara başkanlık yaparak eşgüdümü sağlayacaktır. Komisyonun, kamuda bağımsız, ancak kamu görevlileri ile aynı yetki ve sorumluluklara haiz kendi teknokratları olacaktır. ABD’nin bu iki seçenekten birini tercih ettiği yolunda net bir görüş ileri sürmek güçtür. Ancak, ABD’nin kendisi merkezli bir ekonomik yapılanmaya gittiği söylenebilir. Bunun ayrıntısına ileriki konularda değinilecektir.

Irak ekonomisinin büyümesinin önündeki en büyük engel, dış borçlar ve tazminatlar olarak görülmektedir. Bu durum Irak’ın kalkınmasını ve yeniden yapılanmasını zora sokacak önemli bir engeldir. Eğer Irak’ın borç sorunu çözülemez ise ekonomik kalkınma hayata geçirilemezdi. Bunun içinde öncelikli olarak borçların silinme ve bu formülün işletilebilmesi için kreditörlerin mutabakatının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca borçların bir kısmının vadesinin uzatılmasına veya yeniden yapılandırılmasına da ihtiyaç vardır.

Bilindiği üzere günümüzde bir çok ülke off-set anlaşmalarını başarıyla uygulamaktadır. Off-set programlar, Irak ekonomisinin yapılandırılmasında işe yarayabilir. Çünkü bu programlar Irak’ın ihtiyaç duyacağı kalifiye eleman sıkıntısına son verebilir. Off-set programlarının Irak ekonomisinin büyümesi için önemli bir fırsat olmasına ve Irak’ın off-set konusunda potansiyeli olsa da diğer ülkelerden kaynaklanan sorunlar yüzünden off-set programını başarı ile uygulama şansı azdır. Bu nedenle, gündeme gelmiş olmasına rağmen, bu programlar hayata geçirilmemiş istikrarsızlık ve belirsizlik bunu önlemiştir.

Irak'ın yeniden yapılandırılmasında en önemli noktalardan biri de, başarılı bir para birimi reformunun yapılmasına duyulan bir ihtiyaçtır. 1947 yılında kurulan Irak Merkez Bankası çoğu gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi hatalı yönetimlere maruz kalmış, sürekli olarak başlayıp yarıda bıraktığı programlar nedeniyle para politikasında istikrarsız bir süreç yaşamıştır. Irak Dinarı günümüzde convertible bir para birimi değildir ve Irak uluslar arası işlemlerde sadece yabancı para birimlerini kullanabilmektedir. Aslında Saddam Hüseyin'in iktidara gelişine kadar Irak para birimi olan Dinar'ın durumu oldukça iyi durumdaydı. 1979 yılında 1 Dinar 3,39 Amerikan doları ediyordu. Ancak, Saddam Hüseyin'in ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda yönetmesinden dolayı karaborsada 3000 Dinar 1 dolara eşit olacak seviyeye gelmişti (Özdağ vd., 2003:364). Irak için önerilen para birimi modellerinden biri, 1995 Dayton Anlaşması ile Bosna için yürürlüğe giren Para Kurulu olmuştur. Diğer bir olasılık ise Euro'ya dayalı sistemdir.

Irak ekonomisinin yeniden yapılandırılması için öncelikle cari işlemlerdeki mevcut olumsuzlukların ortaya konulması gerekmektedir. Ülke 20 yıl gibi uzun bir süre savaş içindedir. Bu durum ekonomide kaynakların verimsiz dağılımına neden olmuştur. Birleşmiş Milletlerin 11 yıldır uyguladığı ekonomik ambargo ülkede üretimi olumsuz etkilemiş, ekonomiyi petrol gelirlerine tehlikeli derecede bağımlı hale getirmiştir. 1964 yılında yapılan militleştirme ile ülkenin sahip olduğu verimli kaynakları kamuya geçmiş ancak, kamu ve sektörleri verimli bir şekilde çalıştıramamıştır. Özel mülkiyete saygı duyulmamış, milileştirmeler yabancı yatırımcıları (petrol sektörü) kaçırmıştır. Irak orta sınıfı büyük ölçüde ortadan kalkmış, bu da gelir dağılımının bozulmasına neden olmuştur. Ülkeden yoğun olarak “beyin göçü” yaşanmıştır. Bu iki durum Irak ekonomisinin üretim ve tüketim kapasitesine büyük ölçüde zarar vermiştir. Ülkeye uygulanan yoğun ekonomik ambargolar yüzünden karaborsa piyasaları oluşmuştur. Adam kayırma ve yolsuzluklar, ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir (Özdağ vd., 2003:364).

Bu koşullardan dolayı Irak'ın ekonomik reformları niteliğinde yasalar çıkarması gerekmekte, eğitim, sağlık başta olmak üzere petrol-gaz, enerji ve iletişim sektörlerine yoğun yatırımların yapılması gerekmektedir. Belki de en önemlisi, Irak'taki zihniyetin değişmesidir.

Devletin sadece düzenleyici olarak ortaya çıkması ve ekonominin yeni çerçevesinin ortaya koyulması gerekmektedir. Büyümenin önündeki darboğazların ortadan kaldırılması, doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi, yerel ihtiyaçların karşılanması, Gayri Safi Milli hasılanın büyüme oranın yükselmesi sağlanmasıdır. Kamunun ekonomi üzerindeki ağırlığı azaltılmalı, Merkezi planlama uygulamasına son verilmeli, kanunlarla özel mülkiyet koruma altına alınmalı, borç ve geri ödemeler durdurulmalı, serbest piyasa ekonomisine geçiş sağlanmalı, Bankacılık sektörü ve sermaye piyasaları yeniden yapılandırılmalıdır. Ekonomik açıdan yapılandırılmasında 5 yıllık zaman dilimi için düzenleyici bir çerçeve oluşturulmalıdır. Askeri harcamalar hariç, mali programlar genişlemeli, para politikası istikrara kavuşturulmalı, işgücü yeniden yapılandırılmalı, özel sektör teşvik edilmelidir.

Düzenli ve sistematik bir şekilde, serbest piyasa ekonomisine geçiş sağlamalıdır. Büyümenin motoru olarak özel sektör benimsenmeli bu anlamda devlet, sürekli özel sektörü destekleyen politikalarla ortaya çıkmalıdır. Dış borç sorunu çözülmeli, borçlar yeni sözleşmeler ve anlaşmalar ile yeni bir takvime bağlanmalı özelleştirme politikaları ortaya koymalı, Off-set programları uygulanmalı ve yabancı sermaye desteklenmelidir.

Irak ekonomisinin işler hale gelmesi için, acil olarak 20 milyar ABD Dolarına ihtiyacı olduğu değerlendirilmekle beraber, yeniden yapılandırma programının yürütülebilmesi için 10 milyar ABD Dolarlık kaynağında mesafe almak için yeterli olabileceği düşünülmüştür. Bu kaynağın petrol kaynaklarından sağlanması mümkündür.

4.1.2.3. Siyasal Sistemin Yapılandırılması

Irak'ta 13 Temmuz 2003 tarihinde "Irak Geçici Yönetim Konseyi" (IGYK) oluşturulmuştur. IGYK, 13 Şii Arap, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asuri üyenin katılımıyla 25 kişiden meydana gelmiştir. Konsey içerisinden seçilen 9 kişi (5 Şii, 2 Sünni Arap, 2 Kürt) birer ay süre ile dönüşümlü başkanlık yapmaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 17.07.2004). 03 Eylül 2003 tarihinde, IGYK tarafından atama yoluyla "Irak Geçici Hükümeti" kurulmuştur. 25 bakandan oluşan Bakanlar Kurulunda ise 14 Şii Arap, 3 Sünni Arap, 6 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asuri bakan

bulunmaktadır. Teknoloji ve iletişim bakanı Türkmen'dir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.09.2003).

15 Kasım 2003 tarihinde, Irak Geçici Yönetim Konseyi (IGYK) ile Koalisyon Geçici Otoritesi (CPA) arasında, Irak'ta 18 vilayet esasına dayalı idari federatif yapıyı öngören "politik Süreç Anlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşmaya rağmen Irak'ın siyasal yapılanması ve dolayısıyla geleceği ile ilgili tartışmalar kesilmemiştir. Nitekim 08 Mart 2004 tarihinde, politik Süreç Anlaşması esaslarını ihlal eden ve IGYK tarafından, geçiş döneminde yönetim esaslarını belirleyen Geçici Anayasa konumundaki "Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası" (IDGYY) oybirliğiyle kabul edilmiştir. Söz konusu yasa 08 Mart 2004 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Geçici anayasa ile Politik Süreç Anlaşmasının görmezden gelinmesi, Irak'ın siyasal/yönetimsel yapısına ilişkin tartışmaları beslemiş ve belirsizliğe yol açmıştır (Radikal Gazetesi, 09.03.2004).

Irak'taki siyasi yapılanma sürecinin sorumluluğunu BM'nin Irak Özel Temsilciliğince yapılan bir incelemeye göre; Geçici Yönetim Konseyi tüm Irak'ı temsil etmektedir (Milliyet Gazetesi, 05.05.2004). Öncelikle her kesimin rıza göstereceği bir teknokratlar hükümeti teşkil edilmeli, sonra bütün kesimlerin temsil edileceği 1200 kişilik bir ulusal konferansı toplanmalı ve bu konferanstan seçilecek 60 kişilik bir komisyon, teknokrat hükümete tavsiyelerde bulunma misyonunu üstlenmelidir. Ayrıca sekiz kişilik bağımsız bir seçim komisyonu da oluşturulmalıdır.

Irak'ta siyasal yapılanma sürecinin sorumluluğu kendisine verilmiş olmasına rağmen, BM Irak Özel Temsilciliğinin, bu görüşlerinin dikkate alındığını söylemek güçtür. Siyasal/yönetimsel yapılanmada BM'den çok, ABD'nin devrede olduğunu söylemek mümkündür. Bu konudaki süreç, ABD merkezli olarak işliyor gözükmektedir.

4.1.2.4. Güvenlik Sisteminin Yapılandırılması

Irak'ta güvenlik sisteminin yeniden yapılanması kapsamında ve ABD kontrolünde düzenli ordu, polis gücü, sınır muhafızları, sivil savunma, sabit tesis koruma gücü ve korucu taburu adları altında teşkilatlanmaya gidilmiştir. 2004 yılı sonuna kadar bu unsurların eğitimlerinin tamamlanması planlanmıştır. ABD yeniden

oluşturulmaya çalışılan Irak Ordusunun çekirdek personelinin eğitimini Ürdün’de sürdürmektedir.

Yaşananlara bakıldığında, Irak halkının, ABD tarafından oluşturulmaya çalışılan bu orduyu da karşısına aldığı görülür. Irak Ordusunun ABD tarafından teşkiline yönelik bir tepki söz konusudur. Amerikan işgaline direnenler, bu orduyu da karşısına almışlardır. O itibarla güvenlik sisteminin yapılandırılması da ciddi güçlükleri içermektedir.

4.1.2.5. Yapılanma Sürecinde Kerkük ve Musul

Irak Devleti Geçici Yönetim Yasasında; Duhok, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Musul ve Diyala Vilayetlerinin 19 Mart 2003 tarihi itibarıyla Kürtler tarafından yönetilen topraklarında Kürdistan Bölgesel Hükümeti resmi olarak tanınmıştır. Bu durum, bir taraftan ciddi tepkilere ve halk gösterilerine yol açmış, diğer taraftan da bu güne kadar gelen, halen de devam eden ciddi tartışmalara neden olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 10.03.2004). Türkiye ve Irak Türkleri, buna ciddi tepki vermişlerdir. Musul, Kerkük ve Telafer’de cereyan eden olaylar; Türkiye’nin ve Irak Türkleri’nin bunu kabullenemeyeceklerinin bir işareti olarak alınabilir. Bu durum önceden görüşüldüğü için Irak Devleti Geçici Yönetim Yapısında, Kerkük dahil, tartışmalı toprakların durumunun kalıcı bir çözüme bağlanmasının, nüfus sayımı yapılmasına ve daimi anayasanın onaylanmasına kadar ertelenmesi öngörülmüştür. Yasada, mevcut 18 vilayetin sınırlarının geçiş dönemi boyunca değişmeyeceği, Bağdat ve Kerkük hariç, vilayetlerin birleşerek bölgeler kurulabileceği, bu bölgelerin Kürdistan Bölgesel Hükümeti ile aynı hak ve sorumluluklara sahip olacağı da yer almıştır. Yasa da ayrıca 01 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla görevde olan Valilerin, Vilayet Meclisi Üyelerinin ve Kürdistan Bölgesel Hükümeti üyelerinin serbest seçimleri yapılana kadar görevde kalacakları; Federal Hükümetin, Gayrimenkul İddiaları Komisyonunun teşkili dahil, gerekli önlemleri almak üzere hızla harekete geçeceği, yerlerinden sürülenlere makul bir süre içerisinde gayri menkullerinin iade edileceği ve karşılığında tazminat ödeneceği, hususları da öngörülmüştür.

4.1.2.5.1. Kerkük Musul ve Kürtler

Eylül 2002’de taslak olarak hazırlandığı ifade edilen sözde Irak Kürdistan Bölgesi Taslak Anayasasında, sözde Kürdistan Bölgesi’nin sınırları, Kerkük ile Musul

ve Diyalâ illerinin bir kısmını kapsayacak şekilde ifade edilmiştir. Kerkük Kürdistan bölgesinin başkenti olarak gösterilmiştir. Ancak Irak Geçici Yönetim Yasası'nda Kürdistan Bölgesel Hükümeti sınırları Duhok, Erbil ve Süleymaniye illeri olarak belirlenmiştir (Şimşir, 2004:492). Kürtler, Kerkük ve Musu'a organize bir şekilde el atmışlar, özellikle Kerkük'te demografik yapıyı ve şehrin idari dokusunu değiştirecek uygulamalara girişmişlerdir. ABD'de, Kürt grupların bu faaliyetlerine karşı sessiz kalmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 14.10.2004).

ABD'li yetkililer, Kerkük Şehir Meclisi üyelerinin seçiminden adil bir tutum izlememiş, Türkmenlerin nüfusları oranında mecliste yer almaları engellenmiştir. 300 kişilik Şehir Meclisi, dört etnik gruptan 39'ar kişi ve ABD tarafından atanan 144 sözde bağımsız şahsiyetten oluşturulmuştur. Ancak atananların 136'sı Kürt olmuştur. 30 üyeli Valilik Meclisinde ise; 6 Türkmen, 6 Arap, 11 Kürt ve 7 Asuri'ye yer verilmiştir. Ocak 2004'te Valilik Meclisi üye sayısı 30'dan 40'a çıkarılmış yeni üyelerine, 3 Arap, 2 Türkmen ve 1 Kürt üye atamış, kalan 4 üyeyi de ABD kendisi belirlemiştir. Kerkük Valiliği bünyesindeki 12 Genel Müdürlük, dört etnik gruba üçer adet paylaştırılmıştır. Türkmenlere; Eğitim, Kültür ve Enformasyon ile petrol işleri Genel Müdürlükleri verilmiştir. Başlangıçta Kerkük polis teşkilatında Kürtlere %72 oranında yer vermiştir. Ancak Kürt polislerin etnik ayırım gözetmesi ve tahsil durumlarının yetersiz olması sonucu çıkan olaylar ve Araplar ile Türkmenlerin tepkileri üzerine; Eylül 2003'te Polis Müdürlüğüne bir Türkmen şahıs atanmış, yenilenen teşkilatta Türkmenlere %44, Kürtlere %28 oranında yer verilmiştir. Son gelişmeler ile, çok sayıda peşmerge Kerkük'e girmiş, kontrol noktaları tesis etmiş ve güvenlik hizmetlerinde kullanılmıştır. Ancak Türkmen yetkililerin tepkileri sonucu peşmergelerin bir kısmı Kerkük'ten geri gönderilmiştir. Fakat şehirde Kürt evlerine dağıtılmış, bir kısmı sivil kıyafetli beş bin kadar peşmergenin kaldığı görülmüştür (Yeniçağ Gazetesi, 05.01.2004). Süleymaniye ve Erbil'den Kerkük'e getirilen vasıfsız Kürtler kamu kurumlarında usulsüz şekilde memur olarak görevlendirilmiş, kamu kurumlarına sözde Kürdistan bayrakları asılmış, çalışanlar Kürtçe konuşmaya zorlanmıştır. Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmeye yönelik faaliyetler icra eden Kürt Gruplar bu kapsamda; başlangıçta tapu ve nüfus kayıtlarını yağmalamışlar, şehre sözde Kürdistan bayrakları, Kürtçe tabelalar, Barzani ve Talabani'nin resimlerini asmışlardır. Ayrıca; Kerkük'ün Erbil ve Süleymaniye'den Kerkük'e güçlü teşvik etmiş; baskı ile veya fahiş fiyatlarla gayrimenkul edinmişlerdir. Erbil ve

Süleymaniye'deki Kürtlere Kerkük nüfus dairesinden ve bölgelerinden ikinci bir sahte kimlik düzenlenmiş; Erbil ve Süleymaniye'deki ailelerin Kerkük'te doğum yapmaları ve Kerkük nüfusuna katır olmalarını sağlanmış; resmi kurumlarda halkı Kürtçe konuşmaya zorlamış; şehirdeki Türk eserleri ve mezar taşlarını tahrip edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 17.01.2004).

Musul'da ise, ABD'li yetkililerce 213 kişilik bir Şehir Meclisi oluşturulmuş, Türkmenler bu mecliste 15 kişiyle temsil edilmiş. Şehir Meclisi; 31 kişiden oluşan Valilik Meclisini seçmiş, bu heyette bir Türkmen yer almıştır. Valilik Meclisinde bulunan Araplar içerisinde bir şahıs vali; Türkmen, Kürt ve Asurilerden birer vali yardımcısı seçilerek yönetimde her etnik gruptan şahıslara yer verilmiştir. Son olaylar sırasında Musul'a giren KDP peşmergelerinin tamamına yakını halkın tepki göstermesi üzerine şehirden çekilmiştir. Ancak, Kürt gruplar; Musul'da nüfus olarak azınlıkta olmasına rağmen şehrin idari mekanizmasında etkili olma çabası içerisine girmişlerdir. ABD askeri yetkilileri, Musul Valisi ve Musul Hakiminin güdümünde Ocak 2004 tarihinde yapılan sözde seçimde, Musul Merkez İlçesi Kaymakamlığına Kürt kökenli bir şahıs getirilmiştir. Kürt gruplar, İsrail destekli Hicret isimli NGO ile işbirliği içinde, Arap ve Türkmenlere ait gayrimenkulleri yüksek fiyatla satın alarak bölgeye Kürt göçünü teşvik etmiş, yapılacak nüfus sayımında kendilerini Kürt olarak beyan etmeleri için muhtaç durumdaki Arap ve Türkmenlere maddi yardım teklifinde bulunmuşlardır. Kürt gruplar, halktan tepki görmeleri sebebiyle Telafer ve Sincar'da Tabela Türkmen Partilerini de örgütlemek ve fakir halka maddi yardımda bulunmak suretiyle taban edinme gayreti içerisine girmişlerdir.

Bu belirtilerden anlaşılacağı üzere Kürtler Kerkük'te ve Musul'da daimi anayasada, Geçici Yönetim Yasası ile elde ettikleri hak ve yetkilerin daha da genişletilmiş şekilde yer alması ve onaylanması için yoğun çaba içine girmişlerdir. Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası ile yönetimlerine bırakılan bölgeye; şimdilik özel bir statü verilen Kerkük, Musul ve Diyala illerinin petrol ve verimli tarım arazilerini kapsayan kesimlerini de dahil ederek, topraklarını genişletmek ve ekonomik güç elde etmek gayretleri içindedirler. Bunu başaramadıkları takdirde; Kerkük'ün, Irak yönetimi içerisinde özel bir statüde kalması yönünde gayret gösterecekler federal yönetimden kısmen tecrit edilen Kerkük'ün demografik ve ekonomik yapısını kendi lehlerine çevirerek, zamanla sınırlarına dahil etmeyi hedefleyeceklerdir. Kürtler

Federal Hükümet nezdindeki Gayrimenkul İddiaları Komisyonunda etkili olmaya çalışacaklardır.

4.1.2.5.2. Kerkük-Musul ve Türkmenler

1918 yılında Irak'ı işgal eden İngilizler ve İngilizlerin etkisindeki Irak yönetimi tarafından, Osmanlı'nın devamı gözüyle bakılan Türkmenler potansiyel suçlu olarak görülmüştür. Bu nedenle Türkmenlere tanınan yasal haklar kısa sürelerde uygulanabilmiş, müteakiben yasaklanmış ve Türkmenlerin siyasi faaliyetlerine izin verilmemiştir.

Türkmenler, yakın zaman kadar, yaşadıkları olumsuzluklara rağmen Irak Yönetimine bağlı, iyi birer Irak vatandaşı olagelmışlerdir. Ancak 1980'li yılların ortasında başlayan ve bu güne kadar gelen süreç içinde, Kürtleri öne çıkaran Türkmenlerin yok sayılması karşısında Irak Türkleri de seslerini duyurarak ve bu suretle Irak'ın yeniden yapılandırılmasında yer bulabilmek için örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bu anlamdaki çabaların dün denilebilecek kadar yakın bir tarihte başlaması dikkat çekicidir. Bu durum, her şeye rağmen Türkmenlerin iyi niyetlerini korudukları anlamına gelir, Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP), 1988 yılında Türkiye'de kurulmuş, 1991 yılında deklare edilmiş ve böylece ilk Türkmen siyasi hareketi 1991 yılında başlamıştır, IMTP; 1992 yılında, Irak muhalefet gruplarınca oluşturulan Irak Ulusal Kongresinde yer almıştır (Şimşir, 2004:215).

ITC (Irak Türkmen Cephesi), Türkmenleri bir çatı altında toplamak ve örgütlü bir güç haline getirmek amacıyla; IMTP, TP (Türkmeneli Partisi) ve TBH (Türkmen Bağımsızlar Hareketinin) bir araya gelmesiyle, 24 Nisan 1995'de Erbil'de kurulmuştur (Şimşir, 2004:215). ITC, Irak içerisinde Zaho, Duhok, Erbil, Süleymaniye, Köysancak ve Kifri'de bürolar açarak teşkilatlanmış; yurt dışında Türkiye (Ankara), İngiltere (Londra), ABD (Washington) ve Almanya'da (Berlin) temsilcilikleri açılmıştır.

ABD Kongresi, Kasım 2002'de ITC'yi "Irak'ı Kurtarma Yasası" kapsamına alan Başkanlık kararını onaylamıştır.

Irak Muhalefeti tarafından 14-17 Aralık 2002 tarihlerinde, Londra'da, 26 Şubat 01 Mart 2003 tarihlerinde, Selahattin'de, 18-19 Mart 2003 tarihlerinde

Ankara’da konferanslara ITC’de katılmıştır. Ancak KDP ve KYB’nin ağırlığı hissedilmiştir. Esasen ITC’nin kuruluşundan sonra KDP tarafından, Türkmenler en büyük tehdit olarak algılanmış, Türkmenlerin siyasi ve silahlı güç olması engellenmiştir. Bu bağlamda KDP, ITC çalışanlarına ve tesislerine saldırılarda bulunulmuştur. ITC ve çalışanları baskı altına alınmaya çalışılmıştır. Kürt gruplar, ITC’nin Irak ve yurt dışında etkinliğini azaltmak amacıyla tabela Türkmen parti ve örgütleri kurdurmuştur. Bu örgütleri 1998’den itibaren ITC’nin alternatifi olarak Irak içindeki ve Irak dışındaki siyasi organizasyonlara dahil ettirmiştir.

Irak’ı işgalde Kürtleri müttefik olarak kabul eden ABD, Kürtlerin işgal, talan ve yağmalamalarını görmezlikten gelmiş, Türkmenleri adeta düşman olarak kabul etmiş, Irak genelinde oluşturulan bütün yönetim kademelerinde hak ettikleri yeri almalarını engellemiştir.

ITC, Türkmenlerin yerel yönetimler ile geçici merkezi yönetimde yetersiz temsil oranlarını ve haksızlıkları protesto etmek, Kürt grupların silahlı saldırılarını ve aşırı taleplerini kınamak ve haklı taleplerini Irak ve dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla; 06 Ağustos 2003 tarihinde Bağdat’ta, 22 Ağustos 2003 tarihinde Tuzhurmatu’da, 23 Ağustos 2003 tarihinde Kerkük’te yürüyüşler organize etmiştir (Milliyet Gazetesi, 24.08.2003).

ITC’nin öncülüğünde, 13-15 Eylül 2003 tarihleri arasında, “Irak’ta demokrasi Türkmenlere tam haklar” sloganı altında Kerkük’te yapılan 3. Türkmen Kurultay oldukça önemlidir (Şimşir, 2004:386). Bu kurultaya katılan ve ABD’nin Kerkük sorumlusu Albay Myvell’in “Bu Irak’ta ilk ve tektir, Türkmenler Irak’ta demokrasinin örneğini verdiler.” Şeklinde değerlendirme yapmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 17.09.2003), bu kurultayı ABD’nin Türkmenlere bakışının değişmesinde etkili olduğunun bir işareti olarak alınabilir. ABD Kurultaydan sonra Türkmenler ve ITC’yi ciddi olarak muhatap alıp Türkmen liderlerle görüşmelere başlamıştır. ITC, izleyen dönemde, Araplaşmış Türkmenlerin kazanılması, Iraklı etnik ve dini bütün gruplarla diyalogun tesis edilmesi ve koalisyon güçleri ile irtibatın sağlanması faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Bu çalışmalara ilave olarak, Türkmen Meclisi ve ITC heyetleri, Irak’taki gelişmeler ve istikrarlı bir Irak için yapılması gereken hususlar hakkında bilgi alışverişi ve destek sağlamak amacıyla, Mısır, Suriye ve İran’da temaslarda bulunmuştur. Anılan ülke yetkilileri tarafından ITC’nin Irak politikalarına destek

verilmiş ve bu ülkelerde de ITC temsilcilikleri açılması kararlaştırılmıştır. ITC'den İngiltere'ye ve Almanya'ya da ziyaretler yapılmış bu ülkelerde devlet yetkilileri, düşünce kuruluşları ve medya mensupları ile görüşülmüştür (Milliyet Gazetesi, 13.11.2003). ITC Irak içinde BM Irak Özel Temsilcisi, koalisyon güçleri ve Irak'ta bulunan aşiretler ve siyasi partilerle de temas içinde olmuş; Türkmenlerin görüşlerini bunlara aktarmıştır.

ITC Türkiye Temsilciliğini 2001 yılında Ankara'da açmış Temmuz 2002'de Ankara'da kurulan "Irak Araştırma Enstitüsü'nün düzenlediği çeşitli konferans ve toplantılara katılarak Türkmenlerin sorunlarını uluslar arası alana taşımıştır. Eğitim ve Kültür faaliyetlerine önem vererek Irak'ta Latince harfleri ile eğitim yapan ana okulu, ilköğretim ve lise seviyesinde Türkmen okulları açılmasını sağlamıştır. Türkmenlerin Türkiye'deki Üniversitelerde tahsil yapmaları teşvik edilmiştir. Türkçe okuma yazma kursları açmıştır. Sağlık hizmetlerini yürütmek maksadıyla, Irak'ta 3 adet dispanser açmış, bölgede tedavisi mümkün olmayan hastaların Türkiye'deki hastanelerde tedavi görmesini öngören bir sistem geliştirmiştir. Merkezi Irak Yönetimi bölgesinden Türkmen ailelere sahip çıkmıştır. Türkmen tüccar ve işadamlarına Türkiye'ye ücretsiz giriş-çıkış vizesi kolaylığı sağlamış, Türkmenlere mesleki eğitim verilmesinde ve bunlara, bir kısmının işyeri açmasında öncülük etmiş ve destek vermiştir. Erbil'de yerel tv; Erbil, Süleymaniye ve Kifri'de yerel radyolar açmış, Süleymaniye'de kurulmasını sağladığı yansıtıcı vasıtasıyla, TRT-1 yayınlarının Kerkük'ten izlenmesini sağlamıştır. Modern bir matbaa edinmiş; burada haftada çıkan bir iki gün gazete ile aylık ve üç aylık 12 derginin çıkararak, bunları yurt dışı da dahil olmak üzere dağıtılmaya başlamıştır (Özmen, 1999:23).

ITC, "Irak insan hakları Örgütü'nün kurulmasına öncülük etmiş; Türkiye ve çeşitli ülkelerdeki Türkmenlerin hem geri dönüşlerini hem de bunların Türkmen yerleşim bölgelerine yerleştirilmesini teşvik etmiştir. İran'da yaşayan Şii Türkmenlerin Irak'a dönüşünü desteklemiştir. Türk kökenli oldukları bilinen Araplaşmış ve Kürtleşmiş ailelerin ITC bünyesine çekilmesi için gerekli araştırma ve çalışmalara girişilmiştir. Türkmen aşiretlerinin ITC çatısı altında faaliyet göstermeleri maksadıyla, Türkmen Aşiret ve Ayanlar Birliği'ni kurmuştur (www.iraqiturkman.org.tr, Erişim Tarihi: 30.04.2015).

Kadınların eğitime önem vermiş, illerde Türkmen Kadınlar Birliği'ni açmış, birlik başkanlarının Türk Dünyası Kadınlar Kurultayında Türkmen kadınlarını temsil etmelerini sağlamıştır. Bu arada Türkmeneli Gazetesi 20.000 adet basılmaya başlanmış. ITC Kerkük, Musul, Telafer, Bağdat, Selahattin ve Diyala İl Teşkilat Başkanlıkları tarafından periyodik bültenler çıkarılması sağlanmıştır. Ayrıca Türkmen konusunun uluslar arası kamuoyuna taşınması maksadıyla bazı yabancı yazarlar desteklenmiştir. Türkmen işadamları, Türk şirketleri ile bağlantı sağlamaları maksadıyla Türkiye'ye getirilmiştir. Türk tarihi için önemli bir eser olan Kerkük Kalesi'nin onarım ve restorasyonunun yapılması ile ilgili olarak Türkiye'de ilgili bakanlıklar nezdinde girişimde bulunulmuştur. ITC, bazı Türkmen köylerinin su problemleri çözülmesini sağlamış (Özmen, 1999:24).

Musul ve Telafer bölgesine 200 ton tohumluk arpa ve buğday temin ederek dağıtmış; ayrıca, Türkmen Çiftçiler Birliği'nin kurulmasına ön ayak olarak bunların tarım aletleri ihtiyaçlarını kolay yoldan karşılamalarını sağlamıştır.

Türkmenler, Irak'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini esas alan, insan haklarına saygılı bir yönetimin tesisini ve milli haklarını elde etmiş, güvenliği sağlanmış bir toplum olarak yaşamayı hedef almışlardır. Irak'ın asli unsuru olarak tanınmayı ve yönetim kademelerinde nüfusları oranında hak ettikleri yeri almayı talep etmektedirler. Türkmenlerin, son dönemde yaptıkları bir kısmını yukarıda değinilen bütün çabaları buna dönüktür. Bu iyi niyete rağmen, günümüzde Irak Türklerin yok varsayılmak suretiyle hedef sayıldığı her gün biraz daha belirginleşmektedir.

Kürt gruplar, Türkmenlerin siyasi güç haline gelmesini engellemek maksadıyla, Geçici Konsey ve yerel yönetimlerdeki güçlerini kullanarak ITC'yi yıpratmaya çalışılmaktadır. Koalisyon güçlerinin (özellikle ABD'nin) başlangıçta, Türkmenlerin nüfusunu çok düşük (%4) kabul etmesi ve daha yakın zamanda ise varlığını kabul etmekle beraber uygulamada görmezden gelmesi, Türkmenlere Irak'ta karanlık bir gelecek vaat etmektedir.

Kürt grupların kurduğu ve yardım ettiği üye sayısı 100 kişiyi geçmeyen tabela partileri ABD tarafından muhatap alınıp destek görürken, Irak'ı kurucu unsuru Türkler ayrı ilgi ve desteğe muhatap olmamaktadır. Kürt grupların ABD'nin desteği ile 1991 yılından itibaren güvenli bölge içerisinde otonom bir yapı ile yönetim

tecrübesi ve serbestçe teşkilatlanma ve ekonomik imkanlara kavuşurken, Irak Türkleri özellikle bir kenara itilmiştir. Irak'ta her grubun kendi çıkarını düşünmesi ve ülke bütünlüğü düşüncesinin yerleşmemiş olması, Türkmenleri Irak'ın bütünlüğünü esas alma çabalarını da yalnız bırakmaktadır (www.iraqiturkman.org.tr, Erişim Tarihi: 30.04.2015).

Bu arada Türkiye'nin, milli menfaatleri bağlamında Türkmenlerin hak ve hukuklarının teminat altına alınmasını sağlayıcı etkili bir Irak politikası belirleme ve hayata geçirme konusundaki kararsızlığı, Irak'ta yaşayan Türkler açısından bir başka olumsuzluk olmuştur. Oysa, Türkiye'nin Irak Türkleri için yapabilecekleri vardır.

Türkiye, Türkmen nüfusunun gerçek durumunu belgelerle ortaya koyabilecek durumdadır. Irak dışındaki Türkmenlerin sayım ve bunların Irak seçimlerinde yer almaları, çifte vatandaşlık hakkından yararlanmaları konusunda girişimde bulunması mümkündür. Eğer Irak'a demokrasi getirilmek isteniyorsa Türkiye'nin Türkmenlerin demokratik hakları için öne çıkmasından daha doğal bir şey olamaz. Türkiye Irak Türklerinin Irak geçici yönetim yasasında belirtilen siyasi, idari, kültürel hakları konusunda, hukuki ve bilimsel temelde çalışmalar başlatarak onların hakların altlarının doldurulması ve çıkacak yasalarda hak kayıplarına mani olacak şekilde yer alması için gayret gösterebilir. Kürt grupların özellikle Kerkük'te demografik yapıyı değiştirici faaliyetlerini önleme konusunda ABD ve bölge ile ilgili ülkeler nezdinde girişimlerde bulunulabilir. Konu ile ilgili bilgi ve belgeleri basın-yayın kuruluşları ve internet aracılığı ile Irak ve dünya kamuoyuna duyurabilir. Türkiye, Türkmenlerin tarihlerini ve sorunlarını dünya kamuoyuna anlamalarına yardımcı olabilir (Özmen, 1999:46).

4.1.2.6. Yapılanma Sürecinin Geleceğine İlişkin Bazı Görüşler

ABD, müttefiki olarak gördüğü Kürtlerin Irak'ı bölme gayretlerine, adeta "Irak halkının demokratikleşme adımlarının doğal sonucu olarak bakmakta ve bu şekilde gösterme eğilimindedir. Kürtlerin yaptıklarına Demokrasi bağlamında bakan ve yapılanları bu bağlamda gösteren ABD, aynı yaklaşımı başta Türkmenler olmak üzere Irak'taki diğer unsurlara göstermemektedir. ABD Irak'ta Kürt Merkezli bir politika izlemekte, Şii'leri göz ardı etmekte, ama Türkleri yok varsaymaktadır. ABD Irak'ta vilayetlerin birleşerek Kürdistan Bölgesi gibi kendi federe bölgelerini

oluşturmalarına imkan tanımak suretiyle, Arapların Şii ve Sünni diye parçalanmalarının ve Irak'ta toplumsal bağın hiçbir şekilde ulusal olmamasının yolunu açmıştır. Ancak ABD'nin Kürtleri gözeterek planladığı ve Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası ile oturtmaya çalıştığı yapıyı gerçekleştirmesi güçtür. Irak'ta çoğunluğu oluşturan Araplar ile Türkmenlerin ve bölge ülkelerinin çıkarlarını da gözetken bir hareket tarzı uygulamaya mecbur kalabilecek gibidir.

Kürtler Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası ile elde ettikleri ileri hakların daimi anayasada getirilmiş şekilde yer alması ve yönetimlerine verilen bölgenin genişletilmesi için yoğun çaba harcayacaklardır. Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası ile yönetimlerine bırakılan bölgeyi, Kerkük, Musul ve Diyala illerinin petrol sahaları ile verimli topraklarını da dahil ederek genişletmek ve ekonomik güç elde etmek isteyeceklerdir.

Sünni Araplar, Irak Yönetiminde eski etkinliklerine yakın kazanımlar elde etmeye ve yönetimdeki Şii nüfuzunu kırmaya çalışacaklardır. Ancak iyi organize olmadıkları için, kazanımları beklentilerinin altında kalacak gibidir.

Şii Arapların, Irak'ın yönetiminde ilk kez söz sahibi olmaları nedeniyle, haklarını ve yetkilerini artırma yönünde taleplerde bulunmaları beklenmekte mevcut gelişmelerden memnun oldukları söylenebilir. Dini yerlerinin özerk bir yapıya kavuşması, Kürt grupların aşırı isteklerinden ödün vermeleri, ABD'nin bir an önce yönetimi Irak'lılara devretmesi, bunlar için önemlidir. Bu konulardaki gelişmeler, Şii Arapların tavrı üzerinde belirleyici olacaktır.

Türkmenlerin, ise Türkiye'nin Irak konusunda izleyici kararlı politikaların ve ABD'nin güdümünden uzak olarak devreye girecek BÖ'nin etkisinde haklarını daha iyi savunabilecekleri bir ortama kavuşabilecekleri söylenebilir. Türkmenler gerçek nüfuslarını ortaya koyabildikleri ve birlik ve beraberlik içerisinde hareket edebildikleri oranda asli unsur olarak kabul görebilecekler ve yönetim kademelerinde yer alabileceklerdir.

Irak'taki etnik ve dinsel gruplar, daimi anayasa yürürlüğe girene kadar mevcut hak ve menfaatlerini geliştirmek maksadıyla yoğun bir güç mücadelesine girişeceklerdir. Bunlar başlangıçta yasal boşluklardan istifade etmeye çalışacaklar bunda başarılı olamazlarsa silahlı eylemlere başvurabileceklerdir. Bu da mevcut

çatışma ortamının süreceği ve çatışmanın yoğunluğunun artabileceği anlamına gelmektedir. ABD'nin mevcut tutumunun ve kontrol zafiyetinin devam etmesi, bu ihtimali güçlendirecektir. Bu durum sonucunda bölge ülkelerinin de müdahaleleri ile bölgede gerginliğin artarak yaygın bir kaos ve çatışma alanı oluşabilecektir. Irak Devleti Geçici Yönetim Yasasının devreye girmesiyle federasyon hak ve yetkileri çerçevesinde kazanımlar elde eden Kürt Grupları, moral ve motivasyon bakımından güçlenmişler ve bunların Bağımsız Kürt Devleti için umutları artmıştır. Bu durumun, bölge ülkelerindeki Kürtler üzerinde yansımaları olacaktır.

Irak'ta yaşanan kaos ve çatışmanın artması ABD'nin, BM'ye kontrollü sorumluluklar yükleme gayretlerini arttıracaktır. ABD BM üzerinden Irak'ta tansiyonu düşürmeye çalışacaktır. BM'nin Kürt grupların özlemlerinin dikkate alacağı ve Şii Arapların, İslam kardeşliği üzerine odaklanan ve İslami esasları dikkate alan bir yönetim oluşturulması isteklerini göz ardı etmeyeceği akla gelmektedir, bu koşullarda, Türkmenlerin haklarını almaları ise Türkiye'nin desteğine bağlı olacaktır.

ABD, Irak'ta güç kullanarak askeri sonuç almış, ancak hareket sonrasında istikrar ve güvenlik konusunda başarılı olamamıştır. Askeri gücüne aşırı güven duymuş ve bunun etkisinde sosyal yapıyı iyi etüt etmemiştir. Bu eksiklik nedeniyle, halkın gelenek ve göreneklerini dikkate almayan uygulamalara gitmiş. Etnik ve Dinsel gruplardan bir kısmına göze batan ayrıcalıklı davranışlar sergileyerek ve yönetim ile idari mekanizmada kabul edilemez görevlendirmeler yaparak zaten hassas durumda olan etnik ve dinsel çekişmelerin artmasına neden olmuştur.

Arap halkının bir numaralı düşmanı ve kendisinin bölgedeki en önemli müttefiki olarak gördüğü İsrail'i, Irak'taki ekonomik projelerde büyük pay sahibi yapma ve Irak'ın yeniden yapılanmasında etkin konuma getirerek diğer Arap ülkelerine örnek teşkil edecek Irak-İsrail dayanışması yaratma konusundaki projesini zamansız devreye sokarak, kendisine yönelik mukavemetin ve terörist eylemlerin artmasına sebep olmuştur. ABD, orta bölgede özellikle radikal İslami gruplar ve Saddam tarafları örgütlenmelerle mücadelesini daha rahat sürdürebilmek için Irak'ın kuzeyi ve güneyinde olay çıkmamasına özen göstermekte, kendi desteğindeki Kürtlerin ve İran destekli Şiilerin Irak'ı bölme gayretlerine, adeta "Irak halkının demokratikleşme" adımlarının doğal sonuçları olarak bakmaktadır. Son zamanlarda Arapların ve Türkmenlerin toparlanması ve seslerini daha fazla duyurmaları ABD'yi

Kürt grupların haksız isteklerine karşı daha temkinli olmaya zorlamakta; ABD, Arap gruplar ve Türkmenlerle diyalog kurma gerekliliğini daha net algılamaktadır. Ancak bu zorlamaya ve algılamaya rağmen, uygulamada bu etkinin izleri görülmemektedir.

4.1.3. Kuzey Irak’a İlişkin Muhtemel Oluşumlar

Kuzey Irak’ın geleceği Türkiye açısından önemlidir. Çünkü, bu bölgedeki istikrarsızlık Türkiye’ye de yansıtacaktır. Ayrıca Irak ile olan ilişkinin Türkiye’nin politik ve ekonomik çıkarlarına uygun olarak yeniden tesis edilmesine ihtiyaç vardır. PKK/Kongre Gel terör örgütünün bölgede üstlenmeye devam etmesi, Türkiye açısından ciddi bir sıkıntı kaynağıdır. Bu sebeple Türkiye, genelde Irak’ın özellikle de Kuzey Irak’ın geleceği konusuna ilgi duymak ve bu konuda etkin bir rol oynamak durumundadır.

Bu bağlamda, Irak’ın geleceğine ilişkin bazı senaryolardan söz etmek mümkündür. Bu senaryolar Irak’ın geneline gözükseler de doğrudan Kuzey Irak ile de ilgilidirler.

4.1.3.1. İkili Federasyon Sistemi

Irak’ın Kürt ve Arap olmak üzere iki ayaklı bir federasyona dönüştürülmüş şeklidir. Bu senaryonun hayat geçirilmesinden sonra Irak’ın kuzeyinde ABD’nin etkinliği bir azalma sürecine girer buna paralel olarak, komşu ülkelerin etkileri, Kürtlerin liderlik mücadeleleri ve feodal yapının yarattığı sıkıntılar öne çıkar. Ülkede iç çatışmalar devam eder. Bu senaryo Arapları birleştireceğinden, Arap milliyetçiliği güçlenecektir. Kürt federe oluşumu da Kürt grupların bağımsızlık emellerinin gerçekleşmesine basamak oluşturacaktır. Bu senaryodan en çok zarar görecektir Kesim Türkmenler olacaktır. Çünkü bu senaryo ile Türkmenler ikiye bölünmektedir ve bu da Türkmenlerin Irak’ta etkinliklerinin/güçlerinin kaybolmasına neden olacaktır. Bu senaryo Şii bölgesi üzerinde İran’ın etkisinin artmasına neden olur. Tahran’ın Irak ile oynama imkanı artar diğer taraftan Türkmenlerin görmezden gelinmesinin de etkisinde Kürt grupların, petrol bölgelerinde etkin konuma gelmeleri sebebiyle ekonomik olarak güçlenmelerini sağlar. Bu senaryoda, Irak Türkiye için sorun olmaya devam edecektir (Bila, 2003:3).

4.1.3.2. Üçlü Federasyon Sistemi

Bu senaryoda Irak'ın etnik bir dinsel yapısı çıkış noktası alınmaktadır. Şii Arap, Sünni Arap ve Kürt unsurları esas alınarak üçlü bir federasyon söz konusudur. İlk bakışta bu yapının Mezhepler arasındaki muhtemel çatışmalara mani olacağından, bölgede istikrarın oluşmasına sınırlı katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu açıdan da Arapları, Sünni ve Şii olarak ikiye ayıracağından, Arap milliyetçiliğinin zayıflamasına yol açabilir ayrıca yine kuzeyde Kürtler bağımsız devlet emellerine ulaşamamış olacaklardır. Kürtlerin federasyon içinde bir parçayı oluşturması hem kuzeyde komşu ülkelerin etkilerini, Kürtlerin liderlik mücadelelerinin beraberinde getirecektir. Üçlü federasyon ülkedeki feodal yapı nedeniyle iç çatışmayı da besleyecektir.

Bu senaryo Kürt Grupların bağımsızlık emellerinin gerçekleşmesine basamak oluşturur. Yine bu senaryoda da Türkmenler hem yok varsayılmakta, hem de ikiye bölünmektedir. Bölünmüş Türkmenlerin Irak'ın geleceğinde yer olmayacaktır. Böyle bir tablo; Türkmenlerin mücadeleye iterek, açıkça Kürtleri ve Arapları karşısına almaların neden olabilecektir. Türkmenlerin bu tavrının Türkiye'den bağımsız olacağı düşünülemez, bu senaryo, birinci senaryoya göre, İran'a Irak konusunda çok daha büyük avantaj sağlayacaktır. Çünkü Araplar da ikiye bölünmüştür. Ayrıca Şii Arapların Tahran karşısındaki pozisyonları, üzerinde durulması gereken bir konu olarak bu senaryonun değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır. Bu senaryonun Irak'ı daha çok İran'ın etkisine açacağını söylemek mümkündür. Yine bu senaryoda da Kürt grupları, petrol bölgelerinde etkin konuma geleceklerinin, bunun Kürtleri ekonomik açıdan güçlendireceği ve onların bağımsızlık mücadelelerini besleyeceğini söylemek mümkündür (Kayar, 2003:361).

4.1.3.3. Dokuzlu Eyalet Sistemi

Bu senaryoda ise Irak dokuz eyalet ayrılmaktadır. Bunlar Erbil, Süleymaniye, Ninova (Musul, Felluce, Ramadi), Kerkük (Kerkük, Selahaddin, Diyala), Bağdat (Merkez), El Anber, Necef, Samava, İmara eyaletleridir. Eyaletler merkezi idareye bağlı olmakla beraber yönetim açısından sınırlı bir serbestliğe sahip olacaktır. Kendi yöneticilerini seçme ve bazı kararları alabilme yetkileri olacaktır.

Bu senaryo idari esasa dayalı olması nedeniyle, Irak'ta olacak etnik görüntü ve çatışmaları azaltır. Ülkenin üniter yapısını korumasına hizmet eder. Senaryo,

Irak'ta çoğunluğu oluşturan Arap'ları (özellikle Basra petrol bölgesine hakim olan Şii Arap'lar) bölerek farklı eyalet içine sokmak suretiyle, bunların güçlerini ve etkinliklerini zayıflatmaktadır. Bu Irak'taki dengeler açısından önemlidir. Bu sistemde, Irak'ın bölge ülkelerini tehdit edecek bir konuma gelmesinin önünü tıkamıştır.

Senaryo Erbil Süleymaniye Eyalet sınırları, konusunda 1974 yılında Irak Yönetiminin tanıdığı özerk bölgeyi yansıtmaktadır. Bu Kürtlerin bağımsızlık yolundaki taleplerine verilmiş, hukuksal dayanağı olan cevaptır. Ayrıca bu senaryonun Kürtlerin bağımsızlık hedeflerine engel teşkil edeceği de söylenebilir. Diğer taraftan senaryo Şii Bölgesi bölüneceğinden, İran'ın özellikle Basra üzerindeki etkisi azalacaktır. Senaryo Tahran'ın Irak üzerindeki etkisini kıracaktır. Senaryonun bir diğer özelliği de Irak'ı; Arap devleti görünümünden ve Arap ülkelerinin liderliği projesinden uzaklaştıracak olmasıdır. Bu da hem Irak'ın geleceği Orta Doğu'daki ve Arap Birliği içindeki dengeler açısından da önemli olacaktır.

Senaryonun en olumsuz yanı Kürt grupların Kerkük Eyaletinde etkin konuma gelecek olmaları; bunun ekonomik açıdan güçlenmelerine yol açarak bağımsızlık çabalarını beslemesidir. Türkmenler açısından bu senaryonun diğerlerinden bir farkı yoktur. Çünkü Türkmenlerin, eyaletlerde nüfus çoğunluğunu oluşturamayacakları için etkinlikleri azalacaktır (Bila, 2003:3).

4.1.3.4. 18'li Vilayet Sistemi

Bu senaryoda Irak 18 vilayete ayrılmaktadır. Her vilayetin mahalli yönetimler oluşturarak, vilayetin idari, altyapı, hukuk, eğitim ve güvenlik hizmetlerini kendisi vermesi, Bağdat'ta kurulacak Merkezi Yönetimin Parlamentosunun 18 ilin temsilcilerinden oluşması ve Irak'ın doğal kaynaklarının idaresi ile Silahlı Kuvvetlerin ve dış ilişkilerinin Merkezi Yönetimin kontrolünde olması bu senaryonun esasını teşkil eder.

Bu senaryonun Irak'ta oluşacak etnik görüntü ve çatışmaları en aza indirilebileceği söylenebilir. Doğal kaynakları Merkezi Yönetimin kontrolünde olacağı için çıkar gruplarının özellikle Kürtlerin Kerkük ve Musul'a ilişkin emelleri engellenmiş olacaktır. İl Yönetimleri ön plana çıkacağı için etnik ve dinsel mülahazalar ülke genelinde değil, il düzeyinde kalacaktır. Bir süreliğine de olsa bu

mülahazalar ikinci planda kalır. Bu sistem Kürtleri ve Şii Arapların etnikliklerini bütünlüklerini zayıflatır. Kürt grupların elde etmeyi arzu ettikleri federasyon ve bağımsız yönetim şeklini uzun süre engeller. Bu sistemin diğer sistemlerden ayrıldığı en belirgin özellikle Türkmenler ile ilgilidir. İlk defa sistem Türkmenlerin güçlenmelerine ve daha güvenli koşullarda yaşamalarına imkan sağlar görünmektedir.

Vilayet sistemi dış güçlerin müdahalelerini en aza indirecek gibidir. Buda etnik ve dinsel bölünmelerin hızını kesmesine hizmet edecektir. Sistem Merkezi Yönetimin yetkilerini sınırlayacağından Irak'ın yeniden bir diktatörün yönetimine girmesi riski de azalmış olacaktır. Ayrıca; İl Yönetimlerinin alacağı tedbirlere bağlı olmakla beraber, bu sistem Irak'ta demografik yapının değişmesine yol açacak göç hareketlerini de engelleyecek gibidir. Dolayısıyla bu sistem Irak'ın üniter yapısının korunmasına da hizmet edecektir. Bu özelliğin, Vilayet Sistemini diğerlerinden ayıran en belirgin özellik olduğu da ifade edilebilir.

Ancak bu sistem de, Kerkük, Musul ve Barsa İl Yönetimleri'nin, doğal zenginliklerin getirdiği avantaj üzerinden Merkezi Yönetim üzerinde bir baskı oluşturabilirler. Bu iller arasında dengeyi bozabilir.

Benzer bir durum etnik yapısı çeşitlilik gösteren illerde de ortaya çıkabilir. Bir il içinde nüfusça daha az durumda olan kesimler üzerinde baskı oluşabilir, bu toplumların siyasi, eğitim ve kültürel faaliyetleri sınırlanabilir (Kayar, 2003:360).

4.2. KUZHEY IRAK'A İLİŞKİN OLUŞUMLARIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

4.2.1. Türkiye Açısından Muhtemel Oluşumların Değerlendirilmesi

ABD Yönetiminin Irak'ta istikrarı sağladığı görüntüsünü oluşturarak 2005 yılı başındaki seçimler öncesinde kararlarındaki doğruluğu hem kendi halkına hem de uluslar arası kamuoyuna gösterme ihtiyacı olduğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ABD'nin; bir şekilde (geçici de olsa) seçimler öncesinde Irak'ta istikrarı sağladığı görüntüsünü vermek isteyeceğini; bunun için de şımarttığı Kürt gruplar yerine çoğunluğu oluşturan Araplar ile bölge ülkelerinin çıkarlarını gözetken geçici bir politikası bir benimsemesi kuvvetle muhtemel gözükmektedir.

ABD'nin seçimlere kadar Irak'ta istikrarı tesis etme zorunluluğu ve tarafların genelde federasyon fikri üzerinde durduğu dikkate alındığında; 18'li Vilayet Sisteminin federasyonu çağrıştıran yanları öne çıkarılacak şekilde, gündeme taşınması yararlı olacaktır. Çünkü 18'li Vilayet Sistemi, Türkiye'nin çıkarlarına uygun bir özelliğe sahiptir. Bu sistem hem Irak'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini gösterir, hem de Türkmenlere ve Irak içinde varlıklarını koruyabilme ve kendilerini ifade edebilme imkanı tanır.

Ancak bu değerlendirmeyi diğer iki taraflarında yapabileceği düşünüldüğünde ABD'nin 18 vilayetli idari federasyon sistemini benimsemiş görünerek tansiyonu düşürme ve önceden planladıkları ikili veya üçlü federatif sistemi zamana yayarak kabul edilir şartları oluşturmayı müteakip hayata geçirmeyi, öngören bir stratejiyi izlemesinin mümkün olabileceği akla gelmektedir. ABD bu mümkün olmazsa Irak'taki çoğunluğun ve bölge ülkelerinin istekleri doğrultusunda çözümü benimseyen bir hareket tarzı içerisine girecektir.

Yerel Kürt gruplar (KDP-KYB), bu süreçte tarihi liderlik mücadelelerini bir tarafa bırakıp siyasi emellerine ulaşmak için birlikte hakaret etme isteyeceklerdir. Bunlar, kendi menfaatleri doğrultusunda istedikleri bölgeleri içine alacak federatif yapı için ABD nezdinde ısrarcı olacaklardır. Kürt grupların talep ettikleri sistemin bir sonraki aşaması bağımsız Kürt devleti olacaktır.

Sünni Araplar, kendilerine Saddam tarafından sunulan yönetim etkinliklerinin devamını istemekte, Şii Grupların hakimiyetinden rahatsızlık duymakta ve Merkezi Yönetimde etkin olmaları şartıyla 18'li Vilayet Sistemi lehine görüş belirtmektedirler. Şii Araplar yönetim konusunda farklı görüşler ortaya koymaktadırlar. Bunlar, güney Irak'ta kendilerinin hakim olacağı yönetim şeklini benimsemiş gözükmemekte. İkili veya üçlü federasyona karşı bir tavır sergilememektedirler. Ancak İran güdümündeki bu grup Türkiye'nin ve Irak içerisinde yer alan kendileri dışındaki grupların engelleneceğini düşündükleri için onları karşılarına almadan gayretlerini Şii kesim üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Geçici Yönetim Konseyi dışında kalan Sistani ve Sadr grupları, Irak'ta kurulacak yönetim konusundaki net görüşlerini resmen açıklamamalarına rağmen, dini motiflere uygun bir yönetimin seçimle belirlenmesinden yana tavır sergilememektedirler. Bunlar Kürtlerin federasyon isteklerine kesinlikle karşı olduklarını ve Irak'ın bütünlüğünün korunması için çalıştıklarını belirtmektedirler. Şii gruplardan

şimdiye kadar ön plana çıkmamış ve diğer gruplara göre daha ılımlı ve gelişmelere açık Şirazi grubunun ise orta ve uzun vadede Irak'ta Şii Arapların siyasi liderliğini üstlenebileceği ihtimal dahilinde görünmektedir.

Irak'ın Şii mezhebinin ağırlığı nedeniyle etkili görünen İran; Irak'ın korunmasını istemektedirler. Bu mümkün olmazsa 18'li Vilayet Sisteminin kabulünden yanadırlar.

Irak'ta Şii mezhebinin ağırlığı nedeniyle etkili görünen İran; Irak'ın kuzeyinde kurulacak Kürt federasyonundan rahatsız olmakta; ancak, bu aşamada genelde sessiz kalarak Türkiye'nin verdiği mücadeleyi izlemektedir. İran aynı zamanda güneydeki Şii bölgesinde etkin olmak için çalışmaktadır. Suriye; Türkiye'nin politikasına uyumlu bir yaklaşım içindedir.

Hem coğrafi, hem tarihi, hem de etnik açıdan bakıldığında Irak'ın kuzeyinin Türkiye coğrafyasının bir devamı olduğu rahatça anlaşılabacaktır. Diğer bir deyişle arada ne kadar sınır çekilirse çekilsin, ne kadar çok askeri önlem alınırsa alınsın ve ne kadar yeni bir oluşuma izin verilmeyeceği açıklanırsa açıklansın sınırın her iki tarafı birbirini bir çok açılardan etkilemeye devam edecektir. Bu etki sınırın güneyindeki istikrarsızlık ve ekonomik anlamda az gelişmişlik nedeniyle şu ana kadar Türkiye için olumsuz yönde olmuştur. Üstelik bölgedeki güç boşluğunu Ankara'nın ya da Bağdat'ın doldurulamamış olması yalnızca bölge devletlerini (İsrail, Suriye ve İran), değil bölge dışı, hatta küresel güçleri de (ABD, İngiltere, Almanya, RF'side) bölgeye çekmiştir. Bu da zaman içinde Türkiye'nin bölgedeki etkisini kırmış ve süreci Türkiye'nin kontrol edemeyeceği bir noktaya taşımıştır. Diğer bir deyişle Türkiye her şart altında Irak'ın kuzeyini yakından takip etmek ve kendisi için ciddi bir tehdidin oluşmasını engellemek zorunda olmasına rağmen, bunda fazla başarılı olamamıştır.

Bu çerçevede Türkiye Irak'ta “iki ayrı ulusal sınırın” bulunduğu farkında olmalıdır: bu sınırlar toprak temelli mevcut sınırlar ile ekonomik, sosyal ve kültürel sınırlardır. Bunlardan ilki için yapılabilecek çok bir şey yoktur. Zaten Türkiye'nin gelmiş olduğu nokta itibarıyla daha fazla toprağa değil, daha güçlü bir ülke olmaya ihtiyacı vardır. Türkiye'nin şu ana kadar ki Irak politikası statükonun korunması ve toprak temelli mevcut sınırların güç kullanarak değiştirilmemesi şeklinde olmuştur. Bu bağlamda Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının en önemli savunucusu

Türkiye olmuştur ve bunun böyle devam etmesi beklenen bir gelişmedir. Ancak ikinci sınırlar konusunda denebilir ki Türkiye üzerine düşeni yapmamıştır/yapamamıştır. Türkiye, bu konuda İngiltere, İsrail, ABD gibi ülkelerin dahi arkasına düşmüştür. Böylece bir tür “bataklık” halini alan Irak’ın kuzey bölgesi zaman içinde Türkiye’yi de içine çekmiştir.

4.2.2. Türkiye’nin Alması Gereken Önlemler

4.2.2.1. Ekonomik Önlemler

Türkiye’nin hızla Irak’ın kuzeyini kendi hinterlandı haline getirmesi ve ekonomik bağlam kuvvetlendirmesi gerekmektedir. Çünkü bölge ekonomisi mevcut haliyle birkaç aşiret reisini beslemekte, birkaç kanaldan gelen ekonomik kaynaklar değiştirilmesi imkansızlaşan yapıyı daha da güçlendirmektedir. Özellikle İkinci Körfez Savaşı’ndan sonra uygulanan ekonomik ambargoyla birlikte bölgeye ticaret durma noktasına gelmiştir. Çok sayıda tüccar iflas ederken orta sınıfın neredeyse yok olmaya başladığı gözlenmiştir. Orta sınıf içinde en çok zarar görenlerin Türkmenler olduğu düşünülecek olursa, gelişmelerin hem Türkiye’nin hem de bölgede demokrasinin aleyhine olduğu kolayca anlaşılabacaktır. Şu anki yapıda üç ayrı gelir kaynağından bahsetmek mümkündür. Bunlar Habur Sınır Kapısından elde edilen gelirler, petrol gelirleri ve yasa dışı gelirler ile yardımlardır.

Bölgenin en önemli gelir sağlayan sınırları Türkiye iledir. Türkiye ile yapılan ticaretten Iraklı Kürt grupların yılda 1 milyar doların üzerinde bir gelir sağladığı tahmin edilmektedir. Gelirin önemli bir kısmını Barzani ve tarafları almaktadır. Yapılan çeşitli girişimlere rağmen bu gelirin adil dağılımı sağlanamamıştır. Bunun anlamı, Türkiye’nin izlediği politikaya göre en az destek vermesi gereken grupları uygulamada en çok desteklemiştir. Petrol konusundaki, BM düzenlemeleri de Kürt gruplara petrolden önemli bir pay vermiştir. Bu pay da Barzani, ve Talabani tarafları arasında bölüşülmüş, adil bir dağıtım bu alanda da gerçekleşmemiştir. Başta Türkmenler olmak üzere Kürtler dışındaki diğer gruplar bu gelirden de pay alamamışlardır. Yasadışı gelirler arasında kaçakçılık (özellikle kaçak sigara ticareti), uyuşturucu ticareti ve haraç en önemli olanlarıdır (Öner, 2000:155-157). Doğal olarak bu gelir kalemleri de bölgeyi geliştirecek ve sağlıklı bir toplumsal yapının kurulmasını sağlayacak türden değildir. Son olarak gelen dış yardımların bir kısmı

sivil toplum örgütlerince sağlanmakta, ancak önemli bir kısmı diğer devletler tarafından bölgede güç kazanmak için verilmektedir. Bu da bölgedeki yapının devam etmesine hizmet etmektedir.

Irak'ın kuzeyine ilişkin bu temel kaynaklar, bu bölgede hem adil ve dengeli bir şekilde dağıtılmakta, hem de münhasıran Kürt siyasal oluşumunu beslemektedir. Türkiye'nin bu ekonomik tabloyu değiştirmesi gerekmektedir. Türkmenleri ayakta tutabilmesi ve Kürt siyasal oluşumunu kontrol edebilmesi için bu gereklidir. Ekonomik alanda Türkiye için, üç önemli araç bulunmaktadır. Bunlar doğrudan yatırımlar, ticaret ve ekonomik çekim merkezi oluşturulmasıdır (Özdağ vd., 2003:246).

Türkiye, Birinci Körfez Savaşına kadar savaşa kadar bölgede çok az sayıda şirketle temsil edilmiştir. Son 10 yılı da bu konuda ciddi bir adım atmış değildir. Buna karşın bölgede sulama ve enerji alanında İran'ın devlet olarak faaliyette bulunduğu gözlenmektedir (Özdağ vd., 2003:244). Diğer bir deyişle Türkiye'nin uzak durması ile tarafından oluşan boşluklar diğer devletlerce doldurulmuştur. Özel şirketler bazında doğrudan yatırımlar için şu anda Irak'ta ve Irak'ın kuzeyinde çok uygun bir ortamın olmadığı söylenebilir. Belirsizlikler devam etmektedir.

Türk şirketlerinin bölgede kalıcı ve büyük çaplı yatırımları kısa dönemde gerçekleştirebilmelerinin önünde güçlükler vardır. Ancak bu durumu sadece dezavantajlı olarak görmek doğru değildir. Çünkü Türk özel sektörü, istikrarsız ortamlara ve Irak'takine benzer sorunlara alışıktır. Bu nedenle ABD ve yeni oluşturulacak Irak yönetimi tarafından açılacak ihaleler sonucunda ortaya çıkacak işlerden önemli bir pay alması mümkündür. Ayrıca alt üstlenici olarak da önemli işler alabilirler. Batılı şirketler için geçerli olan coğrafi uzaklık, kültürel farklar ve rekabet unsurları gibi olumsuzlukla, Türk işadamları için avantaj olmaktadır.

İhaleler konusunda en avantajlı sektör şüphesiz inşaat sektörüdür. Irak'ın yeniden imarı için gerekli olan harcama miktarı 100 milyar doları aşıyor (Balta ve Acar, 2003). Türk müteahhitleri şu ana kadar uluslar arası alanda aldıkları işleri kalite, fiyat ve süre açısından en uygun şekilde teslim etmeleri ile tanınıyorlar. Özellikle ödenek sıkıntısına ve siyasi açıdan bazı dezavantajlara rağmen Rusya'da ve Orta Asya Türk Cumhuriyeti Türk firmalarının gösterdikleri performans Türkiye'yi bu alanda

önemli bir marka haline getirmiştir. Bu çerçevede tecrübeli Türk şirketlerinin Irak'ta önemli bir Pazar edinecekleri tahmin edilmektedir. Ayrıca Türk şirketlerinin bir diğer avantajı da, diğer Arap ülkeleri ile daha önce inşaat işleri yapmış olmalarıdır. Irak'ın genelinde ve kuzeyinde elektrik, içme suyu, sulama sistemleri, alt yapı oluşturulması, kamu binalarının yapımı alanlarda ciddi bir açık vardır. Bu alanlarda özel sektör kadar devlet kuruluşlarının da şansı bulunmaktadır. Küçük grupların saldırmaya edemeyecekleri düşünüldüğünde, Özellikle çatışma ihtimali bulunan yerlerde devlet kuruluşların ihale alma şansları yüksek gözükmektedir. Bu konuda siyasi grupların teminatının alınması halinde devlet yatırımları ekonomik getirilerinden çok Türkiye imajının korunması ve Türkiye dışındaki aktörlerin bölgeye girmesini engellemesin açısından önemlidir. Bu şekilde bölgede iş alan devlet kurumlarının başka işlevlerde de aracılık edebileceği şüphesizdir. Ayrıca özel sektör yatırımlarına devlet garantisi sağlanması sonucunda, özellikle tüketim malları konusunda özel sektörün de Irak'ta/Kuzey Irak'ta önemli bir şansı olabilir. Yerel yatırımcılar ile kurulacak ortaklıklar da, güvenlik sorununu en alt düzeye indirebilir. Devlete düşen rollerden biri de yönlendirmedir. Türkiye imajının korunması, sadece ticari açıdan değil, siyasi açıdan da büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Orta Asya'da yapılan hatalardan ders alınarak Irak'a art niyetli şirketlerin ve kişilerin pazara girmemesi konusunda önlemler alınmalı; Irak'ta iş yapacak kişilerin hata yapmaması için danışma ve bilgilendirme merkezi oluşturulmalıdır. İmaj oluşturmada insani yardımlar ile kültürel, sanatsal, sağlık ve benzeri diğer yatırımların rolü de unutulmamalıdır.

Irak'ın yeniden yapılanmasında Türkiye'nin masanın dışında bırakılacağı ve "tezkere olayı" nedeniyle cezalandırılacağı sıklıkla iddia edilmiştir. ABD'nin Türk firmaları Irak Pazar'ında yer vermeyeceği ileri sürülmüştür. Şu ana kadar ki belirtiler, bunun doğru olmadığını göstermiştir. Buna rağmen, ABD ilerleyen dönemlerde Türk şirketlerine karşı bir tutum içine girer ise bu durum ABD'nin Orta Doğu'da dengeleri okuyamadığına işaret eder. Çünkü ABD'nin Irak pazarın ve kendisini tanıyan, Irak'ta uzun yıllar kalacak yatırımcılara ve ortaklara ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca bölge dillerini ve kültürünü bilen Türk girişimcilerini Irak'tan uzak tutabilmek oldukça zordur. Türk sanayicilerinin Irak pazarı açıldıktan sonra Türkiye'den satışlarda önemli bir artış kaçınılmaz görmeleri, buna işaret eder (Mavi, 2003).

Ticari alanda bir diğerk gelişme sahası da nakliyedir. Irak'ı Avrupa pazarlarına bağlayan en önemli ÷lke Türkiye'dir ve Türkiye'nin nakliyecilik alanındaki potansiyeli ve avantajları ciddi kazanımlar sağlayabilir. Nitekim Türk firmalarının kısa dönemde Irak'tan 5,5 milyar dolardan fazla gelir elde edebileceğı ve nakliyeciliğın bundaki payının 1,2 milyar doları aşacağı ifade edilmiştir (Milliyet Gazetesi, 08.05.2003).

Özetle Türkiye için, savaş sonrası Irak ticari anlamda karlı bir alan sayılabilir. Türkiye'nin Irak pazarından asıl elde edeceği kazanç kısa dönemde değil, orta ve uzun dönemde olacaktır. Çünkü Irak neredeyse bir yüzyıl boyunca Türkiye'nin yanı başında risk kaynaklarından biri olmuştur. Darbeler, iç çatışmalar ve savaşlarla geçen yıllar boyunca Türkiye dönemsel kazanımlar sağlamışsa da, Irak sağlıklı ve istikrarlı ilişkiler kurabileceğı bir komşu ÷lke olmamasıdır. Irak gibi, İran ve Suriye de benzeri bir konumdadır. Türkiye'nin ve Doğı ve Güneydoğı Anadolu Bölgesi'nde yaşanan ekonomik ve siyasi felç'te bu durumun da büyük bir rolü vardır. Bu nedenle Irak'ın yeniden yapılandırılmasının ve Türkiye'ye benzer bir ekonomik ve siyasi yapıya kavuşturulmasının Türkiye için çok yönlü ve büyük ve yararlı olacaktır.

Ekonomik önlemler arasında belki de en önemli olanı Türkiye'nin bölgeye bakan yüzünün ekonomik anlamda bir çekim merkezi olabilmesidir. Diğerk bir deyişle, Türkiye'nin Irak'a yakın bölgelerinin ciddi bir ekonomik güç merkezi haline getirilmesi gerekmektedir. Bazı riskleri beraberinde getirse de, sınırın Türkiye tarafından ekonomik güç açıdan güçlü olması, güneydeki her türlü maksatlı gelişmenin Türkiye açısından sonuçsuz kalmasına hizmet edecektir. Türkiye şu ana kadar tüm Güneydoğı Anadolu Bölgesi'ni kalkındırma yolunu seçmiş ise de bölgede genel olarak istediğı atılımı yapamamıştır. Seçici ve bilinçli olunamamıştır. Sözelimi, yatırım teşviklerinin ve diğerk desteklemelerin Gaziantep, Adıyaman, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Hakkari, Şırnak, Van gibi iller arasında bir ya da bir kaçına verilmesi çok daha etkili sonuçlar doğurabilir. Bölgede bu şehirlerden bir ikisi Irak ve Suriye'ye dönük her türlü ekonomi-politik hareketler için üs olarak seçilebilir. Bu sayede politik-ekonomik ve güvenlik mülahazaları uyumlulaştırılabilir. Bölgede iller ihracata dönük olarak yapılandırılabilir ve Ankara'da gerekli yönlendirme sağlanabilirse Güneydoğı Anadolu Bölgesi Irak ve Suriye için bir alış-veriş merkezi haline getirilmesidir. Türkiye, bu konuda gerekli

iradeyi şu ana kadar ortaya koyabilmiş değildir. Buna karşın son dönemde Suriye, almış olduğu önlemlerle, Türk işadamlarını Suriye'nin kuzey bölgelerine, özellikle de Halep'e çekmeyi başarmıştır. Suriye, Türk işadamlarına burada yatırım yapmaları halinde yedi yıla varan vergi muafiyeti, ucuz elektrik ve gümrüksüz hammadde giriş gibi imkanlar sunmaktadır. Bu teşvik ve destek Gaziantep'te yatırım yapmak, Halep'te yatırım yapmaktan daha zor bir hale gelmiştir. Bu örneğe rağmen Türkiye'nin ekonomik kapasitesi Suriye ile kıyaslanamayacak derecede kuvvetli olduğu için, Türkiye'nin bu yöndeki çabasının başarı şansı daha da yüksektir.

Ekonomik  ekim merkezi projesi için gerekli bir diğer gelişme de, Türkiye-Irak-Suriye arasındaki hava, demir ve kara yolu bağlantılarının düzeltilmesidir. Çünkü Irak'a bağlanan hava, demir yolları ve diğer alt yapı yeterli düzeyde değildir. Bağlantılara ek olarak, depolama ve konaklama yerlerine ihtiyacın vardır. Bu eksikliklerin giderilmesi, GAP projesiyle birlikte artan tarımsal üretim ve sanayi ürünlerinin yakın ve uzak Orta Doğu'ya istenildiği ölçüde pazarlanılmasına katkıda bulunacaktır. Diğer  lkeler ile oluşturulacak ulaşım altyapısına ek olarak bölgenin Türkiye'nin diğer bölgeleri ile entegrasyonu sağlayacak ulaşım bağlantılarının da iyileştirilmesi gerekmektedir. Adana-şanlıurfa ve İskenderun-şanlıurfa arasında sağlanan gelişmiş kara yolu hattı, alınacak diğer önlemler ile Irak sınırına kadar uzatılabilirse, bölge, Adana ve İskenderun sayesinde deniz yoluna da kullanabilme şansına kavuşacaktır. Ayrıca Adı geçen hat boyunca çok geniş bir pazara, ve Türkiye'nin geri kalanına ulaşma şansına da sahip olunacaktır.

Ekonomik altyapı ve üretime ek olarak, Türkiye'nin başta, Irak olmak üzere bölgedeki hemen hemen her ülkede imaj sorunu yaşadığı görülmektedir. Türk mallarının bu ülke pazarlara girememesinin ve Arap dünyasının Türkiye'ye yeterli ilgiyi göstermemesinin altında yatan en önemli nedenlerden biri de budur. Türkiye'nin, bölgede hem kendisini siyasi, kültürel ve diplomatik açılardan tanıtması, hem de Türk mallarının pazarlamasını sağlaması gerekmektedir. Irak'a müdahalesini engellemek amacıyla Türkiye'nin Ocak 2003'te yürüttüğü ve İstanbul Zirvesi'yle sonuçlanan kısa girişimi dahi bölgede Türkiye'ye olan bakışları etkilemiş ve çok sayıda Arap medya kuruluşu Türkiye ile ilişkilerin yeniden geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır (Duvan, 2002:253-259). Bu da göstermektedir ki Türkiye'nin önünde bu konuda bakir bir alan bulunmaktadır. Çoğu bölge  lkesi Osmanlı'yı ve Türkiye'yi

İngilizlerden ya da PKK terör örgütü yandaşlarını dinlemişlerdir. Bu suretle bölge ülkeleri nezdinde olmuş Türkiye imajını değiştirmek için oldukça organize ve kararlı bir kampanyanın gerekli olduğu açıktır. Büyükelçilikler, ticaret ataşelikleri ve diğer resmi kurumlara ek olarak, bu konuda ekonomi alanındaki sivil toplum örgütlerine de büyük bir rol düştüğü açıktır (Özdağ vd., 2003:249). Özetle bir ekonomik çekim merkezi olunması konusunda asıl üzerinde durulması gereken yer, sınırın diğer yakasından çok Türkiye tarafıdır; Eğer Güneydoğu Anadolu Bölgesi, genel olarak da Türkiye, Irak ve diğer bölge ülkelerinin ihtiyaçları için cazip bir yer haline gelebilir ise, ABD ya da bir başka bölge dışı güç Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki yakınlaşmayı engelleme gücünü kendisinde bulamayacaktır.

4.2.2.2. Toplumsal ve Kültürel Önlemler

Türkiye'nin Kuzey Irak ile ekonomik ve sosyal entegrasyonu için ikinci önemli araç grubunu ise toplumsal ve kültürel araçlar oluşturmaktadır.

Bölge dil açısından Türkiye'de konuşulan dillere oldukça yakındır. Türkçe ve Kürtçe'nin bölgede konuşulan lehçeleri Türkiye'nin bölgeye dil açısından nüfuzunu kolaylaştırmaktadır. Özellikle televizyon ve radyo yayıncılığı alanında bölgeye ağırlığını koyacak bir Türkiye'nin, bölgede önemli bir kültürel çekim merkezi olacağı açıktır. Bunun için resmi ve özel kanalların teşvik edilmesi; bölgenin BBC, CNN gibi “yabancı” haber kaynaklarından kurtulmasını sağlayabilir. TRT ve diğer kanallardan bölgeye Arapça, Farsça ve Kürtçe yayınlar yapılması önemliyse de sadece Türkçe yayınların gücünün ve yoğunluğunun artırılması dahi çok büyük değişikliklere yol açabilir. Şu anda Irak'ta uydu yoluyla izleyebilenler arasında en popüler kanallar Türk kanallarıdır ve Türk filmleri ve eğlence programlarının diğer ülke yayınlarına göre daha fazla rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda yayınların izlenebilirliğinin artırılması hem Türkçe'nin bölgede güçlenmesini sağlayacak, hem de bölge ülkeleri arasındaki toplumsal bağları kuvvetlendirecek (Özdağ vd., 2003:250).

Dil ve yayıncılık açısından bir diğer nokta ise, Türk müziğidir. Türkçe bilmeyen kişiler dahi Türk müziğini tüm Irak'ta ve çevre ülkelerde yoğun bir şekilde takip etmektedirler. Türk pop müziği, sanat müziği ve halk müziği sanatçıları, özellikle Irak'ta oldukça popülerdirler. Şaşırtıcı olabilir, ancak müzik de Türk dış politikasında önemli bir avantaj haline dönüşebilir. Özellikle KDP, KYB ve PKK

terör örgütünün yayınları karşısında Türk müziği ve eğlence programları avantaj sağlamaktadır.

Televizyon yayıncılığı konusunda bir diğer fırsat ise, Irak Türkmenleridir. Türkmenlerin yayıncılık alanında kayda değer tecrübeleri vardır. Türkmenler Saddam Hüseyin döneminde yalnızca Erbil bölgesinde yayın yapabiliyorlardı. Ancak Türkçe yapılan bu yayınlar Kerkük'ten dinlenemiyordu. Erbil'deki Türkmeneli TV'nin önemli bir yayıncılık birikimi bulunmaktadır. Bu kanalların teşviki ve desteklenmesi yoluyla Türkiye-Irak ilişkilerinde önemli bir gelişme sağlanabilir. Türkiye'nin bu konuda yapabileceği en önemli destek mali ve teknik yardım olarak görülmektedir. Özellikle uydu sistemleri konusunda elinde önemli imkanlar bulunan Türkiye, Türkmen ve Kürt grupların televizyon yayınlarını daha geniş bir coğrafyaya yayabilir. Bunun dışında program desteği de verilebilir. Ayrıca Türkmenlerin yayıncılık alanındaki elemanlarının Türkiye'de eğitimi de bir başka işbirliği alanıdır (Özdağ vd., 2003:251).

Televizyon ve radyo yayıncılığına ek olarak Kuzey Irak yazılı yayınlar açısından da aktif bir bölgedir. Şu ana kadar Kürt ve Arap medyasında yapılan araştırmalar, Türkiye ve Türklerin bu gruplarca ne kadar farklı algılandıklarını ortaya koymuştur. Araplar ve Kürtler laik Türkiye'ye dinsiz, halkını ise ahlaksız olarak görebilmiş, Türkiye'nin yayılma amacı güden emperyalist bir devlet olduğu algısına kapılmışlardır (Yılmaz, 2003:27-40). Şüphesiz bu algılanmalarda en önemli pay Türkiye'nin bölgeye uzun yıllar ilgisiz kalması ve kendini anlatma ihtiyacını duymamasıdır.

Tıpkı dil gibi etnik yapı da, Irak'ın kuzeyi konusunda Türkiye için avantajlar sunmaktadır. Orta Doğu'da ve Batılı ülkeler arasında bölge insanını Türkiye'den daha iyi tanıyabilecek çok az ülke vardır. Türkiye şu an için dezavantaj olarak gördüğü bu hususu kolaylıkla avantaja çevirebilir. Ancak bunun için sosyal bağları kuvvetlendirecek araçları işletmesi gerekmektedir. Taraflar arasındaki ilişkiler oldukça düşük bir düzeydedir. Bu nedenle öncelikli olarak iletişim ve işbirliği kanalları oluşturulmalı ve önyargıları azaltacak buluşmalar sağlanmalıdır. Bu yönde akademik ve bilimsel çalışmaların yanı sıra, medyaya da büyük bir görev düşmektedir. Kardeş şehir uygulamaları, kültürel ve sanatsal festivaller, diğer araçlar arasında sayılabilir.

Bölgede ciddi bir eğitim açığı bulunmaktadır. Özellikle kırsal kesimden göçlerle birlikte zaten zayıf olan eğitim sistemi, adeta çökmüştür. Bu da silahlı gruplarının taraftar bulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu durumun önlenmesi için bölgede eğitim alanına doğrudan yatırımların yapılması gerekmektedir. Türkiye'nin bu konudaki birikimlerini gözden geçirerek, Irak (Kuzey Irak) için değerlendirmeyi düşünmelidir. Halihazırda bölgede birkaç okul olmakla birlikte, bunların araç gereç ve öğretmen ihtiyaçları had safhadadır. Türkiye çok büyük bir çaba ile, bu ihtiyaçları giderebilir. Buna ek olarak, Kırgızistan ve Kazakistan'da olduğu gibi, Kuzey Irak'ta da Türkiye destekli üniversite açılması düşünülebilir. Türkiye ile olan bağları kuvvetlendirecektir. Ayrıca çatışma kültürünün zayıflatılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Aynı şekilde Türkiye'deki önemli üniversiteler, bölgede şube açabilir ve bölge üniversiteleriyle işbirliğine gidilebilir.

Eğitim alanında kullanılabilecek bir diğer araç da, eğitimin Türkiye'deki okullarda verilmesidir. Bunun için Türkmen, Kürt ve Arap gruplara her yıl yenilenmek üzere ciddi sayıda burslar ayrılabilir. Türkiye bir dönem Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yakın durmak için yararlanmıştır. Kuzey Irak'ın Türkiye için taşıdığı önem ve coğrafi yakınlık (komşuluk) dikkate alındığında, bu bölge için tahsis edilecek bursların getirisinin stratejik değeri, çok daha yüksektir. Burslara ek olarak, öğrenci ve öğretmen değişimi de izlenebilecek politikalar arasında sayılabilir. Yine yaz kampları, dil eğitim kursları, televizyon ve radyo yayınları da bu arada sayılabilir. Tüm bunlara ek olarak, Irak'ta bulunan okullarda Türkçe eğitim verilmesi de üzerinde durulması gereken bir husustur. Türkmenlerin eğitim ve öğrenim hakları sonuna kadar savunulmalıdır. Bunun için eğitim araç gereçleri ve öğretmen konularında Türkiye'nin yardımlarına ihtiyaç olduğu belirtilmelidir.

Tıpkı ekonomik açıdan belirtildiği üzere Türkiye'nin toplumsal ve kültürel alanda da bölge için bir çekim merkezi haline getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ekonomi için üs olarak seçilen şehirlerin, toplumsal Arap, Türkmen ve Irak Kürtlerinin kültürlerini ve toplumsal yapılarını tanıyan araştırma merkezlerinin oluşturulması, bölge dillerine hakim uzmanların yetiştirilmesi ve tüm bu yapıyı besleyecek kontrollü/bilinçli bir yayın politikasının izlenmesi gerekmektedir. Sağlık, sanat vb. konularda bölgeyle yakın ilişki içine geçilmesi bu konuda katkı sağlayabilecek bir diğer boyuttur.

4.2.2.3. Siyasal Önlemler

Irak'ın iç dengelerinin Türkiye'nin güvenliği için ne kadar önemli olduğu İkinci Körfez Savaşı ile açık bir şekilde anlaşılmıştır. Irak'ın kuzeyinde oluşan güç boşluğunu, ne Bağdat, ne ABD ne de bölgedeki silahlı Yerel Kürt grupları yeterince doldurabilmişlerdir. Bu boşluk PKK terör örgütünün güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu da göstermektedir ki, Türkiye'nin iç ve dış güvenliği açısından Irak'ta istikrar hayati bir unsurdur ve Türkiye'nin güvenliği, sınırlarının ötesinde başlamaktadır. Yine anlaşılmıştır ki terörü önlemede askeri politikalar bir noktaya kadar etkili olabilmekte; devamında ise, farklı araçların devreye girmesi gerekmektedir. Sosyo-ekonomik ve siyasal politikalar ile desteklenmeyen askeri önlemlerin hem etkisi sınırlı kalmakta, hem de kalıcı olmamaktadır. Siyasal önlemler bu açıdan önemlidir. Bu bağlamda önce genel açıklamalara yer verilecek, bu yapılırken de Irak gözetilecektir. Daha sonra ise, Irak'ta yer alan etnik gruplar tek tek incelenerek Türkiye'nin manevra alanı tartışılacaktır.

Türkiye'nin siyasi anlamda da çekim merkezi olmak durumundadır. Bölge de Müslüman bir ülke olarak Batılı değerleri ve demokrasiyi bu derece bir arada sürdürebilmiş ikinci bir devlet yoktur (Özdağ vd., 2003:255). Buradaki en önemli sorun Türkiye'nin bu konuda özgüven eksikliği duyuyor olmasıdır. Diğer bir deyişle Türkiye uzunca bir süre diğer ülkelerce takip edilebilecek bir Türk modeline sahip olduğuna kendisi inanmamıştır. Türk modeli konusunda dış basının ilgisinin iç basınınkinden daha fazla olması da bunu kanıtlamıştır. Türkiye, "Türk modeline" kendisi inanmadığı sürece, siyasi anlamda ne Irak, ne Türk Cumhuriyetleri ne de diğer bölge ülkeleri için bir modelden bahsedebilmek oldukça zor olacaktır. Halkının büyük çoğunluğu Müslüman olmasına rağmen, batılı, laik ve demokratik bir yönetime sahip bir ülke olarak Türkiye'nin kendisini bir model olarak görmesi ve bu modelin bölgede kabul görmesini sağlamayı da ulusal bir hedefleri arasına koyması gerekir.

Cumhuriyeti kurarken bütün Müslüman doğu ülkelerine örnek olan Türkiye, aynı koşulları çağrıştıran günümüzde de, benzeri işlevi yerine getirebilir.

ABD Saddam Hüseyin'i devirirken Irak halkının Kürtler hariç tamamını karşısına almıştı. Saddam rejimini devirmek için kullandığı iddiaların başlıcası olan Kitle İmha Silahların bulunamaması, ABD'nin Irak'taki meşruiyetini tartışmalı hale

getirmiştir. Bu koşullarda eğer ABD temel iddialarından birisi olan Irak'a demokrasiyi getirme konusunda da fazlaca bir şey yapamazsa, o zaman ABD'nin askeri ve ekonomik üstünlüğü devam etmekle birlikte, felsefi ve ahlaki inandırıcılığı önemli bir darbe yiyecektir. Şu anda İslami karakterli bir yönetimin sandıktan çıkacağı korkusundan dolayı ABD'nin Irak'a demokrasi getirme işine de pek sıcak bakmadığı akla gelmektedir. Bu nedenle, atılan onca adıma rağmen, Irak'ta Ocak 2005'de seçimlerin yapılmama ihtimali de vardır. Bütün bu olumsuzluklara, Irak'ta devam eden ve bir türlü önü alınamayan direniş de eklenirse, ABD'nin bu ülkede çok olumsuz koşullar altında bulunduğunu hükmetmemiz mümkündür.

İşte Irak'ı bölme senaryoları, bu bataktan çıkmanın bir yolu olarak gündeme gelmektedir. Başlangıçta, Irak'ı üçe bölme senaryosu ABD ve İsrail açısından belki daha mantıklı bir yol gibi görünüyordu. Ancak böyle bir senaryonun gerçeklik kazanabilmesi için, Iraklı Şiiler ile Sünniler arasında silahlı çatışmaların yaşanması gerekirdi. Fakat pek çok provokatif eyleme rağmen böyle bir gelişme ortaya çıkarılamadı. Tam tersine Iraklı Şiiler ve Sünniler Araplık ve Müslümanlık temelinde başlattıkları dayanışmayı sürdüreceklerinin işaretlerini vermeye devam ediyorlar. Üstelik Saddam Hüseyin yakalanmasına rağmen Sünni bölgesindeki direnişin aynen devam etmekte olmasının ABD karşısında Şiileri rahatlatmış olduğunu da düşünmek gerekir. Saddam'ın yakalanmasına rağmen direnişin devam etmekte olması, direniş faaliyetini Şiilerin gözünde de cazip hale getirmiş gibidir. Ve ABD'nin Irak'ta tamamen Kürt yanlısı bir anayasada ısrar etmesi veya Irak'tan çekilmeme siyasetini sürdürmesi halinde, Şiilerin de bu direnişe katılma ihtimali giderek güçlenecektir.

Bu durumda bölünme senaryolarına destek veren gruplar olarak, ortada sadece ve sadece Kürtler kalıyor. Ancak Kürtler vasıtasıyla Irak'ın bölünmesi ise, pek mümkün görünmemektedir. Irak'taki bütün grupların silahları Amerikan birlikleri tarafından toplanırken Kürt gruplarının silahlarına dokunulmamış ve bunların daha fazla silah temin etmelerine göz yumulmuş fazla bir anlamda ifade etmeyecektir. Kürt gruplarını sadece kendi bölgelerinde bazı oldu-bittiler yaratmaya yetecek bir askeri güce sahip olduklarını kabul etmek gerekir. Böyle bir senaryoda Amerikan askeri varlığının da Kürtlere müzahir olması beklense de, böyle bir girişim büyük riskleri beraberinde getirecektir. Çünkü Irak halkının Şii-Sünni olmak üzere bütün Arap kesimlerinin buna karşı çıkacağı ve Türklerin de Araplarla ittifak halinde hareket

edeceği aşikardır. Bu koşullarda bölünme senaryosunun sadece Kürtlerin kendi silahlarıyla ve Amerikan desteğiyle sonuca ulaştırılması mümkün olamayabilir.

Kürtlerin Amerikan desteği ile bu işe girişimleri halinde Türk-Amerikan ilişkilerinin bundan önemli oranda zarar görmesi muhtemeldir. Türkiye, Kerkük ve Kuzey Irak değişik bölgelerinde Kürtlerin Türkmenleri etnik temizliğe tabi tutulması halinde, buna kayıtsız kalmakta zorlanacaktır. Böyle bir gidişatta, söz gelimi Washington yönetiminin İncirlik üssünü kullanabilmesi güçleşecektir. Bu yönde bir gelişme karşısında Suriye, Türkiye ve İran arasındaki ilişkilerin giderek stratejik ittifaka dönüşmesi bile mümkündür, 1 Mart tezkeresinin TBMM tarafından reddedilmesinden bu yana Türkiye'yi cezalandırma veya Ankara'nın Irak konusundaki hassasiyetlerini ciddiye almama siyasetini sürdüren Wastington'un bu çizgiyi sürdürmesi ve İsrail'in Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasına yardımcı olan politikası belirginlik kazandıkça bölgede yeni dengelerin kurulması muhtemeldir. Ve bu yeniden yapılanma sürecinde, Türk-Amerikan ilişkileri, şu anda pek de parlak olmayan günlerini bile arar hale gelebilir.

Siyasal açıdan Irak'taki yeniden yapılanma faaliyetlerine aktif olarak katılmak durumundadır. Bu kapsamda, Irak anayasaları ve ilgili uluslar arası düzenlemeler gündeme taşınmalıdır. 1925 Anayasası Irak'ı, toprakları bölünemez, egemen bir devlet olarak tanımlamaktadır. Türkler bu anayasada Irak'ın üç kurucu unsurlarından biri olarak sayılır. Türkiye gerek bu anayasa, gerekse müteakip yıllarda oluşturulan geçici anayasalarla ilgili araştırmaların yapılanmasını sağlayarak, yeniden yapılanma çalışmalarının Irak'la ilgili anayasa ve antlaşmalar çerçevesinde gündeme taşınmasını sağlamalıdır. Türkiye, Irak Geçici Yönetiminden ve ABD'den, Bağdat merkezli geçici yönetimin var olduğu ve yönetimin devredilmesi ile ilgili sürecin devam ettiği bir sırada, kuzeydeki yerel yönetimlerin ve sözde Kürdistan Parlamentosunun mevcudiyeti ve faaliyetleri konusunda bilgi isteminde bulunmalı: taraflara yazılı notalar vererek bunları kayda geçirmelidir. Türkmen nüfusu ABD'nin iddia ettiği ve dünya kamuoyunun bildiği gibi 300-500 bin civarında olmadığını kanıtlayacak şekilde Irak'ta geniş katılımlı mitingler düzenlenmesidir. Türkiye uluslar arası bir reklam kuruluşu ile anlaşma yaparak, dünya kamuoyunun Türkmen gerçeği ve Türkmen tarihi hakkında bilgilendirilmelidir. Görsel medya “seçilmiş akademisyenlerce” Türkmen konusunun tartışılmasını sağlamalıdır. Yine Türkiye,

Irak'taki Arap halkının ve Arap ülkelerinin bölünme ve federasyon konusuna gösterdiği tepkileri desteklemeli ve bölge ülkeleri ile bu müşterek politikalar oluşturulmalıdır. Etkili Arap yazarlara ulaşarak, onlardan konu hakkında kamuoyu oluşturmalarını istemelidir. Sadece Türkiye'nin değil, Türk dünyasından diğer ülkelerin de Türkmenlerin haklarına sahip çıktığını gösterecek şekilde, Türk Cumhuriyetleri nezdinde girişimlerde bulunmalıdır. Bu ülkelerin de konu ile ilgili hassasiyetlerini, dünya kamuoyuna yansıtmasını sağlamalıdır. Bu kapsamda, Avrupa'daki Türk derneklerinin hareket geçirmelidir. Türkiye ITC'yi komşu ülkeler ile siyasi temaslara yönlendirmeli ve bu temaslara için Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın öncülük rolü üstlenmelidir. Irak'ta bölünme ve federasyon tezine karşı olan gruplar, aşiretler ve Geçici Yönetimde görevli şahıslarla temaslarda bulunarak, çeşitli vesileler ile Türkiye'ye davet edilmeli ve desteklenmelidir. Türkiye Ovaköy sınır kapısının; Irak tarafında muhatabın Bağdat yönetiminin olması, yasal dayanağı olmayan paraların alınmasının önlenmesi ve kapı bağlantısının güneydeki Türkmen yerleşim bölgelerinden geçmesi şartıyla açılmasını öngörmelidir. Gelişen durumlara bağlı olarak yapılacak değerlendirmeyi müteakip, Türkiye'deki KDP ve KYB irtibatı bürolarının kapatılması, diğer ülkelerdeki irtibat bürolarının da Büyükelçiliklerimiz tarafından muhatap alınmaması, siyasal açıdan Türkiye'nin yapabilecekleri arasında yer alır. Türkiye'nin ekonomik açıdan da yapabilecekleri vardır. Türkiye, Etnik ayrım yapılmadığı imajını vererek ancak, Türkmen işadamlarından çoğunluğu oluşturacak şekilde, Iraklı işadamları ile Türk işadamlarının bir konsorsiyum çatısı altında büyük çapta ve çeşitli alanları ihtiva edecek ticari faaliyete girişimlerinin sağlanmalıdır. Bir Türk Bankasının bölgede şube açmalı ve bölgede taşınmaz menkul alınmasına yönelik olarak Türkmen girişimcilere kolay ve ucuz kredi vermelidir. KDP ve KYB güdümlü şirketlerin Türkiye ile ticareti dolaylı yollarla engellenmelidir.

Türkiye'nin psiko-sosyal ve enformasyon alanında da yapabilecekleri vardır. Türkiye'nin politikasını destekleyen yayınlar ve programlar yapılması ve konunun gündemde tutulması için basının yönlendirilmesi bu bağlamda ifade edilebilir. Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli Türk vatandaşların oluşturduğu hassasiyet gözetilerek, Türk kamuoyunun yeterli ve gerekli ölçüde bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Türkmenlerin ve Arapların Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğini sağlamak konusunda düzenleyecekleri gösteri, miting ve basın açıklaması gibi etkinlikler desteklenmeli ve bunların basında geniş

yer alması sağlanmalıdır. Irak'ta yayın yapan gazetelerdeki etkili yazarların Türkiye lehine ve Türkiye'nin politikasını destekleyici yazılar yazmaları için maddi olarak desteklenmesi de yararlı olur.

4.3. KUZHEY IRAK VE TÜRKİYE SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Kürtler tarih boyunca çok kültürlü bir yapıya sahip olan Osmanlı topraklarında barış içinde yaşamıştır. T.C. dönemine bakıldığında ise Türkiye, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu ile arasındaki bütün köprüleri yıkarak, bu bölgenin tüm doğal kaynakları ve kültürel varlığıyla olan bağını da koparmıştır. Bu durum, bölgeyle Türkiye arasında yaşanan yabancılaşma ve Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin azalması sonucunda, sosyo-ekonomik ilişkilere de yansımıştır.

Öte yandan, Türkiye-Irak ilişkilerinde özellikle II. Körfez Savaşı esnasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İran, 1982 yılında savaştığı Irak'a üstünlük sağlamış ve Irak topraklarına girmiştir. İran'dan yana tavır takınan Suriye, Bağdat yönetimini zayıflatıp Arap dünyasının liderliğini ele geçirmek istemiştir. Bu amaçla Kerkük-Yumurtalık hattı dışındaki, Suriye topraklarından geçip Banyas ve Trablusgarp'a giden iki petrol hattını ve Suriye-Irak sınırını kapatmıştır (Erhan ve Kürkcüoğlu, 2003:132).

Bölge ile ilişkiler bu durumdayken Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kuzey Irak'ta yeni bir devletin oluşumunun engellenmesi ve Türkmenlerin can ve mal güvenliği ile birlikte bütün etnik ve kültürel haklarının korunması yönünde bir politika izlemiştir. Aslında bölge, ekonomik açıdan Türkiye için büyük önem taşımaktadır, ancak ilişkilerdeki istikrarsızlık, ekonomik açıdan Türkiye'nin aleyhine olmuştur. Ayrıca Türkmen sorunu sebebiyle, Kuzey Irak-Türkiye ilişkileri daima gergin olmuş ve Türkmenlerin Kürtlerle birlikte üçüncü azınlık olarak tanınması yönünde bir politika izlenmiştir (Laçiner, 2003:243-244).

1990'lı yıllarda Kuzey Irak denildiğinde, Türkiye'de akıllara PKK terör örgütüyle mücadele ve Irak'ın parçalanması sonucunda kurulacak olan bir Kürt Devletini getirmiştir. Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik güvenlik politikası da daima bu doğrultuda olmuştur. Ancak, 2003'ten itibaren Türkiye'de uygulamaya konan "Demokratik Açılım Projesi" Iraklı Kürtler arasında, Türkiye'nin Kürt sorununu çözme konusunda olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin

Erbil’de başkonsolosluk açmasının da ayrı bir önemi vardır. Bu durum, bölgeyle siyasi ve ticari ilişkileri geliştirmek için önemli bir adım olmuştur (El-Nizaa Fi El-Iraq, Irak'ta Çatışmaların Dinamikleri, 2007:45).

İlişkilerin gelişmesinde etkili olan diğer önemli olaylar ise; Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Kasım 2010 ve son olarak 28-29 Mart 2011 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın bölgeye yaptığı ziyaretlerdir (www.ekonomi.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.07.2015).

4.3.1. Türk Şirketlerinin Yatırımları ve Yabancı Sermaye Yatırımları İçindeki Payı

Türkiye 2009 yılında bölgede üstlenilen toplam 2 milyar dolarlık inşaat ve alt yapı projelerinin yaklaşık %70’ini gerçekleştirmiştir. Türk firmaları Erbil ve Süleymaniye uluslararası hava alanları, Dahok su dağıtım projesi, Erbil-Dahok karayolu, muhtelif toplu konut, okul ve hastane inşaatları gibi önemli projeler gerçekleştirilmiştir.

2006 yılından bu yana, yürürlükte olan Yatırım Teşvik Kanunu ile bölgeye yapılan yatırımlar artmıştır. Bu kapsamda 10 yıl gelir vergisi muafiyeti, arsa tahsisi, üretimde kullanılan makine, donanım ve hammaddeye gümrük vergisi muafiyeti, sermaye ve kâr transferi serbestisi sağlanmaktadır. Ayrıca yerli işçi çalıştırma zorunluluğu da bulunmamaktadır. Kuzey Irak’ta halen büyük ölçekte bir üretim tesisi bulunmaması nedeniyle, Türkiye bölgede yapılacak yatırımlar açısından avantajlı bir konumdadır.

Yaklaşık 6,5 milyonluk nüfusa sahip olan Kuzey Irak’ın temel ihtiyaçlarının neredeyse tamamı, ithalat yoluyla karşılanmaktadır. İnşaat sektörü, yeniden yapılanmakta olan bölge için oldukça önemlidir. İnşaat alanındaki yatırımlara ihtiyaç duyan Kuzey Irak, bu yatırımlar için ücretsiz arsa tahsisi gibi önemli yatırım destekleri sağlamaktadır. Bölgenin tarım açısından da yatırımlara ihtiyacı vardır. Bölge verimli topraklara sahiptir, ancak topraklardan yeterli verimin alınabilmesi için gelişmiş bir sisteme sahip değildir.

2011 yılı itibariyle, IKBK’de kayıtlı bulunan 10.433 firmanın 1.170 tanesi (%11’i) yabancı firmalar olup, bunların %60’ı Türk firmalarıdır. Bölgedeki kayıtlı

Türk firmalarının dışında, Sanayi Bakanlığı veya Kamu Kurumlarına kayıtlı olmadan faaliyet gösteren çok sayıda Türk firması da bulunmaktadır (<http://www.krgspain.org>, Erişim Tarihi: 10.07.2015).

Tablo 4.1. IKBY, Yabancı Sermaye, Ortak Sermaye ve Yerli Yatırım Dağılımı (2006-2011)

YATIRIM ŞEKLİ	ÜLKE	TATIRIM TUTARI, (Dolar)	YABANCI SERMAYE ORANI, (%)	SERMAYE BAZINDA, (%)
Yabancı	Lübnan	774.625.619	33.90	4.76
	Türkiye	702.801.530	30.76	4.32
	Mısır	350.000.000	15.32	2.15
	İngiltere	214.403.975	9.38	1.32
	Amerika	99.036.925	4.33	0.61
	Yeni Zelanda	98.189.850	4.30	0.60
	Almanya	25.505.712	1.12	0.16
	İsviçre	13.500.000	0.59	0.08
	Lübnan/Fransa	7.082.207	0.31	0.04
Yabancı Yatırım Toplamı		2.285.145.818	100.00	14.06
Ortak	Irak-Kanada	2.000.000	0.26	0.01
	Irak-Emirlikler	11.555.555	1.48	0.07
	Irak-Almanya	7.770.000	1.00	0.05
	Irak-İran	1.850.000	0.24	0.01
	Irak-Kuveyt	76.806.706	9.86	0.47
	Irak-Mauritius	15.000.000	1.93	0.09
	Irak/Güney Afrika	12.000.000	1.54	0.07
	Irak-İsviçre	20.893.549	2.68	0.13
	Irak-Türkiye	199.159.566	25.57	1.22
	Irak-İngiltere	112.000.000	14.38	0.69
	Irak-Amerika	316.700.000	40.65	1.95
	Irak-İspanya	3.284.530	0.42	0.02
Ortak Yatırım Toplamı		779.019.906	100.00	4.79
Irak		13.194.213,390	100.00	81,5
Genel Toplam		16.258.379.114	100.00	100.00

Kaynak: Kurdistan Regional Government Ministry of Planning, Regional Development Strategy for Kurdistan Region 2012-2016, s. 19

Kuzey Irak'ta yatırım yapan önemli bir Türk firması, 1999'da kurulmuş olan ve 2007'de Türk Telekom Grubu çatısı altına giren İnnova Bilişim Çözümleri firmasıdır. Kuzey Irak'taki kontör operasyonunu Türkiye'den yönetmektedir. Bu çalışma ile Kuzey Irak'ın en hızlı büyüyen GSM operatörü olan Korek Telekom ve onun ana dağıtıcısı Delta Communications ile ön ödemeli müşterilerinin elektronik ortamda kontör yüklemeleri gerçekleştirilmektedir. Bu sistemin çalışması için gereken tüm donanım ve yazılım altyapısı, İstanbul'daki veri merkezi üzerinde tutulmaktadır (<http://www.stargazete.com>, Erişim Tarihi: 04.07.2015). Bu durum Kuzey Irak için önemli bir gelişme, Türkiye için de büyük bir yatırım olmuştur. Tablo 4.1 aracılığıyla da Türk firmaları ile yabancı firmaların bölgedeki yatırımlarını karşılaştırmak mümkündür.

01.08.2006-21.11.2011 döneminde en yüksek yabancı sermaye yatırım tutarına 774.625.619 dolar ile Lübnan sahiptir. İkinci sırada ise % 30.76'lık oranla, 702.801.530 dolar ile Türkiye yer almaktadır. Ortak yatırımlara bakıldığında 316.700.000 dolar ile Irak-ABD yatırımlarından sonra 199.159.566 dolar ile Irak-Türkiye yatırımları gelmektedir.

IKBY Yatırımlar Kurulundan alınan bilgilere göre, 2006 yılı 8. ayı ile 2011 yılının 11. ayı arasında, bölgede toplam 16,7 milyar dolar yabancı sermaye yatırımı gerçekleştirilmiştir ve bu yatırımların %40'ı barınma, %17,7'si endüstri, %13,7'si bankacılık , %13,5'i ticaret ve %8'i ise turizm alanlarında yapılmıştır.

IKBY Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Dr. Nuri Gazali, yabancı sermaye konusunda bölgeye Türk, Amerikan, İngiliz ve Alman firmalarının yatırım talepleri olduğunu belirtmiştir. Yabancı sermaye konusunda tamamlayıcı yasal düzenlemeleri en kısa zamanda yapacaklarını, böylece bölgenin dış yatırımlar açısından bir cazibe merkezi hâline getirileceğini ifade etmiştir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki pazar payı, tüketici ürünlerinde yaklaşık %50'dir. Bu ürünler: tekstil, mobilya, gıda, elektrik-elektronik, yapı ve inşaa malzemelerinden oluşmaktadır. Türk ürünlerine karşı olumlu bir algı mevcuttur. Özellikle bölgenin gıda ihtiyacının büyük bir kısmı, Türk ürünlerine duyulan güven sebebiyle Türkiye'den ithal edilmektedir. IKBY Sanayi ve Ticaret Bakanı, İran'dan Kuzey Irak'a gelen

malların %25'inin kalite olarak uygun olmadığını, bu nedenle geri gönderildiğini, ancak İran'ın bu malları kabul etmediğini belirtmiştir.

Türkiye ile olan yakın ilişkiler, İKBY'nin kontrolü altındaki her yerde dikkati çekmektedir. Bölgeye yatırım yapan Türk özel sektör firmalarının sayısı, gün geçtikçe artmaktadır. Habur sınır kapısından geçiş yapan araç sayısındaki dikkat çekici artış da bunun en belirgin göstergesidir.

4.3.2. Ticaret Hacmi ve Türk Şirketlerinin Faaliyetleri

İthalat vergisi çok düşük olan bölgede, hemen bütün ihtiyaç malları ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Türkiye pazarının bir uzantısı gibi olan Kuzey Irak'taki malların neredeyse tamamı, Türkiye'den ithal edilen mallardan oluşmaktadır. Türkiye-Kuzey Irak ticari ilişkilerine bakıldığında Türkiye'nin ağırlıklı olarak ihracatçı ülke konumunda olduğu görülmektedir (<http://www.krgspain.org>, Erişim Tarihi: 10.07.2015).

2011 yılında Türkiye'nin Almanya'dan sonra en fazla ihracat yaptığı ülke Irak olmuş ve bu ihracatın %70'i Kuzey Irak'a yapılmıştır. Aynı yıl, Türkiye-Kuzey Irak ticaret hacmi, bölge ile İran arasındaki 4 milyar dolarlık tutarın iki katına çıkarak, 8 milyar dolara ulaşmıştır (<http://www.milliyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 07.07.2015).

Sınırdan geçen ve ticari yük taşıyan araçların sayısı da Türkiye'nin bölge ile olan ticarî ilişkilerini anlayabilmek için yeterli olmaktadır. Habur sınır kapısındaki 26 kontrol noktasından Irak'a, günde 1500 tır giriş yapmaktadır. Tırlarla genelde inşaat malzemeleri, hazır giyim, mobilya, gıda malzemesi ve daha birçok Türk ürünü taşınmaktadır. Artış bu hızla devam ettiği takdirde bölge, Türkiye için en büyük ihracat pazarlarından biri olacaktır. Ticari ilişkiler yalnızca gıda ve inşaat sektörüne ait değildir, film ve dizi sektörünü kapsayan ticari ilişkiler de bulunmaktadır. Kurtlar Vadisi, Gümüş, Aşk-ı Memnu gibi diziler, bölgede oldukça yüksek oranda izleyici bulmuştur. Bu sayede bölge vatandaşlarının pek çoğu, Türkçeyi kendine yetecek kadar öğrenmiştir.

Diğer taraftan, bölgede çalışan Türk işçi sayısı oldukça fazladır. Kuzey Irak'ta, sadece Erbil'de yaklaşık olarak 15 bin olmak üzere, 25 binin üzerinde Türk çalışmaktadır.

Türkiye'nin Irak'a ihracatı her geçen yıl artmaktadır. 2009'da 5 milyar 126 milyon dolar olan ihracat, 2010 yılında 8 milyar dolar ve 2011 yılında 12 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İKBY Doğal Kaynaklar Bakanı, Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin her geçen gün arttığını belirtmektedir. Buna istinaden, Türkiye'nin bir numaralı ticari ortakları olduğunu, Irak'a yapılan ihracatın %70'inin bölgeye yapıldığını dile getirmektedir. Erbil'deki Türkiye konsoloslukunda Irak vatandaşlarına her gün yaklaşık olarak 300 vize verilmektedir (<http://www.hurriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.07.2015).

Öte yandan, bölgede önemli miktarda otel ve ofis açığı bulunmaktadır; bu açık, Türk iş adamlarının bu alanda da yatırım yapabilmelerine imkân sağlamaktadır. Bölgenin refah seviyesi petrol ve petrol ürünleri sayesinde son derece hızlı bir şekilde artmaktadır. Dünyanın 5. büyük petrol yataklarına sahip olan Kuzey Irak'ta Saddam zamanında 300 dolar olan ortalama aylık gelir, bugün yaklaşık olarak 6.000 dolara ulaşmıştır.

Bu durum otomotiv pazarının da büyümesini sağladığından, bölge geleceğin Dubai'si olarak görülmektedir. Türk firmalarından Ford Otosan ve BMC bölgede bayilik vermektedir. Özellikle ticari araç ağırlıklı büyümeye başlayan otomotiv pazarı, 2012 yılı Mart ayında Erbil Autoshow Fuarına ev sahipliği yapmıştır. Saddam döneminde, bölgede alıcı bulamayan batı markalı arabalar, artık Kuzey Irak'ta satılmaktadır. Ford Otosan Pazarlama, 2011'de Ford Cargo kamyonlarından 150 adet satıldığını ve 2012'de hedefin 250-300 adet olduğunu belirtmiştir. Volvo Car Genel Müdürü, Erbil'de dağıtım ofisi açmayı planladıklarını ifade etmiştir. BMC ise, satış, servis ve yedek parça konusunda, bölgede hizmet vermeye başlama yönünde karar almıştır. Yine Türk firmalarından Beymen yurt dışındaki ikinci 1.200 metrekarelik mağazasını, Erbil'de Divan Otel kompleksi içerisinde açmış ve firmanın 2012 ciro hedefi 10 milyon TL olarak açıklanmıştır.

Bölgede inşaat sektöründe gerçekleştirilen önemli Türk projelerinden biri ise, Erbil'deki bin konutluk "Özal City" projesidir. Bu projeye ilaveten firma, şimdi de Dahok'ta toplu konut projesi için hazırlıklara başlamıştır. Bunun yanı sıra Türk kadın girişimcilerden oluşan Kadın Girişimciler Derneği, Erbil'de 2012'nin başında, dört gün süren üst düzey temaslarda bulunmuşlardır. Erbil'de şirket kuran Adıyamanlı bir iş kadını, AVM güvenlik sistemleri ve kozmetik alanında yatırımlar yapmakta,

Fransız kozmetik firmasının Irak temsilciliğini yürütmektedir (<http://www.milliyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 07.07.2015).

Tüm bunların yanı sıra Koç Holding, turizm alanında 56 yıllık geçmişi olan Divan oteller zincirinin “5a” yıldızlı (5 ile 7 yıldız arasındaki kategori) ilk yurtdışı şubesini Nisan 2012’de Erbil’de açmıştır. 104 milyon dolarlık yatırımla yılda 50 milyon dolar ciro hedeflenmektedir. Böylece Kuzey Irak’ta bu alandaki en büyük girişime imza atılmıştır. Öte yandan Koç Holding, büyük potansiyel gördüğü ve çalışılırsa küçük Dubai olarak değeriendiğı bölgede, Petrol Sahaları, Elektrik Santrali, Hastane, Okul ve Bankacılık alanlarında bir dizi yatırım yapmayı planlamaktadır (<http://www.milliyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 07.07.2015).

Geçmişte Türk Ordusu bölge halkına karşı aşırı sert bir politika izlemesine rağımen, bu bölgeye yapılan ihracatın büyük bir bölümü “OYAK” tarafından gerçekleştirilmektedir. Kuzey Irak’taki çimento ve inşaat malzemelerinin hemen tamamı, OYAK’a bağı fabrika ve şirketlerden sağlanmaktadır.

Kuzey Irak’ta yatırım yapan diğeri önemli bir Türk firması da, SB Özel Grup’tur. 130 milyon dolarlık proje tutarıyla, biri ofis, diğeri beş yıldızlı otel olan 23 katlı Erbil’in en yüksek iki kulesini inşa etmektedir. Ayrıca grup, Erbil’de 2007 yılında üretime başlayan 240.000 ton/yıl kapasiteli ve 200’ü Türk 800 kişilik çalışanı bulunan demir-çelik fabrikası yatırımını gerçekleştirmiştir. Bu yatırımların yanı sıra, Erbil’deki en büyük yapı marketi olan Home İstanbul bu gruba aittir ve yakın zamanda Süleymaniye ve Dahok’ta da şubeler açılması planlanmaktadır. Bölgede 50 milyon dolarlık 300 adet villa yapan firma sahibi, bölgenin Türkiye’ye komşu olması nedeniyle, lojistik ve ham madde tedariki açısından büyük avantajlara sahip olduğunu ve çok hızlı gelişmekte olan bir pazar olduğunu belirtmiştir.

Türk firmalarınca bölgede yapılan diğeri önemli bir yatırım da, Makyol-Cengiz inşaat ortaklığınca 350 milyon dolarlık yatırımla gerçekleştirilen, dünyanın en uzun yedinci büyük pistine ve yıllık 2,5 milyon yolcu kapasitesine sahip uluslararası Erbil havalimanıdır. Erbil havaalanına 3 Türk havayolu şirketi haftada 20 sefer yapmaktadır. Ayrıca Erbil havaalanından, 16 havayaolu 23 noktaya uçuş gerçekleştirmektedir.

4.3.3. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı

Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı, bölge ile olan ticari ilişkiler açısından oldukça önemlidir. Kerkük ve Kuzey Irak'taki diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrol, bu boru hattı vasıtasıyla Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaşmaktadır. 35 milyon/ton yıllık taşıma kapasitesine sahip olan hat, 1976'da işletmeye alınmış, ilk tanker yüklemesi ise 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir. 1983'te başlayıp 1984'te tamamlanan I. Tevzi Projesi ile hattın kapasitesi, 46,5 milyon ton/yıla yükseltilmiştir. I. Boru Hattı'na paralel olarak ve 1987'de işletmeye alınan II. Boru Hattı ile yıllık taşıma kapasitesi 70,9 milyon tona ulaşmıştır (Tepealtı, 2009:159).

Harita 4.1. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı

Kaynak: www.bilgesam.org.tr, Erişim Tarihi: 22.10.2015

5 Ocak 1977 tarihinde işletmeye açılan I. Boru Hattının, 345 km'lik kısmı Irak kesiminde, 641 km'lik kısmı ise Türkiye kesimindedir ve toplam 986 km

uzunluğundadır. II. Boru Hattı ise 234 km'si Irak kesiminde, 656 km'si Türkiye kesiminde olmak üzere 890 km'lik uzunluğa sahiptir ve iki parçalı hattın toplam uzunluğu 1.876 km'dir (Botaş Petrol İşletmeleri Ceyhan Bölge Müdürlüğü, 2007:4-5).

Türkiye'nin hayata geçirdiği ilk boru hattı olan bu proje, açıldığı günden bugüne kadar ABD'nin Irak'a müdahalesi ve ülkede yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle tam kapasite olarak çalışmamıştır. I. Körfez Krizi sırasında BM'nin, Kuveyt'i işgal ettiği gerekçesi ile Irak'a uyguladığı ambargo sonucunda, boru hattı, Ağustos 1990'da işletmeye kapatılmış; 1996 yılında sınırlı olarak tekrar açılmıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak hükümeti, Yumurtalık'ı oluşturan paralel iki boru hattının biri üzerindeki bazı pompa istasyonlarını söküp güneydeki Basra'ya götürmüştür. Bu gibi tahribatlardan dolayı hat, kapasitesinin altında petrol sevkiyatı gerçekleştirmeye başlamıştır (Şen, 2009:69). Hat, 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali döneminde de olumsuz etkilenmiştir.

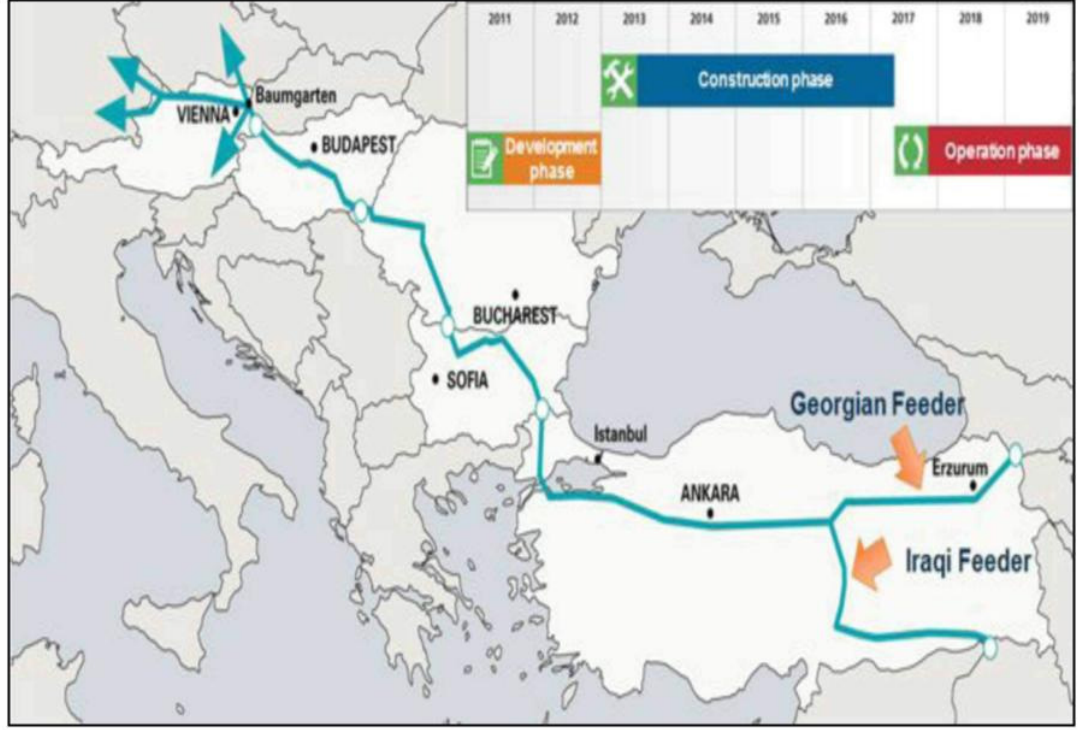
Kerkük-Yumurtalık boru hattından, 1977'de 4.777.298 ton, 1989'da 82.908.754 ton petrol taşımıştır. 1996-2007 yılları arasında ise 213.975.972 ton taşıma yapılmış ve Türkiye, hattan 97.684.658 ton petrol satın almıştır (Yorcan, 2008:12).

Kuzey Irak'taki PKK unsuru, geçmişte Türkiye'nin bölge ile olan ilişkilerine ciddi zararlar vermiştir. Bölgeye Türkiye tarafından ekonomik ambargo uygulanabileceğinin açıklanması, Irak yönetiminin tepkisini çekmiştir. Hükümet yetkilileri, Ceyhan'a sevk edilen petrolün tamamının kesilebileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Irak yönetimi, petrol sevkiyatı konusunda Suriye'yi bir alternatif olarak ele almıştır. Ancak sonraki dönemde, Türkiye'nin hem Kuzey Irak'taki Kürt yönetimi hem de Federe Irak yönetimi ile olan ilişkilerindeki iyileşmeler, bu sorunlu dönemin aşılmasını sağlamıştır. Bunun üzerine Irak hükümeti, Türkiye'ye uyguladığı petrol arama ve çıkarma konusundaki sınırlandırmalarını kaldırmıştır. Böylece Kerkük-Yumurtalık hattının kapasitesi arttırılmış ve TPAO'ya, ülkede faaliyet gösteren şirketlerle ortaklık kurarak arama yapabilme imkânı sunulmuştur.

Haziran 2009'da IKBY'nin Erbil'den çıkardığı petrolü, Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı aracılığıyla Türkiye üzerinden dünyaya ihraç etmesi ile Türkiye IKBY ilişkileri, normalleşme sürecine girmeye başlamıştır.

Kuzey Irak petrol ve doğalgazının uluslararası pazara ulaştırılmasında, Türkiye önemli bir yere sahiptir. Bunlardan biri de Nabucco projesidir.

Harita 4.2. Nabucco Boru Hattı

Kaynak: www.nabucco-pipeline.com, Erişim Tarihi: 22.10.2015

Ukrayna ile arasında gerçekleşen her sorunun sunucunda Rusya'nın, doğalgazı kesmesinin bedelini Türkiye ve AB ülkeleri ağır ödemiştir. Bu nedenle Nabucco boru hattı projesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu, Türkiye'den AB ülkelerine doğalgaz taşımak amacıyla yapılması düşünülen bir boru hattı projesidir. Bu proje, Avrupa'nın en büyük doğalgaz tedarikçisi olan Rusya'dan yapılan sevkiyata alternatif olması nedeniyle, hem ABD, hem de AB tarafından desteklenmektedir. Boru hattının Türkiye'den çıktıktan sonra terminal ülke Avusturya'ya kadar, sırasıyla Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçmesi planlanmaktadır. Bu özellikleriyle hat, hem Orta Asya'yı hem de Orta Doğu'yu (Kuzey Irak'ı) gaz hatları olarak bir birine bağlayacaktır (<http://www.noktavirgul.com>, Erişim Tarihi: 22.10.2015).

Petrol arama konusunda, Türk şirketlerinin bölgeye olan talebi oldukça yoğunudur ve Bölgesel Yönetim Türk firmalarıyla da üretim paylaşması anlaşmaları yapmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Genel enerji; Ber Bahr Sahası'nda %40, Dahok sahasında %40, Miran sahasında % 18,75 hisseye sahiptir. Diğer bir Türk firması olan Petoil, Bawi sahasında %23, Pulkhana sahasında %20, Shakal sahasında %9, Chia Surkh sahasında ise %20 hissesi vardır. Doğan Holding ise Khalakan sahasında %80 hisseye sahiptir. Petroquest (Çalık Enerji), Sulevani sahasında %80 ve Dahok sahasında ise %30 hisseye sahiptir. 2010 yılı sonu itibarıyla verilen 40 üretim lisansının 14'ünde 4 farklı Türk şirketi konsorsiyum lideri veya ortağı olarak yer almıştır. 17 farklı ülke şirketlerinin yer aldığı petrol üretimi pastasında, ABD şirketleri 11, İngiliz ve Kanadalı şirketlerin ise 8 lisansı vardır. Türk şirketlerinin etkinliği bu ülkelere göre daha fazladır (Kuzey Irak-Türkiye Ekonomik İlişkileri, 2011:58-59).

Kerkük-Ceyhan petrol boru hattı, iki ülke arasındaki en önemli ekonomik işbirliğidir. Kuzey Irak'ta Taq Taq (Germiyan) ve Tawe (Zaho) bölgelerinde Norveçli DNO, Kanada-İsviçre ortaklığındaki Addax ve Türk General Energy firmalarının birlikte çıkardıkları petrol, 2011'de Kerkük-Ceyhan hattına bağlanmıştır. Ayrıca Çukurova Holding'e bağlı General Energy, 1990'lı yıllardan beri Kuzey Irak'ta petrol aramaları yapmaktadır ve bunun yanı sıra, bölgenin petrol rafinelerini de inşa etmektedir (Ciwan, 2012).

Şirket, Kuzey Irak'tan çıkarılacak petrolle dünya pazarlarında önemli bir paya sahip olmayı hedeflenmektedir. Bu amaçla, BP'nin eski CEO'sunun ortak olduğu İngiliz petrol şirketi Vallares ile ortak olmuştur. Bu ortaklıkla beraber, şirketin idari yapısının yanı sıra, adı da değişmiş ve Genel Energy Plc olmuştur (Milliyet Gazetesi, 07.09.2011).

Bu birleşme sayesinde Genel Energy Plc, Londra Borsası'nda işlem gören ilk üç firma içerisinde yer almıştır. Dünya sıralamasında yer alan 2 üretim sahasına ve 4 adet potansiyeli yüksek arama lisansına sahip olan Genel Energy Plc'nin petrol rezervinin, 356 milyon varil olduğu açıklanmıştır. Söz konusu hacim, muhtemel rezervlerle birlikte 1,4 milyar varile ulaşmıştır. Ortak sahalarının toplamı ise, şu anda günde 41.000 varilken 2013 yılına kadar 90.000 varile ulaşması beklenmektedir. En

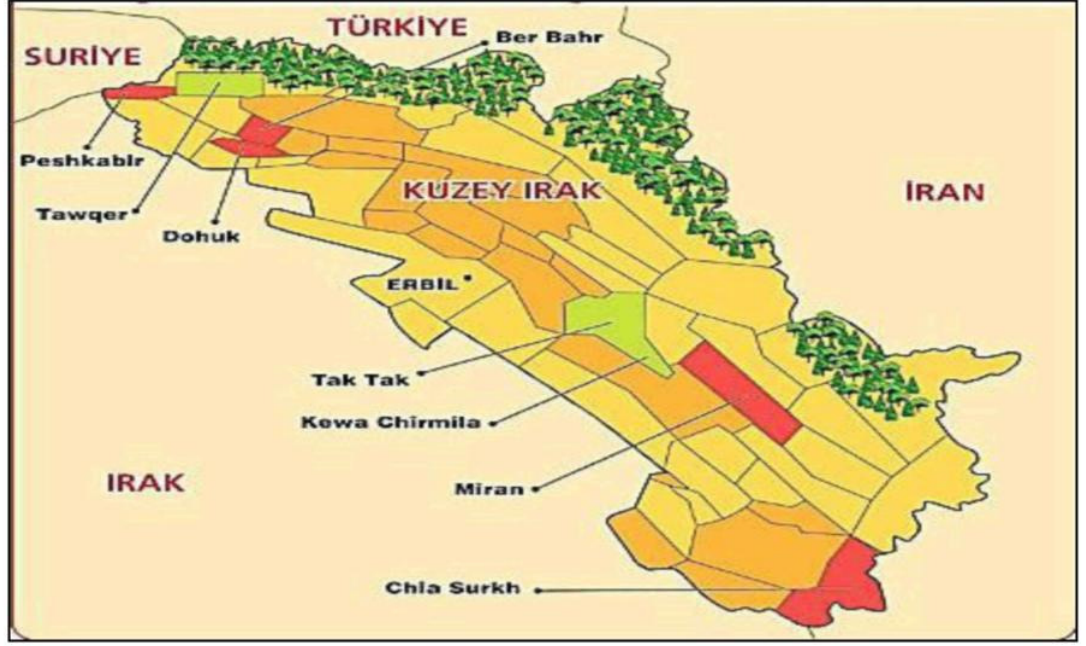
büyük üretim alanı olan Kuzey Irak'taki Taq-Taq sahasında %44 payı olan şirketin, GNO tarafından işletilen Tawke sahasında ise %25 payı vardır. Genel Energy Plc, 2011 yılında World Finance Petrol ve Gaz Ödülleri kapsamında “Ortadoğu’nun En İyi Bağımsız Petrol Şirketi” seçilmiştir ve her geçen gün büyümesine devam etmektedir (<http://www.radikal.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.07.2015).

Genel Enegy, Türkiye’nin günlük petrol üretiminin iki katını Kuzey Irak’taki Taq-Taq sahasında üretmektedir. 120 bin varillik üretim, kalite bakımından da TPAO’nun 45 kuyudan çıkardığı petrolden çok daha fazladır. Ayrıca bölgede petrol arama sahalarını artırarak ve günlük üretimi 80 bin varil olan Bina Bawi sahasının %23 hissesini satın alarak, günlük üretimini 200 bin varile çıkarmayı hedeflemektedir. Söz konusu alan, Taq-Taq petrol üretim sahasının hemen yanında yer almaktadır (Zaman Ekonomi Servisi, 2011:7).

Genel Enerji Üst Yönetimi, bölgedeki üretimlerini kısa bir sürede Türkiye’nin petrol ihtiyacının yarısını karşılayacak seviyeye çıkaracaklarını açıklamıştır. Bunun için Kerkük-Yumurtalık boru hattına bağlanacak yeni bir hattın inşası planlanmaktadır (Bozkurt, 2011).

Öte yandan bölgede, hali hazırda faaliyet gösteren 50’ye yakın petrol şirketi bulunmaktadır. 2-3 yıl içerisinde bu şirketlerin sayısının yaklaşık 10’a düşmesi beklenmektedir. Genel Energy Plc, söz konusu 10 şirketin içerisinde yer almayı hedeflemektedir. Yatırım yapmak üzere 2,2 milyar dolarının bulunması, şirketi diğer firmalara nazaran daha avantajlı hale getirmektedir. 2012 yılında çıkması beklenen Irak Petrol Kanunu’nun şirkete de yararlı olacağı düşünülmektedir. Genel Energy Plc, Kuzey Irak’a yaklaşık 600 milyon dolar yatırım ve 150 milyon dolar ödeme yapmıştır. Şirket, Taq-Taq sahasından Fishabur’a kadar 240 km’lik bir boru hattı yapmayı planlamaktadır. Genel Energy’nin bölgedeki lisans hakları, Harita 4.3’de yer almaktadır.

Harita 4.3. Genel Energy Lisans Haklarının İKBY'deki Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: www.ekonomi.milliyet.com.tr, Erişim Tarihi: 20.12.2015

4.3.4. Alt Yapı ve İnşaat

Türkiye, müteahhitlik hizmetleri alanında dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. Bu tecrübesini Kuzey Irak'a aktaran Türkiye, bölgenin karayollarının hemen tamamını, hava alanlarını, üniversitelerini, hükümet binalarını ve diğer stratejik yapılarını inşa etmiştir. Bölgenin nüfusu yaklaşık beş milyon civarındadır. Bu nüfusa yeni konutlar inşa edilmekte, bunun da önemli bir kısmını Türk firmaları gerçekleştirmektedir. Elinde bulundurduğu petrol gelirleri ve sınırlardan elde ettiği gelirler sayesinde bölge, günümüzde bir şantiye haline gelmiştir. Kürtlerin "Hewler" dediği Bölgesel Hükümet'in başkenti Erbil başta olmak üzere, Zaho, Dahok, Süleymaniye ve diğer illerde yeni konutlar, oteller, iş ve alışveriş merkezlerinin çoğunun yapımında Türk firmaları görev almaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Kuzey Irak'ta inşaat sektörünün büyüklüğü ve diğer sektörlerle etkisi oldukça önemlidir. Yapılan araştırmalara göre, 2009'da devlet yatırımları ve özel yatırımlarla birlikte 41.000 konut ihtiyacının bulunduğu, bu

ihtiyacın önümüzdeki 5 yıl içerisinde 250.000'e ulaşacağı beklenmektedir. Önceki yıllarda kırsal alanlarda bu sektöre gerekli önem ve ayrıcalık gösterilmemiştir. Bu nedenle kırsal alanlardaki elverişsiz konutlaşma, şehir merkezindeki sıkıntıdan daha büyüktür. Nüfusun %37'sinden fazlası, konut yetersizliği çekmektedir. Oysa GSYİH içerisinde, inşaat sektörünün payı oldukça büyüktür. İnşaat sektörünün büyüklüğünün 2,8 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir ve bunun %95'ini Türk şirketleri oluşturmaktadır.

Öte yandan bölgede otoyol, otel, köprü, camii ve altyapı inşaatlarının; 250 kilometrelik Erbil-Dahok ve 240 kilometrelik Erbil- Süleymaniye karayolunun yapımı Türk firmaları tarafından üstlenilmiştir. Ankara Sanayici ve İşadamları Derneği (ASİAD), Kuzey Irak'a iki büro açarak buradaki Türk Firmalarının sözcüsü olmak ve pazarda yer alabilmelerini sağlamak için görev yapmaktadır. Bürolardan biri Erbil'de, diğeri de Süleymaniye'de açılmıştır.

Erbil-Selahaddin kentleri arasında bir tepeye inşa edilen ve yakında bitecek olan “Hanzad Resort” oteli Türk işadamları tarafından yapılmaktadır. Ayrıca, Kuzey Irak'ta asfalt ve beton şantiyeleri, Türk iş adamları tarafından kurulmaktadır (<http://www.insaatdergisi.com>, Erişim Tarihi: 11.07.2015).

İlk olarak 1981 yılında Irak inşaat pazarına giren Türk firmaları, 2003 yılından itibaren bölgedeki çalışmalarını hızlandırmıştır. Bunun nedeni, Türk firmalarına duyulan güvenin büyük olmasıdır. Bölgede, 2007 yılında 545 milyon dolar tutarında 39 adet proje alınmış, 2008 yılında 1,43 milyar dolar tutarında 72 adet proje gerçekleştirilmiştir.

Bölgenin yeniden yapılanması sürecinde konut projeleri, askeri tesisler, yol, köprü, baraj ve benzeri altyapı projeleri ile okul ve hastane benzeri kamu binalarının yapımı, özellikle Erbil'deki inşaat işlerinin çoğu, Türk firmaları tarafından üstlenilmiştir. Kuzey Irak'ta bulunan 300 civarındaki Türk inşaat firmasının 190'ı Erbil'de faaliyet göstermektedir. Bu firmalardan biri de Taşyapı'dır ve firma, Kuzey Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin merkezi olan Erbil'in yollarını yapmaktadır. Ayrıca, Erbil ve Süleymaniye uluslararası havaalanı, üniversiteler, bölgesel yönetimin bakanlık binaları, Mesut Barzani'nin başkanlık sarayı, cezaevleri, kültür ve alışveriş merkezleri, karayolları, kanalizasyon ve su şebekeleri, konutlar;

Makyol, Tepe grubu, Nursoy, Elegan, Günay İnşaat gibi Türk firmaları tarafından yapılmaktadır.

Bölgedeki diğer bir Türk inşaat firması da 178 milyon dolarlık bir yatırımla, 18 ayda tamamlanacağı düşünülen, Hamilton Yolu'nu genişletme projesini almıştır. Bu yol, Erbil'i İran'a ve bölgeyi Türkiye'nin doğusu ile Kafkaslara ve Rusya'ya bağlamaktadır. Bununla beraber, yol üzerinde biri Suriye'ye yakın olmak üzere toplam iki adet gümrük kapısı açılması planlanmaktadır. Hakkâri-Yüksekova, Esendere, Van ya da Iğdır Gürbulak'ı kapsayan bir serbest sanayi bölgesi kurulması yönünde de çalışılmaktadır. Bu projeler, Kuzey Irak ve Türkiye'yi bütünleştireceği gibi, bir yandan da bölgeyi Kafkasya, Rusya ve Doğu Avrupa pazarlarına bağlayacaktır. Habur ve batısında açılacak olan diğer sınır kapısı ile bölge Türkiye ve Akdeniz'den dünyaya açılan bir liman haline gelecektir (Ciwan, 2012).

4.3.5. Eğitim ve Sağlık

Günümüzde Kuzey Irak'ta bölge halkına sağlanan eğitim şartları ve sağlık olanakları gelişmeye başlamıştır. Bunun neticesinde, Türkiye'nin doğusunda yaşayan Kürt kökenli öğrenciler tarafından bölgedeki üniversitelere öğrenim için başvurular yapılmaktadır. Selahattin Üniversitesi, Dahok Üniversitesi, Erbil Üniversitesi ve Süleymaniye Üniversitesi Türkiye'den gelen öğrencilere, sadece belirli bir not ortalamasının olması şartıyla, istedikleri bölümü seçme imkânı tanımaktadır. Yine de, bölgede eğitim imkânları yetersiz durumdadır, bu da bölgeye bu alanda yapılacak yatırımların önemini artırmaktadır. Özellikle yükseköğretim kurumlarına yapılacak yatırımlar, bölge için büyük önem taşımaktadır. Bölgede yaklaşık 1.000 okul ihtiyacı bulunmaktadır.

Türkiye, 1992 yılından bu yana, bölgeye eğitim alanında önemli yatırımlar yapmıştır. Işık Okulları ve Bilkent Okulları bu alandaki başlıca Türk yatırımları arasındadır. 2003'ten sonra uygulamaya konan “komşularla sıfır sorun” dış politikasının da katkılarıyla, bölge ile eğitim alanında da yakınlaşmalar başlamıştır. Günümüzde Irak'ta ve özellikle Kuzey Irak'ta toplam 25 okulda, Fezalar Eğitim kurumu tarafından hizmet verilmektedir. İlki 1994 yılında açılan okulların 15'i bölgede, geri kalanları ise Kerkük, Musul ve Ambar'dadır. 2012 Mayıs sonu itibariyle bu okullarda yaklaşık, 9.400 öğrenci okumakta ve 480'i Türkiyeli, 170'i de Kürt,

Türkmen ve Arap'lardan oluşan 650 civarında öğretmen görev yapmaktadır. (Tablo 3.26). Kürtçe, Arapça ve sosyal bilimler öğretmenleri bölgeden sağlanmakta; eğitim araçları, İngilizce, Türkçe ve fen bilimleri öğretmenleri ise Türkiye'den gelmektedir. Söz konusu okullar, yerel eğitim makamlarının gözetiminde eğitim vermektedir.

Öte yandan Erbil'de 2008 yılında açılan Işık Üniversitesi; dış hekimliği, inşaat ve bilgisayar mühendisliği, İngilizce ve matematik öğretmenliği ile iletişim teknolojileri alanlarında İngilizce eğitim vermektedir, ancak seçmeli olarak Arapça ve Türkçe dersleri de görülebilmektedir. Kuzey Irak'ta eğitim alanında yapılan farklı Türk yatırımları da bulunmaktadır. Bunlar, Erbil'de 1995 yılında hizmete açılan erkek ve kız öğrenci yurtlarıdır.

Ayrıca, bölgedeki gençler, Türkçeyi Türk dizileri ve şarkıları aracılığıyla öğrendiklerini, Türkçe yayın yapan ve yakında televizyon kanalı da açılacak olan Radyo Dewran'ın rolünün büyük olduğunu dile getirmişlerdir (Özdemir, 2011).

Türkiye'nin yanı sıra, Almanya'nın da son yıllarda bölgedeki üniversitelerle işbirliği içerisinde olduğu görülmektedir. Alman Dışişleri Bakanlığınca, karşılıklı öğretim üyesi ve uzman değişimi yapılmakta, Alman-İrak burs programları ve ortak seminerler düzenlenmektedir. Çeşitli Alman üniversitelerinde, yüzlerce Iraklı öğrencinin eğitimlerini sürdürdüğü bilinmektedir.

2011 yılında Türkiye'de Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) bünyesinde eğitim ekonomisi iş konseyi kurulmuştur. Konsey tarafından 2015 yılına kadar Türkiye'ye 100 bin uluslararası öğrenci getirilmesi hedeflenmiştir ve bu sayede 4 milyar dolar getiri sağlanması planlanmıştır. Kuzey Irak'ta öğrenci gelmesi beklenen ülkeler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Başbakan ve Türkiye'nin bölgede yaratmış olduğu olumlu hava, özellikle komşu ülkelerden gelen öğrenci sayısının artmasını sağlayarak, Kuzey Irak'ta Türkiye'ye olan ilgiyi önemli bir boyuta taşımıştır (<http://www.dunya.com>, Erişim Tarihi: 16.10.2015).

Kuzey Irak ve Türkiye arasındaki ilişkilerde, sağlık sektörünün de rolü büyüktür. Bölgeden Türkiye'ye tedavi için gelen kişi sayısı, oldukça yüksektir. Son yıllarda 30 milyon TL'lik tıbbi cihaz takviyesi ile teknolojisini yenileyen onkoloji hastanesi, yanık merkezi, çocuk hastanesi, kalp merkezi ile Diyarbakır'a ve tüm

bölgeye hizmet veren Dicle üniversite hastanesi, Kuzey Irak bölgesinden büyük ölçüde talep görmektedir.

Bu bağlamda Dicle Üniversitesi (DÜ), Erbil ve Dahok kentlerindeki üniversiteler ve özel hastanelerde bürolar kurmuştur. Bu bürolarda görev yapan doktor ve personel Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine gidecek hastalara randevu vermekte ve ambulans hizmeti sağlamaktadır. Hastaların başta kalp ve organ nakli olmak üzere, tüm servislerdeki sağlık hizmetlerinden faydalanmaları planlanmaktadır. Daha çok kardiyoloji, kalp cerrahisi, ortopedi ve onkoloji bölümleri için DÜ'ye Kuzey Irak'tan hasta gelmektedir. Ayrıca, Irak'ın kuzeyinde bulunan Dahok Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nda öğrenim gören 38 öğrenci, staj yapmak için Dicle Üniversitesi Hastanesini tercih etmiştir (www.dicleedu.tr, Erişim Tarihi: 02.07.2015).

Bölgedeki en gelişmiş sağlık tesisi, Sema Hastaneleri Grubu tarafından 2006 yılında açılmış olan Erbil Hastanesidir. Bu hastaneye, Bağdat ve Kerkük gibi çok uzak noktalardan Iraklı hastaların da geldiği belirtilmiştir. Bu durum, Türk özel sektörünün gücünü ve hizmet kalitesini gösterdiği gibi, bölgenin bu konudaki yetersizliğini de gözler önüne sermektedir. Gerek donanımlı yapısı, gerekse uzman doktorları ile Türk hastaneleri, bölgedeki sağlık alanındaki açığı kapatma konusunda önemli hizmetler sunmaktadır.

İstanbul Ent Center Hastanesi Müdürü, Kuzey Irak'ta Türk mallarına olan güvenden daha fazla, Türk doktorlarına güven olduğunu, ikinci sırada ise arada çok farkın olduğu İranlı doktorların yer aldığını belirtmiştir. Hastanelerine, %60-70 oranında hastanın, Irak'ın güney bölgelerinden geldiğini söylemiştir. Bugün Erbil'de, İstanbul Ent Center dışında Sema Göz Hastanesi, Turkish Center ve İstanbul Rehabilitasyon Center da faaliyetlerini sürdüren Türk hastaneleridir.

4.3.6. Kültür ve Turizm

Türk dizileri, özellikle son dönemde Arap ülkelerinde ve özellikle bölgede popüler hale gelmiştir. Bu da, bölgede Türkiye'nin artan etkisinin önemli bir göstergesidir. Böylece Türk ihraç ürünlerinin arasına kültürel ürünlerin de girmesi ile Türkiye, bu açıdan da tanıtılmaya başlanmıştır. 2010 yılı itibarıyla Türkiye'nin Arap ülkelerine televizyon dizisi ihracatı, 50 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Türk dizilerine olan talep ve hayranlık, Türk yaşam tarzına olan talebi de göstermektedir. Bölgede popüler olan dizilerin başında Gümüş, Aşk-ı Memnu ve Kurtlar Vadisi yer almaktadır. İş yerlerinde, Kurtlar Vadisi dizisinin başrol oyuncusunun bölgenin yöresel kıyafetleriyle çekilmiş resimlerine rastlanmakta, ya da dizinin adının kimi iş yerlerine verildiği görülmektedir. Bu da, Türkiye'ye bölgeden turist girişinde artış sağlamaktadır. Söz konusu dizilerin dini içerikli olmayışı, bölge ile olan ilişkilerin sadece din ve teknoloji kaynaklı olmadığını da diğer bir kanıttır.

4.3.7. Bankacılık ve Finans

Kuzey Irak'taki bankacılık lisansları, Irak Merkez Bankası tarafından verilmektedir. Albaraka Türk Erbil şubesi müdürü, 2011 yılı başında bireysel kredi hizmetlerinin başlatılmış olduklarını ve bölgede yaşayan halkın, yoğun talebi ile karşılaştığını söylemiştir.

Bankacılık sistemi bölgede yetersiz düzeydedir. Bunun bir sonucu olarak, Türkiye İş Bankası, Vakıf Bank, Halk Bankası, Al Baraka ve Asya Bank, bölgenin bu açığını kapatmak ve daha iyi, daha kaliteli bankacılık hizmetleri sunmak için bölgenin başkenti olan Erbil'de şubeler açmışlardır (Hava, 2012).

Bölgedeki Vakıf Bank yetkilisi ile görüşmede bulunulmuştur. Bu görüşme sonucunda; bankacılık gelirlerinin teminat mektubu ve havale komisyonları üzerinden edinildiği, bankacılık hizmetlerinin henüz kuruluş aşamasında olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, Irak üzerinde hala ekonomik ambargo olmasından dolayı, bölgedeki hiçbir bankanın Amerika'da muhabirinin olmadığı belirtilmiştir.

4.3.8. Türkiye İçin Habur Sınır Kapısının Önemi ve Diğer Sınır Kapılarıyla Karşılaştırılması

Habur Sınır Kapısı 1973 yılında 402.500 m²'lik bir arazi üzerinde, Şırnak-Silopi'de kurulmuştur. TOBB, yap-işlet-devret sözleşmesi ile Ekim 2005 ve Ekim 2006 tarihleri arasında kapıyı yeniden inşa ettirmiştir. 40.000m² kapalı alan, 12 giriş-12 çıkış için 24 hat üzerinde 62 işlem peronu, 30.000m² uzay çatı ve 350.000m² saha betonu imalatı gerçekleştirilmiştir.

Habur Sınır Kapısı, hedeflenen iş yükü ile mukayese edildiğinde, yeterli olmadığı görülmektedir. 2009 yılından itibaren, Irak'a yönelik taşımaların da artmasının etkisiyle, kapıdan geçen araç trafiği son derece yoğunlaşmıştır. 24 saat esasına göre işlem yapılan kapıda, günde ortalama 1.400-1.500 TIR/kamyon Kuzey Irak'a geçiş yapmaktadır (<http://www.gtias.com.tr>, Erişim Tarihi: 01.07.2015).

Ayrıca, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlığı ortak hareket ederek, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin revize edilen eylem planı kapsamında, demiryolu ağının Habur Sınır Kapısı'na kadar uzatılacağı açıklanmıştır. Böylece, Türkiye'nin ikinci en büyük ihracat pazarı olan Irak'la ve dolayısıyla Kuzey Irak'la olan dış ticaret hacminin daha da artması hedeflenmektedir (Zaman Gazetesi, 16.06.2012).

Öte yandan Türkiye'nin Kuzey Irak'la yoğun ticari ilişkilere sahip olması, bu sınır kapısının önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bölge, üretim bakımından son derece yetersizdir ve buraya yapılacak olan yatırımlara yönelik hammadde ve teknoloji, bu sınır kapısından taşınacaktır. Bu nedenle Habur sınır kapısı, hem teknik açıdan güçlendirilmeli hem de Türkiye-Irak sınırında yeni kapıları açılmalıdır. Bununla ilgili aşağıda açıklanan planlar söz konusudur:

Habur'un 5km batısında açılması planlanan Aktepe Kara Hudut Kapısı, Habur ile aynı yolları kullanacaktır ve yine Habur'un 13km batısında açılması planlanan Ovaköy ile Derecik Kara Hudut Kapısı ise Türkiye-Irak-İran hudutlarının birleştiği noktaya oldukça yakındır. Erbil yolu üzerindeki ilk büyük yerleşim birimi olan Revandiz ile Erbil arasında, yaklaşık 110 km'lik bir tali yol bulunmaktadır. Üzümlü Kara Hudut Kapısı, Çukurca ilçesine yaklaşık olarak 10km mesafededir. Bu hudut kapısı da Habur ile aynı yolları kullanacaktır. Ovaköy demiryolu hudut kapısı ise Habur'un yaklaşık olarak 10km batısında Türkiye-Irak demiryolu üzerinde açılması planlanan bir sınır kapısıdır. Böylece yüklerin aktarılmasına ihtiyaç duyulmadan Irak içindeki tüm demiryolları ile Basra Körfezi'ne sevkiyat yapılabilecektir ().

Türkiye'den Irak'a nakliye yapılırken Mersin'den çıkan bir aracın Habur'a ulaşım süresi, ortalama 24-30 saat; İstanbul çıkışlı bir aracın Habur'a ulaşım süresi ise ortalama 48-60 saattir. Kuzey Irak'a gidiş-dönüş süreleri ise ortalama 18-21 gün olduğu düşünüldüğünde, araçların gerek Habur, gerekse İbrahim Halil sınır kapılarındaki bekletilmeleri ülkemiz ekonomisi için zarara neden olmaktadır.

Türkiye'nin Kuzey Irak sınır kapısı Barzani'nin kontrolü altındadır ve Türkiye tarafından 2003 yılından beri Telafer üzerinden sınır kapısı açmak için birçok girişimde bulunulmuştur. Maliki ve Barzani ise bu girişimlere 2011 yılına kadar karşı çıkmışlardır ancak 2012'de Barzani, bu görüşünden vazgeçmiştir.

Tablo 4.2'de Habur Sınır Kapısı'nın diğer sınır kapılarıyla karşılaştırılması yapılmıştır.

Tablo 4.2. Habur Sınır Kapısı ve Türkiye'nin Diğer Sınır Kapıları (2011)

SINIR KAPILARI	GİRİŞ-ÇIKIŞ ORANLARI (%)
Habur Gümrük Müdürlüğü	24,66
Sarp Gümrük Müdürlüğü	7,20
Kapikule Gümrük Müdürlüğü	17,29
Gürbulak Gümrük Müdürlüğü	9,36
Öncüpınar Gümrük Müdürlüğü	1,98
Dilucu Gümrük Müdürlüğü	7,37
Nusaybin Gümrük Müdürlüğü	0,11
İpsala Gümrük Müdürlüğü	3,94
Esendere Gümrük Müdürlüğü	0,02
Akçakale Gümrük Müdürlüğü	0,75
Hamzabeyli Gümrük Müdürlüğü	4,73
Cilvegözü Gümrük Müdürlüğü	5,29
Yayladağı Gümrük Müdürlüğü	0,01
Pazarkule Gümrük Müdürlüğü	0,00
Karkamış Gümrük Müdürlüğü	0,00
Kapikule Gümrük Müdürlüğü	17.29

Kaynak: www.gumrukticaret.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.11.2015

Tablodan da görüleceği üzere Türkiye'nin diğer sınır kapılarıyla karşılaştırıldığında, Habur Sınır Kapısı'ndan gerçekleştirilen araç giriş-çıkışlarının oranı, diğerlerine göre çok daha yüksektir; neredeyse tüm sınır kapılarının ¼'ü kadardır.

Kuzey Irak'taki yetkililerden Süleymaniye'deki İran-Kuzey Irak sınır kapılarındaki araç giriş istatistikleri istenildiğinde, bunun ancak Barzani'nin müsadresi ve maliye bakanının rızası ile mümkün olacağını belirtmişlerdir. Bunun sebebi sorulduğunda, bu bilgilerin özel olduğu ve muhalefetin bunları elde etmesi halinde IKYB aleyhine kullanabilecekleri düşüncesi dile getirilmiştir.

Öte yandan, bölge ile İran arasında resmi olmayan bir akaryakıt ticareti mevcuttur. İran'dan her gün tonlarca tanker, boş olarak Süleymaniye sınırından bölgeye giriş yapmakta ve akaryakıt olarak bölgeden ayrılmaktadır. Bunun sebebi, bölgedeki akaryakıtın İran'a daha ucuza satılması ve böylece IKYB'nin merkez hükümete petrol geliri aktarımından kurtularak kendine fon sağlamasıdır.

SONUÇ

1980'lerden itibaren teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler neticesinde ortaya çıkan Küreselleşme olgusu, ekonomik, siyasal ve kültürel olarak bütünleşen bir dünyayı oluşturmaya başlamıştır. Bu oluşum, küreselleşme ve bölgesel entegrasyonlar olarak iki şekilde ortaya çıkmıştır.

Genellikle coğrafi olarak birbirlerine yakın, aralarında karşılıklı ekonomik işbirliği bulunan ülkeler ve bölgeler, mal, hizmet ve sermaye hareketlerini serbest hale getirerek, verimlilik ve rekabet güçlerini arttırma ve bir arada barış içinde yaşama hedefine ulaşma doğrultusunda, bölgesel ekonomik entegrasyonlar kurma amacına yönelik hareket etmektedirler.

Türkiye ile Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY), ortak bir sınıra sahip olmanın yanı sıra, 2003 yılından itibaren gittikçe artan ekonomik işbirliği imkânlarına da sahiptirler.

Kuzey Irak zengin su, petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmanın yanı sıra, bölgedeki petrol ve doğalgazın, Nabucco projesi vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştırılmasına yönelik çalışmalar, bölgenin dünya üzerindeki Jeo-Stratejik konumunu daha da güçlendirecektir. 2012 Mayıs sonu itibariyle, toplam 115 milyar varil olan Irak'ın petrol rezervinin yaklaşık % 40'ına karşılık gelen 45 milyar varili Kuzey Irak sınırları içinde bulunmaktadır. Ayrıca, bölgede Türkiye'ye yaklaşık 170 yıl yetecek düzeyde 6,5 trilyon metreküp doğalgaz rezervi mevcuttur. 2009 yılında 1,8 milyar dolar, 2010 yılında 5 milyar dolar, 2011 yılında 9,9 milyar dolar olan bölgenin ham petrol ihracı, 2018 yılında 108 milyar dolara ulaşması planlanmaktadır. Bu verilere göre, 2018'de Kuzey Irak'ta kişi başına düşen gelir 30-35 bin dolar olması beklenmektedir.

Bölgedeki petrol ve gazın dış dünyaya ihracı için tek alternatif ülke Türkiye'dir. Böylece Türkiye, özellikle doğalgaz ihtiyacının önemli bir bölümünü, gelecekte Rusya ve İran'a bağımlı olmadan tedarik edebilecektir. Bu sayede Kuzey Irak ile Türkiye arasında oluşacak ekonomik entegrasyon neticesinde, bölgede oluşacak refah artışı ile birlikte, PKK sorununu çözümü daha kolay bir hale gelecektir.

Irak, 2011 yılı itibariyle Türkiye'nin ikinci sadece Kuzey Irak bölgesi ele alındığında ise onuncu ticaret ortağı haline gelmiştir. 2011 yılında Türkiye'nin Irak'a ihracatı Almanya'nın ardından 8,3 milyar dolara ulaşmış olup, bunun %70'i olan 4,88 milyar doları bölgeye yapılmaktadır. 2023 yılında Irak'a yapılacak ihracat tutarının 50 milyar dolara, bölgeye yapılacak ihracat tutarın ise 35 milyar dolara ulaşması, böylece bölgenin Türkiye'nin yedinci ticaret ortağı haline gelmesi beklenmektedir.

Mersin limanına gelen konteynırların yaklaşık 1/4'ü bölgeye gitmektedir. Her gün Erbil'deki Türk Başkonsolosluğu'na 400 Irak vatandaşı müracaat etmektedir. Bölgede 15 bin Türk vatandaşının yaşadığı tahmin edilmektedir. Bölge vatandaşlarının çoğu, gerek Türk kanallarından, gerek Türk dizi ve filmlerinden Türkçe öğrenmektedirler. Kuzey Irak'ta bulunan 1000'den fazla yabancı şirketin yarısından fazlasının Türk firmaları olduğu bilinmektedir. Bunların arasında, 5 adet Türk bankası bulunmaktadır.

Mayıs 2012 tarihinde 1. Erbil Enerji Arenası Toplantısı'nda konuşan bölgenin başbakanı Neçirvan Barzani, “Türkiye'nin hem Kürt bölgesi, hem de Irak için önemli bir çıkış kapısı olduğunu belirterek, enerji alanındaki işbirliği çalışmalarının geliştirilmesi gerektiğini” belirtmiştir. Aynı toplantıda konuşan Türk Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, “2007’de çeşitli nedenlerle ara verilen Irak’tan ham petrol alıp, karşılığında işlenmiş petrol ürünleri verilmesi uygulamasının yakında başlayacağını, ayrıca, Irak sınırına yakın bir yerde kurulacak doğalgaz çevrim santrali vasıtasıyla, bölgeden gelecek doğalgazın elektrik üretiminde kullanılarak bunu tekrar bölgeye yollayacakları” açıklamasını yapmıştır. İKBY Tabii Kaynaklar Bakanı ise “Kuzey Irak’tan çıkarılan doğalgazda öncelikli hedefin, yoğun gaz talebi olan Güneydoğu Anadolu’daki iller olduğunu belirterek, bu gazın ve Musul ve Kerkük’t e çıkarılan doğalgazın BOTAŞ şebekesi üzerinden dağıtılacağını” ifade etmiştir.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan işbirliği alanlarının hayata geçirilmesinde Türk Devlet Kuruluşlarının yanı sıra, Türkiye ile bölgenin sosyo-ekonomik bakımdan bütünleşmesine öncülük etmesi açısından Türk girişimcilere de önemli görevler düşmektedir. Bu amaç doğrultusunda Türk firmaları, bölgede üniversiteler, oteller, köprüler, barajlar, otoyollar, konutlar, hava alanları gibi pek çok başarılı projeyi gerçekleştirerek, sosyal ve ekonomik ilişkilerin, siyasi sorunların çözümünde bir araç olarak kullanılabileceğini ve iki ekonominin daha kısa bir sürede

entegre olmasına katkıda bulunulabileceğini göstermişlerdir. Başka bir deyişle, Türk özel sektörünün itici gücü, bölgenin sosyo-ekonomik değişiminde hayati bir rol üstlenmiş durumdadır. Benzer şekilde, bölge yetkilileri de, sosyo-ekonomik bakımdan bölgenin gelişimi konusunda pek çok açıdan Türkiye'yi örnek almaktadırlar.

Diğer yandan, Türkiye bölge için dünyaya açılmanın kapısı, dünya ekonomisiyle bütünleşmenin köprüsü konumundadır. Bu açıdan, başta İran olmak üzere bölgeye komşu hiçbir ülke, dünya ekonomisiyle bütünleşmiş, serbest pazar ekonomisine sahip, AB ile müzakerelere başlamış, demokrasi ile yönetilen Türkiye'nin sağladığı imkânları IKBY'ye sağlayamaz. Kalkınmış bir ekonomiye sahip olma ve global dünya ile bütünleşme amacı, IKBY açısından da gerçekleştirilmesi gereken hayati öneme sahip hedeflerdir. Bu stratejik hedeflere ulaşabilmek için işbirliği yapabilecekleri ülkelerin başında Türkiye gelmektedir.

1990'lu yıllarda Kuzey Irak denilince, Türkiye'deki pek çok kişinin aklına bölücü terör örgütü ve Irak'ın muhtemel bir parçalanması sonucunda kurulacak bağımsız bir Kürt devleti gelmekteydi. Oysa son on yılda bölgede meydana gelen ekonomik ve sosyal gelişmeler neticesinde ve bölgeye yönelik kucaklayıcı yeni Türk dış politikası perspektifi doğrultusunda, bölge ile Türkiye arasındaki ilişkiler, karşılıklı çıkarların değerlendirilmesi yönünde ivme kazanmıştır. Bu amaca uygun olarak, fikir ayrılıklarından ziyade, ortak ekonomik işbirliği alanlarına vurgu yapılmaya başlanmış, karşılıklı ikili ziyaretler sıklaştırılmış ve diyalog süreci her tür engellemeye rağmen kesintisiz olarak devam ettirilmiştir. Ayrıca, ekonomik ve siyasal alandaki iyileşmeler, sivil örgütler kanalıyla sosyal ve kültürel alanlara da yansıtılmaya çalışılmıştır.

2012 yılı başında, Irak'ta gelişen olaylar neticesinde, Türkiye'nin IKBY ile Merkezi Hükümet arasındaki ekonomik ve siyasal sorunların çözümünde bir denge unsuru olma özelliği daha da belirgin hale gelmiştir. Ayrıca, bölgedeki zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının Kerkük-Ceyhan boru hattının yanı sıra, yeni yapılacak boru hattı ve Nabucco projesi ile Türkiye üzerinden dünyaya erişimi sağlanarak, Türkiye'nin dünya enerji piyasalarındaki yeri güçlenecektir. Böylece Türkiye, uluslararası alanda tarihin kendine biçtiği rolü oynama yolunda önemli bir avantaja sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULA, A. Yaseen (2008), *The Role of Government Expenditure to Investment on Human in Iraqi Kurdistan Region*, Selahaddin.
- AKER, Y. “İsrail Duvarı Hukuka Uygun mu”, *Zaman Gazetesi*, 19 Şubat 2004.
- AKŞİN, Sina (2000), *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Ankara, s. 69.
- ALAIN, Gresh ve DOWINIQUE, Vidal (1991), *Ortadoğu: Mezopotamya’dan Körfez Savaşına*, Çev: Hamdi TÜRE, İstanbul, s. 75.
- AMEDİ, Botan (1991), *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, İstanbul, s. 61.
- ARMAOĞLU, Fahir (1983), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, T. İş Bankası Yayınları, Ankara, s. 772, 773, 203, 425, 790.
- ATAY, Mehmet (1996), *Irak’a İlişkin Stratejik Perspektifler*, C. III, S. 1, Ankara, s. 184.
- AYAN, Noyan, “Moskova-PKK Dostluğu”, *Milliyet Gazetesi*, 14 Şubat 1997.
- BALLI, Rafet (1993), *Kürt Dosyası*, Cem Yayınevi, Ankara, s. 252, 431, 438.
- BALTA, Rafet ve ACAR, Erkan, “Müteahhitler, ABD’nin İşbirliği Talebini Olumlu Karşıladi”, *Zaman Gazetesi*, 19 Nisan 2003.
- BARAN, Mehmet (2009), *Amerikan İşgali Sonrası Irak’ta Arap-Kürt Çatışması ve Türkiye’ye Yansımaları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- BARDAKÇI, M. “Milenyumu Bilmeden Konuştuk”, *Hürriyet Gazetesi*, 02.01 2000.
- BAYZAN, Ali Rıza (2004), *Küresel Vaftiz – Misyoner Örgütlerin Türkiye ve Türk Cumhuriyetini Hristiyanlaştırma Operasyonu*, IQ Kültürsanat Yayıncılık, Güncelleştirilmiş İkinci Baskı, Ağustos.
- BENGIO, Ofra (1996), “Irak’ın Toprak Bütünlüğü Tehdit Altında”, *Avrasya Dosyası*, C. 3, S. 1, Ankara, s. 70.
- BİLA, Fikret (2003), *Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları*, Ümit Yayıncılık, Ankara, s. 3.

- BİLGENOĞLU, A. “Evanjelizmin ABD Yönetimine Etkileri”, Cumhuriyet Strateji. Botaş Petrol İşletmeleri Ceyhan Bölge Müdürlüğü (2007), *Çalışma Raporu*.
- BOZKURT, Urhan, “*Haber Analiz*”, Zaman Gazetesi, 16 Kasım 2011.
- CEMAL, H. “*Büyük Ortadoğu*”, Milliyet Gazetesi, 03 Mart 2004.
- CHENEY, D. “*ABD’nin Yeni Ortadoğu Stratejisi*” Davos Zirvesi Konuşması, 24.01.2004.
- CİWAN, Murad Ali (2012), *Türkiye İle Irak Kürdistan Bölgesi İlişkileri; Geçmiş Ve Gelecek*, www.kurdinfo.com, Erişim Tarihi: 01.07.2015.
- CORDESMAN, Anthony H. (1998), “*CSIS Middle East, Dynamic Net Assessment Project*”, “*US Policy, The Southern Gulf States and the Changing Strategic Balance in the Gulf*”, Speech to Middle East Petroleum and Gas Conference, Dubai, 16.03. 1998.
- Cumhuriyet Gazetesi, 01.01.2004.
- Cumhuriyet Gazetesi, 04.09.2003.
- Cumhuriyet Gazetesi, 10.03.2004.
- Cumhuriyet Gazetesi, 12.01.2004.
- Cumhuriyet Gazetesi, 14.10.2004.
- Cumhuriyet Gazetesi, 17.01.2004.
- Cumhuriyet Gazetesi, 17.07.2004.
- Cumhuriyet Gazetesi, 17.09.2003.
- Cumhuriyet Gazetesi, 21.03.2005.
- Cumhuriyet Gazetesi, 27.09.2003.
- Cumhuriyet Gazetesi, 29.06.2003.
- ÇAŞIN, Mesut (1996), “Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları”, *Avrasya Dosyası*, C. III, S. 1, Ankara, s. 236-245.
- ÇETİNSAYA, Gökhan (1996), *Dünden Bugüne Kuzey Irak Üzerine Bazı Notlar*, S. 42, Eylül-Ekim, s. 38, 44, 96.

- ÇONGAR, Y. “Erdoğan'ın ABD Ziyareti ve Kıbrıs”, Milliyet Gazetesi, 02 Şubat 2004.
- DAĞDEVİREN, Zülfü (2007), *Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası: Devlet-Hükümet İlişkileri*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2003), “*İntikam Gölgesinde Strateji Savaşı: Ladin Bahane Hedef Şangay*”, Aksiyon, Ekim.
- DEFNEY, Kenneth (2001), *Hubbert's Peak: The Impending World Oil Shortage*, Princeton University Press, Princeton.
- DEMİR, M. F. “*Büyük Ortadoğu Vizyonu, ABD ve İslam Arasında Bir Köprü Olabilir mi?*”, Zaman Gazetesi, 02 Mart 2004.
- DEMPSEY, G. (2002), “*Old Folly in A New Disguise-Nation Building To Combat Terrorism*”, Policy Analysis, A CATO Publication, No.429, March 21.
- DOĞANAY, Z. ve ATUN, F. (1994), “*Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Yönünden İncelenmesi*”, Ankara.
- DUVAN, Kadir (2002), “Türkiye'nin Orta Doğu Politikasının İncelenmesi: İstanbul Toplantısı Örnek Olayı”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 253-259.
- EL-NİZAA Fİ EL-LRAQ (2007), *Irak'ta Çatışmaların Dinamikleri*, Irak Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Bağdat Yayınevi.
- ELEKDAĞ, Şükrü, “Stratejik Bir Hata”, *Milli Gazetesi*, 3 Kasım 1997.
- ERHAN, Çağrı ve KÜRKÇÜOĞLU, Ömer (2003), “*Kürt Sorunu*”, Türk Dış Politikası, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ERSEVER, Ahmet Cem (1998), *Kürtler PKK ve Abdullah ÖCALAN*, Ocak Yayınları, Ankara, s. 27,28,50,66.
- EVCİOĞLU, Kemal (2005), Amerika Birleşik Devletleri 'nin Büyük Ortadoğu Projesi, Umay Yayınları, İzmir.
- FANY, Messoud (1933), *Kürtlerin Devrimi*, Paris, s. 9-22.
- GÖKTAŞ, Hıdır (1991), *Kürtler II Mebadattan 12 Eylül'e*, Alan Yayıncılık, İstanbul, s. 33,46,47.

- GÖZEN, Ramazan (2000), *Meikan Kiskacında Dış Politika: Körfez Savaşı*, Liberte Yayınları, Ankara, s. 315.
- GÜREL, Şükrü Sina (1979), *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- HACISALİHOĞLU, İ. Y. (2004), “BOP Avrupa, Rusya, Çin Ve Hindistan'ın Yaşam Alanını Daraltıyor, ABD'nin Kalıcı Egemenlik Arayışı” Cumhuriyet Strateji, 8 Kasım 2004.
- HAN, A. K. (2004), “Irak Savaşı, Oyunun Adı Petrol mü?”, Kartalın Kanat Sesleri-ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, (Der) Toktamış Ateş, Ankara, Ocak.
- HAVA, Ergin (2012), *Economic Integration with Turkey an Antidote to Tensions in Iraq*, Today's Zaman, 15 Ocak 2012.
- HERMAN, Richard (1994), “Russian Policy in The Middle East: Strategic Change and Tactical Contrations”, *Middle East Journal*, Volume: 48, No: 3, s. 456-462.
- HEYKEL, Muhammed (1993), *3.Petrol Savaşı*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- HUSSEIN, Adil (1981), *Iraq: The Eternal Fire 1972 Iraq Oil Nationalization In Perspective*, London, s. 39,41,63,64.
- HÜRMÜZLÜ, Erşat (2001), *Türkmenler ve Kuzey Irak*, Kerkük Vakfı, Ankara, s. 12,16.
- Hürriyet Gazetesi, 18.10.2003.
- Hürriyet Gazetesi, 23.12.2003.
- İKBAL, Mehmet Ali (2006), *Irak Kürt Bölgesinin Jeopolitiğine İlişkin Stratejik Öngörüler*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- İNAN, Hüseyin (2000), *Kürt Dili Hazırlık Konferansı*, 09 Ocak 2000, Berlin.
- İSKİT, Temel (1996), “Turkey: A New Actor in The Field of Energy Politics, Percertions”, *Journal of International Affairs*, Sayı 26, İstanbul, s. 13.

- İSMAİL, Vural (2003), *Evanjelizm, Beyaz Saray'ın Gizli Dini*, Karakutu Yayınları, İstanbul.
- KARABELL, Zachary (1996), *Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları*, Çev: Mesut ÇAŞIN, Alıç Matbaası, Ankara, s. 244.
- KARACA, Oğuz (2007), *Lozan'dan Bugüne Musul –Kerkük ve Kuzey Irak*, Resital Yayıncılık, İstanbul.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı (2010), *Irak Ülke Raporu*.
- KAYAR, Mustafa (2003), *Türk Amerika İlişkilerinde Irak Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 264,360,361.
- KERKÜK, İzzettin (1999), *İnsan Hakları Açısından Irak Türklerinin Durumu*, Kerkük Vakfı Yayınları, Ankara, s. 7,8.
- KILIÇ, Mehmet (1998), *Tarihin Yapraklarında Türkmenler*, Furkan Ofset Matbaacılık, Ankara, s. 46.
- KIZILYAPRAK, Zeynel Abidin (2000), *1900'den 2000'e Kürtler*, Serler Matbaacılık, İstanbul, s. 1,2,71-100.
- KİSSİNGER, H. (1994), *Diplomacy*, Touchstone Books, New York.
- KOÇAOĞLU, Mehmet (1995), *Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, s. 54-255.
- KOÇSOY, Şevket (1991), *Irak Türkleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s. 7-128.
- KÖPRÜLÜ, Ziyad (1992), *İnsan Hakları Açısından Irak Türkleri*, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara, s. 24-74.
- KÖPRÜLÜ, Ziyad (1996), *Irak'ta Türk Varlığı*, Bilgi Yayın, Ankara, s. 8,9.
- Kurdistan Region Economic Development Assessment (2008), *Final Report*, RTIInternational, December.
- Kurdistan Regional Government Ministry of Planning (2012-2016), *Regional Development Strategy for Kurdistan Region*.
- Kuzey Irak-Türkiye Ekonomik İlişkileri (2011), *The Oil-Gas Year, Kurdistan Region of Iraq*.

- Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (2004), *Büyük Ortadoğu Projesi ve Ülkelerin Bilgi Profilleri*, Ankara, Mayıs
- Kürdistan Yerel Yönetimi Ekonomi ve Kalkınma Bakanlığı (2011), *Bölgesel Kalkınma Stratejisi*.
- LAÇİNER, Sedat (2003), *Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneği, Irak Krizi (2002-2003)*, Der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen, ASAM Yayınları, Ankara.
- Lozan Barış Konferansı/ Tutanaklar (1969), Çev: Prof. Dr. Saha L. Meray; Önsöz: İsmet İnönü, Cilt-1, Kitap-1, Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Mahalli, H., “*Kişilikli Olmak*”, Yenişafak Gazetesi, 16 Şubat 2004.
- MAKOVSKY, D. (2007), “*A Multifaceted Unilateralism*”, <http://www.passprague.cz>, Erişim Tarihi: 01.07.2015.
- MAVİ, Burak, “Gıdacılar Yeni Rejimi Bekliyor”, *Aktüel Para*, 13-19 Nisan 2003.
- Mehmetçik Kuzey Irak’ta (1995), Başbakanlık Basın Merkezi, Ankara, s. 37,38.
- MEJCHER, Helmut (1976), *Imperial Quest for Oil: Iraq 1910-1928*, Ithaca Pres, London, s. 4.
- Milliyet Gazetesi, 02.05.2003.
- Milliyet Gazetesi, 05.01.2004.
- Milliyet Gazetesi, 05.05.2004.
- Milliyet Gazetesi, 07.09.2011.
- Milliyet Gazetesi, 08.05.2003.
- Milliyet Gazetesi, 13.11.2003.
- Milliyet Gazetesi, 24.08.2003.
- NAKİP, Mahir (2000), *Irak Türkmenlerinin Meseleleri*, ASAM Yayınları, Ankara, s. 37-91.
- ORAN, Baskın (1996), *Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 34-177.

- ORSAM (2010a), *7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçimlerinin ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi*, Rapor No 17, Ankara, Nisan.
- ORSAM (2010b), *Türkiye'ye Yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen Varlığı*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:18, Ankara, Eylül.
- ORSAM (2011), *Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye İle İlişkileri*, Ankara, Nisan.
- ÖKE, Mim Kemal (1991), *Musul Meselesi Kronolojisi*, İz Yayınları, İstanbul, s. 18-50.
- ÖKTEN, K. H. (2004), “ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal bir Yorumu mu?”, “Tarafsız olmayan Savaş Yeni Muhafazakâr Komplo (?) ve Bush Doktrini”, Kartalın Kanat Sesleri- ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, (Der) Toktamış Ateş, 1.Baskı, Ankara: Ocak.
- ÖNER, Kıvanç Galip (2000), “Irak'la Bütünleşmeye Doğru”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 3, Sonbahar, s. 7,155,157.
- ÖYMEN, Örsan, “Ankara'da Bildiri Skandalı”, *Milliyet Gazetesi*, 2 Kasım 1997.
- ÖZAKINCI, Cengiz (2003), *Dolmakalem Savaşları*, Otopsi Yayınları, İstanbul, s. 189,190.
- ÖZCAN, Mesut (2004), *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Irak Ortadoğu'nun Etnik ve Kültürel Minyatürü*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- ÖZDAĞ, Ümit (1999), *Türkiye Kuzey Irak ve PKK*, ASAM Yayınları, Ankara, s. 14-205.
- ÖZDAĞ, Ümit (2008), *Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları*, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- ÖZDAĞ, Ümit, LAÇİNER, Serhat ve ERKMENİ Sedat (2003), *Orta Doğu Araştırmalar Dizisi: Irak Krizi*, ASAM Yayınları, Ankara, s. 225-234.
- ÖZDEMİR, Hikmet (1996), “Irak'ın Doğuşu ve Lozan'da Kurtlarla Dans”, C. III, S. 1, İlkbahar, Ankara, s. 117.
- ÖZEN, R. (2004), “Türk Dış Politikasında Vizyon Değişikliği Şart”, *Zaman Gazetesi*, 05.02.2004.

- ÖZMEN, Hasan (1999), *Irak ve Türkmen Dosyası*, Türkmeneli Kültür Vakfı, Ankara, s. 12,2,23,24,46.
- ÖZTÜRK, Osman Metin (1997), *Türkiye ve Orta Doğu*, Gündoğan Yayınları, Ankara, s. 126,172,180.
- ÖZTÜRK, Osman Metin (1999), “Irak: Yapısı ve Komşuları İle İlişkileri”, *Kök Araştırmalar*, C. 3, S. 34, s. 167,168.
- PAMUKÇU, Ekrem (1999), “Irak Türklerine Uygulanan Katliamlar”, Özel Sayı, Temmuz, s. 4,5.
- POND, Elisabeth (1999), *The Rebirth of Europe*, Washington Brookings Institution.
- Radikal Gazetesi, 09.03.2004.
- Radikal Gazetesi, 23.12.2003.
- RAJUK, Venegopal K. (1990), *Petrodollar and Its Impact on The World Economy*, Indus Puplishing Company, New Delhi, s. 299.
- SAATÇI, Suphi (1996), *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 18-251.
- SAZAK, D., “ABD Bilânçosu”, Milliyet Gazetesi, 02.01.2004.
- SCHMİDT, Lissy (1996), *Özgürlüğün Bedeli: Kendi Yönetimini Kuran Kürt Bölgesinden Röportajlar*, Çev: Zeynep HERKMEN-Süheyla KAYA, Belge Yayınları, İstanbul, s. 93,94.
- SEMİN, Ali (2010), *KDP-KYB İlişkileri, Bölgedeki Değişiklikler ve Gelişmeler*, Ortadoğu Analiz, Cilt: 2, Sayı: 23, Kasım.
- SHWADRAN, Benjamin (1956), *The Middle East, Oil and The Great Powers*, Frederick A. Praeger, New York, s. 197.
- SİLLELİ, Turan (2005), *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- SOYSAL, İsmail (1989), *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 79.

- SÖNMEZOĞLU, Faruk (1994), *Türk Dış Politika Analizi*, Belge Yayınları, İstanbul, s. 274.
- SÜSLÜ, Azmi (1993), *Kürtler ve Sosyal Gelişimleri*, Tanmak Yayınları, Ankara, s. 26-85.
- ŞEN, Zekai (2009), *Ortadoğu'da Su Sorunu, Bereketli Hilal ve Türkiye*, Su Vakfı, İstanbul.
- ŞENER, E. (1998), *Kuzey Irak'taki Bağımsız/Otonom Bir Kürt Devletinin İlanının Türkiye'ye Etkileri*, s.27.
- ŞİMŞİR, Bilal (2004), *Türk-Irak İlişkilerine Türkmenler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 215,386,492.
- TANERİ, Aydın (1983), *Türkistanlı Bir Türk Boyu Kürtler, Kürtlerin Kökeni-Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayatları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, II. Baskı, Ankara, s. 154,156.
- TAYLOR, J. ve DOREN, P. V. (2001), “*Oil Weapon, Myth Its Crippling U.S. Foreign Policy*”.
- TEPEALTI, Fahrettin (2009), *Boru Hatları Ulaşımı ve Potansiyelinin Türkiye'nin Siyasi Coğrafyası'ndaki Etkileri ve Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TURAN, Osman (1992), *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Turan Neşriyat, İstanbul, s. 27, 82-85, 92, 93.
- TURAN Osman (1996), *Irak Anayasasında Azınlıklar*, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, İstanbul.
- TÜRBEDAR, Erhan (2003), “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar ve Avrupa Birliği”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 3, Sayı 34, Şubat, s. 56.
- TV-8, 17.02.2005 Tarihli Yayın.
- UÇAROL, Rifat (1987), *Siyasi Tarih*, 4. Bölüm, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul.
- ULUĞBAY, H. “21. Yüzyılın Petropolitliği ve Türkiye”, *Cumhuriyet Strateji*, 19.07.2004.

USİAD (2008), *GAP Raporu*, Editör: Dursun YILDIZ, Hazırlayan: ADA Strateji, Mart.

ÜNÜR, Esen, “CIA Talabani’ye Ayda 500.000 Dolar Veriyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 4 Kasım 1997.

WAYNE, Madsen (2012), *İsrail’in Irak’taki Planları*, Çeviren: Oğuz Eser, www.timeturk.com.tr, Erişim Tarihi: 12.07.2015.

WOODWARD, Bob (2002), *Bush at War*, New York.

World Energy Outlook (2002), *OECD International Energy Agency*, Paris.

YAVUZ, Turan (1993), *ABD’nin Kürt Kartı*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 46-190.

YAVUZ, K. “*Büyük Ortadoğu, NATO ve Türkiye*”, *Akşam Gazetesi*, 25 Şubat 2004.

Yeniçağ Gazetesi, 05.01.2004.

Yeniçağ Gazetesi, 09.02.2004.

YERGİN, Daniel (1996), *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, Çev: Mehmet KOCAOĞLU, C. III, S. 1, İlkbahar, Ankara, s. 49.

YILMAZ, Hasan (2002), *ABD’nin Dış Politika Çıkmazları ve 11 Eylül 2001’deki Terörist Saldırıları, Uluslararası Dış Politika* (Der. Osman Metin ÖZTÜRK), Biltek Yayınları, Ankara, s. 24-34,163.

YILMAZ, Hasan (2003), “Kuzey Kürt Medyasında Türkiye’nin Görüntüsü”, *Stratejik Araştırma*, Şubat, s. 27-40.

YİNANÇ, Refet (1992), *Türkiye Cumhuriyeti Dış Politikası ve Irak Türkleri*, Irak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara, s. 25,26,27,29.

YOUNG, L. (2004), “*The Winds of War: Democratizing the Middle East; Drawing the Line in the Sand*”, *The Modern Tribune*, 28 Mart 2004.

Zaman Ekonomi Servisi, “*Kuzey Irak’ta Yeni Petrol Sahası Aldı*”, *Zaman Gazetesi*, 15 Mayıs 2011.

Zaman Gazetesi, 16.06.2012.

<http://busam.bahceshir.edu.tr>, Erişim Tarihi: 01.07.2015.

<http://ercaninal.blogspot.com.tr>, Erişim Tarihi: 16.05.2015.

<http://filistin.ihh.org.tr>, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

<http://libris.bahcesehir.edu.tr>, Erişim Tarihi: 01.07.2015.

<http://krgspain.org>, Erişim Tarihi: 10.07.2015.

<http://www.amnesty.org.tr>, Erişim Tarihi: 07.07.2015.

www.bilgesam.org.tr, Erişim Tarihi: 22.10.2015.

<http://www.csmonitor.com>, Erişim Tarihi: 02.08.2015.

<http://www.dunya.com>, Erişim Tarihi: 16.10.2015.

<http://www.eia.doe.gov>, Erişim Tarihi: 30.07.2015.

<http://www.geocities.com>, Erişim Tarihi: 06.05.2015.

<http://www.gtias.com.tr>, Erişim Tarihi: 01.07.2015.

<http://www.haksever.com>, Erişim Tarihi: 04.07.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.07.2015.

<http://www.insaatdergisi.com>, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

<http://www.ito.org>, Erişim Tarihi: 04.08.2015.

<http://www.kerkuk-kurdistan.com>, Erişim Tarihi: 22.02.2015.

<http://www.krgspain.org>, Erişim Tarihi: 10.07.2015.

<http://www.milliyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 07.07.2015.

<http://www.noktavirgul.com>, Erişim Tarihi: 22.10.2015.

<http://www.orsam.org.tr>, Erişim Tarihi: 30.07.2015.

<http://www.ozgurpolitika.org>, Erişim Tarihi: 06.05.2015.

<http://www.radikal.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.07.2015.

<http://www.stargazete.com>, Erişim Tarihi: 04.07.2015.

<http://www.turkhaber.org>, Erişim Tarihi: 03.05.2015.

<http://www.turkmenfront.org>, Erişim Tarihi: 06.05.2015.

<http://www.un.org>, Erişim Tarihi: 10.05.2015.

<http://www.yenisafak.com.tr>, Erişim Tarihi: 10.07.2015.

<http://www.zmag.org>, Erişim Tarihi: 12.06.2015.
www.bilginet.com, Erişim Tarihi: 05.05.2015.
www.crisisgroup.org, Erişim Tarihi: 11.07.2015.
www.csis.org, Erişim Tarihi: 20.07.2015.
www.de.wikipedia.org, Erişim Tarihi: 20.07.2015.
www.dicleedu.tr, Erişim Tarihi: 02.07.2015.
www.ekonomi.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.07.2015.
www.ekonomi.milliyet.com.tr, Erişim Tarihi: 20.12.2015.
www.ezeliates.net, Erişim Tarihi: 30.04.2015.
www.gumrukticaret.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.11.2015.
www.iraqiturkman.org.tr, Erişim Tarihi: 30.04.2015.
www.karacadag.org.tr, Erişim Tarihi: 12.07.2015.
www.nabucco-pipeline.com, Erişim Tarihi: 22.10.2015.
www.randcorporation.org, Erişim Tarihi: 11.10.2015.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Sibel KARACA
Doğum Yeri ve Tarihi : Niğde, 1983
Medeni Hali : Evli, 1 Çocuk Sahibi
İletişim Bilgileri : sibel.babacan.karaca@hotmail.com
05533947947 (GSM)

EĞİTİM

1998-2001 Niğde Sanat Lisesi
2004-2006 Çukurova Üniversitesi, Bankacılık
2006-2009 Niğde Üniversitesi, İktisat
2009-2015 Niğde Üniversitesi SBE

İŞ DENEYİMİ

YABANCI DİL

YAYINLARI
